

Ιστορία

Επιθεώρηση Δήμου Λίμνης Πλαστήρα Καρδίτσας με θέματα Τοπικής Ιστορίας - Έτος 3ο, τεύχος 4, Ιούλιος 2023

Αφιέρωμα

**στην ολική Καταστροφή
των Κοινοτήτων Λίμνης Πλαστήρα
1943**

1943 - 2023: Ογδόντα χρόνια Μνήμης -
Θεμέλιο Ειρήνης κι Προόδου

Ιστορική μνήμη:
Θεμέλιο
Ειρήνης και Προόδου

Φωτ. Μνημείο Πεσόντων στους
Εθνικούς Αγώνες στο Μορφοβούνι

ιστόρηση ISSN: 2944-9561

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΘΕΜΑΤΩΝ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Έκδοση του Δημοτικού Μουσείου Ιστορίας «Νικόλαος Πλαστήρας» Δήμου Λίμνης Πλαστήρα,
Υπεύθυνος σύμφωνα με το Νόμο, Παναγιώτης Νάννος

Συντακτική Επιτροπή

- Αντωνίου Αντώνης   ► Γριβέλλας Λάμπρος   ► Καλογερογιάννη Φωτεινή
► Κλήμος Γιώργος   ► Μαμούρης Γιώργος   ► Νάννος Παναγιώτης   ► Παΐσης Κώστας

τ. 4, Ιούλιος 2023,

Επιμέλεια: Φωτεινή Καλογερογιάννη - Παναγιώτης Νάννος

Διατίθεται ελεύθερα σε ηλεκτρονική μορφή από την Ψηφιακή Βιβλιοθήκη του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα
www.plastiras-ota.gr

Προμήθεια σε έντυπη μορφή κατόπιν επικοινωνίας με τις εκδόσεις «Φάος», κ. Ηλίας Καρκαλέτσος
email: graphicart2005@gmail.com τηλ. 24410 77663

* Η Κορώνα καίγεται από τους Γερμανούς, 3/12/1943. Η φωτογραφία του εξωφύλλου προέρχεται από το αρχείο Στουρνάρα.

Στο 4ο τεύχος γράφουν οι:

✘ Αλεξάνδρου Χαράλαμπος	✘ Ζαχαρόπουλος Άγγελος	✘ Λάππας Σπύρος
✘ Αντωνίου Η. Αντώνης	✘ Ζαχαρόπουλος Γιώργος	✘ Νάννος Παναγιώτης
✘ Αντωνίου Αντώνης	✘ Καλογερογιάννη Φωτεινή	✘ Νασιάκος Ηλίας
✘ Βασιλούλης Γιώργος	✘ Κάτσιανος Κώστας	✘ Παΐσης Αθ. Κώστας
✘ Βενουζίου Βίκτωρ	✘ Κλήμος Αθ. Γιώργος	✘ Ρεφενές Θωμάς
✘ Γκότοβος Αθανάσιος	✘ Κρανιάς Γιώργος	✘ Σδρόλια Παρασκευή
✘ Γριβέλλας Λάμπρος	✘ Κυρίσης Δημήτρης - Αγαπητός	

Σημείωμα του εκδότη

Ογδόντα (80) χρόνια μετά την ολική Καταστροφή

Το 2023 συμπληρώνονται 80 χρόνια από σειρά τραγικών γεγονότων που σημάδεψαν την Ιστορία και τραυμάτισαν βαθύτατα τον Τόπο μας, σημάδια έφτασαν μέχρι τις ημέρες μας. Το 1943 συνέβησαν από τους κατακτητές αλλεπάλληλες καταστροφές: Στις 13/6/1943 τα ιστορικά κεφαλοχώρια Βουνέσι και Μεσενικόλας, κάηκαν από τους Ιταλούς. Το διάστημα τέλος Νοέμβρη – 3/12/1943, οι Γερμανοί έκαψαν τα περισσότερα χωριά της Νευρόπολης. Ταυτόχρονα, οι κατακτητές προέβησαν σε αδιανόητες πράξεις, όπως η εκτέλεση αμάχων, αναπήρων, ηλικιωμένων, όσων έβρισκαν μπροστά τους. Στα αποτρόπαια εγκλήματα να προστεθούν οι βιασμοί γυναικών, οι φριχτοί βασανισμοί, οι κλοπές, η ωμή βία και βαρβαρότητα σε βάρος του ντόπιου πληθυσμού, η προσβολή αξιών, πράξεις που συνιστούν στο σύνολό τους εγκλήματα πολέμου, τα οποία δεν παραγράφονται.

Όμως, πέρα από τις καταστροφές σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, με το κάψιμο των χωριών αφανίστηκαν αρχιτεκτονικά και άλλα στοιχεία της ταυτότητας των κοινοτήτων. Μέσα σε μια μέρα χάθηκαν μνημεία του Λαϊκού Πολιτισμού, τα οποία αποτελούσαν την ταυτότητα και την Παράδοση του τόπου μας. Όλα έγιναν σάχτη μαζί με αμέτρητα πολύτιμα ιστορικά τεκμήρια Συλλογικής και ατομικής μνήμης.

Χάθηκε οριστικά η ίδια η Ταυτότητα του τόπου μας κι έγινε σάχτη ένας ολόκληρος πολιτισμός.

Μετά το 1943 τίποτα πια δεν ήταν ίδιο: Οι άνθρωποι ζούσαν μέσα στα καμένα, τις στάχτες και το μαύρο, στο κήδος για την απώλεια αγαπημένων, στην αγωνία για εξασφάλιση λιγοστής τροφής για τις πολυμελείς οικογένειες, την προβληματική στέγη μέσα στα χαλάσματα, τα ανύπαρκτα είδη ένδυσης και υπόδησης, τις ασθένειες που οι κακουχίες έγιναν περισσότερο θανατηφόρες. Σε αυτά να προστεθεί η καταρρακωμένη ψυχική διάθεση, αλλά και ένα πείσμα Αντίστασης που ενίσχυσε το κίνημα της απελευθέρωσης. Παράλληλα, όμως, άρχιζε ένας αθέατος Κατοχικός Εμφύλιος, προοίμιο μιας ανείπωτης καταστροφής που ακολούθησε.

Τα γεγονότα αυτά παρουσιάζουμε στο 4ο τεύχος της «Ιστορήσης», το οποίο είναι αφιερωμένο σε όσα διαδραματίστηκαν το 1943 και σημάδεψαν την τύχη των χωριών μας και της Πατρίδας μας. Για πρώτη φορά συγκεντρώσαμε τεκ-

μήρια του ολοκαυτώματος, τα οποία στοιχειοθετούν την αναγκαιότητα ανακήρυξης ως Μαρτυρικού του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα.

Ογδόντα χρόνια μετά, δημοσιεύονται πρωτότυπες εργασίες και παρατίθενται τεκμήρια από την διάσπαρτη βιβλιογραφία, πρωτογενές υλικό το οποίο για πρώτη φορά βλέπει την δημοσιότητα, μαζί με σπάνιες και δημοσιεύτες φωτογραφίες. Συλλέξαμε μαρτυρίες ανθρώπων που σήμερα είναι περί τα 90 χρόνια και τότε ήταν παιδιά 7 – 10 χρονών, να μας διηγηθούν το κάψιμο των χωριών, όπως το είδαν με τα μάτια της αθωότητας.

Ογδόντα χρόνια μετά, αναδεικνύουμε την Ιστορία πολύπλευρα, χωρίς παρωπίδες, ιδεολογικές δεσμεύσεις και δουλείες του παρελθόντος, που τόσο ταλάνισαν τον τόπο μας. Αναδεικνύουμε θέματα όπως ο «άγνωστος» Κατοχικός Εμφύλιος, ο οποίος ξεκίνησε από το Βουνέσι Αγράφων, με τον αφοπλισμό Κωστόπουλου – Σαράφη, με τρεις πρώτους νεκρούς. Ακολούθησαν και άλλες μικρές εμφύλιες ψηφίδες, ορισμένες πτυχές παραμένουν στο σκοτάδι ή έχουν ειπωθεί μισόλογα για τις δικές μας ευθύνες και όχι μόνο του ξένου παράγοντα, κυρίως των Άγγλων.

Αναδεικνύουμε ένα έγκλημα πολέμου, το οποίο συντελέστηκε από το Νοέμβριο του 1943 μέχρι τον Απρίλη του 1944, ένα λησμονημένο σήμερα, με θύματα περισσότερους από 1.000 Ιταλούς αιχμάλωτους της Μεραρχίας Πινερόλο, οι οποίοι εκτελέστηκαν από τους Γερμανούς ή πέθαναν στη Νεραΐδα τον χειμώνα του 1943 από το κρύο και την πείνα. Ο αριθμός των Ιταλών νεκρών θα ξεπερνούσε τις 6.000, αν οι Αγραφιώτες δεν φιλοξενούσαν στα καμένα σπίτια και τις καλύβες τους 1 – 2 Ιταλούς στρατιώτες της Μεραρχίας Πινερόλο, η κάθε οικογένεια.

Αναδεικνύουμε το μέγεθος της γενναιοψυχίας των Αγραφιωτών προγόνων μας, ψηφίδα του μεγαλείου του Ελληνικού Λαού, που μπορεί να συγχωρεί τον θύτη και να τον αναγνωρίζει ως θύμα: Είναι ίσως από τα μοναδικά παραδείγματα στον κόσμο, τα θύματα να περιθάλλουν τους πρώην θύτες τους! Κι όμως! Οι Αγραφιώτες αυτή τη χρονιά φιλοξενούν Ιταλούς πρώην κατακτητές, εκείνους που λίγους μήνες πριν έκαψαν τα σπίτια, εκείνους που σκότωσαν δεκάδες Δυτικοθεσσαλούς στις μάχες του υψώματος 731 στη Βόρεια Ήπειρο, στην εαρινή επίθεση των Ιταλών (1941). Ανάμεσά τους ήταν πολλοί Αγραφιώτες που έπεσαν στο καθήκον, νικώντας την Μεραρχία Πινερόλο την οποία συντόνιζε ο ίδιος ο Μουσολίνι.

Τέλος, αναδεικνύουμε την διάσωση της Εβραϊκής Κοινότητας στην Καρδίτσα, οι οποίοι κατέφυγαν στα Άγραφα, στο χωριό Μαστρογιάννη – σήμερα Αμάραντος, αλλά και σε χωριά όπως η Καστανιά, η Φυλακτή, το Μοσχάτο, η Καρίτσα, το Νεοχώρι κ.α., όπου οι ντόπιοι περιέθαλψαν και προστάτεψαν τους Εβραίους της Καρδίτσας και όχι μόνο.

Αποδίδουμε λησμονημένα γεγονότα στη Συλλογική Μνήμη, στις επόμενες γενιές για να γνωρίζουν οι αγέννητοι την Ιστορία του Τόπου μας. Καταθέτουμε τεκμήρια σε όλους όσους ενδιαφέρονται για την Ιστορία, φωτίζοντας την ιστορική αλήθεια. Εμποδίζουμε την συλλογική λήθη, διότι η Μνήμη είναι εγγύηση ότι δεν θα επανέλθει το φάντασμα του πολέμου. Το κάνουμε με υψηλό αίσθημα ευθύνης, στη μνήμη όσων έπεσαν για την Ελευθερία της Πατρίδας και όσων αγωνίστηκαν ενάντια στον Ναζισμό και Φασισμό, διεκδικώντας «ελεύθερη πατρίδα και πανανθρώπινη την Λευτεριά».

Αναγνωρίζουμε ως Μαρτυρικό τον Δήμο Λίμνης Πλαστήρα όχι διότι θέλουμε να ξύσουμε πληγές του παρελθόντος, αλλά διότι θεωρούμε ότι παραμένει ακόμα άταφο το έγκλημα πολέμου, όσο δεν υπάρχει αναγνώριση και έστω μία συγνώμη από εκείνους που οφείλουν να την πουν. Αυτή την αναγκαιότητα υπηρετεί η κατάθεση των τίτλων στην αγγλική γλώσσα, να βοηθήσει όσους ξένους ήθελαν ασχοληθεί με την επίμαχη περίοδο και να συνεισφέρουν στην συμβολική αποκατάσταση.

Δεν θέλουμε την Ιστορία ως συλλογή επικήδειων λόγων, ούτε ως βολικό άλλοθι της δικής μας ολιγωρίας ή ακόμα και αδικαιολόγητης έπαρσης. Αντιλαμβανόμαστε την ιστορική Μνήμη ως θεμέλιο Ειρήνης, Προόδου και Φιλίας των Λαών. Είμαστε εδώ με απλωμένο χέρι συνεργασίας, με το χαμόγελο της αισιοδοξίας, να κτίσουμε την Ευρώπη των λαών, της ειρήνης και των αξιών, της Προόδου και του Πολιτισμού.

Η πρώτη συμβολική κίνηση έγινε με το **Σύμφωνο Συνεργασίας** που υπέγραψαν στο Μορφοβούνι οι δήμαρχοι Λίμνης Πλαστήρα κ. Παναγιώτης Νάνος και Coswig (Anhalt) Γερμανίας κ. Axel Clauβ. Συνεχίζουμε την συνεργασία με τον Γερμανό γλύπτη κ. Rainer Fest, διεθνή καλλιτέχνη εγνωσμένης αξίας, ο οποίος φιλοτεχνεί το πρώτο έργο στο Υπαίθριο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, στο Μορφοβούνι.

Τέλος, αν κάτι πρέπει να κρατήσουμε ως Έλληνες, είναι ότι μέσα από την Ιστορία να αναγνωρίσουμε την αναγκαιότητα της Εθνικής Ομοψυχίας και Ενότητας, έννοιες τις οποίες πρέπει να κάνουμε κοινό κτήμα. Προπαντός να τις υπηρετήσουμε με έργα και όχι λόγια για να μην έχουμε μικρούς αθέατους Εμφύλιους στην Συλλογική μας διαδρομή. Ας μην ξεχνάμε ότι η Ιστορία μας βλέπει όλους και ανάλογα μας κρίνει.

Παναγιώτης Νάνος
Δήμαρχος Λίμνης Πλαστήρα

Publisher's note

Eighty (80) years after the holocaust

The year 2023 marks the 80th anniversary of a series of tragic events that marked History and deeply traumatized our land, signs of which are even nowadays visible. In 1943, incredible disasters occurred by the conquerors: In 13/6/1943 the master villages Vounesi and Mesenikolas burned by the Italians. The period from the end of November to 3/12/1943, Germans burned most of Nevropoli's villages. At the same time, the conquerors committed unimaginable acts such as the execution of unarmed civilians, disabled and elderly, and anyone they found on their way. Not to mention the heinous crimes such as rape of women, raw violence and horrible tortures, thefts, brutality against the local population, affront to values, acts that all constitute war crimes, which are not time-barred.

Beyond the economic and social disasters, the burning of the villages caused plenty of architectural disasters and identity alienation of the communities. Within a day, monuments of folk culture, which constituted the identity and Tradition of the locals disappeared, everything turned into ashes, along with countless valuable historical documents of collective and individual memory. The identity of our land and an entire culture lost.

After 1943 nothing was the same: People were living in the ashes and blackness, in despair for the loss of loved ones, in the anxiety about securing food for large families. They also had to face the problematic shelter in the ruins, the non-existent clothing and footwear, the diseases that hardship made more deadly. Furthermore, they had to face the collapsed mental mood and a stubborn resistance that boosted the power of the liberation movement. But at the same time, during the Occupation an obscure civil war was beginning, prelude to an untold disaster that was following.

All these events are presented in the 4th issue of "Historisi", which is dedicated to what took place in 1943 and marked the fate of our villages and our country. For the first time in history, we have collected evidence of the holocaust, which document the necessity of declaring Plastiras Lake as a «Martyr Municipality».

Eighty years later, original papers are being published and evidence from the scattered literature is cited, primary material that is seen by the public for the first time, along with still rare photographs. We have collected

testimonies of people who are now around 90 years old and then they were children of 7-10 years old, to tell us about the burning of the villages, as they saw it with the eyes of innocence.

Eighty years later, we highlight History in a multifaceted way, without blinders, ideological commitments and slavery of the past, which plagued our land tremendously. We highlight issues, such as the “unknown” Occupation Civil War, which started in Vounesi in Agrafa with the disarmament of Kostopoulos - Sarafis, with the first three dead. Other small civil conflicts followed. Some aspects remain in the dark or have been half-said about our own responsibilities and not only the foreign factor, mainly the English.

We highlight a war crime, committed from November 1943 to April 1944, a forgotten one today, with victims of more than 1,000 Italian prisoners of the Pinerolo Division, who were executed by the Germans or died in Neraida in the winter of 1943 from cold and hunger. The number of Italian dead would surpass to 6,000, if the people of Agrafa did not host in their burnt houses and huts 1-2 Italian soldiers of the Pinerolo Division, each family.

We highlight the greatness of the bravery of our ancestors of Agrafa, a symbol of the greatness of the Greek People, who can forgive the abuser and recognize him as a victim: It might be one of the only examples in the world, that victims treating their former abusers! And yet! People of Agrafa this year hosted Italian ex-occupiers, those who a few months before burned the houses, those who killed dozens of Western Thessalians in the battles of “hill 731” in Northern Epirus, in the spring attack of the Italians (1941). Among them were many people of Agrafa who fell into duty, defeating the Pinerolo Division which was coordinated by Mussolini himself.

Finally, we highlight the rescue of the Jewish Community in Karditsa, who fled to South Agrafa, in the village of Mastrogianni - today, Amaranotos, where the locals treated and protected the Jews of Karditsa and beyond.

We attribute forgotten events, which we hand over to the Collective Memory, to the next generations so that the unborn will know the History of our Land. We provide evidence to all who are interested in History, illuminating the historical truth. We prevent collective oblivion, because Memory is a guarantee that the specter of war will not return. We do it with a high sense of responsibility, in memory of those who fell for the Freedom of our country and those who fought against Nazism and Fascism, claiming "a free homeland and universal freedom".

We recognize the Municipality of Plastiras Lake as a Martyr, not because we want to scratch the wounds of the past, but because we believe that the war crime still remains unburied, as long as there is no recognition and at least an apology from those who have to say it. This necessity is served by the translation of the titles in the English language, to help those foreigners who wanted to deal with this period and contribute to the symbolic restoration.

We do not want History as a collection of funeral speeches, nor as a convenient alibi for our own negligent or even unjustified arrogance. We perceive historical Memory as the foundation of Peace, Progress and Friendship of Peoples. We are here with an outstretched hand of cooperation, with a smile of optimism, to build the Europe of peoples, of peace and values, of Progress and Culture.

The first symbolic movement was made with the Memorandum of Understanding signed in Morfovouni by the mayors of Limni Plastira Mr. Panagiotis Nanos and Mr. Axel Clauß of Coswig (Anhalt) Germany. We continue the collaboration with the German sculptor Mr. Rainer Fest, an international artist of recognized value, who will create the first work of art at the Outdoor Museum of Contemporary Art, in the summer of 2023 in Morfovouni.

Finally, if there is something we must keep as Greeks, it is that through History we must recognize the necessity of National Solidarity and Unity, concepts which we must have as common property. Above all, let's serve them with deeds and not words, so that we don't have small invisible Civilians on our Collective path. Let's not forget that History watches us all and judges us accordingly.

Panagiotis Nanos,
Mayor of Plastiras Lake.

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΔΗΜΟΥ ΛΙΜΝΗΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ (1943) ΑΠΟ ΙΤΑΛΟΥΣ ΚΑΙ ΓΕΡΜΑΝΟΥΣ ΚΑΤΑΚΤΗΤΕΣ

Σύμφωνα με την εισήγηση του δημάρχου Παναγιώτη Νάνου στο

Δημοτικό Συμβούλιο Λίμνης Πλαστήρα, με θέμα: «Ανακήρυξη του Δήμου Λίμνης

Πλαστήρα σε Μαρτυρικό Δήμο και μαρτυρικών κοινοτήτων στην Κατοχή 1941 – 1944»

Το 2023 συμπληρώνονται 80 χρόνια από το κάψιμο των χωριών Μορφοβούνι και Μεσενικόλα από τους Ιταλούς κατακτητές τον Ιούνιο του 1943 και το κάψιμο όλων σχεδόν των κοινοτήτων του σημερινού Δήμου Λίμνης Πλαστήρα, από τους Γερμανούς κατακτητές τον Νοέμβρη – Δεκέμβρη του 1943, οι οποίοι ισοπέδωσαν ορισμένα χωριά και εκτέλεσαν όσους βρήκαν μπροστά τους. Παράλληλα, την ίδια χρονιά σημειώνονται τραγικά γεγονότα που σημάδεψαν την Ιστορία του τόπου μας, αλλά και της χώρας της ίδιας, όπως ο Εμφύλιος που ακολούθησε.

Το 1943 έδειχνε ότι θα είναι μια ελπιδοφόρα χρονιά για την Εθνική Αντίσταση, καθώς τα χωριά της Νευρόπολης συμμετείχαν σύσσωμα στο αντάρτικο το οποίο γιγαντώθηκε. Στις 12 Μάρτη 1943, τμήματα του ΕΛΑΣ κατεβαίνουν από τα ορεινά και απελευθερώνουν την Καρδίτσα από τους Ιταλούς, καθιστώντας την ελεύθερη πρωτεύουσα της Ευρώπης, όπως ανέφερε το BBC αναγγέλοντας την είδηση. Την ίδια εποχή στο οροπέδιο της Νευρόπολης κατασκευάζεται το αντάρτικο «αεροδρόμιο – φάντασμα». Στις 26 Ιουλίου του 1943, συνέρχεται το Α' Πανθεσσαλικό Συνέδριο του ΕΑΜ, με συμμετοχή 4.000 αντιπροσώπων απ' όλες τις ΕΑΜικές οργανώσεις της Θεσσαλίας στο μοναστήρι της Κορώνας.

Στιγμιότυπο από το Α' Πανθεσσαλικό Συνέδριο ΕΑΜ

Ωστόσο, το 1943 σημαδεύτηκε από βία και βαρβαρότητα ενός πολέμου που δείχνει το αποκρουστικό του πρόσωπο: Κάψιμο των χωριών, εκτελέσεις αμάχων, βιασμούς γυναικών, φριχτούς βασανισμούς, ομηρίες, κλοπές, ωμή βαρβαρότητα σε βάρος του άμαχου πληθυσμού, με προσβολή αξιών, πράξεις που συνιστούν εγκλήματα πολέμου τα οποία δεν παραγράφονται. Ανυπολόγιστες είναι οι καταστροφές σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Το κάψιμο των χωριών ήταν πολλά περισσότερα από την απουσία εστίας για τις εκατοντάδες οικογένειες που έμειναν γυμνοί, ανέστιοι, πένητες και ασθενείς. Η φωτιά αφάνισε αρχιτεκτονικά και άλλα στοιχεία, χάθηκαν μνημεία ενός Λαϊκού Πολιτισμού, μαζί και πολύτιμα τεκμήρια Συλλογικής και Ατομικής μνήμης.

Ακροθιγώς, αναφέρουμε ιστορικά γεγονότα που σημάδεψαν την τύχη των χωριών μας, τα οποία στοιχειοθετούν την ανακήρυξη ως Μαρτυρικού του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα. Αναλυτικά τεκμήρια στην βιβλιογραφία που αναφέρεται ήδη στην εισήγηση, επιπρόσθετα τεκμήρια και μνήμες επιζώντων καταχωρούνται στην ειδική έκδοση (4ο τεύχος 2023) του περιοδικού «Ιστορία», που θα κυκλοφορήσει τον Μάιο 2023 και συνοδεύει την παρούσα απόφαση συμπληρωματικά:

Στις 6 Μαρτίου 1943 το Βουνέσι βομβαρδίστηκε από ιταλικό αεροπλάνο, το οποίο αφού έκαμε αναγνωριστικές πτήσεις, έριξε περίπου δέκα βόμβες από το κέντρο του χωριού και με κατεύθυνση τη βρύση «Ζάβα», σκορπώντας τρόμο και θάνατο, αφήνοντας χαλάσματα, δύο νεκρούς, τον Σωτήρη Νταλαγιώργο πατέρα πέντε παιδιών και τον εξάχρονο Γιωργάκη Κ. Κυρίτση, ο οποίος σκοτώθηκε στην αγκαλιά της μάνας του από θραύσματα οβίδας, την ώρα που γυναίκα έτρεχε έντρομη για να κρυφτεί, την ώρα του βομβαρδισμού. Εκτός της ίδιας (Θεοδώρας Κυρίτση) τραυματίστηκε η Αικατερίνη Αλεξανδρή, άλλοι κάτοικοι ελαφρότερα. Ορισμένα σπίτια καταστράφηκαν ολοσχερώς και άλλα μερικώς.

Στις 13 Ιουνίου 1943 τα χωριά Μορφοβούνι (Βουνέσι) και Μεσενικόλας κάηκαν ολοσχερώς από τους Ιταλούς, οι οποίοι εκτέλεσαν όσους βρήκαν μπροστά τους. Οι Ιταλοί ξεκίνησαν καίγοντας τα κεφαλοχώρια Πόρτα και Μουζάκι, αλλά και μικρότερα χωριά όπως Πορτή, Σκλάταινα, Βασισιά.

Ανεβαίνοντας από τον Άγιο Ακάκιο προς το οροπέδιο της Νευρόπολης, πέρασαν από τον κτηνοτροφικό οικισμό **Ραχωβίτσα Βουνεσίου**, όπου έκαψαν τα λιγοστά σπίτια και εκτέλεσαν τα αδέλφια Σταμογιώργο Γιάννη και Σταμογιώργο Θωμά και τον πρώτο ξάδελφό τους Σταμογιώργο Γιώργο.

Ακολούθως κατευθύνθηκαν στο μοναστήρι της Αγίας Τριάδας, το οποίο λειτουργούσε ως σανατόριο φυματικών από το 1937 μέχρι και το 1941 οπότε έφυγαν οι τελευταίοι άρρωστοι. Οι Ιταλοί πυροβόλησαν τον φύλακα του μοναστηριού, ο οποίος διέφυγε και πυρπόλησαν το μοναστηριακό συγκρότημα, το οποίο καταστράφηκε ολοσχερώς. Η εκκλησία, λόγω του ότι ήταν άδεια από εξοπλισμό που θα μπορούσε να καεί, σώθηκε με μόνη απώλεια τον δεύτερο τρούλο, ο οποίος έπεσε μάλλον λόγω της υπερθέρμανσης από τις φλόγες των καιόμενων κελιών.

Ακολούθως, οι Ιταλοί κατακτητές πήγαν στο Βουνέσι, το οποίο είχαν εγκαταλείψει σχεδόν όλοι οι κάτοικοι. Προηγήθηκε μάχη μικρής διάρκειας στην είσοδο του χωριού από ένοπλους αντάρτες του ΕΛΑΣ, οι οποίοι επιχείρησαν να εμποδίσουν τους Ιταλούς να εισέλθουν στο χωριό. Από τα πλέον των 300 οικιών και στάβλων που είχε το χωριό, μόνο 6 σπίτια σώθηκαν καθώς η φωτιά έσβησε λόγω έλλειψης οξυγόνου και οι ζημιές σε αυτά ήταν περιορισμένες.

Ο Βουνεσιώτης ήρωας
Βασίλης Αλεξανδρής

Στο Βουνέσι οι Ιταλοί την ημέρα του ολοκαυτώματος εκτέλεσαν 13 αμάχους, τους εξής: Γιαννάκου Ελένη, Καφετζής Αντώνης, Κοντοστεργίος Γιάννης, Κυρίτσης Γιώργος Κωσταρέλος Νίκος, Νταλαγιώργος Σωτ., Πεντζοπούλου Αγορίτσα, Ρεφενέ Παναγιώτα, Ρεφενές Βασίλης, Ρεφενές Γιώργος, Σταμογιώργος Γιάννης, Σταμογιώργος Θωμάς και Σταμογιώργος Γιώργος. Κατά την αναγκαστική μετακίνηση των κατοίκων στα βουνά, από το κρύο και την διανυκτέρευση στην ύπαιθρο πέθανε από κακουχία βρέφος 30 ημερών, αβάπτιστο αγόρι του Φώτη Κοτοπούλη.

Όσοι από τους κατοίκους έκαμαν το λάθος και έμειναν στο χωριό, ή αντικειμενικά για λόγους αδυναμίας δεν μπορούσαν να μετακινηθούν, όπως η μητέρα Ρεφενέ Παναγιώτα και τα δύο ανάπηρα παιδιά της Ρεφενές Γιώργος και Ρεφενές Βασίλης, και άλλες ηλικιωμένες γυναίκες με προβλήματα υγείας, έχασαν την ζωή τους. Ελάχιστοι όμηροι επέζησαν, ανάμεσά τους ο ταγματάρχης του Ελληνικού Στρατού Θεοδόσης Κυριαζής, ο οποίος προέτρεπε τους κατοίκους να μην αποχωρήσουν και ότι οι Ιταλοί στρατιωτικοί είναι πολιτισμένοι, θα τηρήσουν την στρατιωτική τους τιμή και δεν θα στραφούν κατά αμάχων. Ο ίδιος, ωστόσο, και κυρίως η οικογένειά του ένιωσαν την βία και τους αλλεπάλληλους βιασμούς οι γυναίκες της οικογένειας. Η νεαρή κόρη καταστράφηκε ψυχικά, δεν συνήλθε ποτέ από το σοκ και κατέληξε σε Ψυχιατρείο, όπου και απεβίωσε μετά από χρόνια.

Ο Μεσενικόλας ήταν το δεύτερο χωριό που αφάνισαν οι Ιταλοί και το έκαψαν ολόκληρο, στις 13/6/34, ενώ εκτέλεσαν πολλούς αμάχους, κυρίως ηλικιωμένους που λόγω αδυναμίας δεν εγκατέλειψαν τα σπίτια τους. Οι αντάρτες με επικεφαλής τον Περικλή Παπαδημητρίου (Ίταμος), για να εμποδίσουν την άνοδο των Ιταλών που διέρχονταν τον αμαξητό δρόμο Καρδίτσης - Αγρινίου, ανατίναξαν την γέφυρα στο ρέμα «Μύλος του Παπαδούλη» αναγκάζοντας τους Ιταλούς να ανέβουν πεζοί, από το μονοπάτι που οδηγεί στο Μεσενικόλα. Εκεί οι κατακτητές εκτέλεσαν όσους βρήκαν, ενώ έκαψαν το χωριό στο σύνολό του.

Τα θύματα των Ιταλών στο Μεσενικόλα είναι: Παπαγρηγορίου Δημήτριος Ιερέας, Αντωνάκη Αικατερίνη, Βλάτσιου Καλλιόπη, Ευθυμίου Αικατερίνη, Καραμήτρος Αντώνιος, Καλλιός Βασίλειος, Καρβούνη Κωνσταντίνα, Μήτσιου Χαρίκλεια, Παπαγρηγορίου Βασίλειος, Στυλογιάννη Μαρία, Στυλογιάννης Νικόλαος, Σφέτσιου Αγορίτσα. Επίσης Ιταλοί σκότωσαν σε άλλη χρονική στιγμή τους Μεσενικόλιτες αμάχους Αθανασίου Θωμά και Καραμήτρος Χρήστος (30/3/1943).

Στο Μοσχάτο τον Ιούνη οι Ιταλοί έκαψαν το Δημοτικό Σχολείο, τον Αη-Γιάννη, ένα καφενείο και ένα ποιμνιοστάσιο στις παρυφές του χωριού. Είχαν σκοπό να κάψουν το χωριό, αλλά σώθηκε χάρη σε έναν κάτοικο ονόματι Κολοφωτιάς από το Μοσχάτο, ο οποίος είχε εργαστεί για αρκετά χρόνια στο Παρίσι ως ξενοδοχο-υπάλληλος, γνώριζε αγγλικά - γαλλικά και διαπραγματεύτηκε με επιτυχία την σωτηρία του χωριού.

Τον Νοέμβρη του 1943, οι Γερμανοί στο πλαίσιο των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων «Πάνθηρ» αποφασίζουν να καταστρέψουν το σύνολο των χωριών για να καταστείλουν την Αντίσταση. Οι επιχειρήσεις διήρκησαν από 27-11-1943 έως 3-12-1943 και τις έκαμε η διαβόητη μεραρχία «Εντελβαϊς».

Γερμανοί κάτω από τον Άγιο Γεώργιο Βουνεσίου, πριν τη Γέφυρα "Μύλου Παπαδούλη" στοχεύουν τον Μεσενικόλα στο βάθος, ενώ δέχονται επίθεση από αντάρτες που είναι οχυρωμένοι στη θέση "Τσιούκα" Μεσενικόλα.

Η επιδρομή των Γερμανών στη Νευρόπολη (σήμερα περιοχή Λίμνης Πλαστήρα) θα είχε περισσότερο καταστροφικά αποτελέσματα, αλλά οι χειμωνιάτικες καιρικές συνθήκες (βροχερός καιρός, ομίχλη και χιόνι στις βουνοκορφές) περιόριζαν την δράση των βομβαρδιστικών αεροπλάνων, ενώ η υγρασία εμπόδιζε την μετάδοση της φωτιάς. Τα στοιχεία για το μέγεθος της καταστροφής διαφέρουν ως προς τις πηγές, εμείς εδώ υιοθετούμε τα στοιχεία όπως τα κατέγραψε ο Λάμπρος Καταφυγιώτης, δικηγόρος και βουλευτής Καρδίτσας, ο οποίος ζήτησε και πήρε «σημείωμα το οποίο μοι εδόθη υπό της Αγροτικής Τραπέζης», όπως ο ίδιος γράφει στο βιβλίο του «Ιστορία της Θεσσαλίας και οι Θεσσαλοί Αγρόται» έκδ. Γ.Π. Ξένου, Αθήνα 1947. Σελ.105

Για να διευκολύνουμε την παράθεση στοιχείων, αλλά και την εξαγωγή συμπερασμάτων παραθέτουμε τον πίνακα συμπληρωμένο με τις δύο ονομασίες των χωριών και αριθμητικά τους νεκρούς. Τα στοιχεία σε ό,τι αφορά τα σπίτια, αν και αποκλίνουν, εκτιμούμε ότι είναι κοντά στην πραγματικότητα.

Τα στοιχεία της ΑΤΕ δείχνουν ότι είναι περισσότερο αξιόπιστα, διότι βασίζονται σε στοιχεία για επούλωση των καταστροφών, ενώ αυτά των ανταρτών είναι ελλιπή, δεδομένου ότι γράφονται ως αναφορά που πρέπει να πάει στο Αρχηγείο για ενημέρωση για απώλειες και καταστροφών και χωρίς να υπάρχει η δυνατότητα της ολοκληρωμένης γνώσης, πόσο δε μάλλον της επιβεβαίωσης. Τα στοιχεία που διασώθηκαν μέσα από μαρτυρίες επιζώντων ενισχύουν την εκτίμηση ότι τα στοιχεία της ΑΤΕ είναι πιο κοντά στην πραγματικότητα.

Τα ονοματεπώνυμα των νεκρών δεν αμφισβητούνται διότι τα έχει διασώσει η συλλογική μνήμη και οι συγγραφείς βιβλίων τοπικής Ιστορίας. Αντίθετα υπάρχουν και άλλα ονόματα νεκρών που εκτέλεσαν οι Ιταλοί και Γερμανοί, σε άλλες χρονικές περιόδους πέραν των ημερομηνιών που αναφέρονται στο ολοκαύτωμα των κοινοτήτων μας.

ΠΑΛΑΙΑ ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ	ΚΑΗΚΑΝ Στοιχεία ΑΤΕ	ΚΑΗΚΑΝ Στοιχεία ΕΛΑΣ	ΕΚΤ/ΝΤΕΣ από Γερμανούς	ΕΚΤ/ΝΤΕΣ από Ιταλούς	ΑΜΑΧΟΙ ΝΕΚΡΟΙ
Βουνέσι	Μορφοβούνι	233	191	15 οικίες και 14 αχυρώνες	8	13	21 + 5 = 26
Μεσηνικόλα	Μεσηνικόλας	309	222	2 οικίες	8	12	20 + 7 = 27
Ι. Μονές	Κορώνας + Αγ. Τριάς			Ολοσχερώς	1		1
Βλάσδο	Μοσχάτο	187	127	114	6		6
Κερασιά	Κερασιά	93	36	Δεν αναφέρεται			
Στούγκο	Κρυσονέρι		6	6			
Νεοχώρι	Νεοχώρι	217	80	50 οικίες και καλύβες	2 άντρες		2
Μπεζούλα	Πεζούλα	154	144	80 χωρίς τα Καλύβια	15		
				110			
Νεράιδα	Νεράιδα	110	90	(άπασαι αι οικίαι)	400*		400*
Σερμενίκο	Φυλακτική	206	112	100 οικίες	6		6
Καρβασαράς	Καρβασαράς	60	47				
Καρίτσα	Καρίτσα Δολόπων	120	100	100 οικίες	1	1	2
Καρίτσα	Ράφνα Καρίτσας		2		1		1
Καρίτσα	Μέγα Ρέμα Καρίτσας		0		1		1
Καρίτσα	Πλακωτό Καρίτσας		2		1		1
ΣΥΝΟΛΟ		1.689	1.159	481	444	25	464

Τραγικός ήταν ο απολογισμός από τις Γερμανικές εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στα χωριά της Νευρόπολης, οι οποίες διήρκησαν από 27-11-1943 έως 3-12-1943. Στόχος τους ήταν να καταστρέψουν το αντάρτικο αεροδρόμιο, να διαλύσουν τις εστίες αντίστασης, να αφανίσουν το αρχηγείο των Άγγλων, να χτυπήσουν τους Ιταλούς. Καταστροφές

που προκάλεσαν οι Γερμανοί είναι σημαντικές και θα ήταν ασύγκριτα πολλαπλάσιες, αν δεν απομακρύνονταν οι κάτοικοι από τα χωριά και να κρυφτούνε στα βουνά. Επίσης τα καμένα σπίτια θα ήταν περισσότερα αν δεν υπήρχε ο φόβος των αντάρτικων επιθέσεων, όπως και οι καιρικές συνθήκες του χειμώνα, με το κρύο και την υγρασία που περιόριζαν την ανάπτυξη και επέκταση της φωτιάς. Παρόλα αυτά, κήκαν:

Βουνέσι: Εκτελέστηκαν από Γερμανούς οκτώ (8) άμαχοι: Βασιλούλης Ευάγγελος, Βησσαρίου Βασίλης, Γαλανούλης Βασίλης, Κατσακιώρης Θεόδωρος, Καφαντάρης Κώστας (όχι ο Νικηταράς), Καφεντζή Παρασκευή (Τσέβω), Μπακαλάκος Χριστόφορος, Πίντζιος Απόστολος. Λοιποί νεκροί άμαχοι (1941 – 1944): Καρανίκας Ηλίας, Μανώλης Χρήστος, Σταύρου Βασίλειος, Τσιμογιάννης Ευάγγελος (μαθητής σκοτώθηκε από χειροβομβίδα). Σύγχυση υπάρχει για τις πραγματικές κατοικίες που κήκαν ολοσχερώς από τους Γερμανούς. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΑΤΕ, κήκαν 191 σπίτια από τα 233, ενώ οι αντάρτες κάνουν αναφορά για 15 οικίες και 14 αχυρώνες. Στην πραγματικότητα οι Γερμανοί επιχείρησαν να κάψουν τα καμένα σπίτια από τους Ιταλούς, ωστόσο η φωτιά δεν εξαπλώθηκε λόγω των καιρικών συνθηκών και υγρασίας, αλλά και της περιορισμένης καύσιμη ύλης.

Μεσενικόλας: Κήκαν από τα 222 σπίτια από τα 309 και εκτελέστηκαν οι άμαχοι: Ζαχαρή Χαρίκλεια, Καρασιώτος Αναστάσιος, Μαστραπάς Γεώργιος, Μηλιώνης Ιωάννης, Μηλιώνης Ευάγγελος, Τσιλιώνης Σωτήριος, Τσαγανός Βασίλειος, Σφέτσιου Αριστέα. Επίσης οι Γερμανοί σκότωσαν σε άλλη χρονική στιγμή τους: Καραμήτρο Δημήτριο, Καραμήτρο Γεώργιο, Καλαμάτα Αριστέιδη, Μπαλάφα Γεώργιο και Μπουμπουλίδη Σωτήριο.

Γερμανική μονάδα κάτω από την Κορώνη, λίγο πριν το κάψιμο του μοναστηριού, 3/12/1943

Μοσχάτο (Βλάσδο): Εκτελέστηκαν από τους Γερμανούς ο Ασκητής Θωμάς, Πελεκούδας Απόστολος, Δημάκης Μελέτης, Καρακώστας Μιχάλης, η Καλλισθένη Παπάκου, ανάπηρη γυναίκα και ένα παιδί, ο Δημήτρης Αργύρης, έφηβος τσοπάνης από Νεοχώρι ο οποίος εργαζόταν στο Μοσχάτο. Κάηκαν σχεδόν όλα τα σπίτια, 125 – 150 κάηκαν και γλίτωσαν 24 με ζημιές, καθώς και η Μονή Κορώννας, πλην της εκκλησίας στην οποία έσβησε η φωτιά και θεωρήθηκε θαύμα της Παναγίας.

Μ-Πεζούλα: Νεκροί 15 συνολικά: Αντωνάκης Δημήτριος, Αντωνάκη Ανδριανή ή Ανδρονίκη, σύζυγος Δημητρίου, Αντωνάκη Γεωργία, Αντωνάκη Παρασκευή (κάηκε ζωντανή στο σπίτι της), Θυμιόπουλος Δημήτριος του Νικολάου (γενν 1881), Καλούτσας Αναστάσιος του Αποστόλου, (1875) Κοράκη Δημητρούλα (βρέθηκε «γαζωμένη» από σφαίρες στο πίσω μέρος του σπιτιού όπου πήγε να κρυφθεί), Μαλέτσικας Ιωάννης του Αντωνίου (1875), Μαλέτσικα Μαριγούλα σύζυγος (βρέθηκε «γαζωμένη» από σφαίρες στο Προσήλιο), Μαλέτσικα Παρασκευή, Μαλέτσικας Χρήστος του Ιωάννου (1917), Μαυρογιάννης Απόστολος του Νικολάου (1887) τραυματίστηκε αρχικά από σφαίρες, πήγε να κρυφτεί στην εκκλησία όπου τον έκαψαν, Μπαλασκόνη Ευαγγελία, Μπαλασκόνη Μαρία, Πασχάλη Ευθυμία (χήρα Σπύραινα). Τραυματίας 1, όμηροι (3). Εκάησαν 80 σπίτια.

Σερμενίκο (Φυλακτή): Από τα 206 σπίτια κάηκαν τα 190 περίπου, σώθηκαν 15, ενώ τα 112 καταστράφηκαν ολοσχερώς. Εκτελέστηκαν από τους Γερμανούς οι Γιαννάκος Χρήστος του Αναστασίου, Μαγαλιός Γιώργος του Αθανασίου, Γωγούλης Χρήστος του Ιωάννη, Λινάς Κώστας του Νικολάου και η σύζυγος αυτού Λινά Βαϊά, όπως και η Αυγέρου Κωνσταντία

Νεοχώρι: Από τα 200 περίπου σπίτια τα οποία ήταν αραιά και χωρίς να εφάπτονται, οι γερμανοί έκαψαν περί τα 80 σπίτια και εκτέλεσαν δύο άντρες, οι οποίοι ήταν αιχμάλωτοι, όπως ο Παντελής Τσιούνης, αλλά και ο Βασίλης Κρομούδας (Φρίξος), ο οποίος έπεσε μαχόμενος στη Ράφηνα.

Νεράιδα: Ο παραθεριστικός οικισμός Νεραΐδας υπέστη ολοκληρωτική καταστροφή. Κάηκαν όλα τα σπίτια, καθότι εκεί ήταν η έδρα του αρχηγείου των Εγγλέζων, αλλά φιλοξενούνταν και μέρος της Μεραρχίας Πινερόλο, άοπλοι Ιταλοί τους οποίους σκότωσαν οι Γερμανοί, ανεξακρίβωτος ο αριθμός, λέγεται περίπου 350 με 400, ενώ εκατοντάδες άλλοι χάθηκαν από ασθένειες και υποσιτισμό. Υπολογίζεται ότι χάθηκαν περί τους 1000 με 1.100 Ιταλούς (*αναλυτικά στην σχετική βιβλιογραφία*). Αξίζει να σημειωθεί ότι στον οικισμό της Νεραΐδας οι Γερμανοί φεύγοντας ανατίναξαν ακόμα και τις βρύσες για να μην υπάρχει πόσιμο νερό.

Στον οικισμό Ράφηνα Καρύτσας, έκαψαν ένα σπίτι και μία καλύβα, αλλά σώθηκαν διότι ο ανάρτης "Φρίξος", Βασίλης Κρομούδας απ' το Νεοχώρι, φρούραρχος στο ανάρτικο αεροδρόμιο άρχισε μόνος του να βάλλει κατά των Γερμανών. Ο Φρίξος οχυρώθηκε στη θέση «Κήποι», απέναντι απ' τον οικισμό, προκειμένου να δώσει χρόνο στα γυναικόπαιδα να καταφύγουν στα βουνά της Καρύτσας, αφού

Νεράϊδα καλοκαίρι 1953, δέκα χρόνια μετά τα αποκαΐδια είναι εδώ.

πρώτα έδωσε τον άοπλο σύντροφό του Γιώργο Σακκελαρίου. Αντιστάθηκε μόνος εναντίον όλων, μέχρι που με αυτοθυσία έπεσε νεκρός απ' τα πυρά των Γερμανών, σώζοντας έτσι τη Ράφηνα απ' το κάψιμο και τους άμαχους που διέφυγαν και γλίτωσαν.

Στον οικισμό Πλακωτό Καρίτσας, έκαψαν δύο σπίτια και σκότωσαν εκεί τον Παντελή Τσιούνη, που μάλλον τον είχαν αιχμαλωτίσει στο Νεοχώρι.

Στη συνέχεια οι Γερμανοί διανυκτέρευαν στην Καρύτσα και χαράματα ξεκίνησαν για τον **Καρβασαρά**. Κοντά στον οικισμό Χόλιανο της Καρύτσας συνέλαβαν τον Πρόεδρο της κοινότητας Καρύτσας Ηλία Βασ. Τσιλίκα, που δεν είχε προλάβει να απομακρυνθεί, τον βασάνισαν φρικτά, τον εκτέλεσαν και πέταξαν το πτώμα στον ποταμό Καριτσιώτη.

Στον Καρβασαρά οι Γερμανοί έβαλαν φωτιά στα πρώτα σπίτια, κήκαν ολοσχερώς επτά (7) και άλλα σαράντα (40) έπαθαν ζημιές. Αιτία της ακύρωσης του καταστροφικού έργου ήταν δύο παλικάρια του χωριού, ο Κλέος Θανασός κι ένας σύντροφός του, οι οποίοι άρχισαν να βάλουν κατά των Γερμανών μόνο μ' ένα μάνλιχερ κι ένα γκρά. Αντιλάλησε η ρεματιά και τα πετροβούνια πολλαπλασίασαν τους πυροβολισμούς και οι Γερμανοί φοβισμένοι εγκατέλειψαν εσπευσμένα την περιοχή. Έτσι σώθηκε ο Καρβασαράς με μικρές σχετικά απώλειες, αφού απ' τα 67 σπίτια κήκαν 7 και έπαθαν ζημιές 40 σπίτια και λοιπά κτίσματα (σύμφωνα με την επίσημη καταγραφή).

Κατεβαίνοντας στον οικισμό **Μέγα Ρέμα Καρίτσας**, μέσω του οροπεδίου Καραμανώλη, σκότωσαν τη γυναίκα του Γιώργου Μαλέτσικα απ' την Πεζούλα που τη βρήκαν εκεί, αλλά δεν πρόλαβαν να κάψουν τα σπίτια λόγω της συμπλοκής του Καρβασαρά που τους υποχρέωσε να φύγουν εσπευσμένα.

Οι Γερμανοί κατευθύνθηκαν στην **Καρίτσα Δολόπων**, την οποία έκαψαν ολοσχερώς, με κέντρο των επιχειρήσεών τους την εκκλησία του Αη-Γιάννη. Το μεσημέρι της 29/11/1943 άρχισαν να καίνε τα σπίτια, ρίχνοντας εμπρηστική σκόνη και προκαλώντας ανάφλεξή της με πυροβολισμό. Σύμφωνα με την τότε έκθεση του διοικητή τάγματος του ΕΛΑΣ Γρηγόρη Γερούκη «στην Καρίτσα εκάησαν περί τας

100 οικίας". Ωστόσο, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία στην κοινότητα Καρίτσας Δολόπων καταστράφηκαν ολοσχερώς εβδομήντα (70) οικίες και μερικώς δέκα (10) οικίες σε σύνολο 120 οικιών, χωρίς να συνυπολογιστούν στάβλοι, αποθήκες και καλύβες. Την επομένη του ολοκαυτώματος στην οικία Χρήστου Κοντοχρήστου στην Καρίτσα σκοτώθηκε η 20χρονη Σταυρούλα Κοντοχρήστου, τραυματίστηκε σοβαρά ο 16χρονος αδελφός της Χαράλαμπος Κοντοχρήστος (ακρωτηριασμός και σοβαρή απώλεια όρασης) και οι μικρότερες αδελφές τους Ελένη και Άρτεμις ελαφρότερα, από έκρηξη χειροβομβίδας.

Γερμανοί ανεβαίνουν με τα μουλάρια φορτωμένα με πολεμικό εξοπλισμό και επιχειρούν να προσεγγίσουν την Νευρόπολη από μονοπάτια με στόχο να αιφνιδιάσουν τους αντίρτες.

Στην Κερασιά οι Γερμανοί έκαψαν τα πρώτα σπίτια του χωριού, αλλά όταν πληροφορήθηκαν ότι επάνω από το χωριό ήταν η έδρα το 1/38 συντάγματος των ανταρτών, φοβήθηκαν και υποχώρησαν για να αποφύγουν την σύγκρουση.

Κατευθύνθηκαν στο Στούγκ' - σήμερα Κρουονέρι - από το οποίο πέρασαν βιαστικά και έκαψαν στο διάβα τους 6 σπίτια.

Έπειτα πέρασαν από τον οικισμό Καλύβια της Φυλακτής όπου έκαψαν ένα από τα δύο σπίτια και μετά έφυγαν για τα Καλύβια της Πεζούλας και το χωριό Πεζούλα το οποίο αφάνισαν και εκτέλεσαν όσους βρήκαν μπροστά τους, 15 άτομα.

Από τα 12 χωριά του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα, δύο δεν καηκαν: Ο Μπελοκομίτης σώθηκε... κατά λάθος, διότι οι Γερμανοί ανεβαίνοντας κατά μήκος του Καριτσιώτη, ανέβηκαν δεξιά και έκαψαν τον οικισμό Πλακωτό της κοινότητας Καρίτσας, νομίζοντας ότι είναι ο Μπελοκομίτης(!) Το Λαμπερό γλίτωσε, ίσως λόγω της θέσης του, όπως είναι παράμερα και δεν βρέθηκε στον άξονα που είχαν χαράξει οι Γερμανοί,

μέσω Καταφυγίου — Ι.Μ. Πέτρας, Νευρόπολη, αλλά και διότι οι κατακτητές είχαν τον φόβο επίθεσης ανταρτών και σε προτεραιότητα είχαν την καταστροφή του αντάρτικου αεροδρομίου και των χωριών που υποστήριζαν το αντάρτικο.

Οι ανθρώπινες απώλειες θα ήταν αμέτρητες, αν οι κάτοικοι έγκαιρα δεν είχαν απομακρυνθεί από τα χωριά τους, για να καταφύγουν σε ασφαλή σημεία. Συνολικά οι ζημιές σε σπίτια, σταύλους και αποθήκες ήταν μεγάλες και ως ένα βαθμό αποτυπώνονται στα στοιχεία που περιγράφει ο βουλευτής Λάμπρος Καταφυγιώτης, με βάση το σημείωμα της Αγροτικής Τράπεζας στην οποία ζήτησαν στεγαστική συνδρομή.

Στην πραγματικότητα κανένας δεν μέτρησε επακριβώς τα καμένα και είναι βέβαιο ότι οι ζημιές είναι μεγαλύτερες από αυτές που φαίνονται στην αναφορά της Τράπεζας, πόσο δε μάλλον στην αναφορά των ανταρτών στην οποία έκαναν μία πρόχειρη καταγραφή. Οι περισσότεροι κάτοικοι επισκεύασαν εκ των ενόντων τα σπίτια, ενώ πολλά έμειναν έτσι και επιδιορθώθηκαν τα μεταπολεμικά χρόνια, στη δεκαετία του 1950, όταν μετά την λήξη του Εμφυλίου, περί το 1952-53 κτίζονται από την Πρόνοια μικρά σπιτάκια των δύο δωματίων, οι λεγόμενοι «πυρήνες», ενώ ελάχιστα σπίτια δεν επισκευάστηκαν ποτέ και έφτασαν ερείπια στις μέρες μας.

Ωστόσο, το βαθύτερο νόημα, 80, χρόνια μετά, δεν είναι να καταγράψουμε τις ζημιές με αριθμούς, αλλά αντίθετα έχει νόημα να αναδείξουμε το μέγεθος της καταστροφής σε όλα τα επίπεδα:

Α) Πρώτα απ' όλα ανεκτίμητης αξίας είναι η ζωή των ανθρώπων που χάθηκαν για πάντα, άμαχοι τους οποίους εκτέλεσαν επί τόπου ή αμυνόμενοι αντάρτες, καθώς και άλλοι που χάθηκαν από πείνα ή κακουχίες αργότερα. Ανάμεσα σε αυτούς χάθηκαν περισσότεροι από 1.000 Ιταλοί στρατιώτες της Μεραρχίας Πινερόλο, για τους οποίους κάνουμε ιδιαίτερη αναφορά πιο κάτω.

Β) Έπειτα είναι τα σπίτια και νοικοκυριά που χάθηκαν, οι οικοσκευές, τα κλινοσκεπάσματα, τα ρούχα, τα τρόφιμα, γενικά τα είδη επιβίωσης των ανθρώπων, οι οποίοι βρέθηκαν από την μια στιγμή στην άλλη γυμνοί κι ανέστιοι. Αθώοι άμαχοι που βρέθηκαν να schoινοβατούν στο όριο ζωής και θανάτου από πείνα, κρύο και ασθένειες, έμμεσες απώλειες σε ανθρώπινες ζωές που δεν καταγράφονται πουθενά.

Γ) Αθέατη καταστροφή, αλλά με βαθύ ουσιαστικό περιεχόμενο και αξία ανεκτίμητη, είναι η απώλεια των τεκμηρίων συλλογικής μνήμης, οικογενειακά, ατομικά ενθυμήματα, φωτογραφίες αγαπημένων προσώπων, στρατιωτών σε προγενέστερους πολέμους, έγγραφα, συμβόλαια, γενικά ιστορικά τεκμήρια του τόπου, πολύτιμες πηγές και μνήμες που χάθηκαν για πάντα.

Δ) Ανυπολόγιστη είναι η καταστροφή του Λαϊκού Πολιτισμού, διότι χάθηκε για πάντα το ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό χρώμα των χωριών, τα περισσότερα δίπατα μεγάλα σπίτια, πολλά εξ αυτών αρχοντικά. Όσα κτίστηκαν μετά ήταν της ανάγκης και χωρίς ιδιαίτερη αρχιτεκτονική αξία και τα περισσότερα ισόγεια.

Ε) Σημαντικές ήταν και οι ζημιές στα εκκλησιαστικά μνημεία, μοναστήρια και εκκλησιές των χωριών μας, τα οποία δεν σεβάστηκαν οι κατακτητές. Από έκθεση Νομομηχανικού της Νομαρχίας Καρδίτσας που κατατέθηκε στις 28-9-1945, (η οποία διασώζεται στο Αρχείο της Ιεράς Συνόδου Εκκλησίας της Ελλάδος, φάκελος Εθνικών Πολεμικών Θεμάτων, Πολιτιστική καταστροφή), προκύπτει ότι στο Νομό Καρδίτσας την περίοδο της Κατοχής, έγιναν καταστροφές σε εκκλησίες και μοναστήρια οι οποίες αποτιμήθηκαν σε 2.237.000.000 προπολεμικές δραχμές (οι οποίες είχαν άλλη ισχύ και αξία από τις μεταπολεμικές). Από αυτό το ποσό 549.000.000 προπολεμικές δραχμές αφορούν τις εκκλησίες του τ. Δήμου Νευροπόλεως και σήμερα Δήμου Λίμνης Πλαστήρα, πλην των χωριών Καστανιά – Μούχα και Άγιο Γεώργιο που σήμερα ανήκουν στην Καρδίτσα.

Για την Ιστορία θα αναφέρουμε τις εκκλησίες που κήκαν μερικώς ή ολικώς σε κάθε χωριό, αρχής γενομένης με την Ι.Μονή Κορώνης (180 εκ. δρχ), την Ι.Μονή Αγίας Τριάδας Βουνεσίου (χωρίς εκτίμηση οικονομική, παρότι ολική η καταστροφή), Βλάσδου (κεντρική) 80 εκ., Βουνέσι (Θεοτόκου) 20 εκ, Μεσενικόλα (κεντρική) 20 εκ, Κερασιά (κεντρική) 10 εκ., Κρουονέρι 10 εκ., Αγ. Αθανάσιος Λαμπερού 6 εκ., Νεοχώρι α) Άγιος Γεώργιος 40 εκ., Παναγία 50 εκ., Πορτίτσα 10 εκ. Μπεζιούλα κεντρική 60 εκ. Πορτίτσα 10 εκ. Μούχα 7 εκ. Καστανιά 6 εκ. Φυλακτή 40 εκ. Ολοκληρώνοντας την αναφορά στα εκκλησιαστικά μνημεία, αξίζει να αναφερθεί ότι σε κάποιες περιπτώσεις κλάπηκαν ασημένια ιερά σκεύη, όπως λ.χ. σημειώνει ο αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός σε επιστολή διαμαρτυρίας στον Ιταλό στρατηγό, «Και του Μορφοβουνίου ο Ναός εσυλήθη όλων των εξ αργύρου ιερών σκευών αυτού».

Ανεξάρτητα από την απόκλιση ή σύγκλιση των στοιχείων, η οδυνηρή πραγματικότητα ήταν μία: Οι άνθρωποι καλούνταν να αντιμετωπίσουν τον βαρύ χειμώνα του 1943 με συνθήκες ολοσχερούς ή μερικής καταστροφής, αν και τα όρια αυτά είναι δυσδιάκριτα. Όταν βρέχει ή χιονίζει, η πρόχειρη στέγη από καμένο τσίγκο ή σανίδια δεν σε προστατεύει από το νερό, ούτε τα κουρέλια στα καμένα παράθυρα διασφαλίζουν συνθήκες διαβίωσης. Ο βαρύς χειμώνας ήταν μεγάλο πρόβλημα, η λιγοστή τροφή εξαντλούνταν σε λίγο καλαμπόκι και γάλα από τις οικόσιτες κασίκες. Ρούχα και παπούτσια δυσεύρετα, οι άνθρωποι πεινασμένοι, προσπάθησαν να βρουν καταφύγιο μέσα στα καμένα, αν ήταν επισκευάσιμα, σε εκκλησίες, καλύβια σε χωράφια και κτηνοτροφικούς οικισμούς, κοντά σε συγγενείς και φίλους στοιβαγμένοι ο ένας επάνω στον άλλο. Οι ασθενείς θέριζαν και οι νεκροί αυτής της κατηγορίας δεν αναφέρονται σε κανέναν κατάλογο, όπως το νεογνό του Φώτη Κοτοπούλη (Βουνέσι) το οποίο πέθανε από υποθερμία στο δάσος.

Τα παραπάνω στοιχεία αποδεικνύουν το διπλό ολοκαύτωμα των χωριών Βουνεσίου και Μεσενικόλα από Ιταλούς και Γερμανούς, το ολοκαύτωμα των χωριών Πεζούλας, Φυλακτής, Νεραΐδας, Καρίτσας, αλλά και των άλλων χωριών που

καταστράφηκαν μερικώς από τους Γερμανούς, είναι αδιαμφισβήτητα γεγονότα, τα οποία στοιχειοθετούν την αναγνώριση του σημερινού Δήμου Λίμνης Πλαστήρα σε μαρτυρικό Δήμο, σύμφωνα με την ιστορική, νομική πραγματικότητα, αλλά και με την ηθική αναγκαιότητα για δικαίωση έστω και 80 χρόνια μετά.

Στον Δήμο Λίμνης Πλαστήρα των Θεσσαλικών Αγράφων, συντελέστηκαν εγκλήματα πολέμου τα οποία ογδόντα χρόνια μετά παραμένουν στο σκοτάδι, χωρίς ποτέ να ζητήσει κάποιος έστω και μία συγνώμη για αυτά, ακόμα και για λόγους συμβολικούς.

Ένα άγνωστο έγκλημα πολέμου το οποίο δεν αναδείχθηκε όσο θα έπρεπε, είναι και οι νεκροί Ιταλοί στρατιώτες της Μεραρχίας Πινερόλο, οι οποίοι από κατακτητές βρέθηκαν φιλοξενούμενοι στα Αγραφιώτικα χωριά, μετά την συνθηκολόγηση της Ιταλίας το φθινόπωρο του 1943 με τους συμμάχους και την συνεργασία της Μεραρχίας Πινερόλο με την Εθνική Αντίσταση, τον ΕΛΑΣ και τους Εγγλέζους που είχαν την ευθύνη. Περισσότεροι από 1.000 Ιταλοί χάθηκαν στον πρόχειρο καταυλισμό στη Νεράϊδα, άλλοι εκτελέστηκαν από τους Γερμανούς, άλλοι αφανίστηκαν από πείνα, κρύο, ασθένειες και γενικά τις άθλιες συνθήκες διαβίωσης που τους οδήγησαν στο θάνατο. Περίπου 5.500 Ιταλοί σώθηκαν διότι φιλοξενήθηκαν στα Αγραφιώτικα χωριά και γλίτωσαν τον βέβαιο θάνατο.

Αυτή η φιλοξενία των χιλιάδων Ιταλών στα Αγραφιώτικα χωριά, πολλοί εξ αυτών σε σπίτια που έκαψαν οι ίδιοι οι Ιταλοί, στοιχειοθετεί μέγιστη ανθρωπιστική αντιμετώπιση, ψυχικό σθένος και μεγαθυμία που δεν απαντάται εύκολα στην παγκόσμια Ιστορία. Οι πρόγονοί μας είναι ίσως από τα ελάχιστα, αν όχι μοναδικά, παραδείγματα στον κόσμο, όπου οι κατεστραμμένοι περιθάλπουν και φιλοξε-

Συσσίτιο Ιταλών αιχμαλώτων (1943)

νούν πρώην κατακτητές. Φιλοξένησαν εκείνους που έκαψαν τα σπίτια τον Ιούνιο του 1943. Εκείνους που σκότωσαν εκατοντάδες Δυτικοθεσσαλούς στις μάχες του υψώματος 731 στη Βόρεια Ήπειρο (1941), ανάμεσά τους και Αγραφιώτες που έπεσαν στο καθήκον, νικώντας την Μεραρχία Πινερόλο στην εαρινή επίθεση που ο ίδιος ο Μουσολίνι συντόνιζε. Εκείνους που δολοφόνησαν αμάχους, ανάπηρους και γέροντες, διαπράττοντας πράξεις αδιανόητες για ειρηνικές περιόδους.

Οι Αγραφιώτες πρόγονοί μας έδειξαν με το τρανό παράδειγμά τους πόσο σημαντικό είναι να συγχωρείς και να συμπαραστέκεσαι στον αδύναμο, μέχρι χθες, εχθρό σου. Να θέτεις την ανθρωπιά, την ειρήνη, την φιλία των λαών, επάνω από κυβερνήσεις και πολιτικές σκοπιμότητες, που συνθλίβουν τις ανθρώπινες ζωές στις μυλόπετρες συμφερόντων των εμπόρων των εθνών. Να κάνεις την προσωπική σου υπέρβαση αναδεικνύοντας το μεγαλείο της φυλής και την Ελληνική ψυχή εις το διηνεκές.

Ογδόντα (80) χρόνια μετά, εμείς ως δημοτική αρχή νοιώθουμε το Χρέος να αναδείξουμε την Ιστορία και μέσα από την πολεμική τραγωδία, να εξάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα. Έχουμε χρέος να αναδείξουμε την ιστορική μνήμη και μέσα από τις εκδηλώσεις «Μνήμες πολέμου – ρίζες Ειρήνης» να στείλουμε ξεκάθαρο το μήνυμα: ποτέ πια πόλεμος – ποτέ πια φασισμός, εμείς υπηρετούμε την ειρήνη και την φιλία των λαών.

Ως δημοτική αρχή ενός Δήμου με το βαρύτιμο όνομα του **Νικόλαου Πλαστήρα**, έχουμε χρέος να μην επιτρέψουμε να ξεχαστεί το ολοκαύτωμα των χωριών μας και να αποδώσουμε την οφειλόμενη τιμή και μνήμη στους νεκρούς προγόνους μας, γι' αυτό εισηγούμαστε στο Δημοτικό Συμβούλιο:

Α) Την ανακήρυξη του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα Μαρτυρικού Δήμου

Β) την αναγνώριση ως μαρτυρικών των Τοπικών Κοινοτήτων Μορφοβουνίου, Μεσενικόλα, Μοσχάτου της Δημοτικής Ενότητας Πλαστήρα, του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα.

Γ) την αναγνώριση ως μαρτυρικών των Τοπικών Κοινοτήτων Πεζούλας, οικισμός Νεραΐδας Πεζούλας, Φυλακτής, Νεοχωρίου, Καρίτσας, Καρβασαρά, της Δημοτικής Ενότητας Νευρόπολης, του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα.

Δ) Την ένταξη των ανωτέρω στο Δίκτυο Μαρτυρικών Πόλεων και Χωριών περιόδου 1941-1944.

Αναμνηστική στήλη αφιερωμένη στη μνήμη του Θανάση Καψάλη, ο οποίος πολέμησε ηρωικά και σκοτώθηκε σε μάχη στη θέση "Κατινάρι" Βουνεσίου κατά των Γερμανών 10/3/1943, όταν οι κατακτητές επιχειρήσαν ανεπιτυχώς να ανέβουν στη Νευρόπολη. Στις 12/3/1943 ο ΕΛΑΣ απελευθερώνει την Καρδίτσα.

Βιβλιογραφία

Για την τεκμηρίωση της ανωτέρω εισήγησης χρησιμοποιήθηκαν ως πηγές τα κάτωθι βιβλία:

- Αγαπητός – Κυρίτσης Δημήτρης, «Το Μορφοβούνι (Βουνέσι) στην Αντίσταση και τον Εμφύλιο. Ο αφοπλισμός του Κωστόπουλου», εκδόσεις Βεργίνα, Αθήνα 2020.
- Αλεξάνδρου Χαράλαμπος, Μεραρχία Πινερόλλο, Αθήνα 2008.
- Γερούκης Γ. Γενικό Στρατηγείο ΕΛΑΣ, Χωρίον Κεράσσοβον Ευρυτανίας, Θεσσαλονίκη 1987, σελ.68 - 69
- Γιαννάκος Χρ. Ηλίας, Σελίδες μιας μικρής Ιστορίας, για ένα μεγάλο σκοπό, μια λαϊκή κατάθεση – μαρτυρία για την Εθνική Αντίσταση, Αθήνα, 1986.
- Γλέζος Μανώλης, «Εθνική Αντίσταση 1940 – 1945» τομ. Α και Β, εκδόσεις Στοχαστής», έκδ. Ε
- Καταφυγιώτης Λ., «Ιστορία της Θεσσαλίας και οι Θεσσαλοί Αγρόται», έκδ. Γ.Π. Ξένου, Αθήνα 1947. Σελ.105
- Μηραίτης Βάσος Κ., Κερασιά η νύμφη της Νευρόπολης και πετροπέδρικα των Αγράφων, Β΄ έκδοση, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 244, Δ΄ έκδοση 1994.
- Μηλίτσης Χρήστος Μιλτ., Αρματολίκια και Επαναστατικά κινήματα στα Άγραφα. Καρδίτσα – Μητρόπολη – Μεσενικόλας- Λίμνη Πλαστήρα και τα χωριά του τέως Δήμου της
- Νεβρόπολης. Αρχαιολογία – ιστορία – κατοχή – επαγγέλματα, Καρδίτσα 2009, σ. 384.
- Νάννος Παναγιώτης, περιοδικό «Ιστορία» τ. 2/2022, σελ. 52, «Πεσόντες Βουνεσιώτες στους Εθνικούς Αγώνες»
- Νάννος Παναγιώτης, περιοδικό «Ιστορία» τ. 3/2022, σελ. 152, «Κοινωνική Διαβούλευση για Μνημείο Εθνικής Συμφιλίωσης στο Βουνέσι»
- Νασιάκος Ηλ., Τοπικά και Ευρύτερα Ιστορικά Συμβάντα και προσωπικά βιώματα, Μορφοβούνι 2006.
- Παϊσης Κώστας, «29-11-1943, ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΤΗΣ ΚΑΡΥΤΣΑΣ ΔΟΛΟΠΩΝ», σημείωμα αδημοσίευτο.
- Στρογγύλης Απόστολος «Η πρωτεύουσα της Ελεύθερης Ελλάδος – Η Καρδίτσα στην Αντίσταση», εκδ. Πετράκης, Αθήνα 1988,
- Τσιαμαντάς Αθ. «Η Φυλακτή», Καρδίτσα 2022, σελ.56

ΤΟ ΚΑΨΙΜΟ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΤΟ 1943 ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΙΤΑΛΟΥΣ, ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΜΕ ΤΟΝ ΙΤΑΛΟ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟ ΔΙΟΙΚΗΤΗ Π ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΙΑΣ Carlo Vecchiarelli

Γράφει ο Παναγιώτης Νάννος

ΒΙΒΛΙΟΠΛΑΣΙΟΝ ΤΗΣ 'ΕΣΤΙΑΣ' - ΠΟΛΙΤΙΚΗ & ΙΣΤΟΡΙΑ 17.

ΗΛΙΑ ΒΕΝΕΖΗ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ
ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

Οι χρόνοι της δουλείας

Το κάψιμο χωριών στην Καρδίτσα από τους Ιταλούς το καλοκαίρι του 1943, γίνεται ευρύτερα γνωστό και προκαλεί αντιδράσεις. Ο αντιβασιλέας και αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός γίνεται γνώστης του ολοκαυτώματος και στις 26/6/1943 έχει συνάντηση με τον ανώτερο στρατιωτικό διοικητή της ΙΙ Ιταλικής Στρατιάς Carlo Vecchiarelli στον οποίο «διαμαρτύρηθη για τα όργια των Ιταλικών καταδικωτικών αποσπασμάτων στην Ελληνική ύπαιθρον». Ο Ιταλός αξιωματικός ζητάει στοιχεία για να εξετάσει το ζήτημα. και λίγο μετά, στις 2 Ιουλίου του 1943, ο Δαμασκηνός παραθέτει αναλυτικά στοιχεία για τα γεγονότα, με ελάχιστα επουσιώδη λάθη, λ.χ. στην ακριβή αποτύπωση ονομάτων των θυμάτων. Στην απαντητική επιστολή που στέλνει 17/7/1943 ο Ιταλός με ευγένεια... τα ρίχνει στους αντάρτες που αντέδρασαν στη δράση των Ιταλών κατακτητών.

Μέσα από την ανταλλαγή των δύο επιστολών, αντλούμε χρήσιμες πληροφορίες τόσο για τα γεγονότα, όσο και για το πως αντιμετώπιζαν οι Ιταλοί το ζήτημα. Παραθέτουμε το απόσπασμα από το βιβλίο του τότε γνωστού λογοτέχνη Ηλία Βενέζη, ο οποίος σώθηκε χάρη στην παρέμβαση του Δαμασκηνού ο οποίος τον γλίτωσε από βέβαιη εκτέλεση από τους Γερμανούς. Ο Βενέζης το 1952 εξέδωσε την βιογραφία του σωτήρα του «Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός - (Οι χρόνοι της δουλείας)», εκδόσεις «Άλφα». Μέσα από τις 333 σελίδες του παρουσιάζει την ζωή, την προσωπικότητα και το έργο του ιεράρχη Δαμασκηνού από την γέννησή του μέχρι και το 1944. Από το βιβλίο αυτό επιλέξαμε τις σελ. 224 – 231 και παραθέτουμε αυτούσιο το κείμενο χωρίς άλλο σχολιασμό, διότι εκτιμούμε ότι έτσι συνεισφέρουμε καλύτερα στην ανάδειξη της ιστορικής αλήθειας.

Ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, (Δημήτριος Παπανδρέου, Δορβιτσιά Ναυπακτίας 1891 - Αθήνα 1949), υπήρξε σημαντική εκκλησιαστική και πολιτική προσωπικότητα της νεότερης Ελλάδας. Για να έχουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα, αξίζει να αναφέρουμε ότι ο Δαμασκηνός διετέλεσε Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος (1941 -Μάιος 1949), αντιβασιλέας και πρωθυπουργός της Ελλάδας στα χρόνια της φωτιάς, Κατοχής – Αντίστασης – Εμφυλίου.

Δεν έχει νόημα να αναφερθούμε εδώ στην προσωπικότητα, το βίο και το έργο του Δαμασκηνού στην πλέον ταραγμένη και τραγική περίοδο της χώρας μας. Αξίζει να δώσουμε στοιχεία κυρίως για να αναδείξουμε γιατί ο Δαμασκηνός αντέδρασε αμέσως προφορικά και γραπτά στις βιαιότητες των Ιταλών στα χωριά της Καρδίτσας. Η ευαισθησία του για τον τόπο μας, συνδέεται με το γεγονός ότι ο Δαμασκηνός έζησε τα εφηβικά του χρόνια στην Καρδίτσα, όπου και φοίτησε στο Γυμνάσιο της πόλης και ως μαθητής είχε ιδιαίτερη σχέση με την Μονή Κορώνας, στην οποία ηγούμενος ήταν ο θείος του Χριστόφορος Παπανδρέου.

Το 1917 χειροτονήθηκε διάκονος λαμβάνοντας το όνομα Δαμασκηνός. Λίγο αργότερα χειροτονήθηκε πρεσβύτερος και ως Αρχιμανδρίτης πλέον ανέλαβε την ηγουμενία της Ι. Μονής Κορώνης, για λίγο ωστόσο διάστημα. Ο τότε Αρχιεπίσκοπος Μελέτιος Μεταξάκης, αξιολογώντας τις δυνατότητές του, τον κάλεσε στην Αθήνα ως διευθυντή των γραφείων της Αρχιεπισκοπής και αλληλοδιαδόχως ηγούμενο των Μονών Πεντέλης και Πετράκη, οπότε και ξεκινά η ανέλιξή του στα υψηλότερα σκαλιά της Ιεραρχίας.

Αγία Τριάδα Βουνεσίου, ένα περίπου χρόνο πριν καεί από τους Ιταλούς κατακτητές, η μοναδική φωτογραφία που διασώζει το Μοναστήρι πριν καταστραφεί ολοσχερώς

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

* * *

ΣΤΙΣ 26 ΙΟΥΝΙΟΥ 1943 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνὸς συναντήθηκε μὲ τὸν Ἀνώτερον Στρατιωτικὸν Διοικητὴν τῆς Π' Ἰταλικῆς Στρατιᾶς Carlo Vecchiarelli. Στὴ συνάντηση αὐτὴ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος διαμαρτυρήθηκε γιὰ τὰ ὄργια τῶν ἰταλικῶν καταδιωκτικῶν ἀποσπασμάτων στὴν ἑλληνικὴ ὑπαιθρο. Ὁ Ἰταλὸς στρατηγὸς ζήτησε συγκεκριμένα στοιχεῖα ἐγγράφως. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ ἀπηύθυνε τότε, στίς 2 Ἰουλίου 1943, τὸ ἀκόλουθο γράμμα :

« Ἐν Ἀθήναις τῇ 2 Ἰουλίου 1943

- » Ἐξοχώτατε,
- » Κατὰ τὴν συνάντησιν ἡμῶν τῆς 26 π. μηνὸς πολὺς ἐγένετο λόγος περὶ τῆς δράσεως τῶν ἰταλικῶν καταδιωκτικῶν ἀποσπασμάτων εἰς τὴν ὑπαιθρον, διευτρώσατε δὲ τὴν ζωηρὰν ἐπιθυμίαν καὶ παράκλησιν ὅπως ἔχητε ἀκριβῆ καὶ αὐθεντικὰ περὶ αὐτῆς στοιχεῖα πρὸς μὀρφωσιν ἀσφαλοῦς γνώμης καὶ λήψιν τῶν ἐνδεδειγμένων ἀποφάσεων. Ἦδη, ἀνταποκρινόμενοι πρὸς τὴν παράκλησιν Ὑμῶν ταύτην, παραθέτομεν εὐθὺς κατωτέρω ὅσα ἔγκυρα καὶ ἀπολύτως ἐξηκριβωμένα στοιχεῖα — χρονολογίας, χώρους, ὀνόματα, ἀριθμοὺς — ἠδυνήθημεν νὰ συγκεντρώσωμεν μέχρι τοῦδε ἐν σχέσει πρὸς τὸν τρόπον καθ' ὃν τὰ ἰταλικά στρατιωτικὰ τμήματα ἐξεπλήρωσαν τὴν ἀποστολὴν των εἰς ὠρισμένην περιοχὴν τοῦ Νομοῦ Τρικκάλων, καὶ δὴ μεταξὺ τῆς 8 καὶ 15 λήξαντος μηνός, ἐπιφυλασσόμεθα δὲ νὰ συμπληρώσωμεν τὰς πληροφορίας ταύτας ὡς πρὸς τὴν δρᾶσιν των καὶ εἰς τὰς ἄλλας περιφερείας εὐθὺς μόλις δυνηθῶμεν νὰ ἐπαληθεύσωμεν καὶ ὀλοκληρώσωμεν τ' ἀναγκαῖα στοιχεῖα.
- » Εἰδικῶς ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν Νομὸν Τρικκάλων, δέον νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψει ὅτι οἱ χωρικοί, ἅμα τῇ Διακηρύξει τῶν Ἀρχῶν Κατοχῆς καὶ τοῦ Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τῆς 5 Μαΐου ἐ. ἔτους περὶ χορηγήσεως ἀμνηστίας, ἐπανῆλθον εἰς τὰς ἐστίας των καὶ εἰς τὰ εἰρηνικά των ἔργα, ἀπὸ τὰ ὅποια εἶχον ἀπομακρυνθῆ οὐχὶ διὰ νὰ βοηθήσουν τὸν ἀγῶνα τῶν ζωηρῶν στοιχείων ἀλλὰ πρὸς ἀποφυγὴν ἀντιποίνων διὰ τὴν δρᾶσιν αὐτῶν. Ἐκ τῶν ἐφεξῆς παρατιθεμένων θέλει καταδειχθῆ πόσον βαρὺ ὑπῆρξε τὸ τίμημα τῆς εὐπιστίας τῶν βασισθέντων εἰς τὰς διαβεβαιώσεις ἐκείνας.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ

- » Ἡ τραγωδία ἄρχεται ἀπὸ τὸ χωρίον Παλαιομονάστηρο
 » (Μπελέτσι), ἀριθμοῦν περὶ τὰς 300 οἰκογενείας, εἰς τὸ ὁποῖον
 » τὴν 8 Ἰουνίου ἐ. ἔτους ἐγκατεστάθη τμήμα τῶν Βασιλικῶν Κα-
 » ραμπιγιέρων. Ἡ πρώτη ἐκείνη ἡμέρα μέχρι τοῦ ἀπογεύματος
 » διέρρευσε μᾶλλον ἤσυχος, καίτοι ἐξετελέσθη εἰς χωρικός ὄνοματι
 » Ἄθαν. Μίντζας ἄνευ δίκης μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι κατεῖχεν
 » ὄπλον. Περὶ τὸ ἐσπέρας ὄμως λεγεωνάριοι καὶ στρατιῶται ἐπε-
 » δόθησαν εἰς βιασμούς νεανίδων καὶ γυναικῶν. Οἱ χωρικοί, πλη-
 » ροφορηθέντες τοῦτο, ἤρχισαν νὰ ἐγκαταλείπουν ἐν σπουδῇ καὶ
 » πάλιν τὸ χωρίον, ἵνα διαφυλάξουν τὴν τιμὴν τῶν οἰκογενειῶν
 » αὐτῶν. Τὴν ἐπομένην πρωίαν ἐλάχιστοι εἶχον ἀπομείνει εἰς τὰς
 » ἐστίας των. Ἐπειδὴ ὄμως οἱ βιασμοὶ συνεχίζοντο, προσετέθη
 » δὲ εἰς τὸ κακὸν καὶ ἡ ἄνευ διακρίσεως λεηλασία τῶν πάντων, καὶ
 » οἱ ὑπολειφθέντες χωρικοὶ ἐτράπησαν ἀλλόφρονες πρὸς τὴν πε-
 » διάδα, ἀδιαφορήσαντες διὰ τὴν περιουσίαν αὐτῶν.
 » Ὁ συνοπτικὸς ἀπολογισμὸς τῆς δράσεως εἰς τὸ χωρίον τοῦτο
 » ἔχει ὡς ἐξῆς: 1) Ἐβιάσθησαν 7 κορασίδες, κατ'ἐπανάληψιν, 7
 » γυναῖκες, ἐξ ὧν ἡ μία λεχὼς 2 ἡμερῶν βιασθεῖσα ὑπὸ τριῶν ἀν-
 » δρῶν καὶ μία γραῖα 60 ἐτῶν. 2) Ἐλεηλατήθησαν πᾶσαι αἱ οἰ-
 » κίαι, διηρπάγησαν πλήρεις οἰκοσκευαί, εἶδη ἱματισμοῦ, ἔπιπλα
 » καὶ σκεύη, ραπτομηχαναί, γεωργικὰ ἐργαλεῖα, κοσμήματα, χρή-
 » ματα καὶ πᾶν ἕτερον περιουσιακὸν στοιχεῖον, συνεκεντρώθησαν
 » δὲ καὶ μετήχθησαν πρὸς πώλησιν ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ κατοικί-
 » δια ζῶα καὶ δὴ βόες, ἀγελάδες, μύσχοι, πρόβατα, αἴγες, χοῖροι
 » καὶ εἴ τι ἄλλο. 3) Ὁ χωρικός Χαρ. Οἰκονόμου ἐφονεύθη διότι
 » ἠρνήθη νὰ παραδώσῃ χρήματα τὰ ὁποῖα δὲν εἶχε.
 » Ἡ δευτέρα φάσις τῆς τραγωδίας ἐξελίσσεται εἰς τὸ χωρίον
 » Μουζάκι, ἀποτελούμενον ἐξ 600 περίπου οἰκογενειῶν. Τὴν
 » πρωίαν τῆς 8 Ἰουνίου ἐ. ἔτους οἱ κάτοικοι, πανικοβληθέντες ἐκ
 » τῆς μεταξὺ τῶν καταδιωκτικῶν ἀποσπασμάτων καὶ τῶν ἐνόπλων
 » ζωνῶν στοιχείων ἀνταλλαγῆς πυροβολισμῶν, ἐτράπησαν πρὸς
 » τὰ ὄρη. Τὰ καταδιωκτικὰ τμήματα, εἰσελθόντα εἰς τὸ χωρίον
 » τὴν ἰδίαν ἡμέραν, προέβησαν εἰς ἄμεσον καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς δια-
 » δικασίας ἐκτέλεσιν τῶν κάτωθι προσώπων, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύ-
 » νήθησαν, προδήλως λόγῳ σωματικῆς ἀδυναμίας, νὰ διαφύγουν
 » μετὰ τῶν λοιπῶν κατοίκων εἰς τὰ ὄρη. Οἱ ἐκτελεσθέντες εἶναι
 » οἱ ἐξῆς:

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

» 1. Δ. Καραμήτρος	ετών	45	έφονεύθη δι' όπλου
» 2. Άλέξ. Δασκαλόπουλος	»	42	» »
» 3. Κων. Κοντούρης	»	72	» »
» 4. Άθ. Κολέτσης	»	55	» »
» 5. Χρ. Παπαχρήστου (ιερέυς)	»	75	» »
» 6. Κων. Βισαράκος	»	62	» »
» 7. Δημ. Μαλαματής	»	50	» »
» 8. Άθ. Κωστόπουλος	»	80	έσφάγη διὰ μαχαίρας
» 9. Εύαγγελή Μαργώτη	»	70	έφονεύθη και έκή
» 10. Άριστέα Παΐδα	»	22	έφονεύθη δι' όπλου
- » Η τελευταία, διασυρθείσα πρὸς βιασμόν ὑπὸ τριῶν στραιω-
 » τῶν και μὴ ὑποκύψασα, ἐξετελέσθη διὰ 3 βολῶν περιστροφου.
- » II. Τρία πτώματα μὴ ἀναγνωρισθέντα εὐρέθησαν ἀπληθρα-
 » κωμένα. Ὑπάρχουν ἐπίσης και τινα ἄλλα θύματα, τὰ ὅποια ἐ-
 » βλήθησαν ἐντὸς τοῦ δάσους κατὰ τὴν φυγὴν των, ὡς και τέσσα-
 » ρες τραυματίαι.
- » Ἡ αὐτὴ λεηλασία και διαρπαγὴ τῶν πάντων ἔλαβε χώραν και
 » ἐνιαῦθα, ὡς περιεγράφη ἀνωτέρω διὰ τὸ Παλαιομονάστηρο :
 » Ἐπὶ πλέον, μετὰ τὴν λαφυραγωγίαν και τὴν παντελεῖ ἐρήμωσιν
 » διὰ τῆς φυγῆς και τῶν ἐκτελέσεων, ὀλόκληρον τὸ χωρίον ἐγένε-
 » το παρανάλωμα τοῦ πυρὸς διὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου τῆς
 » καταστροφῆς.
- » III. Προχωροῦμεν ἤδη εἰς τὸ χωρίον Πόρτα, ἐκ 400 περί-
 » που οἰκογενειῶν. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου, εὐρεθέντες ὡς και οἱ
 » τοῦ Μουζακίου ἐντὸς τῆς βαλλομένης ζώνης, ἐτράπησαν εἰς τὰ
 » ὄρη μέχρις οὗ τελειώση ὁ βομβαρδισμός.
- » Τὰ καταδιωκτικὰ ἀποσπάσματα, εἰσελθόντα εἰς τὸ χωρίον τὴν
 » 10-6-43, ἐπεδόθησαν εἰς διαρπαγὴν τῶν πάντων, μεθ' ὃ ἐπυρ-
 » πόλησαν αὐτό. Θύματα εἶναι τὰ ἑξῆς:
- » 1. Ἡ σύζυγος τοῦ λατροῦ Σερβέναγα, ἐτῶν 40
 » 2. Ζάγω Εὐαγγέλου Παπα, ἐτῶν 100
 » 3. Κανέλλος Ἀναγνώστου
 » 4. Εἰς ἄγνωστος.
- » Ἐνιαῦθα δέον νὰ τονισθῇ χαρακτηριστικῶς ὅτι τὸ ἀπόσπα-
 » σμα ἐσύλησε και ἐπυρπόλησε τὴν ἱστορικὴν Μονὴν Γκούρας
 » μεθ' ὅλων τῶν πολυτίμων κειμηλίων τῆς.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ

» IV. Ἡ σκηνὴ τοῦ δράματος μεταφέρεται εἰς τὸ χωρίον Ν τ ο ὕ -
 » σ ι κ ο , τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι εἶχον τραπῆ πρὸς τὰ ὄρη διότι
 » εὐρίσκοντο ἐντὸς τῆς βολῆς πυροβολικοῦ κατὰ τὴν συμπλοκὴν
 » μεταξὺ τῶν καταδιωκτικῶν ἀποσπασμάτων καὶ ἐνόπλων ζωηρῶν
 » στοιχείων.

» Τὴν 10 Ἰουνίου ἐ.ξ. εἰσῆλθον εἰς Ντούσικο τὰ στρατεύματα
 » τὰ ὁποῖα ἐδήωσαν τέλεον αὐτό, πυρπολήσαντα ἐν τέλει πάσας
 » τὰς οἰκίας — πλὴν δύο — καὶ ἐκτέλεσαντα τοὺς μὴ δυνηθέντας
 » νὰ φύγουν κατοίκους, ἐννέα ἐν ὄλῳ, ἦτοι :

» 1. Ἀθ. Μουζιάνης	ἐτῶν	50	ἐφονεύθη δι' ὄπλου
» 2. Δημ. Πετρίλος	»	70	ἐσφάγη
» 3. Γρηγ. Πάνος	»	—	ἐφονεύθη δι' ὄπλου
» 4. Παν. Ντούνας	»	—	» »
» 5. Χρ. Καραμέτας	»	80	» »
» 6. Ἑλένη Θωμᾶ Κίου	»	55	» »
» 7. Κων. Κωτούλας	»	23	» »
» 8. Ἀχ. Μανούρας	»	60	» »
» 9. Εὐδ. Παπακωνσταντίνου	»	80	» »

» Καὶ ἐνταῦθα ἡ δρᾶσις τῶν στρατιωτικῶν ἀποσπασμάτων συνε-
 » πληρώθη διὰ τῆς λεηλασίας καὶ ἀπογυμνώσεως τῆς περιφήμου
 » Ἱερᾶς Μονῆς Δουσίκου, τῆς ὁποίας τὰ βαρύτερα κειμήλια καὶ τὰ
 » ἱερά σκευῆ τοῦ ὀνομαστοῦ σκευοφυλακίου τῆς διηρπάγησαν.

» V. Μετατοπιζόμεθα εἰς τοὺς Γ ό μ φ ο υ ς (Ραψίστα), ἐκ 250
 » περίπου οἰκογενειῶν. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου τούτου, πληρο-
 » φορηθέντες τὰ διαδραματισθέντα εἰς τὰ ἄλλα χωρία (Παλαιο-
 » μονάστηρο, Μουζάκι κλπ.), φοβούμενοι δὲ ὁμοίαν τύχην, ἤρχι-
 » σαν νὰ τρέπωνται πρὸς τὰ ὄρη. Τὰ καταδιωκτικὰ ἀποσπάσματα,
 » εἰσελθόντα εἰς Γόμφους τὴν 10 Ἰουνίου ἐ.ξ., δικαίωνουν τοὺς
 » φόβους αὐτούς. Καὶ ἐνταῦθα οἱ στρατιῶται ἐπεδόθησαν εἰς βια-
 » σμούς, λεηλασίας καὶ διαρπαγὰς κτηνῶν. Τέλος τίθεται πῦρ, ἐκ
 » τῶν φλογῶν τοῦ ὁποίου μόλις 50 οἰκίαι διεσώθησαν. Ἐβιάσθη-
 » σαν 7 γυναῖκες καὶ ἐτραυματίσθη θανασίμως ὁ Δημ. Μπαλάν-
 » τζας, ἐτῶν 80, διὰ τριῶν σφαιρῶν περιστρόφου ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι
 » δὲν παρέδιδεν εἰς τοὺς ἐκβιαστάς του χρυσόν, τὸν ὁποῖον δὲν
 » εἶχε.

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

» 'Επικαλούμεθα τὴν προσοχὴν Ὑμῶν ἐπὶ τοῦ γεγονότος ὅτι καὶ
 » ἔνταῦθα ἡ Ἐκκλησία ὑπῆρξεν ἀντικείμενον συλλήσεως, ἀπογυ-
 » μνωθεῖσα παντὸς ἱεροῦ σκεύους καὶ κειμηλίου.

» VI. Τὴν 9 Ἰουνίου ἐ.ἔ. τὰ καταδιωκτικὰ τμήματα, ἡγουμένων
 » λεγεωναρίων, εἰσῆλθον εἰς τὸ χωρίον Πόρτη. Ἄνευ χρονοτρι-
 » βῆς ἤρξατο ἡ λεηλασία τῶν οἰκιῶν τὰς ὁποίας εἶχον ἐγκαταλεί-
 » ψει οἱ κάτοικοι λόγῳ τοῦ προηγηθέντος βομβαρδισμοῦ δι' ἀερο-
 » πλάνου, ἐπηκολούθησε δὲ ἡ πυρπόλησις αὐτῶν. Τῆς λεηλασίας
 » δὲν ἐξηρέθη οὐδ' αὐτὸς ὁ Ναός, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀφηρέθησαν πάντα
 » τὰ ἀργυρᾶ σκεύη (ἅγια ποτήρια, ἱερὰ σκεύη, κανδηλαί κλπ.). Νε-
 » κροὶ ὑπάρχουν οἱ κάτωθι :

» 1. Θωμᾶς Φ. Κουμπλῆς	ἑτῶν 22	ἐκ τοῦ βομβαρδισμοῦ
» 2. Χαράλαμπος Θ. Σπύρου	» 50	ἐξετελέσθη
» 3. Νέστωρ Δημητρίου	» 70	»
» 4. Ἀθανάσιος Κωστόπουλος	» 70	»
» 5. Δημήτριος Π. Κόκκαλης	» 75	»
» 6. Φωτεινὴ Δ. Κόκκαλη	» 65	ἐξετελέσθη

» Τῆς τελευταίας ταύτης ἀπεσπᾶσθησαν οἱ χρυσοὶ ὁδόντες.
 » Ἐπίσης ἐκακοποιήθη παντοιοτρόπως ἡ Γεωργία Κ. Σαμαρᾶ.

» VII. Ἡ αὐτὴ τύχη ἀνέμενε καὶ τὸ Μορφοβούνιον (Βού-
 » νεσι), ἐκ 250 περίπου οἰκογενειῶν, εἰς τὸ ὁποῖον τὰ στρατεύ-
 » ματα εἰσῆλθον τὴν 13-6-1943. Μετὰ τὴν πλήρη διαρπαγὴν
 » παντὸς κινητοῦ περιουσιακοῦ στοιχείου, ἐπηκολούθησεν ὁ ἐμ-
 » πρησμός τῶν οἰκιῶν. Ἐνταῦθα ἐξετελέσθησαν οἱ κάτωθι :

» 1. Ἀντών. Καφετζῆς	ἑτῶν 70	ἀπέθανε λόγῳ κτυπη-
» 2. Θωμᾶς Σταμογιώργος	» 53	δι' ὄπλου [μάτων
» 3. Γεώργιος Σταμογιώργος	» 35	»
» 4. Ἰωάννης Σταμογιώργος	» 45	»
» 5. Ἰωάννης Κοντογιώργος	» 75	»
» 6. Γεώργιος Ρεφενῆς	» 75	»
» 7. Πανάγιω σύζ. Γ. Ρεφενῆ	» 70	»
» 8. Βασίλειος Ρεφενῆς	» 40	παράλυτος, ἐκάθ
» 9. Ἀγορίτσα Πεξοπούλου	» 70	ἐφονεύθη διὰ πιστολ.
» 10. Μαρία Γιαννάκου	» 60	» δι' ὄπλου
» 11. Παρασκευὴ Κωστούλα	» 75	τυφλή, ἐκάθ ζῶσα

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ

» 12. Τέσσαρες ἕτεροι κάτοικοι Γραλίτσης ἢ Ἀγίου Ἀκακίου, ὧν δὲν ἐξηκριβώθη ἡ ταυτότης.

» Καὶ τοῦ Μορφοβουνίου ὁ Ναὸς ἐσυλήθη ὅλων τῶν ἐξ ἀργύρου ἱερῶν σκευῶν αὐτοῦ.

» VIII. Οὐχὶ ὀλιγώτερον τραγικὴ καὶ αἵματηρὰ ὑπῆρξεν ἡ διέλευσις τῶν καταδιωκτικῶν ἀποσπασμάτων διὰ τοῦ χωρίου Μεσενικόλα, ἐκ 350 περίπου οἰκογενειῶν, τὴν 14 Ἰουνίου ἐ. ἔτους. Τὸ χωρίον διηρπάγη καὶ ἐπυρπολήθη κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος, παρεκτὸς 50 οἰκιῶν καὶ ἀχυρῶνων. Ὁ Ἱερός Ναὸς ἀπεγυμνώθη παντὸς πολυτίμου σκεύους. Οἱ κάτοικοι, προλαβόντες, ἐγκατέλειψαν τὸ χωρίον, διότι ἐγνώριζον ποία τύχη ἀνέμενεν αὐτούς. Οἱ ἐναπομείναντες, μὴ δυνηθέντες λόγῳ σωματικῆς ἀδυναμίας νὰ ἀναχωρήσουν, ἐξετελέσθησαν, ἦσαν δὲ οὗτοι ἕνδεκα ἐν ὅλῳ, οἱ κάτωθι:

» 1. Δ. Παπαρηγορίου, ἱερεὺς, ἐτῶν	88
» 2. Βασ. Παπαρηγορίου	» 80 ἐσφάγη
» 3. Καλλιόπη Βλάτσου	» 95 ἐκὰθ ζῶσα
» 4. Ἀγορίτσα Σφέτσου	» 85 ἐσφάγη
» 5. Κωνσταντινὰ Καρβούνη	» 85 διὰ λογχισμοῦ
» 6. Αἰκατερίνη Ἀντωνάκη	» 85 » »
» 7. Βασίλειος Καγιᾶς	» 52 δι' ὄπλου
» 8. Ἀντώνιος Καταμήτρος	» 87 διὰ λογχισμοῦ
» 9. Ἀγγελικὴ Μήτσου	» 45 » »
» 10. Νικόλαος Σουρογιάννης	» 98 » »
» 11. Αἰκατερίνη Εὐθυμίου	» 85 » »

» Σημειωτέον ὅτι ὁ ἱερεὺς Δημ. Παπαρηγορίου ἐξετελέσθη ἀφοῦ προηγουμένως ἔκαυσαν τὴν γενειάδα του καὶ ἔρριψαν αὐτὸν ἐκ τοῦ ἐξώστου, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι ἀνεῦρον εἰς αὐτὸν φύσιγγια!

» Ἐξοχώτατε,

» Νομίζομεν ὅτι τ' ἀνωτέρω ἐκτιθέμενα εἶναι πλέον ἢ ἐπαρκῆ στοιχεῖα διὰ τὸν προσήκοντα χαρακτηρισμὸν τῆς δράσεως τῶν καταδιωκτικῶν ἀποσπασμάτων εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Νομοῦ Τρικκάλων. Ὑπάρχουν βεβαίως εἰς τὴν περιφέρειαν ταύτην καὶ ἄλλα χωρία τὰ ὅποια ἐγνώρισαν τὴν λεηλασίαν τῶν κινητῶν

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

- » καὶ τιμαλφῶν, τὴν διαρπαγὴν τῶν κατοικιδίων ζώων, τὴν σύ-
- » λησιν τῶν Ἱερῶν Ναῶν καὶ Μονῶν καὶ τόσας ἄλλας ἐκ τῶν ἀ-
- » νωτέρω πράξεων, ἀλλὰ τὰ σχετικὰ περὶ αὐτῶν στοιχεῖα θὰ πα-
- » ραδώσωμεν εὐθύς ὡς συμπληρωθῶσι.
- » Ἐκ τῆς μεθ' Ὑμῶν συνομιλίας ἀπεκομίσαμεν τὴν ἐντύπωσιν
- » ὅτι, μετὰ τὴν ἐξακριβῶσιν τῶν στοιχείων τῆς δράσεως τῶν κα-
- » ταδιωτικῶν ἀποσπασμάτων, θέλετε λάβει τὰς ἀποφάσεις ἐκεί-
- » νας τὰς ὁποίας αἱ περιστάσεις καὶ τὰ καλῶς ἐννοούμενα ἀμοι-
- » βαῖα συμφέροντα ἐπιβάλλουν. Θέλομεν δὲ νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι αἱ
- » ἀποφάσεις αὗται θὰ εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὰς διαπραχθείσας
- » πράξεις καὶ τοιαῦται ὥστε νὰ τερματίζουσι ὀριστικῶς καὶ
- » ἀμετακλήτως μίαν κατάστασιν θλιβεράν, ἀναιροῦσαν τὴν ἐν-
- » νοιαν τῆς Χριστιανικῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, οὗτινος ἡ
- » Ἰταλία καὶ ἡ Ἑλλάς ὑπῆρξαν, διὰ μέσου μακροαἰώνου συνεργα-
- » σίας καὶ ἀλληλεπιδράσεως, φορεῖς καὶ πρωτοπόροι.

Μετ' εὐχῶν πρὸς Κύριον
Ο ΑΘΗΝΩΝ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ »

Στις 17 Ἰουλίου 1943 ὁ στρατηγὸς Vecchiarelli ἀπάντησε στὸν Ἀρχιεπίσκοπον Δαμασκηνόν. Ἴδου τὸ γράμμα του:

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ Π ΣΤΡΑΤΙΑΣ
Ο ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ

Τ. Τ. 23, τῆ 17ῆ Ἰουλίου 1943

- » Ἐξοχώτατε,
- » Ἐλαβα τὸ ὑπόμνημά Σας, σχετικὸν μὲ μερικὰ ἐπεισόδια, ἐξαι-
- » ρετικῆς σκληρότητος, ἀποδιδόμενα εἰς Ἰταλικά τμήματα.
- » Ὡς ἤδη Σᾶς ἔχω εἰπεῖ, θεωρῶ τὴν ἐν λόγῳ ὑπόδειξιν ὡς μίαν
- » ἀξιόλογον συνεργασίαν ἐκ μέρους τῆς Ὑμετέρας Μακαριότητος
- » διὰ νὰ ἀποκατασταθῆ—ὅπου χρειάζεται—ὁ τρόπος ἐκεῖνος τῆς
- » ἀμερολήπτου, ἀν καὶ ἀναγκαστικῶς αὐστηρᾶς, δικαιοσύνης, ἣτις
- » εἶναι ἐντὸς τῶν παραδόσεων τοῦ Στρατοῦ εἰς τὸν ὁποῖον ἔχω
- » τὴν τιμὴν νὰ ἀνήκω.
- » Μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἀπεφασίσθη — κατ' ἐχθρικὴν ὑπο-
- » βολὴν καὶ παραπλάνησιν — τὸ θλιβερὸν φαινόμενον τῆς ἀνταρ-
- » σίας ἣτις ἐδημιούργησε καὶ δημιουργεῖ καταφανῶς τόσα θύματα
- » μεταξὺ τῶν εἰρηνικῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, αἱ μεταξὺ αὐτῶν
- » καὶ τῶν Στρατευμάτων Κατοχῆς σχέσεις ἦσαν κανονικαί, εἰς με-

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ

- » ρικὰς δὲ περιπτώσεις καὶ ἐγκάρδια. Καὶ τοιαῦται θὰ ἔ-
- » πρὲπε νὰ ξαναγίνουιν.
- » Οἱ ἀντάρται τὰ κατέστρεψαν ὅλα αὐτὰ καὶ τείνουιν νὰ αὐξή-
- » σουιν τὴν ἀνταρσίαν.
- » Δι' αὐτὸ κρίνω ἀναγκαίαν μίαν ἄμεσον παρατήρησιν. Εἰς
- » τὸ ἀποσταλέν μοι ὑπόμνημα αἱ πράξεις τῶν ἐνόπλων ἀνταρτῶν
- » μόλις καὶ λίαν συγκεκαλυμμένως σημειοῦνται μὲ ἐκφράσεις αὐ-
- » τοῦ τοῦ εἵδους: «Ἄγων ἐνεργούμενος ὑπὸ ζωηρῶν στοιχείων»,
- » «πυροβολισμοὶ ὑπὸ ζωηρῶν ἐνόπλων στοιχείων.»
- » Δὲν γνωρίζω ἐὰν ἡ μετάφρασις εἰς τὸ Ἴταλικὸν κείμενον εἶναι
- » ἀπολύτως πιστὴ μὲ τὴν σκέψιν Σας, βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι
- » τοιαῦται ἐκφράσεις δὲν προσαρμόζονται οὔτε πρὸς τὴν σοβαρό-
- » τητα τῶν ἀγρίων ἐπιθέσεων καὶ ἐνεδρῶν τῶν ἐνεργηθεισῶν παρὰ
- » τῶν ἀνταρτῶν ἐναντίον τῶν στρατευμάτων μας, ἀκόμη δὲ καὶ
- » ἐναντίον ἑλληνικῶν στοιχείων πειθαρχούντων ἐναντι τῶν Κυβερ-
- » νητικῶν Ἀρχῶν καὶ τῶν Ἀρχῶν Κατοχῆς, ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς τὸ
- » φαινόμενον ἐν τῷ συνόλῳ του.
- » Ἡ Μακαριότης Σας γνωρίζει ὅτι ἡ Διεθνῆς Πολεμικὴ Νομο-
- » θεσία ἔχει ἓνα ἀκριβῆ καὶ αὐστηρὸν χαρακτηρισμὸν τῆς ἐνόπλου
- » στάσεως τῶν ἀστικῶν πληθυσμῶν καὶ τῶν ἐλευθέρων σκοπευ-
- » τῶν, διὰ τοὺς ὁποίους προβλέπεται ἡ μεταχειρίσις ὡς «ἐκτός
- » Νόμου».
- » Τοῦτο ἦτο ἀναγκαῖον νὰ λεχθῆ διὰ νὰ ἔχωμεν μίαν ἄποψιν
- » —ἰσόρροπον καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη— ἐπὶ τῶν ἐξεταστῶν γεγο-
- » νότων.
- » Δεχθῆτε, Ἐξοχώτατε, τὰ αἰσθήματα τῆς ὑψηλῆς μου ὑπολή-
- » ψεως.

ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ CARLO VECCHIARELLI»

Ο Αρχιεπίσκοπος
Δαμασκηνός,
30/12/1944 ορίζεται
Αντιβασιλέας και
αποδίδονται τιμές
από Εύζωνους

Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΒΟΥΝΕΣΙΟΥ (1943) ΜΕ ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΤΟΥ ΑΝΤΑΡΤΗ ΓΙΩΡΓΟΥ ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ο Γιώργος Ζαχαρόπουλος, γεννήθηκε το 1922 στην Καστανιά Νευρόπολης των Κεντρικών Θεσσαλικών Αγράφων, συνταξιούχος δικηγόρος, στα νιάτα του ήταν αντάρτης του ΕΛΑΣ. Προέρχεται από οικογένεια με αγωνιστική παράδοση, πρόγονοί του στα χρόνια της Επανάστασης του 1821 πολέμησαν και χάθηκαν στην πολιορκία και την Έξοδο του Μεσολογγίου. Ο ίδιος κατατάχθηκε αντάρτης του ΕΛΑΣ, αποφοίτησε από την Σχολή Αξιωματικών του ΕΛΑΣ, με βαθμό ανθυπολοχαγού και ήταν αξιωματικός Πληροφοριών του 1/38 αντάρτικου Συντάγματος. Υπεραιωνόβιος σήμερα, από τους ελάχιστους εν ζωή αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης, έδωσε πολλές συνεντεύξεις.

Επιλέξαμε απόσπασμα από συνέντευξη που έδωσε την 12/3/2022 στην κ. Χριστίνα Πέτρου και αναφέρεται στη μάχη που προηγήθηκε του ολοκαυτώματος των χωριών Βουνέσι και Μεσενικόλα. Δημοσιεύτηκε ηλεκτρονικά στο Istorima Archive, με τίτλο, «Η ιστορία της Θεσσαλικής Αντίστασης μέσα από τα μάτια ενός αιωνόβιου αγωνιστή της», κωδικό Istorima Code 11973, Story URL <https://archive.istorima.org/interviews/11973>

[...] Και ήρθε η διαταγή απ' το υπαρχηγείο να πάμε στο Βουνέσι. Πήγαμε στο Βουνέσι. Ανίχνευσε μια περιοχή ο Βασίλης που είπαν καταρχήν να είμαστε εκεί, αλλά ήτανε πολύ πεδινό και άδενδρο. Και είπε «Δεν κάνει αυτό» κι ανεβήκαμε πάνω απ' το χωριό απ' το Βουνέσι. Οι σαράντα πέντε αναπτυχθήκαμε απ' τη στροφή που πάει απ' το Βουνέσι στον Μεσενικόλα. Στήσαμε εκεί το οπλοπολυβόλο, ο Λεπενιώτης που το 'χε —θα σου πω— και έκλεινε στο δρόμο απ' το Βουνέσι που πας για τη Νεβρόπολη τότε. Σαράντα πέντε άνθρωποι. Οι άλλοι δέκα πέντε ήταν σε άλλη αποστολή. Σαράντα πέντε άνθρωποι να κρατήσουμε όλο αυτό τον τόπο τώρα. Κάθε 50 μέτρα ήμασταν ένα τουφέκι με εβδομήντα σφαίρες περισσότερες ο καθένας. Τόσες είχα εγώ, εβδομήντα είχα. Η απόσταση του ενός απ' του άλλου ήτανε 100 μέτρα περίπου. Οι Ιταλοί ήρθαν από τρεις μεριές, απ' τον Μεσενικόλα, απ' το Βουνέσι και απ' το Καππά - Καππά, ξέρεις πού είναι το Καππά -, απ' το Καππά, ναι, και ένα τέταρτο ακόμα έπρεπε να 'ρθεί απ' τη Γράλιστα απάνω. Πολεμήσαμε τέσσερις πέντε ώρες ως εξής. Ποια ήταν η παράταξή μας: Άκρα δεξιά στο δρόμο που βγαίνει στη Νεβρόπολη ήτανε η ομάδα στην οποία πολυβολητής ήτανε ένας απ' το Φανάρι Λοχίας Έφεδρος, είχε το hotchkiss το πολυβόλο, ένα πολύ καλό πολυβόλο τσεχοσλοβάκικο, και όχι πάρα πολλές σφαίρες, αρκετές σφαίρες. Ο Σούλης ο Νασιάκος ήταν ο

γεμιστής του οπλοπολυβόλου. Είχε εκπαιδευτεί από πριν. Κοίτα, αν δεν τελειώσουμε σήμερα, κι άλλη φορά μπορεί να 'ρθείς. Είπαμε για, ναι, το Βουνέσι.

Έρχονται οι Ιταλοί! Μπροστά στους σταυρούς ήταν λεγεωνάριοι. Λεγεωνάριοι ήταν οι Κουτσόβλαχοι, οι βλαχόφωνοι, οι οποίοι λήστευαν τον κόσμο τότε. Και ξεκίνησαν αυτοί μπροστά για να πάνε στο Βουνέσι, να λαφυραγωγήσουν κι εκεί. Τους περίμενε ο Καρατάσιος με τον Σούλη τον Νασιάκο, τον Σκουφά, με το πολυβόλο. Εγώ τους έβλεπα από απέναντι. Ήτανε 200 μέτρα απέναντί μου, το πολύ 300 μέτρα απέναντί μου. Τους περίμενε μέχρι τα 15 μέτρα. Ήταν κι ο Πάνος ο Καραγιάννης εκεί. Καρατάσιος, Σούλης Νασιάκος, Πάνος Καραγιάννης. Ο Πάνος Καραγιάννης είχε ένα Thompson -ξέρεις, το Thompson είναι αμερικάνικο, ναι-, ένα Thompson. Και τους αρχίζουσε εκεί στον πολυβολισμό... Στρωθήκαν όλοι κάτω! Και οι Ιταλοί που ερχόταν από πίσω τους λακίσαν και γυρίσαν πίσω στο κέντρο της μονάδας τους! Το περίεργο είναι ότι ένας Ιταλός αξιωματικός -αφού τον θαύμασα-, καβάλα σ' ένα άσπρο άλογο γύριζε γύρω-γύρω-γύρω και προσπαθούσε να μαζέψει τους Ιταλούς που είχαν λακίσει και να τους εντάξει στην έδρα του πυρός! Εκεί έστησε όλμους, πολυβόλα κλπ. Ρίξαμε όλοι, κι εγώ μαζί, που ήμουνα πολύ καλός σκοπευτής, αλλά κανένας δεν τον πέτυχε τον Ιταλό, αλλά από απόσταση 300 μέτρα μακριά.

Εκεί πολεμήσαμε τρεις - τέσσερις ώρες περίπου. Στήσαν οι Ιταλοί πολυβόλα, όλμους και ορειβατικό πυροβόλο είχανε και μας θερίζανε. Ο Βασίλης διέταξε: «Αποσυρθείτε!». Εγώ δεν άκουσα τη διαταγή αυτή. Δεν ήρθε σ' εμένα η διαταγή. Περνούσαν από πάνω μου οι σφαίρες των Ιταλών -σφυρίζουν οι σφαίρες όταν περνάνε από πάνω απ' το κεφάλι σου- και νόμιζα ότι είναι οι σφαίρες που ρίχνουνε οι γείτονές μου! Και κάποια στιγμή πίσω από μια καστανιά που καθόμουνα και κοίταζα έρχονται δυο σφαίρες και κόβουνε δυο κωλορίζια απ' την καστανιά! Τότε τα χρειάστηκα. Πήρα ένα λαγκαδάκι κι ανέβηκα επάνω για να γυρίσω πίσω απ' το αντέρεισμα. Ήταν ένας δρόμος έτσι στο δάσος, καθαρός δρόμος. Ως εκεί πήγα. Είχα γίνει -πώς να σου πω;-από την κούραση πολύ... Εν τούτοις, στραβοπατώντας πέρασα. Μου ρίχνανε όλμους οι Ιταλοί. Δεν με πήρε κανένας! Όταν έστριψα πίσω, με περιμένανε ο Γιάννης ο Αλλαμανής, αυτός, ο Γιώργος ο Ράγκος -απ' τη Βράχα ήταν ο Ράγκος- και ένας ακόμα τρίτος. «Δόξα σοι ο Θεός! Είπαμε σκοτώθηκες!». Και μετά φύγαμε όλοι μαζί, πήγαμε στην Πεζούλα. Από Πεζούλα ανεβήκαμε απάνω και φύγαμε, τέλος πάντων.

Αυτή ήταν η πρώτη μάχη. Σκοτώθηκαν αρκετοί Ιταλοί, αρκετοί Ιταλοί. Οι περισσότεροι απ' το πολυβόλο του Καρατάσιου και του Σκουφά και το hotchkiss του Παναγιώτη του Καραγιάννη του Ακρίτα και λιγότεροι από μας τους μακρινούς, γιατί ήμασταν πολύ μακριά και δύσκολα φτάναν οι σφαίρες εύστοχα ως εκεί. Αλλά σ' ένα μονοπατάκι στο ρεματάκι είδαμε να πέφτουν πέντε έξι Ιταλοί απ' τα δικά μας τα πυρά. Τέλος πάντων, αυτή ήταν η πρώτη μάχη! [...]

Το κάψιμο του χωριού το 1943 – ογδόντα (80) χρόνια από το ολοκαύτωμα του Μεσενικόλα

Γιώργος Κρασιάς

*"Μεσενικόλα Βουνέσι Μουζάκι
Πότρα Πορτή Σκλάτινα Βασιινιά
θα ξαναγίνουν πάλι όπως και πρώτα
από τη νέα μας τη γενιά"*

(αντάρτικο τραγούδι του 1943)

Βρισκόμαστε στα ζοφερά χρόνια της χιτλεροφασιστικής κατοχής της πατρίδας μας. Η Ελλάδα σενάζει υποδουλωμένη στο φασισμό. Οι κατακτητές ληστεύουν τον πλούτο της, αφήνοντας τον Ελληνικό λαό στην πείνα και στο θάνατο. Η χώρα μοιράζεται σε τρεις ζώνες κατοχής. Η φασιστική τότε Βουλγαρία, αρπάζει την ανατολική Μακεδονία και την ελληνική Θράκη. Η γερμανική ζώνη ελέγχου περιελάμβανε τις σημαντικότερες στρατηγικά περιοχές της Ελλάδας, στις οποίες συμπεριλαμβάνονταν η κεντρική Μακεδονία, η Αθήνα, η Θεσσαλονίκη, μερικά νησιά του Αιγαίου και η Κρήτη. Η δική μας περιοχή δίνεται στην Ιταλική ζώνη κατοχής. Οι Ιταλοί όπως και οι άλλοι κατακτητές αρχίζουν τη λεηλασία των γεωργικών και όχι μόνο προϊόντων της χώρας και σκορπούν στον ελληνικό λαό τον λιμό, καταδικάζοντάς τον στην εξόντωση. Ιδιαίτερα στις πόλεις η κατάσταση γίνεται αφόρητη. Οι άνθρωποι πεθαίνουν τον χειμώνα του 1941 στους δρόμους όπως οι μύγες. Κάθε πρωί τα κάρα των δήμων μαζεύουν σκελετωμένα πτώματα. Αλλά και στα χωριά τακτικές είναι οι επιδρομές των κατακτητών. Στη Θεσσαλία εμφανίζεται η λεγόμενη λεγεώνα των Βλάχων. Είναι ένα σώμα πραιτοριανών που έχει επικεφαλής τον τυχοδιώκτη Αλκιβιάδη Διαμάντη, παλιό πράκτορα των Ρουμανικών συμφερόντων στη χώρα μας. Ο Διαμάντης αυτοανακηρύσσεται πρίγκιπας της Πίνδου και προσπαθεί να ξεσηκώσει τους Βλάχους για τη δημιουργία ανεξάρτητου Βλάχικου κράτους στην οροσειρά της κεντρικής Ελλάδας. Οι Λεγεωνάριοι συνοδεύουν τους Ιταλούς στις εξομήσεις τους στα χωριά και διαπράττουν πλείστα εγκλήματα εξελισσόμενοι σε μεγάλους πλιατσικολόγους.

Οι Έλληνες με νωπές ακόμα τις αναμνήσεις του πολέμου και των νικών τους στο μέτωπο της Αλβανίας δεν είναι δυνατό να υπομείνουν όλους αυτούς τους εξευτελισμούς. Πολύ γρήγορα, από λίγους πρωτοπόρους στην αρχή, ξεκινά το κίνημα της Εθνικής Αντίστασης, που εξαπλώνεται στη συνέχεια παντού συσπειρώνοντας τη μεγάλη πλειοψηφία του λαού μας. Από αυτό το προσκλητήριο δεν ήταν δυνατό να λείπει ο Μεσενικόλας. Στην πρώτη σύσκεψη που γίνεται ήδη από

τον πρώτο καιρό της κατοχής (Ιούλιος του 41) στο χωριό, πήραν μέρος οι εξής επτά Μεσσηνικοίτες: Θωμάς Βελέτζας, Κλεάνθης Ευθυμίου, Άγγελος Καρακαντάς, Βάιος Καρακαντάς, Τέλιος Κουτσίκας, Άγγελος Στυλογιάννης και Κίτσιος Παπαϊωάννου. Ο Άγγελος Στυλογιάννης ανέλαβε επικεφαλής της οργάνωσης των νέων "Θεσσαλικός Ιερός Λόχος" στον Μεσσηνικόλα. Στη συνέχεια μπαίνουν στην αντίσταση πολλοί νέοι αλλά και μεγαλύτεροι Μεσσηνικοίτες. Στο σπίτι του γιατρού Θωμά Σβάρνα εγκαθίσταται ασύρματος που είχε φέρει από την Αλβανία ο Βουνεσιώτης συνταγματάρχης Κυριαζής. Έτσι το χωριό αποκτά σύνδεση με όλο τον κόσμο και αρχίζουν να εκδίδονται τα πρώτα δελτία ειδήσεων. Συγκροτείται ένοπλο τμήμα του εφεδρικού ΕΛΑΣ με μαχητές από τον Μεσσηνικόλα και το Βουνέσι, που κάνει έντονη την παρουσία του στην περιοχή και αφοπλίζει την ομάδα των Κωστόπουλου και Σαράφη που ήρθε στις αρχές του 1943 στο Βουνέσι. Ο στρατηγός Σαράφης προσχωρεί στον ΕΛΑΣ και γίνεται αρχηγός του. Στον ΕΛΑΣ είχε ήδη προσχωρήσει και ο Μεσσηνικοίτης υπολοχαγός Αριστείδης Λαδιάς, απόφοιτος της σχολής Ευελπίδων, που ανέλαβε τη διοίκηση του τομέα Νεβρόπολης του εφεδρικού ΕΛΑΣ και αργότερα το καλοκαίρι πέρασε στον μόνιμο ΕΛΑΣ, όπου έγινε καπετάνιος του 52ου συντάγματος με διοικητή τον ήρωα ταγματάρχη Κασλά πρώην διοικητή των Δυτικοθεσσαλών υπερασπιστών του αιματοβαμμένου 731 υψώματος στην Αλβανία.

Ο Αριστείδης Λαδιάς

Σύντομα μεγάλες περιοχές της χώρας μαζί και η δική μας, απελευθερώνονται από τον έλεγχο των κατακτητών και αποκτούν δικές τους δομές αυτοδιοίκησης, δικαιοσύνης, παιδείας κλπ. Στην περιοχή φτάνουν και Άγγλοι απεσταλμένοι του στρατηγείου της Μέσης Ανατολής με στόχο την κατασκευή και λειτουργία συμμαχικού αεροδρομίου στο οροπέδιο της Νεβρόπολης, εκεί που σήμερα είναι η λίμνη Πλαστήρα, αλλά και την εξασφάλιση των συμφερόντων τους μεταπολεμικά στη χώρα μας, εφαρμόζοντας και εδώ το παγκόσμιο δόγμα της πολιτικής τους το γνωστό "διαίρει και βασίλευε".

Οι Ιταλοί κλείνονται στην Καρδίτσα και περιορίζουν τις εξόδους τους στην ύπαιθρο. Τη νύχτα της 10ης προς την 11η Μαρτίου του 1943 οι Ιταλοί εγκαταλείπουν και την Καρδίτσα, αφού μετά την ανατίναξη των σιδηροδρομικών γεφυρών από τους αντάρτες στην Καράμπαλη και στους Στεφανουσαίους, η θέση τους στην πόλη γίνεται εξαιρετικά επισφαλής. Στις 12 Μαρτίου του 1943 τα τμήματα του ΕΛΑΣ εισέρχονται συντεταγμένα στην πόλη και παρελαύνουν μέσα σε κλίμα παλλαϊκού ενθουσι-

ασμού. Στην παρέλαση των ανταρτών επικεφαλής του τομέα της Νεβρόπολης ήταν ο Αριστείδης Λαδιάς. Ο ραδιοφωνικός σταθμός του Λονδίνου ανακοινώνει την απελευθέρωση της Καρδίτσας και σημειώνει ότι πρόκειται για την πρώτη πόλη στην κατεχόμενη Ευρώπη που απελευθερώνεται από παρτιζάνικο στρατό.

Στην Αθήνα οι Γερμανοί καταργούν την κυβέρνηση του Λογοθετόπουλου, που δεν μπόρεσε να περιορίσει την ανάπτυξη του αντιστασιακού κινήματος και διορίζουν "πρωθυπουργό" τον Ιωάννη Ράλλη που στο διάγγελμά του στις 5 Μαΐου επαινεί τους Γερμανούς και καλεί τους αντάρτες να καταθέσουν τα όπλα μέχρι την 24.00ην ώρα της 20ης Μαΐου υποσχόμενος "πλήρη και ανεπιφύλακτον αμνηστία". Φυσικά κανένας δεν παρουσιάζεται και οι κατακτητές οργανώνουν εκστρατεία εναντίον των ανταρτών.

Στην κεντρική Ελλάδα η 11η Ιταλική στρατιά αναλαμβάνει να εκκαθαρίσει όλον τον ορεινό όγκο από τα Αλβανικά σύνορα μέχρι τον Κορινθιακό κόλπο. Το γενικό στρατηγείο των ανταρτών ταλαντεύεται ανάμεσα στην επιλογή της συγκέντρωσης του συνόλου των στρατευμάτων του στον Σμόλικα ή στην κατά τόπους οργάνωση της άμυνας. Τελικά επιλέγεται μια ενδιάμεση λύση. Μετακινούνται δηλαδή μεγάλες δυνάμεις ανταρτών προς το Βορρά, αλλά παραμένουν και επί τόπου μικρές δυνάμεις για να προβάλλουν αντίσταση. Από την ανατολική Θεσσαλία μετακινούνται με μια επιχείρηση που κράτησε 14 νύχτες περίπου 1000 αντάρτες στα Άγραφα με τελικό προορισμό τον Σμόλικα. Κάθε βράδυ φεύγει από την Κάρλα ένα τμήμα 80 ανταρτών και μετά από πορεία τριών νυκτών και αφού περάσει μέσα από τον κάμπο και πολύ κοντά στη Λάρισα φτάνει στο τέλος της τρίτης νύχτας στο χωριό Φανάρι. Η επιχείρηση στέφθηκε με απόλυτη επιτυχία και δεν βρέθηκε ούτε ένας καμπίσιος να προδώσει το μεγάλο μυστικό. Από το αρχηγείο που βρίσκεται στον Μεσενικόλα με πρωτοβουλία του Κώστα Καραγιώργη στέλνεται ο Λαρισαίος καπετάνιος του ιππικού Μίμης Μπουκοβάλλας μεταμφιεσμένος σε γιατρό, στον κάμπο προκειμένου να βρει το τμήμα του Κίσαβου που με επικεφαλής τον ίλαρχο Ζαρογιάννη δεν έχει εμφανιστεί ακόμα. Το βρίσκει στο χωριό Νέες Καρυές 15 χιλιόμετρα από τη Λάρισα και το οδηγεί και αυτό με νυχτερινή πορεία στην ελεύθερη περιοχή. Οι Άγγλοι εκφράζουν τον ενθουσιασμό τους για την επιτυχία του όλου εγχειρήματος.

Στη Ρούμελι απόσπασμα από 1800 αντάρτες με διοικητή τον λοχαγό Φώτη Βερμαίο (Φοίβο Γρηγοριάδη) μετά από μάχες τριών ημερών που ξεκίνησαν στις 3 Ιουνίου ανάγκασε τους Ιταλούς να γυρίσουν πίσω και να ξανακλειστούν στα στρατόπεδά τους.

Στην Ήπειρο οι Ιταλοί βρίσκουν μπροστά τους τμήματα του ΕΔΕΣ και του ΕΛΑΣ, που πολεμούν μαζί για πρώτη φορά μετά τον Γοργοπόταμο και επιστρέφουν και αυτοί στα στρατόπεδά τους.

Στη Θεσσαλία οι Ιταλοί ξεκινούν την εκστρατεία τους στις 8 Ιουνίου με ένα

σύνταγμα πεζικού, ένα σύνταγμα ιππικού και μία πυροβολαρχία (συνολική δύναμη 4000 ανδρών περίπου, που πλαισιώνονται και από τριακοσίους λεγεωνάριους). Καθελώνονται όμως στα στενά της Πόρτας Τρικάλων από οχυρωμένη δύναμη τριακοσίων μόλις ανταρτών, από εκείνους που είχαν έλθει τελευταίοι στην περιοχή από τα βουνά της ανατολικής Θεσσαλίας διασχίζοντας την πεδιάδα. Οι Ιταλοί είχαν στο πεδίο της τριήμερης μάχης απώλειες σε νεκρούς και τραυματίες πάνω από τριακοσίους άνδρες. Περισσότεροι από είκοσι Ιταλοί σκοτώθηκαν μόνοι τους όταν εξερράγη ένα δικό τους πυροβόλο. Τελικά δεν κατάφεραν να μαζέψουν ούτε τους νεκρούς τους και έτσι για πολλές μέρες μετά οι αγρότες ανακάλυπταν στα χωράφια πτώματα Ιταλών σε αποσύνθεση.

Πορεία των Ιταλών πριν τη μάχη της Πόρτας (Πύλη Τρικάλων)

Στη διοίκηση των ανταρτών συμμετείχε συμβουλευτικά ο συνταγματάρχης Δημήτριος Πετρουλάκης πρώην υπασπιστής του βασιλιά Γεωργίου. Ο Πετρουλάκης που συμπτωματικά έτυχε να βρίσκεται στην περιοχή όπως και οι μόνιμοι αξιωματικοί Νικήτας Γιώργος, επίλαρχος και Ιατρούλης Θανάσης αντισυνταγματάρχης συνεργάστηκαν στενά με τους διοικητές των ανταρτών Ζαρογιάννη και Μπουκοβάλα στα σχέδια των επιχειρήσεων. Ο Νικήτας ανέλαβε μάλιστα με επιτυχία τον χειρισμό του μοναδικού όλμου, που χωρίς σκοπευτικό μηχανισμό και με λιγότερα από σαράντα βλήματα είχαν οι αντάρτες. Άλλαξε διαρκώς τη θέση του όλμου για να νομίζουν οι Ιταλοί ότι βάλονται από πολλούς όλμους. Ο Πετρουλάκης μετά τη μάχη της Πόρτας ορίστηκε γενικός επιτελάρχης του ΕΛΑΣ. Την τρίτη μέρα της μάχης και αφού τα λιγοστά πυρομαχικά τους εξαντλήθηκαν, οι αντάρτες ανατίναξαν την

αμαξιτή γέφυρα του Πορταϊκού ποταμού και συμπύχθηκαν σε νέες ορεινότερες θέσεις προς την Τύρνα, ενώ οι Ιταλοί και οι λεγεωνάριοι φοβούμενοι να εισέλθουν στον ορεινό όγκο λόγω των μεγάλων απωλειών που ήδη είχαν και των πληροφοριών τους που έλεγαν ότι χιλιάδες αντάρτες είχαν μετακινηθεί προς τα ορεινά, διέκοψαν την εκστρατεία τους και επέστρεψαν στα Τρίκαλα. Χρειάζονταν όμως οι διοικητές τους να δείξουν και μια νίκη και έτσι ξέσπασαν στα κοντινά προς τον κάμπο χωριά, ανάμεσα σε αυτά και στον Μεσενικόλα, καίγοντάς τα και δολοφονώντας όσους άμαχους και ανυπεράσπιστους ανθρώπους βρήκαν μέσα και γύρω από αυτά. Μετά και από αυτά τους τα εγκλήματα ξανακλείστηκαν στα στρατόπεδά τους, από τα οποία βγήκαν άλλη μία τελευταία φορά, μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας, για να παραδοθούν μαζί με τον οπλισμό τους στους αντάρτες.

Εκ του αποτελέσματος της μάχης της Πόρτας, φαίνεται ότι μάλλον κακώς οι αντάρτες μετακίνησαν την κύρια δύναμή τους προς το Βορρά. Με τους 3500 μαχητές που διέθετε τότε το στρατηγείο της Θεσσαλίας θα μπορούσε πιθανότατα να εκμηδενίσει όλη τη δύναμη των 6000 Ιταλών που τελικά συγκεντρώθηκαν από όλη τη Θεσσαλία στο πεδίο της μάχης.

Τα Ιταλικά στρατεύματα κινήθηκαν προς τον Μεσενικόλα ξημερώματα στις 13 Ιουνίου 1943. Στη θέση Τσιούκα συνάντησαν αντίσταση, οπότε άλλαξαν δρομολόγιο και πήραν το δρόμο προς το Βουνέσι ακολουθώντας το αντέρεισμα του Αγίου Γεωργίου. Οι κάτοικοι των χωριών, με την καθοδήγηση των οργανώσεων της αντίστασης, είχαν εγκαταλείψει ήδη τα σπίτια τους κρύβοντας ότι ήταν δυνατό και παίρνοντας μαζί τους όσα ζώα μπόρεσαν. Οι Ιταλοί αφού έκαψαν το Βουνέσι στη συνέχεια ήρθαν και στον Μεσενικόλα. Στο χωριό είχαν μείνει ελάχιστοι ηλικιωμένοι που δεν μπορούσαν να μετακινηθούν. Οι Ιταλοί και οι λεγεωνάριοι σύμμαχοί τους ξέσπασαν με μανία πάνω τους. Δολοφόνησαν τον ιερέα του χωριού τον παπά Δημήτρη Παπαγρηγορίου και όλους σχεδόν τους ηλικιωμένους που βρήκαν στο χωριό. Δεν δίστασαν να εγκληματήσουν και σεξουαλικά σε γριές γυναίκες. Στα σπίτια έριχναν εμπρηστική λευκή σκόνη και τα πυρπολούσαν. Σκότωσαν ακόμα και όσα ζώα δεν κατάφεραν να πάρουν μαζί τους οι χωριανοί. Ανακάλυψαν μετά από μαρτυρία και τις κρυμμένες προίκες των κοριτσιών και τις κατέστρεψαν και αυτές. Στη συνέχεια πήραν το δρόμο για το τσαρδάκι. Μια ομάδα από άοπλους Μεσενικολίτες που βρίσκονταν κοντά στην Κορώνα σε ένα λειβαδερό πέφτουν πάνω σε μία πλαγιοφυλακή των Ιταλών. Κατάφεραν να ξεφύγουν όλοι εκτός από τον Βασίλη Καλλιά, που δολοφονείται επί τόπου. Στο χωριό μας οι κατακτητές είχαν αφήσει πίσω τους την απόλυτη καταστροφή. Όλη η περιοχή μύριζε καμένη σάρκα και μαύροι καπνοί έβγαιναν από τα χαλάσματα. Έτσι πλήρωσε ο Μεσενικόλας τη συμβολή του στον αντιφασιστικό αγώνα. Οι Μεσενικολίτες περήφανοι όπως είναι δεν το έβαλαν κάτω. Μάζεψαν την ψυχή τους κουβάρια και βάλθηκαν να ξαναζωντανέψουν το χωριό μας.

Λίγους μήνες μετά οι Ιταλοί παραδόθηκαν στον ΕΛΑΣ αφοπλίστηκαν και μεταφέρθηκαν στη Νεράιδα. Εκεί πολλοί δολοφονήθηκαν από τους Γερμανούς που επέδραμαν στην περιοχή στο τέλος του Νοέμβρη, ενώ άλλοι πέθαναν από το κρύο την πείνα και τις κακουχίες. Για τη σωτηρία των υπολοίπων οι Άγγλοι έδωσαν μια μικρή χρηματική αποζημίωση στους χωριάτες για τη φιλοξενία των Ιταλών αιχμαλώτων στρατιωτών και αξιωματικών. Οι χωρικοί πράγματι τους πήραν στα σπίτια τους και μοιράστηκαν μαζί τους το λιγοστό ψωμί των παιδιών τους, ενώ οι Ιταλοί βοηθούσαν στις γεωργικές και άλλες εργασίες των κατοίκων. Οι Ιταλοί έμειναν στα χωριά μέχρι το τέλος του πολέμου, οπότε και μεταφέρθηκαν με φροντίδα των συμμάχων στην πατρίδα τους. Ορισμένοι από αυτούς επέστρεψαν αργότερα με τις οικογένειές τους στον Μεσσηνικόλα για να ξαναδούν τους Μεσσηνολίτες που τους έσωσαν τη ζωή και να δείξουν στα παιδιά τους το μέρος στο οποίο έζησαν όλη αυτή την περιπέτεια. Τελευταία, στη Νεράιδα χτίστηκε επιβλητικό μνημείο αφιερωμένο στη μνήμη των Ιταλών που χάθηκαν εκεί από την πείνα τις αρρώστιες αλλά και από την Γερμανική επιδρομή τον Δεκέμβρη του 1943.

Το κάψιμο του Μεσσηνικόλα από τους Γερμανούς

Τον Νοέμβρη του 1943, οι Γερμανοί στο πλαίσιο των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων «Πάνθηρ» αποφασίζουν να καταστρέψουν το σύνολο των χωριών για να καταστείλουν την Αντίσταση. Οι επιχειρήσεις διήρκησαν από 27-11-1943 έως 3-12-1943 και τις έκαμε η διαβόητη μεραρχία «Εντελβαίς». Η επιδρομή των Γερμανών στη Νευρόπολη (σήμερα περιοχή Λίμνης Πλαστήρα) θα είχε περισσότερο καταστροφικά αποτελέσματα, αλλά οι χειμωνιάτικες καιρικές συνθήκες (βροχερός καιρός, ομίχλη και χιόνι στις βουνοκορφές) περιόριζαν την δράση των βομβαρδιστικών αεροπλάνων, και η υγρασία εμπόδιζε την εύκολη μετάδοση της φωτιάς. Τα στοιχεία για το μέγεθος της καταστροφής διαφέρουν ως προς τις πηγές, εμείς εδώ υιοθετούμε τα στοιχεία όπως τα κατέγραψε ο Λάμπρος Καταφυγιώτης, δικηγόρος και βουλευτής Καρδίτσας, ο οποίος ζήτησε και πήρε «σημείωμα το οποίον μοι εδόθη υπό της Αγροτικής Τραπέζης», όπως ο ίδιος γράφει στο βιβλίο του «Ιστορία της Θεσσαλίας και οι Θεσσαλοί Αγρόται» έκδ. Γ.Π. Ξένου, Αθήνα 1947. Σελ.105 [...]

Μεσσηνικόλας: Κάηκαν από τα 222 σπίτια από τα 309 και εκτελέστηκαν οι άμαχοι: Ζαχαρή Χαρίκλεια, Καρασιώτος Αναστάσιος, Μαστραπάς Γεώργιος, Μηλιώνης Ιωάννης, Μηλιώνης Ευάγγελος, Τσιλιώνης Σωτήριος, Τσαγανός Βασίλειος, Σφέτσιου Αριστέα. Επίσης οι Γερμανοί σκότωσαν σε άλλη χρονική στιγμή τους: Καραμήτρο Δημήτριο, Καραμήτρο Γεώργιο, Καλαμάτα Αριστεΐδη, Μπαλάφα Γεώργιο και Μπουμπουλίδη Σωτήριο.

Για τους δικούς μας νεκρούς ακόμα και σήμερα ογδόντα χρόνια μετά κανένα μνημείο, ούτε καν μια αναμνηστική πλάκα δεν μπήκε πουθενά. Ο τραγικός εμφύλιος πόλεμος που επακολούθησε, δυστυχώς άφησε πίσω του πολύ μίσος και δεκάδες άταφους νεκρούς, που ακόμα περιμένουν να πάρουν τη θέση που τους αρμόζει στην ιστορική μνήμη του χωριού μας.

ΘΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΙΤΑΛΙΚΩΝ ΚΑΤΟΧΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ (1943)

1. Παπαρηγορίου Δημήτριος Ιερέας	2. Αθανασίου Θωμάς
3. Αντωνάκη Αικατερίνη	4. Βλάτσιου Καλλιόπη
5. Ευθυμίου Αικατερίνη	6. Καραμήτρος Αντώνιος
7. Καλλιás Βασίλειος	8. Καραμήτρος Χρήστος
9. Καρβούνη Κωνσταντίνα.	10. Μήτσιου Χαρίκλεια
11. Παπαρηγορίου Βασίλειος	12. Στυλογιάννη Μαρία
13. Στυλογιάννης Νικόλαος	14. Σφέτσιου Αγορίτσα

ΘΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩΝ ΚΑΤΟΧΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ (1943-44)

1. Ζαχαρή Χαρίκλεια	2. Βαλάφας Γεώργιος
3. Καλαμάτας Αριστείδης	4. Καραμήτρος Γεώργιος
5. Καραμήτρος Δημήτριος	6. Καρασιώτος Αναστάσιος
7. Μηλιώνης Ευάγγελος	8. Μηλιώνης Ιωάννης
9. Μαστραπάς Γεώργιος	10. Μπουμπουλίδης Σωτήριος
11. Σφέτσιου Αριστεά	12. Τσαγανός Βασίλειος
13. Τσιλιώνης Σωτήριος	

Στη συνέχεια ήρθε η τραγωδία του εμφυλίου πολέμου για να χυθεί και πάλι πολύ αίμα, αίμα κυρίως νέων ανθρώπων τη φορά αυτή. Το χωριό μας ξανακάηκε άλλη μια φορά. Χάθηκε ο ανθός της νιότης του Μεσσηνικού. Στους συνολικά 28 νεκρούς του εμφυλίου περιλαμβάνονται και οι πέντε από τους επτά πρωτοπόρους που πήραν μέρος στην πρώτη πρώτη αντιστασιακή σύσκεψη του χωριού τον Ιούλιο του 1941.

ΝΕΚΡΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1944-1950)

1. Αθανασίου Αντώνιος	2. Βελέντζας Θωμάς
3. Γκούμας Αντώνιος	4. Γκούμας Δημήτριος
5. Ευθυμίου Κλεάνθης	6. Ζαφείρης Χριστόφορος
7. Ζάχος Θωμάς	8. Ζάχος Κωνσταντίνος
9. Καρακαντάς Βάιος	10. Λαδιάς Αριστείδης
11. Μακρυνίκας Γεώργιος	12. Μήτσιου Κων/νος
13. Οικονόμου Θωμάς	14. Παπαϊωάννου Κίτσιος
15. Παπαναστασίου Ελευθέριος	16. Ποδηματάς Γεώργιος
17. Σκαμαγκούλης Νικόλαος	18. Σταφυλάς Κων/νος
19. Στεργίου Απόστολος	20. Στεργίου Δημήτριος
21. Στυλογιάννης Άγγελος	22. Τσιαδήμας Αναστάσιος
23. Τσιγάρας Ιωάννης	24. Χλίτσιου Κωνσταντία
25. Ψάρρας Ιωάννης	26. Ψημμένος Βασίλειος
27. Ψημμένος Κων/νος	28. Ψημμένος Χρήστος

Τελικά από τους 55 συνολικά Μεσσηνολίτες νεκρούς των πολεμικών συγκρούσεων της περιόδου 1943-1950 είναι μέχρι σήμερα γραμμένοι στο μνημείο του χωριού μας μόνο εννέα, που ανήκαν όλοι στη μία, δηλαδή στη νικήτρια παράταξη του εμφυλίου. Οι υπόλοιποι 46 νεκροί, ακόμα και εκείνοι που σκοτώθηκαν από τους κατακτητές στην κατοχή, είναι σαν να μην υπήρξαν ποτέ. Αυτή η κατάσταση ασφαλώς δεν τιμά τον Μεσσηνικόλα και είναι καιρός πια να διορθωθεί, όπως άλλωστε ορίζει παλιότερη ομόφωνη απόφαση του δημοτικού συμβουλίου του δήμου Πλαστήρα, αλλά και οι νόμοι του ελληνικού κράτους, δηλαδή ο νόμος για την αναγνώριση της Εθνικής Αντίστασης και ο νόμος για την άρση των συνεπειών του εμφυλίου πολέμου. Έχουμε χρέος να αφήσουμε ακέραιη την ιστορική μνήμη του τόπου μας για να διδάσκονται και να μαθαίνουν οι επόμενες γενιές.

Πηγές - Βιβλιογραφία:

- Στέφανος Σαράφης: Ο ΕΛΑΣ
- Σόλωνας Γρηγοριάδης: ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ
- Λάζαρος Αρσενίου: Η ΘΕΣΣΑΛΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ
- Αλέξης Σεβαστάκης: ΚΑΠΕΤΑΝ ΜΠΟΥΚΟΒΑΛΑΣ- ΤΟ ΑΝΤΑΡΤΙΚΟ ΙΠΠΙΚΟ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
- Θανάσης Χατζής: Η ΝΙΚΗΦΟΡΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΠΟΥ ΧΑΘΗΚΕ
- Σταύρος Παπαγιάννης: ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΗΣ ΛΥΚΑΙΝΑΣ Οι επίγονοι της 5ης Ρωμαϊκής Λεγεώνας κατά τη διάρκεια της Κατοχής (1941-1944)
- Χρήστος Μηλίτσας: ΑΓΡΑΦΑ ΚΑΡΔΙΤΣΑ ΜΕΣΣΗΝΙΚΟΛΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ ΤΕΩΣ ΔΗΜΟΥ ΝΕΒΡΟΠΟΛΗΣ
- Άγγελος Καρακαντάς: ΣΚΟΡΠΙΕΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ
- Τάκης Ψημμένος: ΑΝΤΑΡΤΕΣ ΣΤ' ΑΓΡΑΦΑ
- ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΜΕΣΣΗΝΙΚΟΛΙΤΩΝ

Το Ιταλικό κανόνι που εγκατέλειψε ο ΕΛΑΣ στη μάχη της Νευρόπολης.

ΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΩΝ ΣΤΗ ΝΕΥΡΟΠΟΛΗ (27/11/1943)

Γράφει ο Δημήτρης Αγαπητός – Κυρίτσης*

Μετά την παράδοση των Ιταλών στον ΕΛΑΣ, τον Σεπτέμβριο του 1943, οι Γερμανοί οργάνωσαν την εγκατάστασή τους στα Τρίκαλα και στην Καρδίτσα και έστρεψαν την προσοχή τους στην περιοχή της θεσσαλικής Πίνδου, για την εκκαθάριση της από τους αντάρτες. Στις 27/10/1943 αρχίζουν πρώτα επιθέσεις στην περιοχή Κλείνοβο - Χρυσομηλιά, αλλά αποκρούονται απ' τους Έλληνες με μεγάλες απώλειες. Στις 31-12/1943 με ισχυρές δυνάμεις πεζικού και μηχανοκίνητα, υποστηριζόμενα από την αεροπορία, εξαπέλυσαν μεγάλη επίθεση από Καλαμπάκα, Άρτα και Μέτσοβο, με κατεύθυνση το Περτούλι, όπου βρισκόταν η έδρα του στρατηγείου του ΕΛΑΣ. Οι τρεις γερμανικές φάλαγγες κατόρθωσαν να συνενωθούν στο Περτούλι, στις 1/11/1943. Στις 2/11/43 κινήθηκαν προς Τύρνα- Κοτρώνι, όπου έγινε νέα μάχη με το Τάγμα του 1/38 Συντάγματος Ευζώνων, που διέθετε και δύο ορεινά πυροβόλα.

Μετά από σκληρό αγώνα ανάμεσα στις αντάρτικες δυνάμεις και τους κατακτητές, οι Γερμανοί επέστρεψαν στις βάσεις τους, αφού εγκατέστησαν ισχυρά φιλάρια στον δρόμο Τρίκαλα - Μέτσοβο – Γιάννενα.

Κατά τις επιχειρήσεις αυτές, τμήματα του ΕΛΑΣ αντιμετώπισαν δύο γερμανικές μεραρχίες με τμήματα των SS, σύνολο 20.000 με 25.000. Σε αυτές τις επιχειρήσεις οι Γερμανοί είχαν περισσότερους από 1.000 νεκρούς και τραυματίες και από τον ΕΛΑΣ 500 νεκρούς, τραυματίες και αγνοούμενους. Μετά το άνοιγμα του δρόμου Τρίκαλα-Μέτσοβο – Γιάννενα, οι Γερμανοί, για να ολοκληρώσουν τις εκκαθαριστικές τους επιχειρήσεις και να απαλλαγούν από την πίεση των ανταρτών, που ενισχύθηκαν από τα ιταλικά όπλα και ορισμένους Ιταλούς που εντάχθηκαν και πολέμουσαν στο πλευρό των ανταρτών, έστρεψαν την προσοχή τους στη Νευρόπολη. Για τον σκοπό τους αυτό μελέτησαν καλά το έδαφος της περιοχής, συγκέντρωσαν στην Καρδίτσα ισχυρές δυνάμεις και οργάνωσαν νέα επιχείρηση στη Νευρόπολη.

Το σχέδιο των Γερμανών για την επίθεση στη Νευρόπολη

Το σχέδιο της επίθεσης των Γερμανών προέβλεπε μεγάλη κυκλωτική κίνηση, ώστε να παγιδεύσουν όλο το 1/38 Σύνταγμα του ΕΛΑΣ, που κατείχε θέσεις από την Πόρτα μέχρι τα Άγραφα με διοικητή τον ταγματάρχη Γεώργιο Καρφή. Η επίθεση στη Νευρόπολη θα γινόταν από δύο κύριους άξονες, τους εξής: Παλαιόκαστρο – Βλάσδο – Τσαρδάκι, και Παλαιόκαστρο Βουνέσι - Μεσενικόλα - Νευρόπολη με πλάγιοφυλακές για υπερφαλάγγιση Μουζάκι - Μακρυράχη – Κερασιά - Νευρόπολη και Άγιο Γεώργιο και Μπόσκλαβο - Μονή Πέτρας - Λαμπερό – Νευρόπολη. Η όλη επιχείρηση των Γερμανών στηρίχθηκε στον αιφνιδιασμό των ανταρτών την ταχεία προώθηση στη Νευρόπολη από τα άκρα, ώστε να κυκλώ-

σουν από βόρεια τους αντάρτες που πολεμούσαν στα ριζά κατηφορίζοντας προς τα στενά της πόρτας Μουζακίου να εξοντώσουν από τα μετόπισθεν και τους αντάρτες του Α τάγματος που μάχονταν εκεί.

Διάταξη των ανταρτών

«Η διοίκηση του ΕΛΑΣ με πληροφορίες που είχε συλλέξει από στελέχη και αντιστασιακές οργανώσεις των πόλεων, τοποθέτησε απέναντι στους Γερμανούς το Α και Β Τάγμα του 1/38 συντάγματος στον τομέα Μουζακίου – Πόρτας, ενώ το Γ Τάγμα με δύναμη 425 άνδρες και διοικητή τον Γρηγόρη Γερούκη, τοποθετήθηκε αραιά στις πλαγιές των Αγράφων, από Μπόσκλαβο μέχρι Ελληνόπυργο. Στο Παλιόκαστρο Βουνεσίου (ύψωμα 585) τοποθετήθηκε ο 10ος Λόχος με διμοιρία πυροβόλων και έναν όλμο. Ο 7ος Λόχος, με διμοιρία δύο πολυβόλων και δύο όλμους, στο ύψωμα 625 απέναντι από τον Μεσενικόλα. Μία πυροβολαρχία διμοιρία Πεζικού και δύο ολμάκια, στη στενωπό του Βλάσδου. Ο 9ος λόχος, με έναν όλμο, στα αντερείσματα της Πόρτας. Στα υψώματα του χωριού Μπόσκλαβο, απόσπασμα με τριακόσιους μαχητές του 5ου συντάγματος με επικεφαλής τον ταγματάρχη Ασημάκη και Τον έφεδρο αξιωματικό Νέστορα Βόκα, τον Νίκο Πάικο και τον χωροφύλακα Γιάννη Κούρκουλο. Στο Τσαρδάκι, ουλαμός πυροβολικού με διοικητή Τον έφεδρο αξιωματικό Θωμά Σιάτρα. Στην Καστανιά λόχος αυτοκινήτων. (Πηγή: Λάζαρος Αρσενίου τόμος 2 σελ. 34).

Εφεδρελασίτες Βουνεσίου, Μεσενικόλα κλπ.

Η επίθεση των Γερμανών

Τη νύχτα της 26ης προς 27η Νοεμβρίου 1943, οι Γερμανοί αφού εγκατέστησαν για κάλυψη βαρύ πυροβολικό στην Παπαράντζα και στο Παλιόκαστρο, με 200 αυτοκίνητα μετέφεραν χίλιους 600 άντρες στην κοιλάδα του Βλάσδου, όπου θα εκδηλωνόταν η κυρία επίθεση. Την ίδια ώρα ισχυρές δυνάμεις είχαν μεταφερθεί

στον Άγιο Γεώργιο και στο Μπόσκλαβο. Στην περιοχή Παλαιομονάστηρο, οι δυνάμεις του Α Τάγματος, επιτέθηκαν και διέλυσαν τη γερμανική φάλαγγα που επιχείρησε να μπει από τα Τρίκαλα στο Μουζάκι, για να κινηθεί στον άξονα Μουζάκι - Μακρυράχη. Η επίθεση θα διεξαγόταν σε πλάτος 20 χιλιομέτρων από Μπόσκλαβο έως Ελληνόपुरγο.

Χαράματα άρχισαν την επίθεση. Οι Γερμανοί σφυροκοπούν τις ελληνικές θέσεις με όλμους και άφθονα τροχιοδεικτικά βλήματα. Οι Έλληνες στάθηκαν στις θέσεις τους και η κύρια θέση των Γερμανών στην κοιλάδα του Βλάσδου και στο δρόμο Βλάσδο - Κορώννα συντρίφτηκε, με βαριές απώλειες του εχθρού. Η εξαιρετική ευστοχία του πυροβολικού και των όλμων των ανταρτών, διέλυσαν μία εχθρική πυροβολαρχία και ανατίναξαν αυτοκίνητα με πυρομαχικά των Γερμανών στον αέρα.

Οι Γερμανοί αφού έσπασαν τα μούτρα τους στο δρόμο Βλάσδο- Κορώννα, δοκίμασαν να ανέβουν από το δρόμο Παλιόκαστρο — Βουνέσι. Εκεί δέχονται σφοδρότατα πυρά από τη θέση Παλιόκαστρο Βουνεσίου, που φύλαγε ο 10ος Λόχος του τάγματος. Από τα πυρά του 10ου Λόχου, οι προσπάθειες των Γερμανών συντρίφτηκαν και αναγκάζονται να υποχωρήσουν με μεγάλες απώλειες. Ο αιφνιδιασμός τους είχε αποτύχει. Σύμφωνα με μαρτυρίες Βουνεσιωτών (Β. Γόρδιος, Σ. Τουλιάς, κ.ά.), στο ύψωμα του Παλιόκαστρου είχε ταμπουρωθεί ο Βασίλης Αλεξανδρής και στο ύψωμα «Κουκουριάκος» ο Θωμάς Καραθάνος με έφεδροΕΛΑΣίτες του Βουνεσίου, οι οποίοι κατά την επίθεση των Γερμανών αντιστάθηκαν ηρωικά.

Έτσι εξελισσόταν η μάχη με πρωτοβουλία των δυνάμεων των Ελλήνων ανταρτών, παρά την ανεπαρκή σε άντρες και πολεμικό υλικό δύναμή τους, σε σύγκριση με τις δυνάμεις και τον οπλισμό των Γερμανών.

Το εκτεταμένο όμως μέτωπο των 20 χιλιομέτρων (Μπόσκλαβο — Ελληνόपुर-

Γερμανοί στρατιώτες σε ρέμα της Νευρόπολης, Νοέμβριος 1943

γος) ενώ διευκόλυνε τους Γερμανούς, με τις πολυάριθμες δυνάμεις που είχαν, ήταν σοβαρό μειονέκτημα για τους αντάρτες γιατί ο περιορισμένος αριθμός των ανταρτών του ΕΛΑΣ δεν επαρκούσε για την φύλαξη όλου του μετώπου.

Από τη μεριά του Αγίου Γεωργίου – Μπόσκλαβο, οι Γερμανοί με τη βοήθεια του Πάνου Βασιλείου, ανηφορίζουν γρήγορα και φτάνουν στη Μονή της Πέτρας. Εκεί σκοτώνουν έναν μοναχό και προχωρούν γοργά προς Ζερβείκα. Η ομάδα Βόκου και Πάικου τους αναχαιτίζει για λίγο. Κάποια τμήματα όμως εγκαταλείπουν τις θέσεις τους στον Άγιο Γεώργιο. Δημιουργείται προς στιγμήν σύγχυση στις τάξεις των ανταρτών και τα τμήματα που βρίσκονται στη γραμμή Λαμπερό - Κορώνα αποσύρονται αμαχητί σε μεγάλο βάθος από το λαμπερό στην Καρίτσα. Ο Γερούκης, όπως γράφει, για να μην κυκλωθούν οι δυνάμεις του από τους Γερμανούς αναγκάστηκε να αποσυρθεί από τη Μονή Κορώνας επειδή εγκατέλειψε τις θέσεις του ο Βόκος στον Άγιο Γεώργιο. Ενημερώνει για την απόφασή του τη διοίκηση που βρίσκεται στο Βουνέσι. Είναι 10:30 το πρωί, όταν η διοίκηση αποφασίζει σύμπτυξη των δυνάμεων. Οι αντάρτες εγκαταλείπουν τις θέσεις τους και παίρνουν στη γραμμή Κερασιά - Πεζούλα - Νεράιδα - Νιοχώρι. Η Γερμανοί επιτίθενται με σφοδρότητα. Με τη στήριξη του πυροβολικού και της αεροπορίας προωθούνται προς τη χιονισμένη Νευρόπολη. Τα αεροπλάνα δεν έχουν ορατότητα λόγω ομίχλης που έπεσε και πυροβολούν στην τύχη. Το πεζικό όμως από όπου περνά σκορπά τον όλεθρο. Καίνε ολόκληρα χωριά, σκοτώνουν ανθρώπους. Παίρνουν και καίνε τα χωριά Βλάσδο, Μεσενικόλα, Βουνέσι. Το απόγευμα φτάνουν στην Πεζούλα και στις 5:00 στο Νεοχώρι.

Την επόμενη μέρα 28/11 του 1943 οι Γερμανοί μπαίνουν στη Νεράιδα και πυρπολούν όλα τα σπίτια. Οι Ιταλοί σκορπίζονται στα χιονισμένα βουνά για να σωθούν. Πολλοί θα πεθάνουν μέσα στο κρύο. Οι Γερμανοί θα κάψουν την Πεζούλα, Σερμενικό, Καρίτσα και Καρβασαρά.

Οι οργανώσεις που γνώριζαν τις επιχειρήσεις που θα έκαναν οι Γερμανοί, είχαν ενημερώσει έγκαιρα τους κατοίκους. Πριν την έναρξη της μάχης, άρχιζε το άδειασμα των χωριών. Πρώτα τα παιδιά, οι γυναίκες και οι γέροι, και μετά οι νέοι και οι άντρες. Κάθε οικογένεια έπαιρνε μαζί της τα ζώα του σπιτιού, όσα τρόφιμα μπορούσε και κατέφευγε σε κάποια απόκρημνη χαράδρα για να σωθεί. Ο πληθυσμός των χωριών που έμεινε πάνω στα χιονισμένα βουνά απέδειξε μεγάλη καρτερία. Από εκεί, με σφιγμένη την ψυχή του, έβλεπε το βίος του να καίγεται. Οργή και θυμός κυριαρχούσε παντού. Γνώριζε όμως πως αυτούς που έκαιγαν τα σπίτια τους έπρεπε να τους πολεμήσει και πως συμβιβασμός μαζί τους δεν γίνεται.

Δεκάδες είναι τα θύματα που αφήνουν πίσω τους οι κατακτητές. Ανάμεσα σε αυτούς θα σκοτωθεί ηρωικά ο Φρίξος (Βασίλης Κρομμύδας) από το Νεοχώρι καπετάνιος της φρουράς του αντάρτικου αεροδρομίου. Ο Φρίξος τραυματίστηκε από Γερμανικά πυρά όταν προσπάθησε μαζί με τον συγχωριανό του Γιώργο Σακελλαρίου να καλύψουν αμάχους που κρύβονταν στο ρέμα της Καρίτσας.

Οι Γερμανοί προσπαθούν στις 29/11/1943 και 30/11/1943 να χτυπήσουν από Ζιρέτσι - Κερασιά. Εκεί συναντούν τη σθεναρή αντίσταση του 1ου λόχου του Α Τάγματος με επικεφαλής τον Αριστείδη Λαδιά, από τον Μεσενικόλα και τον 2ο Λόχο του Γρίβα. Κατά την επίθεση των γερμανικών αεροπλάνων κοντά στο Ζιρέτσι, μία ριπή θα τραυματίσει θανάσιμα τον συγχωριανό μας από μάνα ΈΛΑσίτη, Απόστολο Ζαρκάδα φοιτητή της Ανωτάτης Εμπορικής, που είχε ενταχθεί στον τακτικό ΕΛΑΣ και πολέμουσε τους κατακτητές για την απελευθέρωση της πατρίδας του. Το παλικάρι με τραγούδια του αγώνα και της λευτεριάς θα ενταφιαστεί από τους συναγωνιστές του στο μέρος που σκοτώθηκε και αργότερα η μητέρα του θα μεταφέρει τα οστά του ήρωα γιου της στην Κερασιά. Ήταν μόλις 23 ετών. (Α. Ζαρκάδα).

Οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ ανασυντάσσονται. Το στρατηγείο διατάσσει τη Σχολή Αξιωματικών της Ρεντίνας και το ιππικό με τους Αυγερόπουλο και Μπουκουβάλα, που βρίσκονται νότια, να περάσουν στη Νευρόπολη και μαζί με το Γ' Τάγμα να αναλάβουν δράση. Η δυναμική αντίσταση των ανταρτών αναγκάζουν τους Γερμανούς να εγκαταλείψουν τη Νευρόπολη, χωρίς ποτέ να επιχειρήσουν άλλη εξόρμηση στην περιοχή.

Οι Γερμανοί κατά την αποχώρησή τους από τη Νευρόπολη πυρπόλησαν τη Μονή Κορώνης, η οποία καταστράφη, εκτός της κεντρικής εκκλησίας που υπέστη όμως μεγάλες ζημιές.

Το κάψιμο του Βουνεσίου από τους Γερμανούς στις 27/11 του 1943

Το μεσημέρι της 27/11/1943, στάλθηκε στο τμήμα του ΕΛΑΣ που ήταν στο χωριό, διαταγή συμπτώξεως προς τη δεύτερη γραμμή άμυνας, στο χωριό Κρουονέρι, γιατί η Γερμανοί από το χωριό Καλλιθήρο (Σέκλιζα) έφτασαν στη Νευρόπολη, χωρίς να συναντήσουν αντίσταση του ΕΛΑΣ.

Όταν οι αντάρτες μαζί με τον εφεδρικό ΕΛΑΣ, μετά τη διαταγή σύμπτυξης έφυγαν από το Βουνέσι, μπήκαν στο χωριό οι Γερμανοί, που το βρήκαν τελείως έρημο από τους κατοίκους, οι οποίοι είχαν φροντίσει να καταφύγουν στα ορεινά.

Χωρίς καθυστέρηση, κατά το προσφιλές του σύστημα, έβαλαν φωτιά στα σπίτια που είχαν γλιτώσει από τις ιταλικές επιχειρήσεις της 14/6 του 1943 και σε εκείνα που είχαν επισκευαστεί και σε ένα από αυτά, έκαψαν μαζί και το σπίτι και τη γερόντισσα τυφλή Παρασκευή (Τσέβω) Καφεντζή που έμεινε εκεί, νομίζοντας ότι οι απάνθρωποι ναζιστές του Χίτλερ, θα σεβαστούν την αναπηρία και την ηλικία της. (Λ.Ζαρκάδας).

Πηγή: Απόσπασμα από το βιβλίο του Δημήτρη Αγαπητού - Κυρίτση, "Το Μορφοβούνι (Βουνέσι) στην Αντίσταση και τον Εμφύλιο – Ο αφοπλισμός του Κωστόπουλου", σελ. 111 – 115, εκδόσεις «Βεργίνα», 2020.

29-11-1943. ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΤΗΣ ΚΑΡΥΤΣΑΣ ΔΟΛΟΠΩΝ

ΚΩΣΤΑΣ ΑΘ. ΠΑΪΣΗΣ, Δικηγόρος

Απ' το φθινόπωρο, κιόλας, του 1942 άρχισε στην περιοχή μας να φουντώνει το αντάρτικο και η Αντίσταση κατά των εχθρικών στρατευμάτων κατοχής, κίνημα που μέρα με τη μέρα γιγαντώνονταν. Τον επόμενο χρόνο (1943) το κίνημα αυτό είχε κυριολεκτικά θεριέψει. Η Καρύτσα Δολόπων (Ευρυτανίας τότε), ευρισκόμενη σε υψόμετρο 1.180 μέτρων και φυσικά οχυρωμένη από πανύψηλες βουνοκορφές των Αγράφων, αποτέλεσε κέντρο σημαντικών δραστηριοτήτων του ΕΑΜ και έδρα πολλών αντάρτικων συνεργείων που λειτουργούσαν ασταμάτητα [όπως τα

Άποψη της Καρύτσας πριν απ' το κάψιμο του χωριού. Αυτή ακριβώς την εικόνα έβλεπαν οι Γερμανοί στις 29-11-1943, όταν πυρπολούσαν το χωριό απ' το προαύλιο του Αη-Γιάννη.

συνεργεία των τσαγκαράδων, του Τυπογραφείου, της επιμελητείας υλικού (τροφίμων και ενδυμάτων), των μεταφορών, των οπλουργών με υπεύθυνο οπλοδι-ορθωτή έναν Τσεχοσλοβάκο που είχε λιποτακήσει απ' τον Γερμανικό στρατό, αποθήκες όπλων, εφοδίων και πυρομαχικών, όπου βοηθούσαν και Ιταλοί στρα-τιώτες, που είχαν προσχωρήσει στο αντάρτικο κλπ].

Η Καρύτσα έσφυζε τότε από ζωή κι ο πληθυσμός του χωριού από 701 κατοί-κους, που ήταν στην απογραφή του 1940, τώρα σχεδόν υπερδιπλασιάστηκε, διό-τι εκτός απ' τα αντάρτικα τμήματα που πηγαινοέρχονταν ή είχαν την έδρα τους εδώ, επέστρεψαν στο χωριό και πολλοί Καρυτσιώτες απ' τις πόλεις (Καρδίτσα,

Αθήνα κ.ά.) για να αναζητήσουν ασφάλεια και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Σύσσωμο το χωριό είχε ενταχθεί και βοηθούσε με κάθε τρόπο τις αντιστασιακές οργανώσεις του ΕΑΜ (Πολιτική Αρωγή, Εθνική Αλληλεγγύη, εφεδρικός ΕΛΑΣ κ.ά.), πολλοί νέοι οργανώθηκαν στην ΕΠΟΝ και βοηθούσαν κυρίως τη δουλειά του τυπογραφείου, ενώ παράλληλα ανέβαζαν και θεατρικές παραστάσεις στο χωριό, οι μεγαλύτερης ηλικίας βοηθούσαν στη συγκέντρωση τροφίμων και εφοδίων (την ΕΤΑ, Επιμελητεία του Αντάρτη), οι γυναίκες κυρίως στις μεταφορές είτε με τα ζώα είτε κουβαλώντας οι ίδιες τα εφόδια, αλλά ακόμα και τα μικρά παιδιά οργανώθηκαν στα "Αετόπουλα" και βοηθούσαν στη μεταφορά μηνυμάτων και πληροφοριών. Υπήρχε ένας οργανισμός δραστηριοτήτων, αλλά όλα γίνονταν με ενθουσιασμό και απόλυτη τάξη.

«Στις 17 Οκτωβρίου 1942 μπήκε θριαμβευτικά στην Καρύτσα ο καπετάν Νικηταράς (ο Κώστας Καφαντάρης, δικηγόρος απ' το Βουνέσι) με τριάντα πέντε ένοπλους άνδρες, που τραγουδούσαν το «Έλληνες ακολουθείτε των ανταρτών τη φωνή...», χτύπησαν την καμπάνα, έκαναν δοξολογία στην εκκλησία και στο τέλος ο Νικηταράς μίλησε στον κόσμο για το ΕΑΜ και όρισε υπεύθυνο της οργάνωσης στο χωριό τον Ηλία Παν. Μίσσα. Η Καρύτσα ήταν πλέον ένα μικρό κομμάτι της Ελεύθερης Ελλάδας». ¹ Η κατάσταση πάντως κι εδώ ήταν πολύ δύσκολη και τα νέα έφταναν δυσάρεστα από παντού. Μια ενθύμηση ανώνυμου γραφέα σε βιβλίο του μοναστηριού της Παναγίας Πελεκητής αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Το 1941 και '42 η Ελλάς υπό την κατοχήν των Γερμανών και Ιταλών. Έγινε πείνα και πεθάνανε πενήντα χιλιάδες (50.000) άνθρωποι από την πείνα και φάγανε και ακάθαρτα ζώα» ².

Την περίοδο αυτή εφημέριος της Καρύτσας ήταν ο παπα-Κώστας Τσιλίκας και πρόεδρος της Κοινότητας ο Ηλίας Βασ. Τσιλίκας (1888-1943) και μετά την εκτέλεσή του απ' τους Γερμανούς ο Χρυσόστομος Αθ. Σκαμπαρδώνης, πρόεδρος δε της Ενοριακής Επιτροπής και Αντιπρόεδρος της Κοινότητας ήταν ο Αποστόλης Κολοβός. Καθ' όλη την περίοδο της Εθνικής Αντίστασης η τοπική αυτοδιοίκηση στην Καρύτσα και όλοι οι βασικοί θεσμοί του χωριού (το κοινοτικό συμβούλιο, η λαϊκή δικαιοσύνη με Πρόεδρο την Αγορίτσα Ευαγ. Κολοβού, η ενοριακή επιτροπή, η αγροφυλακή κ.λπ) λειτούργησαν υποδειγματικά. ³

1. Οι πληροφορίες αυτές, όπως και πολλά άλλα στοιχεία στην παρούσα ιστορική έρευνα, προέρχονται και απ' τα κείμενα των χειρόγραφων αναμνήσεων του πατέρα μου **Θανάση Κων. Παΐση** (1926-2004), Γραμματέα της ΕΠΟΝ στο χωριό, που περιγράφουν τα ταραγμένα χρόνια της δεκαετίας 1940-1950, όπως τα έζησε ο ίδιος.

2. Προφανώς εννοεί ότι έφαγαν αλογομούλαρα, γαϊδάρους κλπ. Η ενθύμηση αυτή βρίσκεται στο "ΜΗΝΑΙΟΝ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1862" στο μοναστήρι της Παναγίας της Πελεκητής δίπλα σε μια ανάλογη ενθύμηση του μοναχού Συμεών για τη λιμοκτονία του 1917.

3. Θανάση ΤΣΟΥΠΑΡΟΠΟΥΛΟΥ: "ΟΙ ΛΑΟΚΡΑΤΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ", εκδόσεις ΓΛΑΡΟΣ, Αθήνα 1989. Επίσης βλ. Γεωργούλα ΜΠΕΪΚΟΥ: Η Λαϊκή Εξουσία στην Ελεύθερη Ελλάδα» εκδόσεις ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα 1979 και του ίδιου: "ΕΑΜ ΚΑΙ ΛΑΪΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ», Θεσσαλονίκη 1976.

Αυτή την περίοδο, μάλιστα, η κατάσταση ήταν τόσο καλή και οργανωμένη στο χωριό, που οι κάτοικοι αισθάνονταν ότι έφτασε πια το τέλος της Γερμανοϊταλικής Κατοχής. Την ίδια, λοιπόν, περίοδο κάποιοι νεολαίοι της Καρύτσας έγραφαν

Όλη η παραπάνω επαναστατική δραστηριότητα είχε έλθει φυσικά σε γνώση των Ιταλικών φασιστικών αρχών κατοχής που είχαν την ευθύνη της περιοχής Καρδίτσας, αλλά δεν τολμούσαν να επιχειρήσουν στα ορεινά γι' αυτό και ανέλαβαν δράση εκ του ασφαλούς. Έτσι συνέλαβαν στις 16-1-1943 τον τριανταπεντάχρονο Καρυτσιώτη δασοφύλακα του δημοσίου **Ταξίαρχη Αθαν. Σκαμπαρδώνη** (πατέρα τριών ανηλίκων τέκνων, που είχε πολεμήσει ως λοχίας τους Ιταλούς στο Αλβανικό μέτωπο) με την κατηγορία ότι "υπέθαλπτε" τους αντάρτες της περιοχής καθόσον – όντως- εφοδίαζε με τρόφιμα την αντάρτικη ομάδα του καπετάν Νικητάρá με τον οποίο διατηρούσε στενούς προσωπικούς δεσμούς. Η δράση του προδόθηκε και οι Ιταλοί τον φυλάκισαν στην "ΑΡΝΗ", που ήταν η έδρα της Διοίκησής τους στην Καρδίτσα. Μετά από φρικτά βασανιστήρια και αφού δεν μπόρεσαν να τον αναγκάσουν να αποκαλύψει τους συνεργάτες του, τον οδήγησαν σε χώρο του Α΄ Νεκροταφείου Καρδίτσας, όπου και τον εκτέλεσαν, χάρáματα Σαββάτου, στις 23 Ιανουαρίου του 1943. Αυτός ήταν ο πρώτος πατριώτης που εκτελέστηκε απ' τους Ιταλούς στη Δυτική Θεσσαλία 4.

Ο Ταξίαρχης Σκαμπαρδώνης, έφιππος λοχίας στο Αλβανικό μέτωπο το 1940. Εκτελέστηκε απ' τους Ιταλούς στην Καρδίτσα στις 23-1-1943

Στις 8-9-1943 οι Ιταλοί συν-

άφοβα και με ανακούφιση σ' ένα βιβλίο της Πελεκητής: «Εν Καρύτση τη 4η Ιουνίου 1943. Θέτω την υπογραφήν μου διότι επλησίασεν η ώρα της ελευθερίας μας. Ζήτω το ΕΑΜ και ο ΕΛΑΣ.....(σθημονές λέξεις) Σ. Σκαμπαρδώνης, Αν. Ντζήμας» (ΜΗΝΑΙΟΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ, Βενετία 1862, τελευταία σελίδα).

4. **Κώστα Αθ. ΠΑΪΣΗ:** "Ο πολεμιστής του 1940 και πρωτομάρτυρας της Εθνικής Αντίστασης στην Καρδίτσα Ταξίαρχης Αθαν. Σκαμπαρδώνης", Καθημερινή Εφημερίδα "ΠΡΩΪΝΟΣ ΤΥΠΟΣ" Καρδίτσας, φύλλο Τρίτης, 28-10-1997, σελ. 10 (σε ολοσέλιδο αφιέρωμα με πολλά στοιχεία και πληροφορίες για τη δράση και το μαρτυρικό τέλος του Ταξίαρχη Σκαμπαρδώνη, που υπήρξε εκ μητρός παππούς μου).

Επίσης αναφορά στην εκτέλεση του Ταξίαρχη Σκαμπαρδώνη γίνεται απ' την **ΚΟΥΛΑ ΞΗΡΑΔΑΚΗ** στα "ΚΑΤΟΧΙΚΑ", Κατάλογοι εκτελεσθέντων-φωτογραφίες ντοκουμέντα-ενθύμια απ' τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα 1941-44, τόμος Α΄, Αθήνα 1975, σελ. 113. Ομοίως στο τραγικό γεγονός αναφέρεται και ο **Απόστολος ΣΤΡΟΓΓΥΛΗΣ** στο βιβλίο του «Η ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ Η Καρδίτσα στην Αντίσταση», εκδόσεις Φυτράκη/Ο ΤΥΠΟΣ ΑΕ /ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ, Αθήνα 1988, σελ. 44.

θηκολόγησαν με τους συμμάχους, αποχώρησαν απ' τον Άξονα και στις 11-10-1943 κήρυξαν κι αυτοί τον πόλεμο κατά της Γερμανίας. Αμέσως οι Γερμανοί πήραν στον έλεγχο τους τη διοίκηση της επαρχίας Καρδίτσας απ' τους Ιταλούς, που την εγκατέλειψαν πανικόβλητοι παίρνοντας τα βουνά και αποφάσισαν να αφανίσουν τα ορεινά χωριά, που υποστήριζαν και τροφοδοτούσαν την αντίσταση των ανταρτών εναντίον των κατακτητών με άνδρες και εφόδια. Το έργο ανέλαβε η περιβόητη μεραρχία «ΕΝΤΕΛΒΑΪΣ», η οποία δημιούργησε πολλές πάνοπλες ομάδες κρούσης (τάγματα) που κατευθύνθηκαν ταυτόχρονα προς τα ορεινά χωριά των Αγράφων της Καρδίτσας από πολλά και διαφορετικά σημεία.

Το βουνό "Αράπης" της Καρύτσας, που φιλοξένησε στα δάση του χιλιάδες καταδιωκόμενους απ' τους Γερμανούς κατοίκους πολλών χωριών της περιοχής μας.

Οι κάτοικοι της Καρύτσας πληροφορήθηκαν έγκαιρα απ' τους αντάρτες, τουλάχιστον δυο-τρεις μέρες πριν, ότι οι Γερμανοί ανεβαίνουν προς την περιοχή τους καίγοντας και ρημάζοντας όλα τα χωριά στο διάβα τους και έτσι εγκατέλειψαν βιαστικά τις εστίες τους και κρύφτηκαν σε δύο μακρινά ασφαλή ορεινά σημεία, το ένα ήταν στις θέσεις "Γυφτούλα" και "Κορομπλιές" πίσω απ' το αντικρινό της Καρύτσας βουνό του "Αράπη", όπου μετακινήθηκε ο κύριος όγκος των κατοίκων μαζί με μεγάλο αριθμό ζώων φορτωμένων με τα λιγοστά πράγματά τους και με κάποια κοπάδια. Μαζί τους ήταν και μεγάλος αριθμός καταδιωκόμενων κατοίκων από χωριά της Νευρόπολης (Νεοχωρίτες, Μπεζουλιώτες, Βουνεσιώτες, Μεσενικολίτες κ.ά.), που είχαν ήδη κάψει οι Γερμανοί και έφευγαν κι αυτοί πανικόβλητοι για να γλιτώσουν τουλάχιστον τη ζωή τους. Το δεύτερο σημείο στην Καρύ-

τσα, όπου κρύφτηκαν οι κάτοικοι του οικισμού Χόλιανο (Πετρωτό) καθώς και κάποιοι άλλοι Καρυτσιώτες (πενήντα περίπου άτομα όλα κι όλα) βρίσκονταν στη θέση "Μπόρου" (Πόρτα) πάνω απ' το Χόλιανο πίσω απ' το "Στεφάνι" και προς την κορυφή του. Έτσι ένα πλήθος ετερόκλητων ανθρώπων πήρε εσπευσμένα τα βουνά για να σωθεί παρά τη βροχή, το χιόνι και το φοβερό χειμωνιάτικο κρύο των ημερών αυτών.

Στην περιοχή βρίσκονταν και οι αντάρτες του 1/38 Συντάγματος Ευζώνων (III Τάγμα) του ΕΛΑΣ, ήταν 425 περίπου άνδρες με Διοικητή τον μόνιμο λοχαγό του στρατού Γρηγόρη Γερούκη απ' το Καταφύγι, που αν και αιφνιδιάστηκαν, έδωσαν σκληρές μάχες εναντίον εχθρικής δύναμης 1.500 άρτια εξοπλισμένων ανδρών και απέτρεψαν τους Γερμανούς να προχωρήσουν προς Μπελοκομύτη-Μούχα-Καστανιά κλπ και στη συνέχεια οι λιγιστοί αντάρτες, αφ' ενός μεν υποχώρησαν για να μην εγκλωβιστούν και αιχμαλωτισθούν, αφ' ετέρου δε για να βοηθήσουν τους άμαχους και τα γυναικόπαιδα να καταφύγουν σε ασφαλή σημεία προς Καρύτσα και Βραγγιανά.

Οι Γερμανοί άρχισαν πρώτα με αεροπλάνα να πολυβολούν και να βομβαρδίζουν την περιοχή ρίχνοντας και βόμβες στο Νεοχώρι, σχεδόν στα τυφλά λόγω της κακοκαιρίας. Ωστόσο, τα πεζοπόρα τμήματά τους προχωρούν και ανεβαίνουν ταχύτατα προς την Καρύτσα, όπου καταφτάνουν και διανυκτερεύουν στα άδεια σπίτια του έρημου από κατοίκους χωριού. Οι Καρυτσιώτες, όσοι πρόλαβαν, είχαν πετάξει έξω απ' τα σπίτια τους διάφορα πράγματα (προίκες κοριτσιών, γυαλικά, κλινოსκεπάσματα, οικοσκευές κλπ) και άλλα τα έθαψαν ή τα έκρυψαν σε θάμνους και σε χωράφια για να τα γλυτώσουν απ' το μετά βεβαιότητας επερχόμενο κάψιμο. Επίσης και οι αντάρτες έκρυψαν πολεμοφόδια και έθαψαν στο δάσος και σε ειδικές κρυψώνες τμήματα του Τυπογραφείου, που το αποσυναρμολόγησαν, ενώ μεγάλη ποσότητα τυπογραφικού χαρτού την έκρυψαν στο γυναικωνίτη της εκκλησίας. Έντρομος και πανικόβλητος ο άμαχος πληθυσμός των γύρω χωριών κατευθύνεται κι αυτός βιαστικά προς τα βουνά της Καρύτσας επί τρεις μέρες συνέχεια και κάτω από καταρακτώδη βροχή και στήνει μέσα σε πυκνά δάση πρόχειρους καταυλισμούς όπου καταλήγουν χιλιάδες άνθρωποι και ζώα όλων των ειδών. Με φωτιές και με κάθε μέσο προσπαθούν να αντιμετωπίσουν το παγερό κρύο, τη βροχή και το χιόνι που αρχίζει να πέφτει και με το φόβο να τους εντοπίσουν το βράδυ τα διερχόμενα εχθρικά αεροπλάνα.

Οι Γερμανοί κινήθηκαν οργανωμένα και κυκλωτικά με εμπροσθοφυλακές και προκαλύψεις. Μέσω της Νευρόπολης ένα γερμανικό τάγμα προχώρησε λίγο πριν πέσει η νύχτα, στις 28-11-1943, κι έφτασε στον οικισμό **Ράφινα** της Καρύτσας και ένα άλλο κατευθύνθηκε προς το **Πλακωτό** Καρύτσας με σκοπό να φτάσει -μέσω του κεντρικού χωριού της Καρύτσας και δια της ρεματιάς του Καρυτσιώτη- στον **Καρβασαρά**, ενώ ένα τρίτο οδηγήθηκε προς **Μέγα Ρέμα** Καρύτσας από Νεράϊδα

μέσω Καραμανώλη. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των ντόπιων τουλάχιστον τρία διαφορετικά γερμανικά αποσπάσματα έδρασαν στο χώρο της Καρύτσας και του Καρβασαρά στις 28 και 29 Νοεμβρίου του 1943. Οι Γερμανοί, μάλιστα, είχαν πάρει μαζί τους ντόπιους οδηγούς, άλλοι ήταν αιχμάλωτοι και κάποιοι άλλοι –δυστυχώς- δοσίλογοι και συνεργάτες τους, προδότες.

Ο ηρωϊσμός του "Φρίξου" (Βασίλη Κρομμύδα).

Όταν οι Γερμανοί έφτασαν πρώτα στον οικισμό Ράφηνα της Καρύτσας άρχισαν να πυρπολούν σπίτια (έκαψαν ένα σπίτι και μία καλύβα της Δήμητρας Χαραλ. Ντόβολου) και να προωθούνται γρήγορα. Τότε ο αντάρτης του ΕΛΑΣ "Φρίξος" (Βασίλης Κ. Κρομμύδας απ' το Νεοχώρι, Αλβανομάχος λοχίας) που ήταν φρούραρχος στο αντάρτικο αεροδρόμιο της Νευρόπολης, αφού φυγάδευσε πρώτα τους Άγγλους στρατιωτικούς συμβούλους προς τα Βραγγιανά, γύρισε μετά και βοήθησε στη φάση αυτή τα γυναικόπαιδα να καταφύγουν με ασφάλεια στα βουνά της Καρύτσας, μόλις τους αντιλήφθηκε, άρχισε μόνος του, οχυρωμένος πίσω από ένα μεγάλο λιθάρι σε αγρό της οικογένειας Τσιλικά, να βάλει μέχρι το τελευταίο του φυσιγγι κατά των Γερμανών απ' τη θέση «Κήποι», απέναντι απ' τον οικισμό (αφού πρώτα έδιωξε τον άοπλο σύντροφό του Γιώργο Σακκελάρη ή Σακκελαρίου). Ο "Φρίξος" πολέμουσε με σκοπό να καθυστερήσει την επέλαση του εχθρού, μέχρι που με αυτοθυσία έπεσε νεκρός απ' τα γερμανικά πυρά, όταν τελείωσαν τα πυρομαχικά του, σώζοντας έτσι τη Ράφηνα απ' το κάψιμο και προπάντων τους άμαχους που βρήκαν τελικά χρόνο να απομακρυνθούν και να γλιτώσουν. Στη συμπλοκή τραυματίστηκαν και κάποιοι Γερμανοί, όπως προέκυψε απ' το γεγονός ότι μετά οι κάτοικοι βρήκαν αίματα κοντά στα σπίτια τους. Το άψυχο σώμα του Φρίξου βρέθηκε μετά στη θέση του με το όπλο στα χέρια του και γύρω του ένας σωρός από άδειους κάλυκες, οι Γερμανοί δεν τόλμησαν ούτε νεκρό να τον πλησιάσουν⁵.

Ο ιστορικός της Εθνικής Αντίστασης **Λάζαρος Αρσενίου** αναφερόμενος στο γεγονός αυτό αναφέρει: "Όταν έφτασαν οι Γερμανοί στη Ράφηνα οι δύο αγωνιστές μπορούσαν

Ο αγωνιστής Βασίλης Κρομμύδας από το Νεοχώρι – ο Φρίξος της Εθνικής Αντίστασης

5. **Λάζαρου Αρσ. ΑΡΣΕΝΙΟΥ** : "Η ΘΕΣΣΑΛΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ" ΑΘΗΝΑ 1977, τυπογραφείο Κώστα Κουλουφάκου, τόμος Β', σελ. 127-128 και επίσης Λάζαρου Αρσενίου, ό.π. σελ. 125-127.

να διαφύγουν με ασφάλεια, αλλά ο Φρίξος δεν το θέλησε αυτό. Αν έφευγε, θα έσωζε τον εαυτό του, αλλά σκέφτηκε, οι Γερμανοί ξεθαρρεμένοι, ίσως, αποτολμούσαν να κατεβούν στα ρέματα, όπου ήταν κρυμμένοι ανυπεράσπιστοι, άμαχοι από δέκα χωριά, μαζί και το δικό του, το Νεοχώρι. Αποφάσισε να τους προστατεύσει. Δίνει εντολή στον άοπλο συναγωνιστή του ν' απομακρυνθεί από εκεί. Βγαίνει, κατόπιν, σ' ένα πλάτωμα. Γονατίζει και με το όπλο του αρχίζει να βάλει στο γερμανικό φυλάκιο. Οι Γερμανοί ξαφνιάστηκαν, αλλά έσπευσαν να απαντήσουν με πολυβόλα. Επακολούθησε μονομαχία. Πόσο κράτησε δεν μετρήθηκε. Κάποια στιγμή μια ριπή γάζωσε στο στήθος το Φρίξο. Τρεις μέρες ύστερα τον βρήκαν οι κάτοικοι εκεί, γονατιστό, κοκαλιασμένο, αλλά κρατώντας το όπλο του στα χέρια και γύρω-γύρω γεμάτο άδειους κάλυκες. Οι Γερμανοί όχι μόνο δεν απομακρύνθηκαν από το φυλάκιο τους για να εισδύσουν στις χαράδρες και να πιάσουν αμάχους, αλλά ούτε τον νεκρό τον Φρίξο δεν τόλμησαν να πλησιάσουν.. Στο γερμανικό φυλάκιο οι χωριάτες βρήκαν μπόλικους ματωμένους επιδέσμους. Κάποιον ή κάποιους είχε χτυπήσει ο Φρίξος».

Για το ίδιο αυτό γεγονός ο συγγραφέας **Απόστολος Στρογγύλης** αναφέρει: «Πάνω απ' το Νεοχώρι ο Φρίξος (Βασίλης Κρομμύδας) καπετάνιος της φρουράς του αντάρτικου αεροδρομίου, για να καλύψει κρυμμένους αμάχους, χτύπησε ένα απόσπασμα Γερμανών που κινούνταν προς τα εκεί (προς Καρύτσα). Τον βρήκαν την επόμενη μέρα γαζωμένο από ριπή μυδραλίου μέσα σ' ένα σωρό από άδειους κάλυκες».⁶

Αρχές Αυγούστου του 1982. Στο παλιό καφενείο του Χαράλαμπος Μανώλη στο Μπελοκομύτη. Μοναδικό στιγμιότυπο. Συζητώντας με μια παρέα φίλων για την Εθνική Αντίσταση στην περιοχή μας. Από αριστερά προς τα δεξιά : Ο συγγραφέας Απόστολος Στρογγύλης, ο Δ/ντης της εφημερίδας ΑΥΓΗ Θανάσης Τσουπαρόπουλος, ο Γραμματέας του ΚΚΕ Εσωτ. Καρδίτσας Κ. Κωστόπουλος και ο Κώστας Παΐσης.

6. Απόστολου ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ : Η ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.., ό. π. σελίδες 153-154. Επίσης Αποστ. Στρογγύλη : ΤΟ ΑΝΤΑΡΤΙΚΟ ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΟ, εκδόσεις ΓΛΑΡΟΣ, Β' έκδοση, Αθήνα 1988, σελ. 86.

Το κάψιμο της Καρύτσας.

Στο μεταξύ, οι Γερμανοί που ήρθαν απ' το Νεοχώρι και διέσχισαν τον οικισμό **ΠΛΑΚΩΤΟ** της Καρύτσας, έκαψαν στον οικισμό αυτό δύο σπίτια (το σπίτι του Νίκου Παραθύρα κι ένα σπίτι και καλύβι του Βασίλη Παΐση) και σκότωσαν εκεί τον Παντελή Τσιούνη, που μάλλον τον είχαν αιχμαλωτίσει στο Νεοχώρι. Στη συνέχεια ανέβηκαν και διανυκτέρευσαν στην Καρύτσα, διαμένοντας στα σπίτια που εγκατέλειψαν οι κάτοικοι. Η πρώτη αυτή ομάδα Γερμανών, που μπήκε στην ΚΑΡΥΤΣΑ ΔΟΛΟΠΩΝ στις 28-11-1943 δεν είχε εντολή να κάψει το χωριό, αλλά είχε στα σχέδιά της να κατευθυνθεί προς Καρβασαρά και μάλλον συγχωνεύτηκε με την άλλη εχθρική ομάδα που έφτασε απ' τη Ράφηνα και λειτούργησε ως προκάλυψη. Μέσα στο χωριό εντόπισε τον Χαράλαμπο Παραθύρα, τη Γιώργαινα Ντούλαινα (Παραθύρα), την παπαδιά Αρετή σύζυγο του παπα-Κώστα Τσιλικά, που ήταν λεχώνα και τον πεθερό της Χρήστο Τσιλικά, που δεν είχαν προλάβει ακόμα να φύγουν. Τους ανέκριναν για να μάθουν πού βρίσκονταν οι αντάρτες και τους άφησαν χωρίς να τους πειράξουν και το επόμενο πρωϊ, πριν ξημερώσει, πήραν μαζί τους για οδηγό μόνο τον Χρήστο Τσιλικά και ξεκίνησαν για το Χόλιανο με τελικό προορισμό τον Καρβασαρά, ακολουθώντας απαρέγκλιτα και χωρίς καθυστερήσεις το οργανωμένο σχέδιό τους. Επίσης μέσα στο χωριό βρήκαν και μερικούς Ιταλούς, οι οποίοι παραδόθηκαν αμέσως.

Προς το μεσημέρι της ίδιας μέρας, δηλαδή στις **29 Νοεμβρίου 1943**, μια νέα ομάδα (διμοιρία ή λόχος) Γερμανών φτάνει τώρα στην Καρύτσα απ' τη θέση "Σταυρός" ερχόμενη απ' το Νεοχώρι, έχοντας μαζί της και ζώα φορτωμένα, με τη ρητή εντολή να κάψει το χωριό. Στο σημείο αυτό, που βρίσκεται λίγο πριν απ' την είσοδο στο χωριό, συναντούν μια ομάδα τριάντα περίπου ανυποψίαστων και τρομοκρατημένων Ιταλών που δεν είχαν προλάβει να απομακρυνθούν –ούτε γνώριζαν άλλωστε προς τα πού να κατευθυνθούν- και τους συλλαμβάνουν. Οι Γερμανοί εγκαταστάθηκαν στο χωριό, έλαβαν θέσεις και έκαναν αρχικά κέντρο των επιχειρήσεών τους την εκκλησία του Αη-Γιάννη, κυρίως το προαύλιο του ναού απ' όπου είχαν πλήρη άποψη όλου του χώρου. Τελικά κατά το **μεσημέρι της 29ης Νοεμβρίου 1943**, και περί ώρα **2:30 με 3:00 μμ**, άρχισαν να καίνε ένα-ένα τα σπίτια απ' τον πάτο του χωριού προς την κορυφή. Πρώτα έκαψαν ένα βλάχικο σπίτι, μετά τα Παπαδοπουλαϊκά και αμέσως μετά τα καλύβια του Ζαχαρού και του Ντζήμα. Επειδή, όμως, ο αέρας φυσούσε αντίθετα, προς το μέρος τους, και ο πυκνός καπνός τους έπνιγε μετέφεραν το επιχειρησιακό τους κέντρο απ' την εκκλησία προς την κορυφή του χωριού και συνέχισαν έτσι το βάρβαρο έργο τους.

Οι Γερμανοί έριχναν μέσα σε κάθε σπίτι μια εμπρηστική σκόνη φωσφόρου και προκαλούσαν ανάφλεξη της με πυροβολισμό. Οι Καρυτσιώτες παρακολουθούσαν με δόνη απ' τις γύρω βουνοκορφές τα σπίτια τους να καίγονται μέσα σ' ένα ελαφρά χιονισμένο τοπίο, γιατί την προηγούμενη νύχτα είχε πέσει ένα απαλό στρώμα χιονιού. Μέσα στο χωριό σώθηκαν απ' τη φωτιά, προφανώς από τύχη, μόνο επτά

(7) σπίτια, ενώ κάποιοι έτρεξαν και έσβησαν την άλλη μέρα τη φωτιά που σιγόκαιγε ακόμα σε δυο-τρία σπίτια. Τα σπίτια που σώθηκαν ανήκαν στις οικογένειες Χρυσόστομου Σκαμπαρδώνη, Σεραφείμ Τσιλικά, παπα-Μήτσου Μίσσα, Γρηγόρη Μίσσα, Σεραφ. Ντζήμα, Χαρ. Ντζιού, Βαγγέλη Καραπατή καθώς επίσης και του Πάνου Παΐση (που πρόλαβαν και το έσβησαν μετά γιατί η φωτιά σιγόκαιγε). Ακόμα δέκα (10) σπίτια έπαθαν μεγάλες ή μικρότερες φθορές απ' τη φωτιά. Γλίτωσαν επίσης ένα μικρό — δεύτερο- σπίτι του παπα-Κώστα και διάφορα άλλα μικρά βοηθητικά κτίσματα (καλύβες, παράγκες, αποθήκες κλπ). Οι Γερμανοί δεν πυρπόλησαν τις δύο εκκλησίες του χωριού, τον Αη-Γιάννη και τη Ζωοδόχο Πηγή, ούτε το σχολείο, που βρίσκονταν τότε κάτω απ' τον Αη-Γιάννη, κοντά στο χώρο όπου σήμερα είναι το Κοινοτικό Ιατρείο. Επίσης δεν έκαψαν άλλα δέκα (10) περίπου σπίτια που βρίσκονταν στον Σαρακατσιάνικο "μαχαλά" στη βορειοανατολική άκρη του χωριού, έκαψαν μόνο το σπίτι του Μήτσου Γιαταγάνα (Δράκου) και το σπίτι του Θανάση Κολοβού, γεγονός που προκάλεσε εύλογες απορίες και σχόλια μεταξύ των χωριανών, ωστόσο πέρα απ' αυτό η ύπαρξη των δέκα (ή δώδεκα) περίπου σπιτιών που σώθηκαν στη γειτονιά αυτή βοήθησε ευτυχώς μετά όλους τους Καρυτσιώτες να τα χρησιμοποιήσουν και να επιβιώσουν μέσα στο δύσκολο χειμώνα που ακολούθησε⁷.

Σύμφωνα με την τότε έκθεση του Διοικητή του 3ου τάγματος του 1/38 συντάγματος Ευζώνων του ΕΛΑΣ Γρηγόρη Γερούκη, που το χωριό βρίσκονταν στην περιοχή ευθύνης του: "στην Καρύτσα εκάησαν περί τας 100 οικίας"⁸. Ωστόσο, σύμφωνα με τα —μεταγενέστερα— επίσημα κρατικά απογραφικά στοιχεία στην κοινότητα Καρύτσας Δολόπων καταστράφηκαν ολοσχερώς εβδομήντα (70) οικίες και μερικώς δέκα (10) οικίες σε σύνολο 120 οικιών⁹ (προφανώς δεν συνυπολογίστηκαν, εν προκειμένω, στάβλοι, αποθήκες και καλύβες, που προσμετρήθηκαν ως κτίσματα στην αρχική έκθεση του διοικητή Γερούκη, η οποία έκθεση έγινε με αυτοψία, επί τόπου, και αποτελεί την πλέον αξιόπιστη και ασφαλή πηγή. Σημειωτέον επίσης ότι στα αναφερόμενα 120 κτίσματα περιλαμβάνονται όλα τα σπίτια, όχι μόνο του χωριού, αλλά και των οικισμών του, όπου οι απώλειες ήταν μικρές).

Ο δημοσιογράφος των εφημερίδων του ΕΑΜ στο βουνό, **Στέφανος Μήτσιου** απ'

7. Σύμφωνα με τα στοιχεία και τις πληροφορίες απ' τις χειρόγραφες σημειώσεις-αναμνήσεις των Θανάση Παΐση και Σωτήρη Σκαμπαρδώνη και απ' τις προφορικές πληροφορίες των Θεοδώρα Παΐση, Χρήστου Κοσμά, Γ. Θεοδωρόπουλου και Χρήστου Ντζιού, που έζησαν από κοντά τα γεγονότα αυτά.

8. Λαζ. Αρσενίου, ό.π., σελ. 128.

9. Γιώργου ΛΕΚΑΚΗ "Κατεστραμμένες πόλεις και χωριά στην Ελλάδα επί Κατοχής, εκδόσεις ΚΑΔΜΟΣ 2014. Επίσης "Η ολοσχερής καταστροφή της Ευρυτανίας απ' τους ναζί". Εφημερίδα Κυριακάτικη "Kontranews", 28-10-2017, σελ. 7. Επίσης για το ολοκαύτωμα της Καρύτσας παραθέτω ενδεικτικά ένα σχετικό σύντομο απόσπασμα του Ευρυτανά δικηγόρου Κων. Χινόπουρου από μια άγνωστη —ίσως- πηγή του εξωτερικού: « Στο τέλος του μηνός Νοεμβρίου του 1943 ξεκίνησε απ' την Καρύτσα Γερμανικό απόσπασμα το οποίο προχώρησε στην Ευρυτανία κι' έφτασε ως το χωριό Καρύτσα Δολόπων, όπου σκόρπισε την καταστροφή και το θάνατο. Συνέλαβε τον Πρόεδρο του χωριού Ηλία Τσιλικά και τον εξετέλεσε. Έκαψε όλα τα σπίτια εκτός από 4, σ' ένα απ' τα οποία εγκατέλειψε μια βόμβα, η οποία έσκασε κι εσκότωσε τη Σταυρούλα Κοντοχρήστου είκοσι χρονών και (τραυμάτισε) τον αδελφό της Χαράλαμπο Κοντοχρήστο δεκαέξι χρονών. » βλ. Κωνστ. Ευθ. ΧΙΝΟΠΟΥΡΟΥ, Δικηγόρου: «Ο ΣΠΑΡΑΓΜΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ», THE ACROPOLIS PUBLISHING COMPANY 1946, New York, σελ 28.

το Νεοχώρι, που υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας αυτής της συμφοράς, κρυμμένος κι ο ίδιος στα βουνά της Καρύτσας, διηγείται με τραγική γλαφυρότητα και ως εξής το θλιβερό αυτό συμβάν: "Την άλλη μέρα (29-11-1943) ο χειμωνιάτικος ουρανός παρουσιάστηκε χωρίς ίχνος σύννεφο. Ένας ήλιος λαμπρός φώτισε την Καρύτσα με τις άσπρες στέγες των σπιτιών της. Καθώς το χωριουδάκι φωτίστηκε από τον ήλιο, έμοιαζε με βλαχοπούλα καθισμένη στη γραφική πλαγιά, να γνέθει τη ρόκα της. Το ειδυλλιακό χωριό επρόκειτο αυτή την ημέρα να μεταβληθεί σε κόλαση. Το πυρπόλησαν οι Γερμανοί. Οι κάτοικοί του παρακολουθούσαν από την απέναντι βουνοκορφή. Με σφιγμένη την ψυχή έβλεπαν τα σπίτια τους να γίνονται παρανάλωμα και να ορθώνονται κατόπιν μισογκρεμισμένοι, καπνισμένοι τοίχοι. Κανένας δεν έκλαψε. Ούτε οι γυναίκες, ούτε ακόμη τα παιδιά. Ήξεραν ότι αυτοί που έκαιγαν τα σπίτια και σκότωναν αμάχους, ήταν μια κακοποιός δύναμη και μαζί της δεν χωρούσε κανένας συμβιβασμός. Έπρεπε να πολεμηθεί από όλους μέχρι τέλους, ως την τελική νίκη. ..."¹⁰

Το παλιό δώροφο σπίτι της οικογ. Γιαταγάνα στην Καρύτσα, όπου ήταν εγκατεστημένο το Τοπογραφείο του ΕΑΜ και της Αντίστασης.

Ο Καρυτσιώτης **Σωτήρης Σκαμπαρδώνης του Ταξιάρχη** (1929-2015) στο πολυσέλιδο

χειρόγραφο των αναμνήσεών του για την περίοδο της Εθνικής Αντίστασης στην Καρύτσα καταγράφει με εύγλωττο τρόπο τα γεγονότα των ημερών και το κάψιμο του χωριού ως εξής : " Το χωριό είχε γεμίσει εκτός απ' τις χιλιάδες Ιταλούς φαντάρους και με χιλιάδες διερχόμενους κατοίκους με τα ζώα τους απ' τα χαμηλότερα χωριά. Το τί γίνεται είναι δύσκολο να περιγραφεί. Οι δρόμοι για το χωριό και για τα πάνω απ' την Καρίτσα χωριά και περιοχές είναι γεμάτοι απ' τους κυνηγημένους. Ατέλειωτες φάλαγγες ανθρώπων

10. Λαζ. Αρσενίου, ό.π. σελ. 126-127

και ζώων (μουλάρια, πρόβατα, γελάδια, γίδια, γουρούνια) πηγαίνουν προς το άγνωστο. Τα γύρω δάση γέμισαν. Οι Ιταλοί βρίσκουν ευκαιρία να σκορπίσουν -ενώ ήλθαν συντεταγμένοι - και αρχινούν να ληλατούν ό,τι βρίσκουν για να επιβιώσουν ....Την ίδια μέρα το απόγευμα τα γερμανικά αεροπλάνα κάνουν αναγνωριστικές πτήσεις συνέχεια ακολουθώντας τους Ιταλούς και τους χιλιάδες φυγάδες, γεγονός που μεγαλώνει τον πανικό με τον απαίσιο βόμβο τους. ...Αργά το βράδυ φεύγω με τον Χαράλαμπο Παπαποστόλου και τον μπαρμπα-Γιάννη Τσιτσιμπίκο και πάμε από πέρα σ' "Βλαχλή" στο δάσος κάτω από δυνατή βροχή. Από 'κει βλέπουμε χιλιάδες φώτα να πηγαionoέρχονται όλη τη νύχτα σε κάθε κατεύθυνση στο χωριό, πράγμα που μεγαλώνει ακόμα περισσότερο την αγωνία μας γ' αυτό τον κόσμο. Πρωϊ-πρωϊ βρισκόμαστε στον Αράπη, ενώ τα αεροπλάνα πετούν χαμηλά και κατά μήκος του ποταμού Καρυσιώτη παρακολουθώντας τους φεύγοντας. Ο Αράπης, η Γυφτούλα, οι Κορομηλιές, η Πλάκα γεμίζουν από κόσμο απ' όλα τα χωριά. Εκεί φτάνει και η μάνα μου, ενώ οι μικρότερες από μένα αδελφές μου Θεοδώρα και Αγγελική πήγαν μαζί με τον παππού μου και τη γιαγιά μου στο Χόλιανο και κρύφτηκαν μαζί με τους άλλους στη θέση «Μπόρου». Το βράδυ τις 28 προς 29 Νοέμβρη ένα ελαφρύ στρώμα χιονιού σκέπασε χιλιάδες ανθρώπους χωρίς να μπορούνε ν' ανάψουνε φωτιές για το φόβο των αεροπλάνων..... Οι Γερμανοί έχουν έλθει στο χωριό και διανυκτερεύουν. Στο χωριό έχουν μείνει ελάχιστοι, όπως ο Χαραλ. Παραθύρας, η Γιώργαινα Ντούλαινα, η παπαδιά και ίσως λίγοι ακόμα όπως και ο Χρήστος Τσιλίκας, που οι Γερμανοί δεν τους πείραξαν κι έφυγαν. Ήταν επίσης και μερικοί Ιταλοί που παραδόθηκαν. Την Κυριακή 29-11-43 και γύρω στις 10 η ώρα το πρωϊ είμαστε όλοι στην "Καθαρόλακκα". Η κακοκαιρία σταμάτησε και είχε βγει ήλιος. Κάποιος φώναξε : "Γερμανοί στο «Σταυρό». Πράγματι ανέβαινε για την Καρύτσα Γερμανικός Λόχος και σε λίγο τους βλέπουμε να εγκαθιστούν φυλάκιο στην εκκλησία. ....Ο πρώτος πυροβολισμός ακούγεται και αμέσως μετά καπνός στην καλύβα του Ζαχαρού και σ' ένα βλάχικο σπίτι και μετά συνέχεια πυροβολισμοί, καπνοί και φλόγες σ' όλο το χωριό. Ένα τρομακτικό θέαμα βλέπουν τα μάτια μας. Πολλοί, προπαντός γυναίκες, τα χάνουν μ' αυτή τη συμφορά. Αυτές οι στιγμές είναι αδύνατο σε μένα να περιγραφούν .Εδώ χρειάζεται γερή πένα για να μπορέσει να αποδώσει εκείνη την τραγικότητα. ....Στις 30-11-43 αρχίσαμε να επιστρέφουμε στο χωριό που ακόμα καπνίζει και που δεν βρίσκουμε τίποτα άλλο παρά μόνο ερείπια. Το δράμα θα αρχίσει από δω και πέρα.....»¹¹

Η μητέρα μου **Θεοδώρα χήρα Αθαν. Παΐση**, που τότε ήταν μόλις 11 χρονών, θυμάται με πόνο ως τα σήμερα εκείνη τη δραματική μέρα : "Εγώ με την μικρότερη αδελφή μου Αγγελική (2,5 ετών) πήγαμε μαζί με τον παππού μας Θανάση Σκαμπαρδώνη στο Χόλιανο, στο σπίτι της αδελφής του Βασιλικής συζ. Χρ. Καραπατή μια-δυο μέρες πριν μας κάψουν οι Γερμανοί. Μόλις μάθαμε ότι ήρθαν οι Γερμανοί στην Καρύτσα φύγαμε αμέσως

11. Ο Σωτήρης Σκαμπαρδώνης (1929-2015), αδελφός της μητέρας μου, γιος του εκτελεσθέντος απ' τους Ιταλούς Ταξίαρχη Σκαμπαρδώνη, είχε ενεργή συμμετοχή στην Εθνική Αντίσταση και υπήρξε αργότερα επίτροπος και ανακαινιστής της Πελεκητής και των λουπών εκκλησιών της Καρύτσας για πολλά χρόνια. Ευχαριστώ τον εγγονό του Σωτήρη Χρ. Τσακανίκα για την παραχώρηση αποσπασμάτων απ' τις χειρόγραφες αναμνήσεις του, που αφορούν την Καρύτσα στα χρόνια της Κατοχής και της Αντίστασης.

όλοι για να κρυφτούμε ψηλά πάνω απ' το Χόλιανο στη θέση «Μπόρου», πίσω απ' το Στεφάνι, σε μια κακοτράχαλη πλαγιά και μείναμε κρυμμένοι μέσα στα κέδρα. Εκεί είμαστε καμιά 50αριά Καρυτσιώτες και ξένοι. Στο Χόλιανο ήταν και ο Ηλίας Τσιλίκας, αλλά δεν μας ακολούθησε, είπε ότι θα κοιμηθεί το βράδυ στο σπίτι του Φώτη Κολοβού κι έμεινε πίσω για να ρθει το πρωί. Ξενυχτήσαμε μέσα στη βροχή και στο κρύο. Το μεσημέρι βγήκε στη κορφή ο Βασίλης Κερασιώτης (Παγάνας) και είδε να βγαίνουν καπνοί απ' το χωριό. "Οι Γερμανοί μας καίνε. Πάν' τα σπιτάκια μας", φώναξε. Βγήκαμε όλοι στην κορφή και βλέπαμε τις φωτιές. Κάτω στο δρόμο από Χόλιανο προς Καρβασαρά είχαμε δει τους Γερμανούς να περνάνε, είχε μαυρίσει ο δρόμος. Στο μεταξύ έφτασε ο Χρήστος Τσιλίκας, πατέρας του παπά-Κώστα και μας είπε ότι έπιασαν το πρωί, πριν φέξει, στο Χόλιανο τον Ηλία Τσιλικά. Ο ίδιος πρόλαβε και κρύφτηκε κι' έφτασε μετά μέχρι εμάς. Στο σημείο που βρισκόμασταν ακούγαμε το πρωί τα ουρλιαχτά του Ηλία Τσιλικά που οι Γερμανοί τον βασάνιζαν άγρια χωρίς να ξέρουμε τι γίνεται ακριβώς. Οι Γερμανοί του έβγαλαν το μάτι, τον σκότωσαν και τον πέταξαν στο ποτάμι, όπου τον βρήκαμε μετά. Οι Γερμανοί προχώρησαν προς τον Καρβασαρά, όπου έκαψαν ενα-δυο σπίτια, αλλά εκεί οι αντάρτες τους πυροβόλησαν και τους ανάγκασαν να φύγουν. Στο χωριό δεν έμεινε τίποτα όρθιο, δεν είχαμε ρούχα να φορέσουμε, σκεπάσματα και τρόφιμα για να ζήσουμε, μοιραστήκαμε όπως-όπως στα λίγα σπίτια που έμειναν για να βγάλουμε το χειμώνα, η κατάσταση ήταν τραγική. Πού να πάμε και πώς να ζήσουμε... Τον Γενάρη οι Ιταλοί είχαν σκοτώσει τον πατέρα μου και τον Νοέμβρη οι Γερμανοί μας έκαψαν το σπίτι στο χωριό. Σ' αυτά που κήκαν ήταν επίσης και το καφενείο του Σπύρου Ανδρώνη, το παντοπωλείο του Χαράλαμπου Τσιτσιμπίκου (Λέλα), το κρεοπωλείο του Γρηγόρη Μίσσα και το μπακάλικο του Γώγου Παπαθωμά, που βρίσκονταν όλα στην πλατεία του χωριού...».

Ο ενενηνταεξάχρονος σήμερα Καρυτσιώτης Χρήστος Ευαγ. Κοσμάς σε πρόσφατη συζήτησή μας μου διηγήθηκε τα εξής για τη συμφορά αυτή που βίωσε κι ο ίδιος, μόλις δεκαέξι (16) ετών τότε : «Μας είχαν ειδοποιήσει οι αντάρτες σχεδόν μια βδομάδα πριν ότι θάρθουν οι Γερμανοί να μας κάψουν κι' αρχίσαμε να μεταφέρουμε πράγματα και τρόφιμα σε κρυψώνες, που φτιάξαμε μέσα κι έξω απ' τα σπίτια. Χαράματα το Σάββατο, στις 5 η ώρα το πρωί, φορτώσαμε πράγματα και τρόφιμα (αλεύρι, φασόλια, τραχανά, ψωμί κ.ά) στο γαϊδάρο, πήραμε και τα ζώα μας (πρόβατα, γίδια κ.α.) και περάσαμε το ποτάμι σ' ένα σημείο, κάπου πριν απ' το Χόλιανο, που απλώνονταν κι' είχε μικρότερο βάθος. Θυμάμαι μάλιστα ότι ο πατέρας μου μας έλεγε να περνάμε μέσα στο ποτάμι με τα πόδια "σβαρνιστά" για να μην μας πάρει το νερό... Φτάσαμε στην Καθαρόλακα και περάσαμε πίσω απ' τον Αράπη σ' ένα δάσος. Ο πατέρας μου βρήκε τόπο και κόβοντας τα έλατα έκανε μια πρόχειρη μεγάλη καλύβα να χωράμε όλοι. Τη σκεπάσαμε με μπάτσες για να μην φαίνεται. Μαζί μας έμεινε και η Γιαννούλα Παϊση με τον γιό της Θανάση. Εκεί τρώγαμε όλοι μαζί. Σε διάφορα σημεία του Αράπη υπήρχε πολύ κόσμος, Καρυτσιώτες, Νεοχωρίτες και άλλοι. Οι Μπελοκομιώτες πήγαν προς τα Ζυγογιαννείικα. Τα γερμανικά αεροπλάνα περνούσαν από πάνω μας τόσο χαμηλά, που βλέπαμε ακόμα και το κεφάλι του αεροπόρου! Οι Γερμανοί

είχαν συγκεκριμένη εντολή να κάψουν Καρύτσα και Καρβασαρά λόγω των ανταρτών. Υπήρχε σχέδιο. Οι αντάρτες από νωρίς δημιούργησαν στο χωριό πολλά καταφύγια και κρυψώνες, είχαν κρύψει τμήματα του τυπογραφείου μέσα σε τοίχο κάτω απ' το σπίτι του Γιαταγάννα, τον χάλασαν και τον έκτισαν ξανά, έκαναν κρυφό παράπηγμα προς τη Βλαχόβρυση (μεγάλη αποθήκη σταριού), έκρυψαν τα όπλα στις πέτρες, στο Χαλιά στο Παλιοχώρι, στο Στεφάνι. Οι αντάρτες έφυγαν γιατί δεν ήθελαν να συγκρουστούν με τους Γερμανούς για να μην κινδυνέψει ο άμαχος κόσμος. Τη μέρα που μας έκαψαν μας ειδοποίησε ο Ηλίας Παν. Μίσσας ότι μπήκαν Γερμανοί στο χωριό απ' το Σταυρό. Ήταν μάλλον ένας λόχος. Βγήκαμε στη ράχη στην Καθαρόλακα και κοιτάζαμε. Το μεσημέρι έβαλαν τη φωτιά. Καθίσαμε και βλέπαμε μέχρι που σουρούπωσε. Τα σπίτια τα δικά μας (Κοσμά και Παιση) τα έκαψαν με εμπρηστικές βολές απ' το προαύλιο του Αη-Γιάννη, που ήταν κοντά κι απέναντι. Ο αέρας έφερνε τους καπνούς και τη μυρωδιά μέχρι τον Αράπη. Βλέπαμε τα τσίγκια (τις λαμαρίνες) απ' τις στέγες των σπιτιών να κοκκινίζουν, να πυρώνουν και να λιώνουν απ' τη φωτιά. Έκαψαν μόνο ένα βλάχικο σπίτι. Φαίνεται ότι οι Γερμανοί είχαν σχέδιο για το ποια σπίτια θα κάψουν και ποια θα αφήσουν. Λίγες μέρες μετά, αφού σιγουρευτήκαμε ότι οι Γερμανοί έφυγαν και δεν κινδυνεύαμε, αποφασίσαμε να ρθούμε στο χωριό να δούμε τι γίνεται. Κατεβήκαμε στο ποτάμι και ανεβήκαμε κρυφά απ' τη ρεματιά του Τσαγκάρη. Πλησιάζοντας στα πρώτα σπίτια ακούσαμε ομιλίες σε ξένη γλώσσα, φοβήθηκα, αλλά σε λίγο κατάλαβα ότι ήταν ιταλικά. Κυνηγημένοι Ιταλοί είχαν φτάσει πριν από μας στο χωριό και ψάχνανε να βρουνε κάτι να φάνε, είχαν σφάζει και δυο κότες μας. Σβήσαμε τη φωτιά στο σπίτι μας, που κάπνιζε ακόμα. Πήραμε να το καθαρίζουμε, είχε τρία μέτρα κάρβουνο... Δεν είχε μείνει τίποτα, μόνο τα λίγα πράγματα που είχαμε βγάλει έξω σε κρυψώνες. Είχε καεί και το καλύβι μας και τα ζώα μας δεν είχαν τι να φάνε χειμωνιάτικα. Βρήκαμε στο δάσος, βλασιάνι (αγριάδες, πρασινάδες) και ταίσαμε κυρίως τα πρόβατα. Ευτυχώς που ο καιρός μας βόλεψε, ήταν καλός με λιακάδες ως τα Χριστούγεννα. Μείναμε στην αρχή στο σπίτι του Γιαταγάννα, αλλά σε λίγο ήρθαν οι αντάρτες για να εγκαταστήσουν πάλι εκεί το τυπογραφείο. Πήγαμε τότε πιο πίσω στο σπίτι των Ματθαία και Χρήστου Γιαταγάννα, όπου βολέψαμε και τα ζώα μας και μείναμε εκεί μέχρι την Άνοιξη γιατί μετά οι ιδιοκτήτες μας ειδοποίησαν ότι θα έρχονταν. Έτσι κτίσαμε ένα δωμάτιο-κουζίνα με τζάκι δίπλα στο καμένο σπίτι μας και μείναμε εκεί μέχρι που φτιάξαμε καινούργιο σπίτι το 1952 με την ανοικοδόμηση..."

Ο Καρυτσιώτης δάσκαλος του χωριού **Γεώργιος Ευαγ. Θεοδωρόπουλος** (1918-2017) διηγήθηκε σε μένα τα παρακάτω για τα γεγονότα αυτά, όπως τα έζησε ο ίδιος και τα θυμόταν : «Η Καρύτσα ήταν τότε ελεύθερη, υπήρχαν οργανώσεις του ΕΑΜ, ΕΛΑΣ, συνεργεία, αποθήκες υλικών, εφοδίων, οργάνωση του ΚΚΕ, Τυπογραφείο κλπ. Οι Γερμανοί έμαθαν ότι αποτελούσε αντάρτικο κέντρο, όπως κι άλλα χωριά στα ορεινά και προχώρησαν σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις. Απ' το Σάββατο, 27-11-43, οι κάτοικοι της Νεβρόπολης εγκατέλειπαν τα χωριά ερχόμενοι προς την Καρύτσα, γέμισε ο τόπος ανθρωπους, προπάντων γυναικόπαιδα. Την Κυριακή μάθαμε ότι έφτασαν οι Γερμανοί στο Νεοχώρι, έβρεχε καταρρακτωδώς. Πετάξαμε διάφορα προικιά και άλλα χρήσιμα πράγματα

στα κέδρα για να τα κρύψουμε, εγκαταλείψαμε άρον-άρον το χωριό, και φτάσαμε στο Μύλο του Καρυτσιώτη για να περάσουμε όλοι από ένα μικρό ξύλινο γεφύρι που υπήρχε εκεί. Περπατούσαμε μέσα στη νύχτα με βροχή, οι δρόμοι ποτάμια, τα παπούτσια μου είχαν διαλυθεί. Ευτυχώς βάλουμε τα παιδιά μέσα στο Μύλο να στεγνώσουν. Πέρασαμε το ποτάμι και πήγαμε στη Γυφτούλα στον Αράπη, όπου ήταν κι οι άλλοι. Στο πέρασμα του γεφυριού γίνονταν χαμός, έχανε η μάνα το παιδί της... Όταν φτάσαμε, φτιάξαμε πρόχειρα καλυβάκια με μπάτσες και μείναμε όπως-όπως. Στο χωριό δεν ξέραμε τι γίνεται. Τη Δευτέρα το πρωί στις 29-11-43 είχε καλή μέρα και αποφασίσαμε με τον Αποστόλη Κολοβό, τον Σεραφείμ Θανασιά (Ντόβολο) και τον Ηλία Παν. Μίσσα να ξαναπάμε στο χωριό για να πάρουμε πράγματα, εγώ έπρεπε οπωσδήποτε να βρω παπούτσια. Κατεβήκαμε κάτω τον Αράπη, περάσαμε στο πλάι της Λογγάς και φτάσαμε στα πρώτα σπίτια του χωριού. Εκεί ακούσαμε διάφορες φωνές, ελληνικά και ξένα και δεν ξέραμε τι να κάνουμε. Μπήκαμε στο σπίτι του Κωστάκη Μίσσα και βρήκαμε εκεί τον παπα-Μήτσο Μίσσα, που είχε έρθει κι αυτός. Στο χωριό είχαν ήδη φτάσει απ' τη Νεράϊδα και πολλοί Ιταλοί κυνηγημένοι και νησιτικοί, το βρήκαν έρημο, έσφαζαν κάτι κότες που βρήκαν και τις μαγειρεύαν. Η πείνα είχε νικήσει το φόβο τους... Ο Ηλίας Μίσσας, όμως, τους είπε ότι όπου νάναι φτάνουν οι Γερμανοί κι αυτοί έφυγαν. Ξαφνικά πρώτος ο Ηλίας Παν. Μίσσας είδε τους Γερμανούς να έρχονται απ' το "Σταυρό". Φωνάξαμε και τον παπα-Μίσσα και ξαναφύγαμε όλοι για να γλιτώσουμε, φτάσαμε τροχάδην πάλι στον Αράπη, στη Βλαχλή κι εγώ δεν πρόλαβα να πάρω ούτε παπούτσια, έμεινα ξυπόλητος. Οι Ιταλοί έπεσαν πάνω στους Γερμανούς, που τους αιχμαλώτισαν. Οι Γερμανοί σταμάτησαν πρώτα στην εκκλησία του Αη-Γιάννη και μετά άρχισαν να βάζουν φωτιά στα σπίτια. Πρώτα έκαψαν ένα βλάχικο σπίτι και μετά πήγαν στα Παπαδοπουλαίικα και ξεκίνησαν να καίνε το χωριό από κάτω προς τα πάνω. Η ώρα ήταν δυόμιση με τρεις μετά το μεσημέρι. Είδα τον Γερμανό που πήγε στο σπίτι μου, έριξε μέσα μια σκόνη και μετά μάλλον άναψε ένα φυτίλι και σε λίγο η φωτιά φούντωσε. Μετά, επειδή τους εμπόδιζε ο καπνός που έρχονταν όλος πάνω τους, έφυγαν απ' την εκκλησία και πήγαν στην κορφή του χωριού για να συνεχίσουν από κει. Όταν φτάσαμε στην κορφή απ' τον Αράπη συναντήσαμε και τους άλλους, που είχαν μαζευτεί εκεί και βλέπανε το χωριό να καίγεται. Κάποιοι γύρισαν την επόμενη μέρα και έσβησαν κάποιες φωτιές. Καμένα όλα, μύριζε παντού ο καπνός. Οι περισσότεροι μείναμε μια-δυο μέρες ακόμα στο βουνό, που να πάμε... Κάποιοι πήγαν σε σπίτια συγγενών τους που σώθηκαν απ' τη φωτιά ή στους συνοικισμούς κι οι περισσότεροι μοιραστήκαμε στα δέκα βλάχικα σπίτια του χωριού που δεν κάηκαν, τα ανοίξαμε και μείναμε.. Πώς ζήσαμε ένας Θεός το ξέρει, πώς βγάλαμε χειμώνα... Εγώ πήγα σ' ένα σπίτι του Κώτσιου Κολοβού, ένα δωμάτιο εμείς κι ένα η οικογένεια του Γιώργου Βάϊου Τσιλίκα. Χειμώνας, παγωνιά, το σπίτι ήταν άδειο, δεν είχαμε σκεπάσματα, ούτε τρόφιμα, ούτε καν ξύλα για το τζάκι. Ευτυχώς εγώ μετά άνοιξα ξανά το σχολείο και οι γονείς των παιδιών μου έφερναν αλεύρι κι ό, τι άλλο είχα και περάσαμε κάπως ....»

Το τραγικό αυτό συμβάν του ολοκαυτώματος της Καρύτσας ο ίδιος ο δάσκαλος Γεώργιος Θεοδωρόπουλος, που ήταν και ψάλτης, το κατέγραψε επώνυμα ως ενθύμηση και σ' ένα βιβλίο της μονής Πελεκητής (στο ΜΗΝΑΙΟ ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ, Βενετία, 1862) ως εξής:

«Στις 29-11-1943 ημέρα

Δευτέρα, έκαψαν οι Γερμανοί

το χωριό μας.

Γ. Θεοδωρόπουλος».

Για το ίδιο, επίσης, δραματικό συμβάν υπάρχει μία ακόμα λεπτομερέστερη ενθύμηση σε άλλο βιβλίο (ΜΗΝΑΙΟ ΑΠΡΙΛΙΟΥ, Βενετία 1862 που βρίσκεται στην εκκλησία του Αη-Γιάννη στην Καρύτσα) από κάποιον ανώνυμο Καρυτσειώτη γραφέα:

«Εν Καρύτση 29- Νοεμβρίου 1943. ημέρα Σάββατο φύγαμε από τους Γερμανούς. την Δευτέρα ήρθαν οι Γερμανοί εις Καρύτσα και έπειτα εις Καρβασαρά. ' έπειτα τη Δευτέρα το απόγευμα κατά τις 3 η ώρα ήρθαν και κάψαν το χωριό, ηρθαν από Νεοχώρι. Εν Καρύτση τη 29-Νοεμβρίου-1943».

Το μαρτυρικό τέλος του Προέδρου της Κοινότητας Ηλία Τσιλίκια.

Οι Γερμανοί που πέρασαν απ' τον οικισμό ΠΛΑΚΩΤΟ της Καρύτσας, στη συνέχεια ήρθαν και διανυκτέρευσαν στην Καρύτσα και τα χαράματα, παίρνοντας μαζί τους ως οδηγό τον Χρήστο Τσιλίκια, ξεκίνησαν για τον Καρβασαρά. Προφανώς, η διαταγή που είχε η ομάδα αυτή ήταν να κάψουν συγκεκριμένα αυτό το χωριό. Φτάνοντας κοντά στον οικισμό Χόλιανο (ή Πετρωτό) της Καρύτσας, πλάι στον ποταμό Καρυτσειώτη, τα χαράματα στις 29-11-1943, **συνέλαβαν τον Πρόεδρο της κοινότητας Καρύτσας Δολόπων Ηλία Βασ. Τσιλίκια**, που δεν είχε προλάβει να απομακρυνθεί. Ο Τσιλίκιας, είχε στείλει τη γυναίκα του και το παιδί του στον Αράπη κι ο ίδιος κατέφυγε στο Χόλιανο κι' είχε διανυκτερεύσει εκεί στο σπίτι του Ηλία Αντ. Κολοβού για να περάσει τη βροχερή νύχτα με σκοπό το πρωϊ να ανεβεί κι' αυτός και να συναντήσει τους άλλους χωριανούς ψηλά στη θέση «Μπόρου». Είχαν όλοι την εντύπωση ότι οι Γερμανοί δεν κινούνταν τη νύχτα. Δυστυχώς, όμως, οι Γερμανοί έφτασαν εκεί αξημέρωτα κι' όσοι βρίσκονταν ακόμα στον οικισμό τους αντιλήφθηκαν και έτρεξαν να σωθούν. Αυτός, όμως, δεν πρόλαβε, οι Γερμανοί τον εντόπισαν αμέσως και τον συνέλαβαν. Πάνω στη σύγχυση ξέφυγε απ' τους Γερμανούς ο Χρήστος Τσιλίκιας, που τον είχαν φέρει μαζί τους ως οδηγό, πρόλα-

*Ο Ηλίας Τσιλίκιας,
Πρόεδρος της Κοινότητας Καρύτσας,
που εκτελέστηκε από τους
Γερμανούς στις 29-11-1943, τη μέρα
του ολοκαυτώματος του χωριού*

βε, ξεγλίστρησε απ' την προσοχή τους και κρύφτηκε κάπου εκεί κοντά και άκουγε τι γινόταν. Αυτός μας διηγήθηκε στη συνέχεια τι ακριβώς συνέβη. Ο Ηλίας Τσιλίκας είδε ότι μαζί με τους εχθρούς ήταν και ένας Έλληνας Γερμανοντυμένος μόνιμος αξιωματικός του στρατού που τον γνώριζε, γιατί ήταν από κοντινό χωριό. Απευθύνθηκε τότε περιφρονητικά προς αυτόν και του είπε: «Κι εσύ εδώ «>Κ...»», *τί κάνεις μαζί τους, δεν ντρέπεσαι ;*» Τότε, ο συνεργάτης των Γερμανών, φοβούμενος μην αποκαλύψει ο Τσιλίκας τον προδοτικό του ρόλο, ζήτησε να τον σκοτώσουν και οι Γερμανοί το έκαναν αφού πρώτα τον **βασάνισαν φρικτά, του έβγαλαν το μάτι, τον εκτέλεσαν και τον πέταξαν στον Καρυτσιώτη**¹² όπου τον βρήκαν την επόμενη μέρα οι χωριανοί και τον παρέλαβε η οικογένειά του¹³. Την 1η του Δεκεμβρίου έγινε στο χωριό, που θρηνούσε ήδη την καταστροφή του, η κηδεία του Ηλία Τσιλίκας.¹⁴

Η περίπτωση του Καρβασαρά.

Φτάνοντας οι Γερμανοί απ' το Χόλιανο (Πετρωτό) στον **ΚΑΡΒΑΣΑΡΑ** το πρωί στις 29-11-1943, μέσα απ' τη ρεματιά του Καρυτσιώτη, έβαλαν φωτιά στα πρώτα σπίτια, όπως αυτό του Ηλία Οικονόμου. Οι μαρτυρίες μιλάνε για ζημιές σε λίγα σπίτια, αλλά κατά την επίσημη εκδοχή φέρεται ότι κήκκαν ολοσχερώς επτά (7) σπίτια και άλλα σαράντα (40) έπαθαν φθορές απ' τη φωτιά. Δεν πρόλαβαν, όμως, οι εχθροί να ολοκληρώσουν εδώ το έργο τους, γιατί απ' την κορφή του χωριού άρχισαν να δέχονται αιφνιδιαστικά πυρά από ακροβολισμένους ντόπιους αντάρτες και εγκατέλειψαν το έργο τους. Δεν τόλμησαν όμως να επιστρέψουν προς Νεοχώρι απ' τον ίδιο δύσβατο και επικίνδυνο δρόμο της ρεματιάς του Καρυτσιώτη, αλλά ανέβηκαν προς το οροπέδιο Καραμανώλη, ενώθηκαν με τη διμοιρία τους που είχε φτάσει στο Μέγα Ρέμα και τους κάλυπτε και από εκεί έφυγαν ξανά πίσω προς τη Νεβρόπολη. Σύμφωνα, πάντως, με τη γραπτή μαρτυρία του **Σωτήρη Σκαμπαρδώνη** : *"τα βλήματα τα έριξαν ο αντάρτης Ευαγ. Αποστολός μαζί με έναν άλλο αντάρτη που έρχονταν απ' τα Πετρίλια και είχε φορτωμένο έναν όλμο με λίγα βλήματα. Επίσης κάποιες ντουφεκίες έριξε και ο ντόπιος υπεύθυνος του εφεδρικού ΕΛΑΣ Καρβασαρά ο Β. Καπούλας... "*

12. Ο μαρτυρικός θάνατος του **Ηλία Βασιλ. Τσιλίκας, Προέδρου της Κοινότητας**, και ο τρόπος που συνέβη είναι απόλυτα διασταυρωμένος από πολλές πηγές. Αυτόπτης μάρτυρας του συμβάντος ήταν, άλλωστε, ο Χρήστος Τσιλίκας, που πρόλαβε και κρύφτηκε σε κοντινό σημείο απ' όπου άκουγε και έβλεπε τα διαδραματιζόμενα. Το όνομα του προδότη αξιωματικού, που ήταν από χωριό της περιοχής και ακολουθούσε τους Γερμανούς ως συνεργάτης τους είναι γνωστό και αναγράφεται στις χειρόγραφες αναμνήσεις, τόσο του πατέρα μου Θανάση Παΐση, όσο και του θείου μου Σωτήρη Σκαμπαρδώνη, ωστόσο κι εγώ ο ίδιος το άκουσα πολλές φορές να αναφέρεται απ' τους συγχωριανούς μου στις διηγήσεις τους για τα γεγονότα αυτά. Δεν νομίζω, όμως, ότι η ονομαστική αναφορά του εδώ θα βοηθούσε σε κάτι σήμερα.

13. Το στέλεχος του ΕΑΜ στην Καρύτσα, **Χρήστος Ντζιός**, που βρέθηκε μετά ως πολιτικός πρόσφυγας στην Πολωνία, μου διηγήθηκε μια συμπληρωματική εκδοχή για την υπόθεση του Τσιλίκας: «Ένας δοσίλογος συνεργάτης των Γερμανών, που τους ακολουθούσε, γνωστοποίησε στους Γερμανούς, ότι ο Τσιλίκας είναι Πρόεδρος του χωριού και ότι είχε βοηθήσει πρόσφατα δύο Εβραίους που είχαν καταφύγει στην Καρύτσα και τους είχε διασώσει, φυγαδεύοντάς τους. Γι αυτό κράτησαν μόνο αυτόν κι άφησαν στο Χόλιανο τους άλλους να φύγουν». Η κατηγορία αυτή αρκούσε στους Γερμανούς για να τον εκτελέσουν με τον χειρότερο τρόπο.

14. Αναφορά στην εκτέλεση του Ηλία Τσιλίκας γίνεται απ' όλους τους ιστορικούς ερευνητές της περιόδου αυτής, βλ. σχετ. και **Απόστολου Στρογγύλη** «Η ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ...», .ο.π. σελ. 241.

Μια άλλη ασφαλής ιστορική πηγή, ο δημοσιογράφος και ιστορικός της αντίστασης **Απόστολος Στρογγύλης**, αναφέρει ότι ανάμεσα στους μαχητές που έριξαν στους Γερμανούς ήταν επίσης κι' ένα ντόπιο παλληκάρι του Καρβασαρά, ο **Κλέος Θανασός**. Συγκεκριμένα αναφέρει: «... Άλλο τμήμα των Γερμανών προωθείται στην Καρύτσα και την καίει. Δύο διμοιρίες τους φτάνουν στον Καρβασαρά. Εκεί δέχονται πυρά από δύο εφεδροελασίτες και αφού καίνε λίγα σπίτια, αναδιπλώνονται..... Ο Κλέος Θανασός ήταν μια ηρωϊκή και δραματική μορφή. Όταν οι Γερμανοί στην επιχείρηση τον Νοέμβριο του 1943 έφτασαν στο χωριό και άρχισαν να καίνε τα πρώτα σπίτια, ο Κλέος άρχισε να τους πυροβολεί μ' ένα γκρά που είχε και τους ανάγκασε να φύγουν. Έτσι σώθηκε το χωριό και σβήστηκαν οι φωτιές στα σπίτια, που είχαν αρχίσει να καίγονται. Τον Ιούλη του 1947 (στον εμφύλιο) βασανίστηκε (από ταγματασφαλίτες) για να παραδώσει όπλα των ανταρτών και για να τους παραπλανήσει, τους οδήγησε σε μια σπηλιά που βρίσκονταν πάνω από γκρεμό. Από εκεί πήδηξε κάτω και σκοτώθηκε...»¹⁵

Ο ιστορικός **Λάζαρος Αρσενίου** περιγράφει κι αυτός το συμβάν της πυρπόλησης του Καρβασαρά ως εξής : «Οι Γερμανοί κινήθηκαν από δύο σημεία προς το χωριό Καρβασαράς. Μία δύναμη κατέλαβε την κορυφογραμμή για να υποστηρίξει άλλη, που προχώρησε μέσα από τη ρεματιά της Καρύτσας. Επειδή όμως δεν υπήρχε εκεί παρά μόνο ένα στενό μονοπάτι, οι Γερμανοί αναγκάζονται να προχωρούν σιγά και ένας-ένας, αδυνατώντας να αναπτυχθούν σε θέση μάχης. Φτάνοντας στα πρώτα σπίτια του Καρβασαρά, τα πυρπολούν, κατά τον γνωστό τους τρόπο.....Αλλά δεν μπόρεσαν να κάψουν όλο το χωριό. Στην κορυφή του είχαν θέσει δύο παλληκάρια εξοπλισμένα το ένα με μάνλιχερ και το άλλο με γκρα. Αυτοί οι δύο άρχισαν να βάλουν κατά των Γερμανών. Εκείνοι ανταπάντησαν με πολυβόλα και τα λαγκάδια γύρω άρχισαν να αντιβοούν...»¹⁶. Πράγματι, αντιλάλησε όλη η βαθιά ρεματιά και τα γύρω πετροβούνια πολλαπλασίασαν με την ηχώ τους πυροβολισμούς και τη βοή και γι' αυτό οι Γερμανοί φοβούμενοι ότι έπεσαν σε ενέδρα μεγάλης δύναμης ανταρτών, εγκατέλειψαν αμέσως την περιοχή οπισθοχωρώντας εσπευσμένα προς το οροπέδιο Καραμανώλη της Καρύτσας. Έτσι σώθηκε ο Καρβασαράς με μικρές σχετικά απώλειες, αφού απ' τα 67 σπίτια κάηκαν 7 και έπαθαν ζημιές 40 σπίτια και λοιπά κτίσματα (σύμφωνα με την επίσημη καταγραφή). Σημειώτεον ότι και η έκθεση του διοικητή του 3ου τάγματος του ΕΛΑΣ Γρηγ. Γερούκη καταγράφει ότι στον Καρβασαρά: «εκάησαν 7 οικίαι», συμφωνώντας ως προς αυτό με την επίσημη εκδοχή.

Εν τω μεταξύ οι Γερμανοί που είχαν κατεβεί στον οικισμό **ΜΕΓΑ ΡΕΜΑ της Καρύτσας**, μέσω του οροπεδίου Καραμανώλη, σκότωσαν τη γυναίκα του **Γιώργου Μαλέτικα** απ' την Πεζούλα, που τη βρήκαν εκεί και τραυμάτισαν έναν Ιταλό, αλλά δεν πρόλαβαν να κάψουν τα σπίτια λόγω της συμπλοκής που είχε ήδη αρχίσει στον

15. Απόστολου ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ, η Πρωτεύουσα της Ελεύθερης Ελλάδας., ό.π., σελ. 153 και 241.

16. Λαζ. ΑΡΣΕΝΙΟΥ, ό.π. σελ. 126.

Καρβασαρά και που τους υποχρέωσε να φύγουν απ' τον οικισμό φοβισμένοι και άπρακτοι. Προφανώς μετά συμπτώθηκαν με τους άλλους Γερμανούς που υποχώρησαν απ' τον Καρβασαρά, προσφέροντας κάλυψη σ' αυτούς και όλοι μαζί κατευθύνθηκαν προς Καραμανώλη και από εκεί κατέβηκαν ξανά προς Νεοχώρι και κινήθηκαν ταχύτατα προς την έδρα τους στην Καρδίτσα, αφού πρώτα έσπειραν τον όλεθρο, γιατί έλαβαν πληροφορίες ότι επίκειται άμεση επίθεση των ανταρτών, που ήδη συγκέντρωναν δυνάμεις και κατευθύνονταν προς την περιοχή της Νευρόπολης.

Την επόμενη, κιάλας, μέρα μετά το ολοκαύτωμα, οι δυνάμεις των ανταρτών ανασυντάχθηκαν, ήρθαν νέες ενισχύσεις από Σμόκοβο-Ρεντίνα (με άνδρες της Σχολής αξιωματικών του ΕΛΑΣ) με όλμους και πολυβόλα και έπιασαν τη νύχτα θέσεις στα γύρω υψώματα Νεραΐδας, Πεζούλας και Καρύτσας, ενώ κατέφθασε στο Τσαρδάκι και μια ταξιαρχία ιππικού του ΕΛΑΣ με τον στρατηγό Γεράσιμο Αυγερόπουλο και τον καπετάνιο του Μίμη Μπουκουβάλα. Όλη η Νευρόπολη πήρε φωτιά. Οι αντάρτες πρόλαβαν τμήματα των υποχωρούντων Γερμανών στο Τσαρδάκι και τους χτύπησαν προξενώντας τους σοβαρές απώλειες με νεκρούς και τραυματίες και εκδιώκοντάς τους για πάντα απ' τα ορεινά. Από τότε (2-12-1943) και μέχρι την οριστική απελευθέρωση η περιοχή έμεινε ελεύθερη και κανένας ξένος κατακτητής δεν τόλμησε να ξαναπατήσει εκεί το πόδι του.

Στις 29-11-1943, λοιπόν, η **Καρύτσα** έγινε ολοκαύτωμα για δεύτερη φορά (η πρώτη ήταν το 1823 απ' τις ορδές του Σκόνδρα πασά) στη νεώτερη ιστορία της από εχθρικά στρατεύματα, πληρώνοντας έτσι το τίμημα του αντιστασιακού αγώνα της για ελευθερία. Έτσι δυο φορές η Καρύτσα στην πρόσφατη Ιστορία της λίπανε με τις στάχτες της το δέντρο της λευτεριάς, βιώνοντας τον όλεθρο. Παρ' όλα αυτά, πολύ σύντομα οι Καρυτσιώτες επανήλθαν ελεύθεροι πια στο χωριό τους, προσπάθησαν να ξαναφτιάξουν τα σπίτια τους με τη βοήθεια και κάποιων Ιταλών "αιχμαλώτων", που ζούσαν στο χωριό με την οικονομική "αρωγή" των Εγγλέζων¹⁷. Δραστηριοποιήθηκαν ξανά όλα τα αντάρτικα συνεργεία και οι οργανώσεις του ΕΑΜ και της αντίστασης και επαναλειτούργησε το Τυπογραφείο στο σπίτι των Ηλία και Αλεξ. Γιαταγάνα, που βρίσκονταν στην άκρη του χωριού κι' ευτυχώς είχε γλιτώσει απ' το κάψιμο. Στο τυπογραφείο αυτό απασχολούνταν τριανταπέντε άτομα και εκεί εργάστηκαν ή φιλοξενήθηκαν την εποχή εκείνη σπουδαίες μορφές της αντιστασιακής δημοσιογραφίας και γενικά το εν λόγω τυπογραφείο ανέπτυξε μεγάλη εκδοτική δραστηριότητα¹⁸.

17. Στο χωριό και στους οικισμούς έμειναν περίπου πενήντα (50) Ιταλοί, σχεδόν κάθε οικογένεια είχε έναν. Οι Εγγλέζοι πλήρωναν μισή χρυσή λίρα για κάθε στρατιώτη και μία για κάθε αξιωματικό. Μέσα στο χωριό τα βράδια οι περισσότεροι Ιταλοί μαζεύονταν σε μια μεγάλη καλύβα του μπαρμπα-Γιάνη Τσιτσιμπίκου και διανυκτέρευαν όλοι μαζί εκεί. Οι Ιταλοί βοήθησαν σημαντικά στην πρόχειρη ανοικοδόμηση του καμένου χωριού και οι συνεννοήσεις τους γίνονταν σχετικά εύκολα με τους ντόπιους γιατί κάποιοι Ιταλοί προέρχονταν απ' το νότο και γνώριζαν καλά τα Γκραικάνικα.

18. **Κώστα ΠΑΪΣΗ** «Το τυπογραφείο του ΕΑΜ στην Καρύτσα Δολόπων», εφημερίδα ΑΓΡΑΦΙΩΤΙΚΗ ΦΩΝΗ, Καρδίτσα Σεπτέμβρης 1987. Η ίδια έρευνά μου αναδημοσιεύτηκε απ' την εφημερίδα «ΝΕΟΙ ΚΑΙΡΟΙ» Καρδίτσας, 2-8-1992, επίσης απ' το περιοδικό «ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ», τεύχος 75ο, Αθήνα 1992, σελ. 91-93 κ.ά. Σχετικά δημοσιεύματα υπήρξαν κυρίως απ' τον αρχισυντάκτη του Ριζοσπάστη στο τυπογραφείο της περιόδου εκείνης Θάνο Ζαφειρόπουλο : «Το μήνυμα απ'»

Όμως τα βάσανα των Καρυτσιωτών δεν είχαν ακόμα τελειώσει. Με την έναρξη του εμφυλίου πολέμου η Κυβέρνηση υποχρέωσε τους κατοίκους των ορεινών Αγραφιώτικων χωριών να εγκαταλείψουν τις εστίες τους, για να μην τροφοδοτούν και ενισχύουν τα αντάρτικα τμήματα του ΔΣΕ. Έτσι οι Καρυτσιώτες μεταφέρθηκαν αναγκαστικά στην Καρδίτσα στις αρχές Νοεμβρίου του 1947 και διασκορπίστηκαν στην πόλη και σε διάφορα χωριά της (Κουμάδες, Φράγκο, Τσαούσι κλπ), όπου διέμεναν σε άθλιες συνθήκες (πρόχειρα παραπήγματα, παράγκες κλπ)¹⁹. Τελικά τον Μάιο του 1950 τελείωσε ο αιματηρός εμφύλιος πόλεμος, που στοίχισε στο χωριό δεκατρείς (13) νεκρούς κι' απ' τις δύο πολιτικές παρατάξεις (.....) και οι Καρυτσιώτες επέστρεψαν τότε στα ρημαγμένα για δεύτερη φορά σπίτια τους, μετά από τρία χρόνια εκτοπισμού τους στον κάμπο της Καρδίτσας. Εδώ και με τον οδυνηρό αυτό τρόπο τελείωσε η δεκαετία των χρόνων της θύελλας (1940-1950) και η Καρύτσα, μετρώντας τις πληγές της, μπήκε σε μια νέα εποχή.

ΚΑΡΥΤΣΙΩΤΕΣ ΘΥΜΑΤΑ ΓΕΡΜΑΝΟ-ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

Α) ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1941)

1. ΝΤΟΒΟΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ του Λεωνίδα και της Σταυρούλας (31 ετών, στρατιώτης, υπηρετούσε στο 51ο Σ.Π., έπεσε στις 25-1-1941 μαχόμενος στο Αλβανικό μέτωπο, ύψωμα 717 ή Μπρέγκου Ραπίτ, βορειοδυτικά της Κλεισούρας. Ο Γεώργιος Ντόβολος είχε ήδη τραυματιστεί στο ύψωμα 715, αλλά συνέχισε τον αγώνα του και έπεσε σε μεγάλη και πολύνεκρη μάχη κατά των Ιταλών για την υπεράσπιση του υψώματος 717. Μετά τη θυσία του προήχθη σε δεκανέα),

2. ΝΤΟΒΟΛΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ του Λεωνίδα και της Σταυρούλας, Λοχίας, (26 ετών, υπηρετούσε στο 29ο Σ.Π. έπεσε μεταξύ 3 και 10 Μαρτίου του 1941 στις φονικές μάχες των υψωμάτων της Τρεμπεσίνας στο Αλβανικό μέτωπο κατά την "εαρινή επίθεση" των Ιταλών, ήταν αδελφός του Γεωργίου Ντόβολου και μετά το θάνατό του προήχθη τιμητικά σε επιλοχία).

Β) ΝΕΚΡΟΙ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ (1941-1945)

1. ΠΑΠΑΘΩΜΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ του ΘΩΜΑ, Χωροφύλακας, (1941), πολέμησε στη μάχη της Κρήτης και πέθανε μετά στην Αθήνα απ' τα τραύματά του.

2. ΜΙΣΣΑΣ ΘΕΟΦΑΝΗΣ του ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ (1943), αιχμαλωτίστηκε για την αντιστασιακή δράση του απ' τους Γερμανούς στην Αθήνα, κλείστηκε αρχικά σε στρατόπεδο στη Νίκαια και "χάθηκε εν πλω" ενώ μεταφέρονταν στη Θεσσαλονί-

---

την Καρύτσα», Ριζοπάσης, 12-10-1975, «Εκεί που χτυπούσε η καρδιά της Ελλάδας, το ιστορικό τυπογραφείο του βουνού στην Καρύτσα», Ριζοπάσης, 3-1-1999, «Το τυπογραφείο της «Κόκκινης Σημαίας» και το μήνυμα απ' την Καρύτσα", Ριζοπάσης, 20-3-2002. Αναφορά στο τυπογραφείο αυτό κάνει -μεταξύ άλλων- και η συγγραφέας Καίτη ΖΕΥΓΟΥ στο βιβλίο της : «Με τον Γιάννη Ζεύγο στο επαναστατικό κίνημα», Εκδόσεις ΩΚΕΑΝΙΔΑ, Αθήνα 1980, σελ. 285.

19. Η υποχρεωτική εκτόπιση όλων των Αγραφιωτών στην Καρδίτσα επί τριετία υπήρξε μία βάρβαρη και απαράδεκτη ενέργεια του Κράτους, που δεν έχει λαγκόσμιο ιστορικό προηγούμενο. Πολύ αργότερα η ίδια «δοκιμασμένη» εδώ τακτική εφαρμόστηκε εν μέρει και στο Βιετνάμ απ' τους Αμερικανούς.

κη, προοριζόμενος μάλλον για εξορία στα στρατόπεδα της Γερμανίας. Σύμφωνα με πληροφορίες έπεσε απ' το καράβι στη θάλασσα κοντά στην περιοχή της Μαγνησίας για να διαφύγει -μαζί με έναν Άγγλο κρατούμενο- και οι Γερμανοί τον σκότωσαν ή τον τραυμάτισαν και πνίγηκε.

3. ΣΚΑΜΠΑΡΔΩΝΗΣ ΤΑΞΙΑΡΧΗΣ του ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ και της Αγγελικής, πολέμησε ως Λοχίας στο Αλβανικό μέτωπο και υπήρξε απ' τους πρωτεργάτες της Αντίστασης. Ήταν ο πρώτος πατριώτης που εκτελέστηκε στην Καρδίτσα απ' τον Ιταλικό στρατό κατοχής (23-1-1943),

Μνημείο Πεσόντων Καρίτσας

4. ΤΣΙΛΙΚΑΣ ΗΛΙΑΣ του ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Πρόεδρος της Κοινότητας Καρύτσας, εκτελέστηκε απ' τους Γερμανούς κατά το ολοκαύτωμα του χωριού (29-11-1943),

5. ΚΟΝΤΟΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΝΑΣ του ΧΡΗΣΤΟΥ, αντάρτης του ΕΛΑΣ, τραυματίστηκε σε μάχη με τους Γερμανούς στην περιοχή της Μαγνησίας (μάλλον στο Πήλιο) και απεβίωσε λίγο αργότερα απ' τα τραύματά του (1945),

6. ΚΟΝΤΟΧΡΗΣΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ του ΧΡΗΣΤΟΥ, τραυματίστηκε θανάσιμα από έκρηξη απασφαλισμένης χειροβομβίδας που είχαν αφήσει στο σπίτι της οι Γερμανοί, όταν έκαψαν την Καρύτσα (30-11-1943)

7. ΚΟΛΟΒΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ του ΚΩΝ/ΝΟΥ, εκτελέστηκε απ' τους Γερμανούς (1944) κάπου στην περιοχή της Μαγνησίας.

8. ΚΟΛΟΒΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ του ΚΩΝ/ΝΟΥ (Πανούλας), εκτελέστηκε απ' τους Γερμανούς (1944). Και οι δύο τελευταίοι, που ήταν εξαδέλφια, εκτελέστηκαν κάπου κοντά στην περιοχή των Φαρσάλων.

Επίσης κατά την έκρηξη της χειροβομβίδας (τύπου Μίλς) στην οικία του Χρήστου Κοντοχρήστου στην Καρύτσα, την επομένη ημέρα του ολοκαυτώματος του χωριού²⁰, εξ αιτίας της οποίας σκοτώθηκε η 20χρονη Σταυρούλα Χρήστου Κοντοχρήστου, που αναφέρεται πιο πάνω, τραυματίστηκε επιπλέον σοβαρά ο 16χρονος αδελφός της Χαράλαμπος Κοντοχρήστος (ακρωτηριασμός και σοβαρή απώλεια όρασης) καθώς και οι μικρότερες αδελφές τους Ελένη και Άρτεμις ελαφρότερα.

20. Ωστόσο βάσιμα και σύμφωνα με τη καταγεγραμμένη μαρτυρία του Σωτήρη Σκαμπαρδώνη το δυστύχημα αυτό δεν συνέβη στις 30-11-43, όπως πιστεύεται, αλλά δυο μέρες αργότερα, ήτοι στις 2-12-1943.

ΒΙΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ

ΤΟ ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΟ ΚΑΨΙΜΟ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

ΜΟΡΦΟΒΟΥΝΙΟΥ & ΜΕΣΕΝΙΚΟΛΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΙΤΑΛΟΥΣ

Ηλίας Νασιάκος, Απόσπασμα από το βιβλίο του

"Τοπικά και ευρύτερα ιστορικά συμβάντα και προσωπικά βιώματα"*

Λίγο αργότερα το Μάιο του 1943, οι Ιταλικές δυνάμεις, ξεκίνησαν μεγάλη εξόρμηση από Τρίκαλα προς την περιοχή μας, για να την εκκαθαρίσουν σύμφωνα με τα σχέδιά τους, από τους αντιστασιακούς αντάρτες. Οι πληροφορίες αυτές έφθαναν στους ανήσυχους αντάρτες, οι οποίοι ανέπτυσαν μεγάλη κινητικότητα, μετρούσαν τις δυνάμεις τους, υπολογίζοντας σ' αυτές και τον εφεδρικό Ε.Λ.Α.Σ. και έβλεπαν, ότι δεν ήταν σε θέση να αντιμετωπίσουν κατά μέτωπο, νικηφόρα τον εχθρό.

Ο φόβος αυτός διαδόθηκε στους συγχωριανούς μας, καθώς και στους κατοίκους άλλων χωριών της περιοχής μας. Αρχίσαμε τότε να εγκαταλείπουμε οικογενειακώς το χωριό και εγκατασταθήκαμε έξω απ' αυτό στα κοντινά δάση. Η δική μου οικογένεια μαζί με άλλες κατασκήνωσε πρόχειρα στη θέση Γιωργούση μέσα στις καστανιές στην κορυφή του λόφου. Εκεί μείναμε δέκα μέρες περίπου κατά τις οποίες πηγαίνονταν οι μεγαλύτεροι μέσα στο χωριό και στα σπίτια μας. Μαζί μας κρατούσαμε όλα τα ζώα, που είχαμε, διότι με την αβεβαιότητα και το φόβο της αιφνιδιαστικής παραπέρα μετακίνησης, δεν λειτουργούσαν οι ομαδικές φυλάξεις ζώων για βοσκή (Αγελαδαριά, γιδοβίτσα κ.λ.π.)

Αρχές Ιουνίου, οι πληροφορίες ήταν καταθλιπτικές. Η μεγάλη καταστροφή πλησίαζε. Οι Ιταλοί μετά την καταστροφή των χωριών της περιοχής Μουζακίου, κοντόφθαναν στο χωριό μας και όπου περνούσαν έκαιγαν τα χωριά και θανάτωναν όσους έβρισκαν στο δρόμο τους. Έτσι στα γρήγορα ξεκινήσαμε για μεγαλύτερη πορεία και δια μέσου της Νεβρόπολης, φθάσαμε στα καλύβια Πεζούλας, στη Νεράιδα και από εκεί στην κορυφή του βουνού Βοτσικάκι. Κουβαλούσαμε μαζί μας η κάθε οικογένεια ό,τι μπορούσε από το νοικοκυριό της. Το κυριότερο ήταν ένα φορτίο αλεύρι, λίγα όσπρια και τα σκεπάσματα για τη νύχτα. Δηλαδή όσα μπορούσε να σηκώσει ένα μούλαρι.

Όσοι είχαν δύο μεταφορικά ζώα ήταν σε πλεονεκτική θέση. Τα άλλα μικροπράγματα, καμιά κατσαρόλα κ.λ.π. τα κουβαλούσαμε στα χέρια ή στην πλάτη. Τα παιδιά της κάθε οικογένειας είχαν αναλάβει το έργο της φύλαξης και οδήγησης των άλλων υπαρχόντων ζώων, αγελάδες, γίδες, πρόβατα, γουρούνια κ.λ.π. Δεν ξεχνώ ακόμα, ότι το δυσκολότερο από τα ζώα ήταν το γουρούνι, αν εξαιρέσουμε τις κότες. Αυτό δεν ακολουθούσε εύκολα την πορεία της ατέλειωτης φάλαγγας και αποτελούσε ιδιαίτερο μπελά. Όσο για τις κότες τις είχαμε δεμένες και τις σφάζαμε από τις πρώτες ημέ-

ρες και μόνο για μαγιά έμειναν ελάχιστες. Όταν φθάσαμε στις πλαγιές του βουνού, κατασκηνώσαμε πάλι πρόχειρα με τα υπάρχοντά μας και έμοιαζε το βουνό σαν απέραντη κατασκήνωση τσιγγάνων.

Εκεί κάναμε στα γρήγορα ένα οικογενειακό συμβούλιο, διότι είχαμε αφήσει στην πρώτη κατασκήνωση, στον Άγιο Αθανάσιο, τη γιαγιά μας Αλεξάνδρα, που δεν μπορούσε να περπατήσει. Αποφασίσαμε τότε να πάει εσπευσμένα ο πατέρας να προλάβει να τη μεταφέρει κι αυτή με το μουλάρι, όπως και έγινε.

Στο χωριό έμειναν εκτός από τους ένοπλους αντάρτες και καμιά δεκαριά περίπου ηλικιωμένα άτομα, είτε επειδή δεν μπορούσαν να ακολουθήσουν στην έξοδο των κατοίκων, είτε από σκοπιμότητα για να φυλάξουν τα σπίτια τους, όπως νόμιζαν, αψηφώντας τον κίνδυνο και ελπίζοντας στην επιείκεια του αναμενόμενου κατακτητή. Εκτός αυτών των ηλικιωμένων ατόμων, στο χωριό μας έμεινε οικογενειακώς και ο συγχωριανός μας Αντισ/ρχης Θεοδόσιος Κυριαζής μαζί με τη μάννα του Στρατηγού Θ. Πετζόπουλου, στο σπίτι της οποίας έμενε τότε.

Είχε δώσει κι αυτός πίστη στις διακηρύξεις της κατοχικής κυβέρνησης Αθηνών, που συνιστούσε στους Έλληνες αξιωματικούς, να μη φοβούνται τα κατοχικά στρατεύματα και να δηλώνουν την ιδιότητά τους σ' αυτά, οπότε δεν επρόκειτο να τους πειράξουν.

Ας ξαναγυρίσουμε όμως στον καταυλισμό του βουνού, που ήταν οι περισσότεροι συγχωριανοί μας και οι υπόλοιποι ήταν σκορπισμένοι σε άλλες περιοχές. Από εκεί με αγωνία παρακολουθούσαμε νοερά την τύχη των σπιτιών μας στο χωριό, με όλα τα υπάρχοντά μας, διότι όπως είναι γνωστό δεν μπορούσαμε να μεταφέρουμε παρά μόνο ελάχιστα χρειώδη και τρόφιμα. Εκεί στο βουνό δεν μπορούσαν να προσαρμοστούν εύκολα ούτε τα ζώα μας. Έτρωγαν ένα χόρτο σαν λάπατο, που το έλεγαν «στρογγάνι» και τους προκαλούσε διάρροια. Τα ντόπια ζώα δεν τα πείραζε, γιατί απόφευγαν να το τρώνε ή το είχαν συνηθίσει.

Δεν πέρασαν όμως εκεί στο βουνό πολλές ημέρες, όταν στις 7-6-1943 γιορτή του Αγίου Πνεύματος νομίζω, είδαμε, ότι από τη θέση του χωριού μας, ανέβαινε προς τον ουρανό μια φαρδιά και πελώρια στήλη καπνού, που όλο και μεγάλωνε. Όλοι παγώσαμε και ώρες ολόκληρες μείναμε αποσβολωμένοι σαν αγάλματα, ακίνητοι με το βλέμμα στραμμένο προς το χωριό μας. Τα μάτια βουρκωμένα θάμπωσαν και με δυσκολία πλέον μπορούσαμε να παρακολουθούμε, αφήνοντας οι περισσότεροι επιφωνήματα στεναγμών και κατάρες στους εμπρηστές.

Το χωριό μας καίγονταν απ' άκρη σ' άκρη και από τα 350 περίπου σπίτια, δεν έμειναν ούτε 10. Την ίδια τύχη είχε και το διπλανό μας χωριό Μεσενικόλας, που ακριβώς το ίδιο θέαμα παρουσίαζε. Επί ημέρες βλέπαμε δύο χαρακτηριστικές πλατιές στήλες καπνών, πάνω από τα δύο χωριά, που καίγονταν. Ήταν τόσο μεγάλες, που ξεπρόβαλαν πάνω από τις ράχες Αγίου Αθανασίου, Αλαταριές, Σημείου και Σταλού, που φυσικά έκρυβαν από μας την απ' ευθείας ορατότητα των χωριών, για-

τί ως γνωστόν βρίσκονται τα χωριά αυτά από την ανατολική πλαγιά της οροσειράς αυτής.

Τις νύχτες βλέπαμε αντί των καπνών, την ανταύγεια της φωτιάς, που ρόδιζε τον ορίζοντα και έμοιαζε με διαρκές γλυκοχάραμα καλοκαιρινής αυγής. Ελάχιστοι χωριανοί μας, που είχαν καταφύγει και κρυφτεί κάτω από το χωριό μας, καθώς και οι κάτοικοι των κάτω χωριών, βλέπανε απ' ευθείας τις τεράστιες πυρκαγιές και πολύχρωμες φλόγες από τα κάθε είδους καιγόμενα υλικά και ακόμα διέκριναν ουρανομήκειες γαλάζιες φλόγες που εκτινάζονταν από τα καιγόμενα κρασιά και τσίπουρα, που ήταν αποθηκευμένα σε μεγάλες ποσότητες στα υπόγεια και έπαιρναν διαδοχικά φωτιά. Ας δούμε όμως την τύχη, που είχαν οι δυστυχείς υπερήλικες και άλλοι, που έμειναν στο χωριό.

Τα ιταλικά στρατεύματα, πριν φθάσουν, συνέλαβαν στην περιοχή Καπελίνας και αλλού, τους συγχωριανούς μας Γιώργο Ρεφενέ, Βασίλη Ρεφενέ, Παναγιώτα Ρεφενέ, Θωμά Σταμογιώργο, Γιάννη Σταμογιώργο, Γιώργο Σταμογιώργο και Αντώνη Καφετζή, τους οποίους θανάτωσαν. Οι υπάρχοντες στην περιοχή μας αντάρτες ντόπιοι και ξένοι, έφεραν κάποια αναποτελεσματική αντίσταση και αποσύρθηκαν.

Μέσα στο χωριό, οι Ιταλοί βρήκαν και τους Γιάννο Κοντοστεργιο, Ελένη Γιαννάκου, Αγορίτσα Πετζοπούλου, που μετά από κακοποίηση τους θανάτωσαν επίσης. Γλίτωσαν το θάνατο μόνο δύο γυναίκες, η Παρασκευή Καφετζή (τυφλή γριά) και η Φωτεινή Κοντοστεργίου, που προσπολήθηκε τη βαριά άρρωση. Την οικογένεια Θεοδόση Κυριαζή τη βρήκαν στο σπίτι του Θ. Πετζόπουλου μαζί με τη γριά μάνα του τελευταίου. Δεν έκαναν βέβαια εξαίρεση οι Ιταλοί σ' αυτούς και τους κακοποίησαν άγρια, όπως μεταγενέστερα αφηγούνταν ο ίδιος ο Θ. Κυριαζής, που οικτρά μετάνιωσε για το λάθος του να παραμείνει τότε στο χωριό. Παράπονο επίσης εξέφραζε και ο στρατηγός Θ. Πετζόπουλος για τη θανάτωση της μάνας του, που είχε παραμείνει στο χωριό με την προτροπή των ανωτέρω.

Την οικογένεια Θεοδ. Κυριαζή, σύζυγο και κόρη τους, δεν τους θανάτωσαν βέβαια, αλλά αφού την κακοποίησαν, την οδήγησαν πρώτα στον Άγιο Αθανάσιο και μετά την πήραν μαζί τους μέχρι την Καρδίτσα και τον ίδιο το Θεοδόση τον έστειλαν στις φυλακές στη Λάρισα και αργότερα τον ελευθέρωσαν. Το τραγικότερο θύμα της οικογένειας αυτής, ήταν σίγουρα η κόρη τους Ελενίτσα, νεαρά τότε και αθώα καλοσυνάτη κοπέλα, που οι οδυνηρές εκείνες εμπειρίες της κακοποίησής της από τους Ιταλούς μαζί με άλλες, την τραυμάτισαν ψυχικά, σε σημείο που να εξελιχθεί αργότερα σε άτομο αποδιοργανωμένο ψυχικά και έτσι ακόμα να ζει, σε σχετικό άσυλο στο Βόλο, όπου κάποτε την επισκέπτομαι και τη βλέπω.

Μετά λίγες ημέρες από το κάψιμο του χωριού και αφού μάθαμε, ότι έφυγαν οι Ιταλοί, αρχίσαμε να κατεβαίνουμε από τα βουνά και να πλησιάζουμε προς το χωριό μας. Ξανασταθμεύσαμε στη Νεβρόπολη στα χωράφια μας και όπως και άλλοι συγχωριανοί μας, εγώ με τη μάνα μου πήγαμε διερευνητικά στο χωριό να ιδούμε,

τι μπορούσαμε να κάνουμε. Μόλις φθάσαμε στη θέση Σκάλες, αντικρίσαμε θέαμα απίστευτα αποκρουστικό. Όλο το χωριό φαινόταν σαν μια απέραντη μαύρη απανθρακωμένη μάζα με στάχτες και ερείπια μαύρα και έντονη μυρωδιά από τα αποκαΐδια. Αναλυθήκαμε σε νέα γοερά κλάματα και αισθανθήκαμε τα πόδια μας να τρέμουν και να μη μπορούν να μας κρατήσουν. Με πολύ δυσκολία κατηφορίσαμε και πήγαμε σπίτι μας, για να το βρούμε καμένο, καθώς και όλους τους βοηθητικούς χώρους, στάβλους, αποθήκες κ.λ.π.

Δεν είχε απομείνει απολύτως τίποτα. Οι γυμνοί τοίχοι του διώροφου σπιτιού μας ήταν ακόμα όρθιοι, έτοιμοι όμως να γκρεμιστούν με την πρώτη βροχή ή καταιγίδα, διότι εκτός του ότι ήταν λιθολασπόκτιστοι και μικράς σχετικά αντοχής, είχαν καεί ακόμα και τα ξύλινα διαζώματα (ξυλοδεσιές), που φαινόταν μέχρι το βάθος καρβουνιασμένα. Θυμάμαι ακόμα, ότι στον όροφο και στη θέση της άλλοτε κουζίνας μας, κρέμονταν μετέωρο στη θέση του ένα τηγάνι από καρφί στον τοίχο. Από όλα τα υπάρχοντά μας δεν έμεινε απολύτως τίποτα. Λυπόμασταν να βγάλουμε διάφορα πράγματα και να τα σκορπίσουμε έξω, οπότε κάτι θα έμενε. Μερικοί συγχωριανοί μας προσπάθησαν, πριν φύγουν, να κρύψουν σε διάφορες θέσεις ορισμένα πράγματα για να τα γλιτώσουν.

Ένα ονομαστό υπόγειο θολωτό και ευρύχωρο καταφύγιο ήταν του Γ. Τσούλα, στο οποίο πολλοί έκρυψαν πράγματα, αλλά δεν γλίτωσε τίποτα, διότι μεταδόθηκε και σ' αυτό η καταστρεπτική φωτιά. Σιγά σιγά και με άφατη θλίψη και πόνο, όλοι οι συγχωριανοί μας, ξαναγύρισαν στο χωριό. Προσπαθήσαμε η κάθε οικογένεια να στεγαστεί πρόχειρα, όπως μπορούσε, φτιάχνοντας καλύβες, ή διορθώνοντας καμιά γωνιά μέσα στα ερείπια των καμένων σπιτιών. Ευτυχώς που ήταν καλοκαίρι και μας βοηθούσε τουλάχιστον ο καιρός.

Πολλοί συγχωριανοί μας απελπισμένοι κατέφυγαν και εγκαταστάθηκαν σε όσες αγροτικές καλύβες είχαν απομείνει σε διάφορες τοποθεσίες. Όσοι δεν είχαν αγροτικές καλύβες, φρόντισαν να φτιάξουν και έτσι δημιουργήθηκαν πολλές παροικίες (χειμαδιά) στις θέσεις Ράζια, Διάσελο, Πεταλίτη, Κατηνάρι, Άη Γιώργη κ.λ.π. Αυτοί οι πυρήνες οικισμού έσωσαν κυριολεκτικά την κατάσταση, διότι εκεί οι συγχωριανοί μας μπόρεσαν να ξεχειμάσουν τα ζώα τους και να συντηρηθούν κάπως ευκολότερα, διότι το κλίμα ήταν ηπιότερο και τα χιόνια ελάχιστα σε σύγκριση με τη θέση του χωριού μας. Στο χωριό μέναμε τα παιδιά για το σχολείο, όσοι δεν είχαν χειμαδιά και όσοι καθημερινά ανεβοκατέβαιναν από τα χειμαδιά. Με τον καιρό ξεπεράστηκαν οι πρώτες δυσκολίες και καταθλίψεις και η ζωή ξανάρχισε πάντα δύσκολη, αλλά με αρκετό κουράγιο που ο ένας έπαιρνε από τον άλλο.

Μετά το ολοκληρωτικό καλοκαιριάτικο κάψιμο του χωριού μας, στις 7-6-43 από τους Ιταλούς, που ήδη εξιστορήσαμε και αφού κατά κάποιο τρόπο οι συγχωριανοί μας συνήλθαν κάπως από το οδυνηρό αυτό σοκ, όλος ο πληθυσμός είχε αποδυθεί σε μία τιτάνεια προσπάθεια, για να μπορέσει με κάθε τρόπο να στεγαστεί, έστω πρόχει-

ρα, τόσο ο ίδιος, όσο και τα υπάρχοντα ζώα του, στα οποία αποκλειστικά στηρίζονταν, για να επιζήσει. Αυτό έπρεπε να γίνει πριν φθάσει ο χειμώνας. Τα μέσα όμως που διαθέταμε οικονομικά και υλικά ήταν ελάχιστα αν όχι εντελώς ανύπαρκτα.

Για να δώσω ένα μέτρο της ένδειας και οικονομικής αδυναμίας την εποχή εκείνη, αναφέρω ότι μαζεύαμε από τα ερείπια των σπιτιών μας τα καμένα καρφιά και αφού τα ισιώναμε, τα βάζαμε στη φωτιά να κοκκινίσουν και τα σβήναμε απότομα μετά στο κρύο νερό για να σκληρύνουν (βάψιμο το λέγαμε), προκειμένου να τα ξαναχρησιμοποιήσουμε στις τεράστιες στεγαστικές ανάγκες. Την τέχνη αυτή την υπέδειξαν οι έμπειροι γνωστοί σιδηρουργοί του χωριού μας.

Τεράστιες, όπως εύκολα γίνεται αντιληπτό, ήταν οι ανάγκες μας και σε παντός είδους ξυλεία και τα δάση μας κυριολεκτικά τα απογυμνώσαμε και πάλι δεν επαρκούσαν. Στραφήκαμε τότε στα δάση γειτονικών Κοινοτήτων, που δεν είχαν καεί και με την επιεική και αλληλέγγυο ανοχή τους, συμπληρώναμε από εκεί τις ανάγκες μας σε παντός είδους ξυλεία. Και επειδή η ανάγκη τέχνες κατεργάζεται, αναπτύχθηκε αμέσως και η τοπική κεραμοποιία. Με πρωτόγονα και αστεία για τη σημερινή εποχή μέσα, ικανοί και ευρηματικοί συγχωριανοί μας παρήγαγαν τότε χειροποίητα κεραμίδια και τούβλα στα γνωστά Κεραμαριά της περιοχής Μετζίνας και Κοντόγνας.

Φυσικά το κυρίαρχο στεγαστικό υλικό για την επικάλυψη νέων σπιτιών και καλυβών, ήταν ο γνωστός επίσης βάλτος της φυσικής λίμνης «Βαβά γούρνα» στη Νεβρόπολη, καθώς και η καταλληλότετη για την περίπτωση καλαμιά της σίκαλης (βρίζας), που σώζεται, ακόμα και σήμερα, σαν επικάλυψη πολλών αγροτικών καλυβών του χωριού μας.

Παράλληλα όμως με τα επείγοντα στεγαστικά έργα των κατοίκων της περιοχής μας, το καλοκαίρι του 1943, δεν παραμελούνταν και η συμμετοχή των συγχωριανών μας στην Εθνική Αντίσταση κατά των κατακτητών.

Για το κάψιμο δε των χωριών της περιοχής μας τραγουδούσαμε και παρηγοριόμασταν με αντιστασιακά τραγούδια μεταξύ των οποίων και το «Μεσενικόλα, Βουνέσι, Μουζάκι, Πόρτα, Πορτί, Σκλάταινα, Βατσουνιά, θα ξαναζήσουν και πάλι δοξασμένα από τη νέα μας τη γενεά κ.λ.π.»

Αντίθετα μάλιστα όλο και δυνάμωνε η συμμετοχή μας στην αντίσταση και οι αψιμαχίες των ανταρτών με τους Ιταλούς πλήθαιναν και τα σαμποτάζ είχαν γίνει καθημερινή συνήθεια. Κατέβαιναν στον κάμπο, τους χτυπούσαν αιφνιδιαστικά σε φυλάκια, σε ενέδρες και οπουδήποτε αλλού και άρπαζαν τον οπλισμό και ό,τι άλλο μπορούσαν. Σημειωτέον δε, ότι από την Καρδίτσα και την περιοχή της, οι Ιταλοί είχαν φύγει από την άνοιξη του 1943 και συγκεντρώθηκαν στα Τρίκαλα σε μεγάλες μονάδες και από εκεί είχαν εξορμήσει προς την περιοχή μας το Μάιο 1943, για να την εκκαθαρίσουν από τους αντάρτες και μας έκαψαν, όπως είδαμε τα χωριά. Όμως παρά το ότι έφυγαν οι Ιταλοί από την Καρδίτσα, διατηρούσαν ισχυρές φρουρές σε διάφορα σημεία και γέφυρες της σιδηροδρομικής γραμμής, που αποτελούσε τότε το

μοναδικό μέσο συγκοινωνίας και κινούνταν με τα τραίνα δυνάμεις τους, μεταφέροντας διάφορα εφόδια.[...]

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΑΨΙΜΟ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΤΗΣ ΝΕΒΡΟΠΟΛΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΕΡΜΑΝΟΥΣ

[...] Μετά τον αφοπλισμό των Ιταλών το φθινόπωρο του 1943, όπως είδαμε και την εγκατάστασή τους σαν αιχμαλώτων στη Νεβρόπολη και ειδικότερα στη Νεράιδα, τελούσαμε σε συνεχή αγωνία για την επερχόμενη, όπως πληροφορούμασταν, μεγάλη και άγρια γερμανική πλέον εκκαθαριστική επιχείρηση στην περιοχή μας. Αυτό μας γέμιζε αγωνία και απόγνωση, διότι εκτός του φόβου, που είχαμε να ξανακάψουν, ότι μπορέσαμε στο διάστημα του καλοκαιριού να φτιάξουμε, δεν ξέραμε και προς ποια κατεύθυνση να φύγουμε, διότι πλησίαζε πλέον ο χειμώνας και οι συνθήκες διαμονής στο ύπαιθρο ήταν άκρως οδυνηρές και επικίνδυνες.

Τα βουνά πάνω από τη Νεράιδα - Φυλακική ήταν εντελώς αφιλόξενα, σε αντίθεση με την καλοκαιρινή διαμονή μας σ' αυτά, στο πρώτο κάψιμο του χωριού μας. Αφού λοιπόν περάσαμε ένα μεγάλο διάστημα συντριπτικής αγωνίας και αναμονής, μάθαμε πλέον ότι ξεκίνησε η Γερμανική επιχείρηση. Ήταν στα μέσα περίπου του Νοεμβρίου του 1943.

Τότε ξανααδειάσαμε το χωριό βιαστικά συναποκομίζοντας πάλι ένα ή δύο φορτία, ανάλογα με τα μεταφορικά ζώα που διέθετε η κάθε οικογένεια, από τα υπάρχοντά μας, κυρίως αλεύρι και σκεπάσματα, τραπέντες προς διάφορες κατευθύνσεις, μέσα στα δάση πάνω από την Κερασιά και κυρίως στα δάση της περιοχής Λεφτοκαριάς προς Βρόστιανη, ή οπουδήποτε αλλού μπορούσαμε, αλλά όχι στα ψηλότερα βουνά όπως και πριν αναφέραμε.

Η οικογένειά μας μαζί με συγγενική από τη μάνα μου άλλη οικογένεια, φοβούμενοι το χειμώνα, στην απόγνωσή μας τολμήσαμε επικίνδυνη για την περίσταση κίνηση και τραβήξαμε προς τη Ράζια, στην περιφέρεια των Καναλιών. Δηλαδή πήγαμε προς την κατεύθυνση από την οποία θα έρχονταν οι Γερμανοί, με κίνδυνο να πέσουμε στα χέρια τους και να εξοντωθούμε ευκολότερα. Η σκέψη μας ήταν να προλάβουμε να αναμιχθούμε με τους κατοίκους των Καναλιών, που δεν έφευγαν από το χωριό τους, διότι δεν ήταν στην προς εκκαθάριση περιοχή.

Φθάσαμε λοιπόν ανενόχλητοι, αφού δεν βρήκαμε κανένα στο δρόμο μας, στη θέση Μούρκου της περιοχής Καναλιών όπου υπάρχουν και πολλά κτίσματα (ντάμια) και το πρώτο βράδυ άρχισε σφοδρή κακοκαιρία. Βροχή με το τουλούμι και κρύο τσουχερό. Προσπαθήσαμε να βρούμε κανένα ντάμι ανοιχτό να προφυλαχτούμε αλλά ήταν όλα γεμάτα ζωοτροφές και κλειδωμένα. Για καλή μας τύχη βρήκαμε εκεί κοντά το εξωκλήσι του Αγίου Νικολάου ξεκλειδωτο. Στεγασθήκαμε μέσα στην εκκλησία και τα ζώα τα δέσαμε έξω κάτω από τα δέντρα. Εκεί μείναμε κάμποσες ημέρες περιμένοντας μήπως λήξει κάποτε η γερμανική επιδρομή.

Θυμάμαι ότι από το πολύ κρύο αρρώστησε μια αγελάδα μας και αναγκαστήκαμε

τη νύχτα να τη βάζουμε κι αυτή μέσα στην εκκλησία. Αυτό όμως μας δημιούργησε συνειδησιακά προβλήματα και σοβαρότατες ενοχές. Κάθε φορά που η αγελάδα έκανε την ανάγκη της, σταυροκοπιόμασταν ομαδικά ζητώντας συγγνώμη για την ασέβεια και υποσχόμασταν, ότι μόλις ξημερώσει θα φροντίσουμε για την καθαριότητα της εκκλησίας. Φυσικά την υπόσχεση για την καθαριότητα την τηρούσαμε με το παραπάνω σχολαστικά.

Οι μέρες όμως περνούσαν χωρίς εξέλιξη και η αγωνία μας μεγάλωνε για ένα ακόμη πρόσθετο λόγο. Όταν φύγαμε από το χωριό είχαμε αφήσει εκεί την γιαγιά, που δεν μπορούσε να ακολουθήσει την πορεία και δεν τολμούσαμε πλέον να πάμε να την μεταφέρουμε με ζώο. Κάθισε όλο αυτό το μεγάλο διάστημα της αναμονής των Γερμανών, προσέχοντας τις κινήσεις της για συντήρηση και κρυμμένη την ημέρα σε μια μικρή καλύβα στο χωριό και γλίτωσε τελικά, διότι δεν την βρήκαν στο πέρασμά τους.

Εμείς τις ημέρες ασχολούμασταν με τη βοσκή των ζώων και την συναναστροφή με όσους Καναλιώτες έρχονταν στα χωράφια και στα ντάμια τους για δουλειές και απτους οποίους μαθαίναμε και όποια νέα υπήρχαν για την κίνηση των Γερμανών, έχοντας πάντα τα μάτια στραμμένα προς το χωριό μας. Είχαμε την προσδοκία και την ελπίδα, ότι θα τελείωναν σύντομα οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στα χωριά μας. Θα έκαιγαν δηλαδή ό,τι είχαν να κάψουν και να σκοτώσουν οι Γερμανοί και θα έφευγαν, ώστε γρήγορα να ξαναγυρίσουμε στον τόπο μας, να ιδούμε τι θα κάναμε οι επιζώντες.

Η αγωνία μας και η εκκρεμότητα παρατείνονταν, όταν την ύπαρξή μας στον Άγιο Νικόλαο, έμαθαν στα Κανάλια υπάρχοντες εκεί συγγενείς μας. Ήλθαν τότε και μας παρέλαβαν στην εκκλησία παράπονουμενοι εκείνοι, γιατί σταθεύσαμε εκεί και δεν πήγαμε στο χωριό τους, ή δεν τους ειδοποιήσαμε. Φέραμε τις αντιρρήσεις μας δικαιολογούμενοι ότι πρώτον περιμέναμε μήπως γρήγορα μπορέσουμε να φύγουμε για το δικό μας χωριό και δεύτερον ότι συναισθανόμασταν τη δυσκολία να φιλοξενηθούμε για πολύ, ιδιαίτερα στην κατάσταση που βρισκόμασταν και με τα ζώα μας μαζί.

Η στάση τους ήταν αποφασιστική και κατηγορηματική, διότι ήξεραν τις δυσκολίες μας και την καταστροφή μας από το κάψιμο των Ιταλών τον Ιούνιο και η συμπόνια τους και η αλληλεγγύη τους ήταν ειλικρινής και συγκινητική. Έτσι με τη συνοδεία της Αθηνάς Μπέκου, ξεκινήσαμε τέλος περίπου Νοεμβρίου και εγκατασταθήκαμε στα Κανάλια, φιλοξενούμενοι σε σπίτια συγγενών μας τόσο εμείς όσο και τα υπάρχοντα ζώα μας. Εκεί μέيناμε μέχρι τα μέσα Δεκεμβρίου περίπου, σφάξαμε μάλιστα και τα γουρούνια μας, τα οποία γύρισαν κι αυτά βουνά και κάμπους μαζί μας στην καταδίωξη και τόσο μας δυσκόλευαν με τη δυστροπία τους στις πορείες.

Την δική μας καλή σχετικά με τις περιστάσεις τύχη, είχαν και μερικές ακόμα οικογένειες του χωριού μας, που έκαναν την ίδια επιλογή κίνησης προς Κανάλια, Φανάρι και Άγιο Ακάκιο. Το πλείστον όμως των συγχωριανών μας είχαν φύγει προς τα επάνω βουνά στις παρυφές έστω, όπως το καλοκαίρι στο πρώτο κάψιμο και οπωσδήποτε υπέφεραν αφάνταστα από το χειμώνα άστεγοι. Πολλοί συγχωριανοί μας

έφτιαξαν στο δάσος πρόχειρες καλύβες από κλαδιά έλατου (μπάτσες), για να προφυλαχθούν και για τη συντήρησή τους ανίχνευαν και όπου έβρισκαν κανένα χωραφάκι με πατάτες άβγαλτες, το λεηλατούσαν δικαιολογημένα για να επιβιώσουν. Τα δε ζώα υπέφεραν κι αυτά από την πείνα και τα μεταφορικά τα έδεναν μακριά το ένα από το άλλο από το φόβο μη φάνε τα σαμάρια τους. Ένας μάλιστα συγχωριανός μας ο Δημ. Καφετζής πέθανε από τις κακουχίες και τον ενταφίασαν στην Νεβρόπολη.

Σ' αυτό το διάστημα πέρασαν οι Γερμανοί από τα χωριά μας μετά από συνεχείς σκληρότατες και φονικές μάχες με τους αντάρτες του Ε.Λ.Α.Σ., έκαψαν κι αυτοί όσα σπίτια είχαν μείνει από τους Ιταλούς, αλλά και ό,τι στο μεταξύ πρόχειρα είχαμε φτιάξει το καλοκαίρι, καθώς και τα επάνω χωριά της Νεβρόπολης, Πεζούλα, Φυλακτή, Νεράιδα, Νεοχώρι κλπ. όπου δεν είχαν φτάσει το καλοκαίρι οι Ιταλοί και συνέχιζαν μεγάλες μάχες σ' όλη την περιοχή μας. Στο χωριό μας έκαψαν ζωντανή μέσα στο σπίτι του Απ. Σανιδά την Παρασκευή Καφετζή, τυφλή που την είχαν χαρίσει, όπως είδαμε, οι Ιταλοί το καλοκαίρι και όσους άλλους βρήκαν μπροστά τους.

Με όλα αυτά θα απορούν ίσως οι νεώτεροι συγχωριανοί μας αναγνώστες, πώς ζήσαμε και ακόμα τι απέγιναν οι χιλιάδες Ιταλοί αιχμάλωτοι της περιοχής Νεβρόπολης - Νεράιδας.

Όπως είδαμε, είχε εκδηλωθεί η Γερμανική εκκαθαριστική επιχείρηση στην περιοχή μας στα μέσα Νοεμβρίου μέχρι τα μέσα περίπου Δεκεμβρίου 1943. Στόχο και επιδίωξη είχαν αφενός να εξουδετερώσουν την αντίσταση του Ε.Λ.Α.Σ., που είχε φουντώσει στην περιοχή μας και αφετέρου να συλλάβουν και να τιμωρήσουν τους άλλοτε συμμάχους τους Ιταλούς, που είχαν παραδοθεί στον Ε.Λ.Α.Σ.

Οι χιλιάδες Ιταλοί που είχαν εγκατασταθεί κυρίως στη Νεράιδα και στο πέριξ αυτής ελατόδασος, βρίσκονταν σε άθλια κατάσταση, διότι ο Ε.Λ.Α.Σ. δεν μπορούσε να τους τροφοδοτεί επί μακρόν σαν αιχμαλώτους, αφού είχε και ο ίδιος πρόβλημα επισιτισμού και οι ίδιοι οι αντάρτες, περιστασιακά και με πολλές στερήσεις συντηρούνταν, χάρις κυρίως στην συνεχή και αμέριστη συμπαράσταση των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής μας.

Η Επιτροπή των συμβούλων Άγγλων, χορηγούσε βέβαια μέσω του Ε.Λ.Α.Σ. μια χρυσή λίρα το μήνα στον κάθε Ιταλό για τη συντήρησή του σαν επίδομα αιχμαλώτου πολέμου. Αλλά η περιοχή μας ήταν εντελώς κατεστραμμένη από το κάψιμο των χωριών μας που έκαναν οι ίδιοι Ιταλοί πριν παραδοθούν. Και όπως ξανά αναφέραμε οι κάτοικοι των χωριών μας μέσα στις συμφορές και την καταστροφή που μας προξένησαν οι Ιταλοί, δεν είχαν ξεπεράσει, τους πρώτους τουλάχιστον μήνες, τα αισθήματα μίσους και εχθρότητας η οποία μετετράπη στη συνέχεια σε αδιαφορία για αυτούς.

Έτσι οι δύστυχοι Ιταλοί περιελθόντες σε δεινή θέση, άρχισαν τους πρώτους φθινοπωρινούς μήνες του 1943 να πωλούν ή να ανταλλάσσουν με τρόφιμα ό,τι ατομικό τους χρήσιμο είχαν, όπως ρολόγια, δακτυλίδια κ.λ.π. φθάνοντας, στην απελπισία τους, να δίνουν ακόμα και είδη εντελώς απαραίτητα για αυτούς όπως άρβυλα,

χλαίνες, κουβέρτες κ.λ.π. που τους ήταν ακόμα πιο αναγκαία και από τα τρόφιμα μέσα στον επερχόμενο χειμώνα.

Ας αναφέρουμε ακόμα, ότι υπήρξαν και περιπτώσεις, περιορισμένες έστω, που αρπάγησαν από τους αιχμαλώτους Ιταλούς τα προαναφερόμενα ατομικά τους είδη ένδυσης, από ορισμένους αντάρτες ή και πολίτες ακόμα, που όπως είπαμε έτρεφαν μίσος ή αδιαφορία για τους αιχμαλώτους. Σ' αυτή την οικτρά κατάσταση ήταν οι χιλιάδες Ιταλοί, όταν εξεδηλώθη η επιχείρηση εκκαθάρισης της περιοχής μας υπό των Γερμανών.

Κατά το διάστημα αυτό των συνεχών μαχών και συγκρούσεων και επικείμενης της κατάληψης της περιοχής από τους Γερμανούς, μετακινήθηκαν και οι Ιταλοί προς τα πάνω από τη Νεράιδα βουνά, πίσω προς τα χωριά της Αργιθέας, μέσα στο χειμώνα και σε φρικτή κατάσταση. Τότε αποδεκατίστηκαν από την πείνα και τις κακουχίες και όταν πλέον έληξε η επιχείρηση των Γερμανών, ξαναγύρισαν στην Νεράιδα, όσοι απέμειναν, για να τη βρουν ολοσχερώς καμένη όπως είχαν κάψει και οι ίδιοι τα χωριά μας το καλοκαίρι. Τότε εγκαταστάθηκαν στα ερείπια της Νεράιδας και κάτω από τα έλατα και καθημερινά λιγότευαν από την πείνα και τις κακουχίες. Βλέποντας οι αντάρτες (η ηγεσία τους Σαράφης, Φλούλης, Γρηγοριάδης κ.λ.π.) που επισκέφτηκαν την περιοχή, διότι τους απασχολούσε και αυτό το πρόβλημα, είδαν ότι σε λίγο ακόμα δεν θα επιζούσε κανένας Ιταλός.

Τα 'βαλαν τότε και με την Αγγλική αποστολή, ότι δεν φρόντιζε για την επιβίωση των Ιταλών αιχμαλώτων, όπως αρχικά είχε υποσχεθεί, δηλαδή τον εφοδιασμό με τρόφιμα αεροπορικά κ.λ.π., εκείνοι όμως ισχυρίζονταν ότι θα συνεχίσουν την χορήγηση της μιας λίρας το μήνα κατά αιχμάλωτο και έτερον ουδέν. Κατόπιν αυτής της εκτίμησης για την επιβίωση των εναπομεινάντων αιχμαλώτων, άρχισαν οι αντάρτες και οι τοπικές οργανώσεις εκστρατεία στα χωριά μας, για να πείσουν τους κατοίκους, όπως θελήσουν να πάρουν όσους Ιταλούς μπορούσε η κάθε οικογένεια, να τους απασχολεί στις όποιες εργασίες είχε, να εισπράττει ο νοικοκύρης για κάθε Ιταλό μια λίρα το μήνα, με αντάλλαγμα βέβαια να τους συντηρεί και να τους στεγάζει σύμφωνα με τις επικρατούσες τότε δύσκολες συνθήκες.

Δεν παρέλειπαν βέβαια να τονίζουν οι αρμόδιοι, ότι οι Ιταλοί πλέον είναι αιχμάλωτοι και όχι εχθροί και ότι πρέπει να ξεχάσουμε τα παθήματά μας απ' αυτούς στα τρία χρόνια της κατοχής και το προ ολίγων μηνών κάψιμο των χωριών μας και να επιδείξουμε ανθρωπισμό, για να σωθούν οι αιχμάλωτοι, που είναι και αυτοί ακούσια θύματα της ηγεσίας τους (Μουσολίνι).

Έτσι το κλίμα μετεστράφη και στις αρχές του 1944 οι συγχωριανοί μας καθώς και οι κάτοικοι των άλλων χωριών της περιοχής μας, πήγαιναν στη Νεράιδα και παραλάμβαναν (χρεώνονταν), όσους Ιταλούς ήθελαν και τους οδηγούσαν στο σπίτι τους. Κατά την παραλαβή, γινόταν κάποια επιλογή των ικανοτήτων και της ειδικότητας των Ιταλών και ήταν ανάρπαστοι όσοι δήλωναν ότι είναι τεχνίτες, κτίστες κυρίως

για να χρησιμοποιηθούν στις τεράστιες στεγαστικές ανάγκες των καμένων χωριών μας.

Στην έντονη επιθυμία τους να προτιμηθούν, πολλοί Ιταλοί δήλωναν ότι είναι τεχνίτες χωρίς να έχουν ιδέα και όταν τους ανατίθεντο ανάλογα έργα προσπαθούσαν οι δύστυχοι να ανταποκριθούν χωρίς να τα καταφέρνουν αλλά ο στόχος τους συνήθως επιτυγχάνονταν, δηλαδή παρέμεναν, αφού στο μεταξύ αποκτούσαν την συμπάθεια και επιείκεια του νοικοκύρη τους. Άλλοι ήταν πραγματικοί τεχνίτες και συνέβαλλαν αρκετά στην βιαστική ανοικοδόμηση που γινόταν στα καμένα χωριά μας. Σιγά σιγά με την πάροδο των μηνών και τη συναναστροφή, αναπτύχθηκε αμοιβαία κατανόηση και συμπάθεια και με τα μισοελληνικά των Ιταλών και μισοϊταλικά των συγχωριανών μας γινόταν η συνεννόηση και προσπάθεια διαβίωσης και εκφράζονταν οι καημοί και οι ελπίδες για ένα κοινό καλύτερο μέλλον.

Η οικογένειά μου είχε πάρει έναν Ιταλό με το όνομα Κοσμά που αρχικά παρίστανε τον κτίστη χωρίς να έχει ιδέα κι έτσι τον χρησιμοποιούσαμε σε γενικές αγροτικές εργασίες μαζί μας. Αυτός είχε ένα φίλο ή συγγενή που τον έλεγαν Μάριο και τον είχε η οικογένεια Ι. Παπαγιάννη. Εκεί τον έβρισκα όταν τον χάναμε και θέλαμε να φύγουμε για αγροτικές δουλειές. Μερικοί Ιταλοί έτυχε να είναι σκληραγωγημένοι (χωριάτες στην πατρίδα τους) κι έτσι προσαρμόστηκαν γρήγορα στις δικές μας δυσκολες συνθήκες και είχαν την πλήρη εμπιστοσύνη των αφεντικών τους.

Θυμάμαι τη μορφή ενός τέτοιου Ιταλού, ο οποίος ήταν και πολύ μελαφός και ανήκε στον Απόστολο Χρ. Σανιδά. Αυτός εργαζόταν μπεσαλίδικα αφού έμαθε όλα τα αγροκλήματα του αφεντικού του. Πήγαινε ακόμα με το μουλάρι (αράπη) για το γνωστό νυχτοβόσκι μόνος του ή με παρέα, στον Αγ. Γεώργιο. Έτυχε όμως ο δυστυχής να αρρωστήσει βαριά, ποιος ξέρει γιατί και ψήνονταν στον πυρετό για ημέρες. Ίσως τον πείραξαν τα χλωρά καρύδια που έτρωγε στο νυχτοβόσκι όλη τη νύχτα, ίσως τα σταφύλια, ή κάτι άλλο.

Αφού εξαντλήθηκε ολωσδιόλου σκέφτηκε το αφεντικό του να τον πάει ξανά στη Νεράιδα, στην οποία πάντα υπήρχαν πολλοί Ιταλοί μήπως υπάρχει και κανένας γιατρός. Τον έβαλε καβάλα στο μουλάρι και με δυσκολία στον Αγ. Αθανάσιο, εκεί έτυχε να βρίσκομαι κι εγώ. Ο συγχωριανός μας προσπαθούσε να το συγκρατήσει επάνω στο ζώο και ο Ιταλός παραληρούσε και δε μπορούσε να συγκρατηθεί, ούτε μιλούσε. Τότε τον κατέβασε από το ζώο και τον ξάπλωσε κάτω από ένα δέντρο. Ήταν μάλλον Αύγουστος μήνας. Εκεί παρέμεινε ο δυστυχής μία δύο ημέρες και τελικά πέθανε.

Στο χωριό μας κρατούσαμε τότε για οκτώ περίπου μήνες πολλές εκατοντάδες Ιταλούς που εργάστηκαν μαζί μας για την ανοικοδόμηση και στις άλλες αγροτικές εργασίες. *

* *Ηλίας Νασιάκος, "Τοπικά και ευρύτερα ιστορικά συμβάντα και προσωπικά βιώματα", αυτοέκδοση, Βόλος 2006. Σελ. 29-34 και 41-46*

ΒΙΩΜΑΤΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΨΙΜΟ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΟΣΩΝ ΕΖΗΣΑΝ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ (1943)

Συλλογή μαρτυριών – επιμέλεια, Παναγιώτης Νάννος

Ογδόντα (80) χρόνια μετά το κάψιμο των χωριών της Λίμνης Πλαστήρα από Ιταλούς και Γερμανούς κατακτητές, είναι δύσκολο να συγκεντρωθούν ζώσες μαρτυρίες για το ολοκαύτωμα, διότι οι άνθρωποι που έζησαν τα γεγονότα έχουν πεθάνει προ πολλού. Για να έχουμε την μέγιστη δυνατή αποτύπωση της ιστορικής πραγματικότητας αναζητήσαμε πρωτότυπες βιοματικές μαρτυρίες, κυρίως παιδιών του 1943. Είναι οι σημερινοί υπερήλικες, είναι οι δικοί μας αγαπημένοι άνθρωποι οι οποίοι έζησαν εκείνες τις δύσκολες ημέρες και κατέγραψαν εικόνες και συναισθήματα με τα μάτια της αθωότητας της παιδικής ηλικίας. Για την διασφάλιση της αξιοπιστίας των μαρτυριών, αναζητήσαμε ηλικιωμένους ανθρώπους υγιείς, με διαύγεια πνεύματος, καθαρή μνήμη και συγκροτημένο λόγο, οι οποίοι μας αφηγήθηκαν την δική τους εμπειρία. Επιλέξαμε αντιπροσωπευτικά ανθρώπους από χωριά που κάηκαν, ακριβώς για να φωτιστούν η ιστορία της εποχής εκείνης.

Ξεκινάμε με την αφήγηση ενός υπεραιωνόβιου Αγραφιώτη, ο οποίος ήταν αντάρτης του ΕΛΑΣ και έδωσε μάχη για να σταματήσει τις φάλαγγες των Ιταλών στο Ολοκαύτωμα του 1943 και κλείνουμε με την αφήγηση του Κώστα Η. Κάτσιανου, ο οποίος αν και γεννήθηκε το 1947 στο Μεσενικόλα, έζησε την εποχή μέσα από μαρτυρίες του οικογενειακού περιβάλλοντος. Επίσης ο ίδιος είναι κληρονόμος ιστορικού και λαογραφικού πλούτου του Μεσενικόλα, που διασώθηκε από το κάψιμο του 1943 και μας αφηγήθηκε την ακριβή ιστορία ειδών και αντικειμένων που έχει στην σπάνια συλλογή του την οποία προτίθεται να χαρίσει στο Δήμο προκειμένου να δημιουργηθεί ιστορικό μουσείο στο Μεσενικόλα.

Αφηγητές: Τσάβαλος Παναγιώτης, Κατοίκος Σταύρος, Κοτοπούλης Σωτήρης, Νάνου Ροδάνθη, Αγορίτσα Θεοδωρή, Μαλέτσικα Ελένη, Κάτσιανος Η. Κώστας, Αντώνης Η. Αντωνίου.

Παναγιώτης Χρ. Τσάβαλος, (Βουνέσι γεν.1927)

Το 1941 ήρθαν για πρώτη φορά οι Ιταλοί στο χωριό μας. Οι λεγεωνάριοι με τις κουκούλες άρχισαν τα βασανιστήρια ζητώντας από τους χωριανούς να παραδώσαν κρυμμένα όπλα. Ο Ιταλός αξιωματικός εγκαταστάθηκε στο σπίτι που έμεινε η δασκάλα Ιουλία Θανοπούλου με τη μάνα της και τον αδερφό της. Τους παρακάλεσε να σταματήσουν να βασανίζουν τους χωριανούς που ήταν καλοί άνθρωποι, όπως και έγινε. Δεν είχε βγει ακόμα το αντάρτικο. Τον Μάη 1943 ειδοποιηθήκαμε από τους Ελασίτες πως έρχονται οι Ιταλοί και έπρεπε να φύγουμε από το χωριό. Ο καθένας πήρε όσα πράγματα μπορούσε οι περισσότεροι τράβηξαν για τα ψηλό-

τερα βουνά. Η δική μας οικογένεια πήγε στη Ράζια όπου είχαμε καλύβι για να μείνουμε, η δεκαμελής οικογένειά μας μαζί και τα ζώα. Το πρωί αντικρίσαμε το ιταλικό ιππικό στα 800 μέτρα. Μόλις τους είδε η μικρή μου αδερφή έπαθε ανακοπή πέθανε και τη νύχτα τη θάψαμε στην άκρη στο χωράφι. Οι Ιταλοί έκαψαν όλα τα καλύβια με τροχοδεικτικές σφαίρες. Το δικό μας καλύβι είχε μπροστά ένα μεγάλο δέντρο και δεν το είδαν, θα καιγόμασταν όλοι μαζί με τα ζώα αν μας εντόπιζαν. Οι Ιταλοί αφού έδωσαν μάχη με τους αντάρτες μπήκαν στο χωριό και το έκαψαν και σκότωσαν όσους βρήκαν εκεί. Μετά τη συνθηκολόγηση οι Ιταλοί πιάστηκαν αιχμάλωτοι και μεταφέρθηκαν σε στρατόπεδο στη Νεράιδα. Όσοι χωριανοί ήθελαν τους έπαιρναν στα σπίτια για δουλειές, έδιναν οι Εγγλέζοι μισή λίρα τον μήνα για κάθε αιχμάλωτο. Σε μια άλλη επιχείρηση με τους Γερμανούς φύγαμε και πήγαμε στο Κατινάρι. Μας βρήκαν εκεί ζητούσαν αυγά, σκότωσαν τα σκυλιά του Λατίνου, πήραν και ένα γουρούνι. Εμείς φοβηθήκαμε και φύγαμε σε μια ρεματιά κουβαλούσαμε μαζί μας και μια αγελάδα. Ξαφνικά εκεί που λουφάξαμε ακούσαμε φωνές πολύ κοντά αλλά δεν μας εντόπισαν και έτσι γλυτώσαμε από βέβαιο θάνατο. Είχαμε μαζί μας και έναν αιχμάλωτο Ιταλό. Τραβήξαμε μεγάλη πείνα, πηγαίναμε στα χωριά του κάμπου με καυσόξυλα και παίρναμε δυο κιλά καλαμπόκι, κριθάρι, ρεβίθια και ότι άλλο φαγώσιμο. Η ταλαιπωρία μας τα χρόνια εκείνα δεν περιγράφεται, επιβιώσαμε, όσοι ζήσαμε από τύχη.

Σταύρος Σερ. Κατοίκος (Βουνέσι, γεν.1938)

Όταν κατέλαβαν οι Ιταλοί τα μέρη μας ο κόσμος εγκατέλειπε τα χωριά τρομαγμένος και έτρεχε για να φυλαχτεί πάνω στα βουνά. Έτσι και στο χωριό μας. Ήταν Μάης μήνας όταν μάθαμε ότι οι Ιταλοί έρχονταν από την περιοχή Μουζακίου ανεβαίνοντας προς το χωριό μας οι χωριανοί φόρτωσαν στα ζώα τα πιο απαραίτητα πράγματα και έφευγαν για τα ψηλότερα βουνά. Στην οικογένειά μας ο πατέρας μου φόρτωσε στο μουλάρι μας μια βελέντζα και διάφορα άλλα πράγματα και ξεκινήσαμε προς τα πάνω. Εμένα με έβαλαν στα καπούλια του μουλαριού και πιανόμουνα από το σαμάρι. Φτάσαμε στην Πεζούλα και πιάσαμε την πλαγιά απέναντι από το ποτάμι που ήταν το ελατόδασος, εκεί μας πήρε η νύχτα και κατασκηνώσαμε κάτω από ένα μεγάλο έλατο. Εκεί συναντήσαμε πολλούς χωριανούς. Βρήκαμε ένα ξερό έλατο, το βάλαμε φωτιά και έκαιγε όλη τη νύχτα. Μαζεύτηκαν γύρω του πολλές οικογένειες για να ζεσταθούν. Εν τω μεταξύ οι Ιταλοί έφτασαν στο χωριό και ξεκίνησαν το καταστροφικό τους έργο βάζοντας φωτιά στα σπίτια. Εμείς βλέπα με τον καπνό και οι χωριανοί εντόπιζαν πια σπίτια καίγονται και έλεγαν τώρα καίγονται τα κατοικαίικα αργότερα τα μπαλταδουραίικα ύστερα άλλα. Ο θρήνος δεν περιγράφεται όταν οι χωριανοί έβλεπαν τα σπίτια τους να καίγονται. Εκεί καθίσαμε 2-3 μέρες και όταν μάθαμε πως έφευγαν οι Ιταλοί πήραμε το δρόμο του γυρισμού για το χωριό. Το θέαμα που αντικρίσαμε ήταν θλιβερό. Τα

περισσότερα σπίτια ήταν καμένα και ακατοίκητα, άλλα μισογκρεμισμένα. Το σπίτι μας ήταν μισοκαμένο και δεν ήταν κατοικήσιμο. Ευτυχώς το σπίτι του θείου μου Χρήστου Τσάβαλου ήταν σε καλύτερη κατάσταση και μας δέχτηκε και μείναμε εκεί περίπου ενάμιση μήνα. Ύστερα πήγαμε και μείναμε στο δικό μας κατώι που ήταν σε καλύτερη κατάσταση. Το ξύλινο πάτωμα βέβαια από πάνω μας ήταν μισοκαμένο. Μετά τη συνθηκολόγηση των Ιταλών, το Φθινόπωρο 1943, τους μάζεψαν στο στρατόπεδο αιχμαλώτων στη Νεράιδα. Τότε ανακοινώθηκε πως όποιος επιθυμεί μπορεί να πάει να πάρει 1,2 Ιταλούς αιχμαλώτους για τις αγροτικές δουλειές και να εισπράττουν για κάθε αιχμάλωτο που φιλοξενούσαν μία λίρα το μήνα. Εμείς πήραμε έναν Ιταλό κοιμόμασταν όλοι μαζί και με το μουλάρι στο κατώι του μισοκαμένου σπιτιού μας. Ο δικός μας, τον έλεγαν Τζίνο, άρχισε σιγά, σιγά να διορθώνει τα χαλάσματα. Πολλοί από τους αιχμαλώτους ήταν μορφωμένοι και άλλοι καλοί μαστόροι. Έτσι σώθηκαν πολλοί αιχμάλωτοι από τους χωριανούς που πριν λίγους μήνες τους έκαψαν τα σπίτια. Αργότερα τους έβαλαν σε ένα καράβι για την Ιταλία και μάθαμε πως το βούλιαξαν οι Γερμανοί.

Ο κ. Κοτοπούλης Σωτήρης από το Μορφοβούνι (γεν. 1935) θυμάται:

-Λοιπόν μπάρμπα-Σωτήρη πες μου πόσο χρονών είσαι; Πότε γεννήθηκες; -Το 1935.

-Άρα 7-8 χρονών παιδί ήσουν. Τι θυμάσαι από τότε; Πρέπει να θυμάσαι καλά λογικά...

-Ε, θυμάμαι ότι φόρτωνε ο κόσμος τα ζώα, όταν έμαθαν ότι θα έρθουν οι Ιταλοί. Και πήγαμε πάνω στον Άγιο Κωνσταντίνο. Καθίσαμε εκεί ένα βράδυ και το άλλο το βράδυ μας έλεγαν ότι θα έρθουν Ιταλοί, οι μεγάλοι. Και φορτώσαμε εκεί τα μουλάρια με τα αναγκαία πράγματα

και πήγαμε στο Κρουονέρι πιο πάνω, στο βουνό, Αγιά Μαρίνα, δε θυμάμαι πως το λένε εκεί το μέρος.

-Πάνω από το Κρουονέρι δηλαδή;

-Πάνω από το Κρουονέρι ναι. Εκεί είδαμε το πρωί γύρω στις 10-11 η ώρα καπνούς να βγαίνουν από το χωριό, μεγάλους καπνούς, τι να θυμηθείς...

-Πες μου λίγο, η μάνα σου ήταν έγκυος εκείνη την εποχή ή είχε γεννήσει;

-Είχε μικρό παιδί.

-Το οποίο τι έγινε;

-Το έβαλαν καβάλα πανοσάμαρα εδώ στον Άγιο Κωνσταντίνο, ο πατέρας μου το τύλιξε και στην κορυφή εκεί στο Κρουονέρι, όταν έφτασαν και το κοίταξαν είχε πεθάνει. Και το πήρε εκεί ο Στέφανος ο Κατοίκος, έσκαψε με το τσεκούρι και το έθαψε.

-Δηλαδή ήταν ημερών το μωρό, ε;

-Ήταν ενός μηνός περίπου.

-Δεν είχε σαραντίσει δηλαδή ακόμα το μωρό; Και πέθανε από την κακουχία αυτή, έτσι; Το ότι ήταν έξω δηλαδή ένα βράδυ και μετά πάνω στη μεταφορά λογικά...

-Ναι εκεί στη μεταφορά μάλλον πέθανε.

-Θυμάσαι κάτι άλλο από αυτήν την ιστορία; Γυρίσατε εδώ δηλαδή στο χωριό, τι βρήκατε;

-Γυρίσαμε εδώ, οι μεγάλοι γύρισαν δηλαδή. Εμείς καθίσαμε εκεί που έχει ο Καλατζής το ντάμι. Θυμάμαι ο Πάνος, που ήταν ο μεγαλύτερος, έβαλε δύο κουβέρτες έτσι σαν καλυβάκια και εκεί τρυπώσαμε. Ήταν ο Βρόντος, ήταν οι Κατοικαίοι, ήταν κι άλλοι...

Εδώ, στο χωριό, που γύρισαν οι μεγάλοι, πύρωναν ακόμα τα σπίτια από τις φωτιές. Εμείς καθίσαμε εκεί καμιά βδομάδα. Και μετά έρχονταν ένας - ένας προς τα δω και καθάριζε κάνα ντουβάρι και έφτιαχνε κάνα καλύβι από δω και από κει, για να στεγαστεί μέσα.

-Άρα μία βδομάδα καθίσατε, μόνο και μόνο για να πέσει η φωτιά, για να σβήσουν δηλαδή τα κάρβουνα και όλα αυτά.

-Το σπίτι ακόμα εκεί πύρωνε από τα κάρβουνα που είχε μέσα, ε βέβαια.

-Και μετά, όταν μπήκατε στο σπίτι, όταν ήρθατε τι βρήκατε, πώς το είδατε;

-Τίποτα, όλα καμμένα. Στήλια πεσμένα, άλλα όρθια, άλλα...

-Κι ύστερα από αυτό ξεκινήσατε να το ξαναφτιάχνετε;

-Άρχισε ο καθένας να φτιάχνει ένα καλύβι, κάτι για να μείνει. Τι να πρωτοφτιάξει; Εμείς το 1952 το ξαναφτιάξαμε.

-Α, έμειναν δηλαδή τα σπίτια καμμένα μέχρι το 1952;

-Ναι. Μετά έφτιαξε ο Μήτσος ο Ραχωβίτσας, ο Σπύρος ο Καφεντζής εκεί πάνω, ο Πέτρος ο Καφαντάρης, η Ψύλλαινα εδώ, κι άλλοι πέντε-έξι ακόμα. Όποιοι ήθελαν έφτιαχναν τέτοια τότε, βοηθούσαν.

-Τώρα εσείς μείνατε εκεί χωρίς ρούχα, χωρίς τρόφιμα με τι ντυνόσασταν;

-Με τα ίδια. Δεν υπήρχε τίποτα τότε, πού να πας; Στην Καρδίτσα είχε Ιταλούς. Πήραμε κάτι πισσόχαρτα μετά με τον Πάνο και σε ένα τοίχο εδώ όπως μπαίνουμε μέσα, φτιάξαμε ένα μονόπλατο με πισσόχαρτα από πάνω και τρώγαμε εκεί. Το 1947 ύστερα πήγαμε στη Μητρόπολη για τρία χρόνια...

-Με το κάψιμο με τους Γερμανούς θυμάσαι κάτι;

-Θυμάμαι ήμασταν στον Πεταλίτη εμείς τότε, έρχονταν μέχρι του Γκουβέλα, τη ράχη που έχει ο Νασιάκος τις ελιές, εκεί ψηλά στα Κοτοπλέικα τ' αλώνια, που σκοτώθηκε αυτός ο Καψάλης, το παιδί. Πήγαν εκεί, ήταν ο Θωμάς ο Καρνάβας, ομαδάρχης τότε στους αντάρτες εκεί και λέει έρχονται οι Γερμανοί. Πάνε εκεί, το παιδάκι αυτό (Καψάλης) ανεκπαιδευτο, τον πήρε μια λόγχη στο κεφάλι και σκοτώθηκε. Και το πήραν και το πήγαν μετά κάτω στο εκκλησάκι και το έθαψαν τότε οι αντάρτες, με πέτρες γύρω-γύρω. όπως είναι τώρα και ο πατέρας σου. Μετά από χρόνια ήρθε ένας Ρέππας, λοχαγός ήταν, και του έφτιαξε την πλάκα στις βρύσες (αυτά θυμάμαι να τα διηγείται ένας δάσκαλος από τους παλιούς). Οι παλιοί τα θυμήθηκαν καλά και τα ξέρουν, τώρα δε ζει

κανένας απ' αυτούς.

-Με τους Γερμανούς θυμάσαι τίποτα άλλο;

- Δε θυμάμαι... Όπως έλεγαν, πέρασαν με τ' άρματα πέρα εκεί στο Μπλαζδινό και ότι χάλασαν τη γέφυρα, ο Αλεξανδρής εδώ και οι άλλοι που έρχονταν. Ο Αλεξανδρής, πρώτος εδώ με το πολυβόλο κάτω στη Μητρόπολη, στο Παλιόκαστρο, και στη γέφυρα από πάνω πέταγε χειροβομβίδες.

-Τη γέφυρα εδώ στο μύλο του Παπαδούλη εννοείς; Τη χάλασαν;

-Τη χάλασαν τότε οι αντάρτες, ναι.

-Τη γέφυρα τη θυμάσαι εσύ που τη χάλασαν οι αντάρτες; Από τι ήταν φτιαγμένη, από ξύλο ή από τσιμέντο;

-Τσιμεντένια.

-Και με τι την ανατίναξαν;

-Δεν ξέρω. Θυμάμαι στο Παλιόκαστρο πάλι, το 1947 νομίζω, προχώραγε ο Σκούφης και πήγαινε εδώ στο εκκλησάκι που έχει ο Πολύζος, προς τα εδώ τη γέφυρα που έρχεται από πάνω και έσκαβαν εκεί, το έκαναν αυλάκι για να μην περνάνε από πάνω με τα άρματα. Έσκαβαν τη γέφυρα αυλάκι, ψηλά το τσιμέντο, το χάλασαν το έκαναν αυλάκι, 50 πόντους μέσα, για να μην μπορεί να βαδίσει το αυτοκίνητο ή το άρμα.

-Έχουμε κάτι άλλο; Θυμάσαι κάτι άλλο γύρω από τους Γερμανούς; Όταν γυρίσατε στα σπίτια μετά που έφυγαν οι Γερμανοί, τι έκαψαν εδώ οι Γερμανοί, τι βρήκατε;

-Εγώ δεν θυμάμαι να έκαψαν εδώ στο χωριό οι Γερμανοί. Μόνο αν ήταν κανένα άκαυτο σπίτι από πριν.

-Έκαψαν σίγουρα, υπάρχουν στοιχεία. Απλώς επειδή τα σπίτια ήταν ήδη καμένα δεν είχαν τη ζημιά που είχαν τα άλλα. Γιατί στα στοιχεία που υπάρχουν αναφέρονται ότι κάηκαν στο Μεσενικόλα περίπου 220 σπίτια και εδώ στο Μορφοβούνι γύρω στα 180. Ότι βρήκαν δηλαδή, τα έκαψαν ξανά, τα κατέστρεψαν ολοσχερώς.

-Εγώ ξέρω ότι δύο σπίτια έμειναν άκαυτα, ένα το Κοτοπλέικο εδώ και ένα το Σκουφέικο πέρα. Αυτά τα δύο τα παλιά σπίτια. Τώρα τα έβαλαν φωτιά και δεν πήραν, δεν ξέρω.

-Τα έβαλαν. Επειδή εγώ το είδα το σπίτι, ειδικά το Κοτοπουλείκο φαινόταν μέσα η κάπνα και το κάψιμο που έκαναν τα σανίδια. Απλώς έσβησε η φωτιά από έλλειψη οξυγόνου. Το είδα αυτό ο ίδιος μέσα από το σπίτι, το έχω και φωτογραφία. Μου έδειξε ο Σωτήρης ο Κοτοπούλης πού έβαλαν τη φωτιά. Μου λέει: «Να εδώ έβαλαν τη φωτιά, έπιασαν φωτιά, να τα μαδέρια που ήταν μαύρα.» Και έτσι έγινε και έσβησε λόγω έλλειψης οξυγόνου γιατί υπήρχε παντού καπνός.

-Αυτά τα σπίτια πώς τα έκαψαν τότε; Ένα προς ένα;

-Ένα προς ένα, ναι. Έμπαιναν μέσα και έβαζαν φωτιά στα σπίτια, ένα ένα. Ήταν φαντάροι απλωμένοι, ο καθένας έπαιρνε από ένα-δύο σπίτια και τα έκαιγαν, μαζεύοντας σωρό πράγματα που υπήρχαν μέσα στα σπίτια και ανάβοντας φωτιά μ' αυτά.

Η Ροδάνθη Νάνου, το γένος Μανώλη (Μορφοβούνη 1937) θυμάται:

Ερώτηση: Τί θυμάσαι από τον Ιούνιο του 1943;

Απ.: Τότε ήμουν μικρή, ήμουν δεν ήμουν έξη χρονών, δεν θυμάμαι πολλά πράγματα. Εκείνο που θυμάμαι είναι ότι η μάνα μου με τον πατέρα μου έσκαψαν ένα πηγάδι μέσα στο κατώϊ κι έβαλαν μέσα μια κάδη, ένα βαρέλι που το ξεκούμπωσαν από πάνω και έμασαν το σιτάρι και το έριξαν μέσα στο βαρέλι αυτό και το σκέπασαν το βαρέλι με ένα τσίγκο και έβαλαν χώμα από πάνω.

Ερωτηση: Αυτό γιατί το έκαμαν;

Απ.: Να το κρύψουν, να μην το πάρουν οι Ιταλοί, Ούτε ήξερες ποιος θα πάρει και τί θα γίνουμε. Μας άλλαξε θυμάμαι η μάνα μου και έμασε τα ρούχα και τα έβαλε μέσα σε μία φράχτη. Αφού κήκαν τα σπίτια, κήκαν κι οι φράχτες, κήκαν και τα ρούχα. Το σπίτι έπεσε, ήταν διόροφο και στο κατώϊ έπεσαν καταή τα πατώματα, έπεσαν τα πράγματα, έπεσαν τα πράγματα που είχαμαν, έπεσε η σιατή (σκεπή). Το σιτάρι δεν κήκε, αλλά μαύρισε και λίκρισε, δεν τρωγόταν. Όταν γυρίσαμε από επάνω (από τα βουνά) έσκαψε, πρώτη δουλειά, ο καημένος ο πατέρας μου και η μάνα μου να ιδούν το σιτάρι, να ιδούν τί έγινε, γιατί το ψωμί ήταν το πιο απαραίτητο.

Ερώτηση: είχαν περάσει και την πείνα του 1941, οπότε ήξεραν...

Απ.: αυτό το σιαράκι το είχαν από τα χωράφια φκιασμένο και το είχαν στο σπίτι.

Ερώτηση: τί άλλο θυμάσαι πριν καούν τα σπίτια;

Απάντηση: Θυμάμαι ότι εγώ με την αδελφή μου την Στυλιανή είχαμε πάρει το ψαλίδι και το έβαλάμαν (στο χώμα), τότε δεν είχαμε τσιμέντα, είχαμαν χώματα οι ρούγες (αυλές) κι έκρυστάμαν το ψαλίδι μέσα στο χώμα στην αστρέχα από το σπίτι. Ύστερα φόρτωσε ο πατέρας με την μάνα μου τα πράγματα (στα ζώα), εγώ ήμουν το μικρότερο μ' έβαλε μπροστά καβάλα. Κοντά πήγε να περπατήσσει η Στυλιανή, αλλά ήταν αδύνατο κι αυτό το καημένο και μικρό (κορίτσι) το πήραν κι αυτό το έριξαν πανωσάμαρα «αϊ τσακουθείτε το ένα απ' του άλλου» είπαν και μας έδεσαν με μία τριχιά κεί (για να μην πέσουν από το μουλάρι) και μας πήγαν απάνω στο Σιρμιγκιώτικο (Φυλακτή). Εκεί στο Σιρμιγκιώτικο ήταν ένας ξάδελφος του πατέρα μου, είχε μια μεγάλη οικογένεια 4 αγόρια 4 κορίτσια, δέκα άτομα και πήγαμαν σε έναν έλατο και ήμασαν 3 οικογένειες από κάτω, τον ήξεραν αυτόν τον έλατο και όταν έβρεχε δεν έσταζε αυτός ο έλατος, ήταν καλύτερος από σπίτι. Κι αυτήν η θειά μ' η μακαρίτισσα, θεός σχωρέστην τώρα, είχε αγελαδούλες και άρμεγε γάλα και έφτιαχνε κουρκούτι (γάλα βρασμένο με λίγο αλεύρι) και είχε ένα σανίδι, τόσο δα ένα σανίδι, και μια βέργα πετρόβεργα τώρα εκεί έκοψε μια βεργούλα και άνοιξε φυλαράκια

και έφτιαξε μια γαλατόπιτα. Κι εκεί που την πήρε και την έβγαλε για να την φάμε την έπεσε κάτω, την έκαψε το ταψί, με τί να την τσακώσει η καημένη με την ποδιά κι αυτή και πέφτει η πίτα καταή, στα φουκάλια (κλαδιά από έλατα). «Πω – πω, τώρα τί θα κάνουμε;» είπε, ήταν μεγάλη η φαμελιά, είμασταν κι εμείς, ήταν και μια άλλη φαμελιά, δεν θυμάμαι τίνος φαμελιά, Σιρμιγκιώτες πρέπει να ήταν και αυτοί, μαζώνει τί μαζώνει η καημένη με τα χέρια στο ταψί, μαζεύομαστε όλα τα παιδάκια εμείς γύρω – γύρω, με τα δαχτυλάκια μαζεύαμε την κουρκούτι και την τρώγαμε, άμα ήταν κανέα φύλλο από το φουκάλι (έλατο), το έβγανάμαν απ' το στόμα, δεν αφήσαμε τίποτα επάνω στα φουκάλια, είμασταν και πολλά παιδιά...

Ερώτηση: Μετά, όταν γυρίσατε στο χωριό;

Όταν γυρίσαμε στο χωριό τι να βρούμε; Τίποτα. Έσκαψε ο πατέρας μου, πρώτη δουλειά, καθάρισε (τα καμένα) να βγάλει να δει το σιτάρι, το βγαλε, τί να δει; Απελπίστηκε. Ξείσιασε τα τείχια γύρω – γύρω ως το πάτωμα, ο τοίχος σταματούσε στα παράθυρα. Ξείσιασε και πάει στο Σερμενίκ (Φυλακτή) και πήρε κάτι ξιακρίδια απ' τις κολώνες απ' όπου έβγαναν σανίδια οι Σιρμιγκιώτες, τα φόρτωσε στο μουλάρι, τα έφερε και σκέπασε πρόχειρα το σπίτι. Τώρα, άλλα ξύλα έκοψαν κι από το λόγγο τον δικό μας, καστανιές, και το σκέπασε κι έβαλε τις άκρες από τα σανίδια, έλα όμως που οι άκρες ήταν ξερές και όταν έπιανε βροχή έμπαινε το νερό όλο μέσα, τί να κάνουμε; Με τί να το σκεπάσουμε; Κεραμίδια δεν υπήρχαν πουθενά γιατί κήκαν όλα τα χωριά. Το καλοκαίρι του 1944 ύστερα έφκιασαν κεραμαριό οι ίδιοι μόνοι τους επάνω στη Νεβρόπολη και δούλευαν γυναίκες και παιδιά, ο Γιάννης, η καημένη η Σία ήταν στο σπίτι μαγειρεύε φαγάκι, ψωμάκι, μικρή ήταν κι αυτή 10 – 11 χρονών. Και θέλω να σου πω δυσκολευτήκαμε πάρα πολύ, δεν βρήκαμε τίποτα. Ότι είχαμε φορτωμένο στο μουλαράκι. Και θα είχαμε εκεί το αλευράκι, λίγο τραχανάκο, δεν ήταν τότε όπως έχουν τώρα τα σπύρια, γεμάτα ζυμαρικά ζάχαρη, το ένα το άλλο. Δεν είχαμε τίποτα...

Ερώτηση: Τις πρώτες μέρες ύστερα όταν γυρίσατε και βρήκατε τα ερείπια του χωριού, φαγητό από που βρίσκατε; Πώς τη βγάζατε;

Πολύ δύσκολα. Ότι αλευράκι είχαμ κοντά μας, με εκείνο θα ζύμωνε, με εκείνο θα λα φτιάξει λίγο κουρκουτούλα, αν είχαμε και λίγο τραχανάκο, λάχανα. Πολύ δύσκολα, πάρα πολύ δύσκολα. Αν είχαμε καμία γιδούλα, καμία αγελάδα όπως Είσαι όλος ο κόσμος και άρμεγαν γαλατάκι, έβραζαν, έριχναν ψωμάκι μέσα, έτρωγαν...

Ερώτηση: Βοήθεια υπήρχε από κάπου;

Από πουθενά δεν υπήρχε βοήθεια. Κοντότερα με τον εμφύλιο ύστερα ήρθε η βοήθεια, έφερναν ζάχαρη έφερναν αλεύρι, φαρίνα αλεύρι, τότε έφαγάμ πρώτη φορά άσπρο ψωμί. Μας έδωσαν αλεύρι και ζύμωσε η καημένη η Σία - μικρό κοριτσάκι και αυτό- και έφτιαξε ένα ψωμί, μία πθαμή. Ε... Ούτε φαί ήθελαμ ούτε τίποτα με εκείνο το ψωμί. Είμασταν από το νερόμπλουμ το σάρι μαθημένοι, ολικής άλεσης...

Ερώτηση: Τι θυμάσαι από το 1943;

Από το 1943 δεν θυμάμαι τίποτα άλλο, παρά λίγα πράγματα. Ξανασυγκεντρωσά-
μαν πάλι εκείνα που είχαμε από πριν και πήγαμε στην Κερασιά. Λογικά τώρα ήταν
με τους Γερμανούς, το Νοέμβριο που ήρθανε να κάψουν πάλι τα χωριά. Δεν θυμά-
μαι καλά γιατί ήμουν μικρό παιδάκι. Και ύστερα τότε τα παιδιά δεν ήταν ζυμωμένα,
όπως είναι τώρα όλα τα παιδιά. Πήγαμε λοιπόν στην Κερασιά, είχε ένα φίλο εκεί ο
πατέρας μου, είχε ένα σπίτι πέτρινο, διώροφο. Πήγαμε εκεί, τι να δούμε; Μας κα-
λοδέχθηκε ο άνθρωπος, δεν μπορώ να πω, και η οικογένειά του, όλοι. Δε μας είπαν
κάτι που πήγαμε εκεί. Έκατσάμαν εκεί, εκεί να δεις ψύρα, όλου του ντουινιά... Γιο-
μοσάμαν ψύρα! Φτώχεια είχαμε και εμείς εδώ και δεν υπήρχαν σκόνες τότε, αλλά
μάννα μου ζεματούσε πολύ τα ρούχα. Τα βανε στο καζάνι, τα πλενε, τα ζεματούσε και
ύστερα τα βγανε και τα άπλωνε. Αν δεν έβραζαν στο καζάνι τα ρούχα, δεν γινόταν
πλύσιμο. Και δεν είχαμε ψείρες από δω εμείς, αλλά εκεί μας έφαγαν. Όταν γυρίσα-
με, η βελέντζα που είχαμε μαζί, κάτι σκεπασματάκια, στο καζάνι τα βαλε ούλα η
μάννα μου, και έβγαιναν τα τομάρια από τις ψείρες απαναθέ στο νερό.

Ερώτηση: Όταν γυρίσατε, το Νοέμβριο στο χωριό, τι βρήκατε;

Τίποτα δεν βρήκαμε Παναγιώτη μου, πάνε όλα. Τίποτα δεν βρήκαμε... Στο χω-
ριό όλο ζήτημα να άφησαν 10 σπίτια άκαυτα, τα άλλα τα έκαψαν όλα. Δεν άφησαν
τίποτα όρθιο.

Ερώτηση: Και πώς βγάλατε χειμώνα ύστερα, πού πήγατε;

Ε, σ' αυτό το σπιτάκι πάλι, το έφτιαξαν λίγο μετά μέχρι τις άκρες, το σκέπασαν. Εκεί
μέσα... μην το συζητάς πώς βγάλαμε χειμώνα. Έσταζε κιόλας, βέβαια το χειμώνα φού-
σκωναν τα σανίδια και δεν έσταζε τόσο, όταν έπιανε η αντάρα και ώσπου να έρθει η
βροχή. Μαζώνομασταν σε καμία άκρη που δεν έσταζε, ο ένας πάνω στον άλλον, να μην
μουσκεύουν τα στρώματα μας. Πάρα πολύ δύσκολα, μην συζητάς πόσο. Και παίρναμε τα
τσιουλάκια μας ψηλά, από πάνω μας, και καθόμασταν, τι άλλο να κάνουμε. Ανάβαμε
και φωτίσα στην άκρια, ούτε παράθυρα, ούτε χατίλια, ούτε τζάκι, ούτε τίποτα. Μες στα
καμένα, καμένοι και μεις. Έλεγαν τότε θυμάμαι: Απόψε αν κάνει κρύο, θα το φειρίσου-
με το κουτάβι απ' το κρύο δηλαδή, που θα μέναμε ξύπνιοι. Ή το άλλο, Πω πω απόψε θα
τα μετρήσουμε τα αστέρια, πάλι χαριτολογώντας λόγω του κρύου που δεν θα μας άφη-
νε να κοιμηθούμε. Με τι να σκεπαστούμε, με τι να ντυθούμε, δεν υπήρχαν ρουχάκια. Το
θυμάμαι αυτό το κρύο, όπως και την πείνα τη θυμάμαι. Πήγαινε η μανούλα μου και
μάζωνε λάχανα με το σακί, μέχρι τα βουνά απάνω πάενε και μάζωνε τσουκνίδια με την
Προκόπαινα, ήξερε η Προκόπαινα εκεί σι' απάν που βγαίνουν τα τσουκνίδια. Και πή-
γανε και έφεραν ένα σακί ζαλικά, και έκατσαν και τα τρίψαν και έφτιαξαν, μερικά
πλαστό, άλλο ζιμάτρι... Τι να φας; Και με τι λαδάκι; Με τι να πάρεις, με τι να αγοράσεις;
Τι να πουλήσεις; Τ' αμπέλια χάλασαν, τα σπίτια κήκαν, τίποτα δεν υπήρχε λόρθο. Ότι

είχαν απ' την άνοιξη μαζωμένο, τι μπορείς και να φορτώσεις σε ένα μουλαράκι; Την καημένη τη Σία, τη ζαλίκωσε η μάνα μου λίγο βαμπάκι, δεν θυμάμαι πώς είχαν δώσει τότε κάτι βαμπάκια. Το έβαλε σ' ένα σακουλάκι η μάνα μου και το ζαλίκωσε στη Σία, και το πήρε σ' απάν. Αυτό το βαμπάκι το 'ξαναν οι γυναίκες, το έγνεθαν και έπλεκαν ρουχάκια, φουστούλες με τις βελόνες και έφτιαχναν για να φοράνε.

Ερώτηση: Το βαμβάκι που το βρήκε;

Δεν ξέρω τώρα, το έδωσαν στην κοινότητα. Από πού ακριβώς το έδιναν δεν ξέρω. Γιατί τότε δεν υπήρχαν βαμπάκια εδώ στη Θεσσαλία, δεν έσπερναν. Απ' αλλού το φεραν αυτό το βαμπάκι. Και έπλεκε τότε ο κόσμος. Η καημένη η Σία δηλαδή, η μάνα μου δεν άδειαζε. Στο δρόμο περπατούσαν και έπλεκαν οι καημένες οι γυναίκες, για να μπορέσουν να φτιάξουν ρούχα, κάλτσες. Όπως πηγαίνουν το πρωί στα χωράφια και όπως γυρνούσαν πάλι το βράδυ, με το πλέξιμο στα χέρια ήταν όλες. Ήταν και μακριά τότε οι δρόμοι για να τους κάνουν με τα πόδια, έπαιρναν το πλέξιμο στα χέρια και περπατούσαν. Από τη Ράζια σκέψου για να βγεις στο χωριό ήθελες δύο ώρες (περπάτημα). Οπότε επειδή δεν είχαν χρόνο και δεν προλάβιαν, τον εκμεταλλεύονταν κατ' αυτόν τον τρόπο. Είχαν και οικογένειες μεγάλες, τότε, ήταν πολλά παιδιά. Δεν ήταν η φαμίλια τότε με δυο-τρία παιδιά μόνο, όπως είμαστε τώρα και με δύο γονείς. Τότε έφταναν και δέκα (10) άτομα στο σύνολο η οικογένεια.

Ερώτηση: Από παπούτσια πώς τη βγάλατε, τι είχατε;

Α, που τα ξέραμε τότε τα παπούτσια; Όταν φώτιζε η νονά έβανάμαν παπούτσια στα πόδια. Πού να τα βρούμε τα παπούτσια; Γουρνοτσαρχάκια φορούσαμε. Τα Χριστούγεννα που έσφαζαν τα γουρούνια μας έφτιαχνε από την κοιλιά του γουρουνιού ο πατέρας μας, και τα τρία τα κορίτσια (αδερφές). Τον Γιάννη τον έφκιανε από τη ραχιά, γιατί πήγαινε για δουλειά αυτός, όντας μεγαλύτερος. Στους μεγάλους έφτιαχναν από την ραχιά του γουρουνόμαρου, εμάς τα μικρά από την κοιλιά. Τα έκοβε μικρά ο πατέρας μου με το μέτρο, πατούσαμε ψηλά, έπαιρνε τη σακοράφα, έβγανε ίδιο κομμάτι απ' #39; το δέρμα και τα φκιανε. Και τα χαιρόμασταν πολύ. Η Στυλιανή θυμάμαι διάλεγε το καλύτερο πάντα. Η καημένη η Σία δεν μιλούσε, εγώ πάλι ήμουνα μικρή. Εγώ ετούτα θέλω; έλεγε στον πατέρα μας η Στυλιανή. Μας τα έπαιρνε πάντα τα καλύτερα! Πολύ δύσκολα χρόνια Παναγιώτη, πολύ.

Ερώτηση: Τον βομβαρδισμό που έκανε το αεροπλάνο στο χωριό τότε τον θυμάσαι;

Δεν τον θυμάμαι, όχι. Το πυροβόλο που έριχναν από το Παλιόκαστρο θυμάμαι μόνο. Έβαζαν από το Παλιόκαστρο μέσα και τα έριχναν εδώ μέσα στο χωριό, βίδες, με το πυροβόλο. Και είχε πάει μία μέρα η μάνα μου στο κτήμα. Και εκεί όπως μπήκε μέσα στο χωριό ο όλμος, πετάχτηκε ένα βλήμα (ίσα με ρεβίθι) και καρφώθηκε ντιπ στο λαιμό της. Παραλίγο να της κόψει το λαιμό, στο τσακ τη γλύνωσε. Και σηκώθηκε και πήγε με το Δημητράκη και τον Παναγιώτη το Σταμογιώργο στο Μεσενικόλα που

ήταν εκεί ένας φαρμακοποιός. Τους είδε, προσπάθησε να το βγάλει έτρεμαν τα χέρια του. Τι με κοιτάς, του λέει, γιατί τρέμεις; Βγάλτο, να μην το βγάλω μόνη μου! Το έβγαλε ύστερα αυτός, το έβαλε βάμμα και ότι άλλο είχαν εκεί οι αντάρτες από φάρμακα και ήρθαν στο χωριό με το σουρούπωμα.

Ερώτηση: Οι Ιταλοί χτυπούσαν αδιάκριτα από κάτω;

Οι Ιταλοί δε χτυπούσαν. Δεν θυμάμαι να χτυπάνε. Ο όλμος αυτός που σου είπα πριν ήταν το '47, στον εμφύλιο. 1946-1947, κάπου εκεί μέσα, πριν φύγουμε. Ήταν ανταρτοκρατούμενο τότε το χωριό μας, αλλά έφτιαξαν και οι χωριανοί.

Ερώτηση: Τι θα έπρεπε να κάνουν δηλαδή οι χωριανοί;

Να μη ματώσουν μέσα στο χωριό. Αφόπλισαν τον Κωστόπουλο, σκότωσαν δύο - τρία παλικάρια, τώρα πώς τους αφόπλισαν ακριβώς δεν το ξέρω. Από ότι ακούγαμε, μαζεύτηκαν εκεί στα Κοτρώνια, στα Κήπια, στου Τσούλα (το σπίτι) από την πέρα μεριά, και μαζεύτηκε όλος ο στρατός, 140 περίπου άντρες, οπλισμένοι. Τώρα πώς τους περικύκλωσαν, πώς τους έκαναν δεν ξέρω, δεν θυμάμαι, ήμουν μικρή τότε. Και τους πήραν τους στρατιώτες και τους μοίρασαν όλους στα σπίτια. Στο δικό μας έφεραν δύο. Και τη νύχτα τον πήραν τον κόσμο από κει. Που τους πήγαν τι τους έκαναν δεν ξέρω. Ούτε κανένα από τα παιδιά ήξερε τότε τίποτα η μεγαλύτερη Βέβαια όπως ο αδερφός μου ο Γιάννης ήξεραν πράγματα που ήταν μεγαλύτεροι σε ηλικία. Οι Κατσικέοι και αυτά τα παιδιά που ήταν στην οργάνωση ήξεραν. Όλοι οι μεγάλοι ήξεραν αλλά δεν μπορούσαν να πούνε.

Ερώτηση: Για αυτούς τους τρεις που σκότωσαν στον αφοπλισμό του Κωστόπουλου τι θυμάσαι;

Θυμάμαι που έλεγε η μάνα μου ότι πήγαν προς τα κάτω και τους έθαψαν και πήγαν τα σκυλιά μετά και τους ξέθαψαν και τους έβγαλαν τα πόδια έξω. Και είχαν κάτι τσερέπια με γιρλάντες οι αρίδες, τις έβγαλαν τα σκυλιά. Πήγαινε προς τα κάτω η μάνα μου, πέρασε και τους είδε. Αλλά εμάς δεν μας άφηναν να κάνουμε πέρα, αλλού απ' το σπίτι. Μάλλον τους είχαν θάψει πρόχειρα, τους είχαν σκεπάσει απλά με λίγο χώμα και τους ξέθαψαν τα σκυλιά.

Η κ. Αγορίτσα Θεοδωρή από το Νεοχώρι (γεν. 1937) θυμάται:

- Κυρία Αγορίτσα πόσο χρονών είσαι;
- Τώρα είμαι 88.
- Όταν έκαψαν τα χωριά οι Γερμανοί πόσο χρονών ήσουν;
- Ε τότε ήμουν μικρή.
- Πόσο;
- 8-9 χρονών, δεν ήμουν περισσότερο. Ας ήμουν και 10.
- Το 1943, το Δεκέμβριο που ήρθαν οι Γερμανοί και έκαψαν τα χωριά τι θυμάσαι;

-Θυμάμαι πήραμε τους δρόμους προς τα πάνω. Και μένα με ζαλίκωσαν κάτι κουρελιές, ήμουν μικρή και πιανόμουν απ' τα αρπάκια και δεν μπορούσα να βγω. Και έκλαιγα στο δρόμο.

-Και τι είχες φορτωμένο;

-Φορτωμένο ότι είχαμε εδώ απ' το σπίτι, για να φάμε στο δρόμο.

- Α, πράγματα του σπιτιού δηλαδή;

-Ε, τα είχε η μάνα μου και ο πατέρας μου, εγώ δεν είχα τίποτα.

-Τι είχατε πάρει μαζί σας φεύγοντας από το σπίτι;

-Τίποτα, λίγα πράγματα. Σπίτι τ' αφήσαμε...

-Λίγα ναι, έτσι. Φύγατε, πού πήγατε;

-Στα βουνά πάνω. Στην Καρίτσα, είχαμε ένα γουρούνι εκεί μέσα στο ρέμα, έσκουζε αυτό. Και πάει ο πατέρας μου και του έδεσε το στόμα, κόντεψε να ψοφήσει μέσα στο ρέμα. Και πήγαν και το έσφαξαν εκεί μετά. Το έσφαξαν και το φόρτωσαν και το πήγαν απέναντι στα βουνά, άναψαν φωτιές και καθόμασταν

-Και μετά πώς καταλάβατε ότι το έκαψαν το χωριό οι Γερμανοί;

-Βλέπαμε τους καπνούς από εκεί. Φαίνονταν από εκεί πάνω.

-Πόσα σπίτια έκαψαν οι Γερμανοί;

-Δεν ξέρω, το δικό μας πάντως σίγουρα. Δεν έκαψαν και πολλά εδώ, λίγα.

-Πόσα σπίτια είχε το Νεοχώρι τότε;

-Δεν ξέρω, δεν το ξέρω αυτό.

-Έκαψαν καμιά 50-60 σπίτια;

-Έκαψαν ναι, έκαιγαν συνέχεια. Αφού ο κόσμος δεν ήταν εκεί, έκαιγαν τα σπίτια και έφευγαν. Εμείς περάσαμε καλά εκεί που πήγαμε, πάνω στο βουνό. Ανάψαμε φωτιές και καθόμασταν εκεί. Είχαμε και την αγελάδα, βγάζαμε γαλατάκι και τρώγαμε και καθόμασταν εκεί.

-Ύστερα από πόσες μέρες γυρίσατε πίσω;

-Δεν ξέρω ακριβώς, γυρίσαμε πίσω και δε βρήκαμε τίποτα.

-Το σπίτι σας πώς ήταν;

-Καμμένο. Και έτσι μπήκαμε στο υπόγειο, καθάρισε εκεί λίγο θυμάμαι η μάνα μου, ανάψαμε μια φωτιά και καθόμασταν εκεί.

-Μέσα στα καμένα δηλαδή;

-Ναι, ναι, στα καμμένα...

-Από φαγητό τι είχατε;

-Ό,τι υπήρχε. Γαλατάκι απ' την αγελάδα, αρμέγαμε και πίναμε. Ψωμί ζύμωνε η μάνα μου, αν είχαμε αλεύρι. Αν δεν είχαμε, τίποτα.

-Από ρούχα;

- Ό,τι είχαμε. Ότι είχαμε τα μαζεύαμε σε τσάντες και τα παίρναμε μαζί μας.

- Αυτά που φορούσατε και αυτά που είχατε μαζί σας;

-Έτσι ναι, μια αλλαξιά. Λες και είχαμε πολλά ρούχα τότε; Λίγα πράγματα...

-Και μετά, το χειμώνα, το Δεκέμβριο του 1943 και το 1944 όλο τη βγάλατε εκεί, μέσα στα καμένα;

-Μέσα εδώ, ήρθαμε πίσω στα σπίτια μας, αλλά καμένο το σπίτι. Τίποτα δεν είχαμε. Καθόμασταν όμως, πού αλλού να πάμε; Μικρά παιδιά είμασταν, είχε 3 παιδιά η μάνα μου, μικρά όλα. Τα 2 τα αδέρφια μου ήταν πιο μικρά από μένα. Περιπέτειες μεγάλες περάσαμε. Να μην ξαναγίνουν τέτοια πράγματα, δε θέλω ούτε να τα ακούω.

-Σε στενοχωρεί αυτή η συζήτηση;

-Δε με στενοχωρεί, όχι. Απλά τα πέρασα όλα αυτά και τα ξέρω. Δε θέλω να τα θυμάμαι.

Και από εδώ, από το Νεοχώρι, που πήγαιναν τότε στην Καρδίτσα με τα πόδια, Μ' ένα γαϊδουράκι; Και εκεί στο Μπλασδ' στον κατήφορο, έχεις περάσει από εκεί, για να μην πέσω στην κατηφόρα, πιανόμουν από την ουρά του γαϊδουριού και πήγαινα κοντά στο, δίπλα από την κοιλιά του.

Και είχαν έναν θείο, αδερφός του πατέρα μου, αυτός με πρόσεχε πολύ, πώς να στο πω. Ν> αγιάσει το χώμα του του ανθρώπου, πολύ με πρόσεχε. Πηγαίναμε στην Καρδίτσα, φορτώναμε ξύλα και ψωνίζαμε για το σπίτι, να φάμε. Παίρναμε ένα μπουκαλάκι λάδι, λίγο αλάτι, λίγα πράγματα. Ότι έφτανε από τα ξύλα, ότι λεφτά παίρναμε από τα ξύλα. Τι να ψωνίσουμε άλλωστε, δεν είχαμε λεφτά, δεν υπήρχαν.

-Μ' αυτά τα ξύλα δηλαδή που πουλούσατε κάνατε ότι κάνατε;

-Γνωρίζαμε κάποιους, πηγαίναμε τα ξεφορτώναμε σε σπίτια και μας πλήρωναν. Και πηγαίναμε στην αγορά ύστερα, ψωνίζαμε δύο πραγματάκια και από εκεί μετά παίρναμε τον ανήφορο. Προς τα πάνω ερχόμασταν καβάλα στο γαϊδουράκι, προς τα κάτω πηγαίναμε με τα πόδια.

-Στο δρόμο δεν φοβόσασταν μήπως βρείτε τίποτα Γερμανούς;

-Δε θυμάμαι. Πήγαινε πολλοί μαζί, με πολλά ζώα, δε θυμάμαι.

-Εκτός απ' το Φρίξο ποιον άλλον σκότωσαν; Πρέπει να ήταν άλλος ένας.

-Δε θυμάμαι, άμα μου τον πεις μπορεί να τον θυμηθώ.

Η κ. Αγορή Γώγουλου από το Νεοχώρι (γεν. 1937) θυμάται:

Κυρία Αγορή τι θυμάσαι από το Δεκέμβριο του 1943;

Ε, τι θυμάμαι, ήμουν μικρή. Μας πήρε ο πατέρας μου εδώ με τη μητέρα μου και πήγαμε στα Άγραφα, πάνω. Από εκεί ήταν ο πατέρας μου. Κι όταν γυρίσαμε, όπως είπατε, βρήκαμε το σπίτι μας καμένο, όπως και τα υπόλοιπα.

Πώς ήταν δηλαδή, σε τι κατάσταση ήταν;

Δεν υπήρχε τίποτα. Πήγαμε και μείναμε στον αδερφό του πατέρα μου μετά.

Στο Νεοχώρι έκαψαν πολλά σπίτια; Έκαψαν πολλά, ναι.

Πόσα περίπου;
δεν ξέρω, δε θυμάμαι ακριβώς.
Το μεγαλύτερο μέρος του χωριού κάηκε δηλαδή;
Τι να σας πω. 4-5 χρονών ήμουν εγώ, τότε δε θυμάμαι. Αλλά θυμάμαι ότι το δικό μας το σπίτι ήταν καμένο.

Ο κ. Κώστας Κρομμύδας από το Νεοχώρι (γεν. 1944) θυμάται:

Εμάς εκεί δίπλα στο σπίτι το δικό μας είχαν βάλει χέρι, έμενε μία γριά, η Χάιδω. Χάιδω τη λέγαμε εμείς. Στο σπίτι αυτό που κάηκε πρόπερσι, κατάλαβες. Αυτό το σπίτι το είχε αυτή και έκατσε εδώ αυτή τότε με τους Γερμανούς. Ήταν νέα τότε, έκατσε εδώ, είχε και ένα σκυλί, Μουρτσούνι το φώναζε. Και έσπερνε κολοκυθιές τα κήπια τα δικά μας τότε και το τάζε κολοκύθια και το σκυλί, βρασμένα. Και πάνε οι Γερμανοί, είχε ξυλόπορτα διπλή το σπίτι αυτό, το παλιό το δικό μας. Τους βλέπει αυτή και τους λέει μη παιδάκια μου, όχι μην το κάψετε. Και έτσι γλίτωσε αυτό το σπίτι, τα υπόλοιπα τα έκαψαν.

Μπαρμπα-Κώστα πόσα σπίτια έκαψαν, εσύ τι θυμάσαι;
Ε, τι να θυμάμαι εγώ, το 1943 δεν ήμουν καν γεννημένος.
Λέω από ακούσματα που έχεις, αν θυμάσαι τίποτα.
Έκαψαν πολλά γενικά, και πέρα στους Κατσιγιαννέους από έναν μπάρμπα δικό μου έκαψαν, και ζούσαν εδώ μετά, την είχε πεθερά τη manιά μου αυτός.
Με τους Γερμανούς δεν ήταν τότε οι Ιταλοί;
Οι Γερμανοί ναι, που πέρασαν από <δω και σκότωσαν τότε το Φρίξο.
Ποιον άλλον σκότωσαν τότε Γερμανοί;
Πολλούς σκότωναν τότε. Έναν θυμάμαι, που πήγαινε τότε στο μύλο εδώ να αλέσει ο καημένος, με το γομάρι είχε και χλαίνη. Και τον πέρασαν για αντάρτη, και του κόβουν μία ριπή και τον σκότωσαν.
Από το Νεοχώρι ήταν αυτός;
Δεν ξέρω σίγουρα αν ήταν Νεοχωρίτης αυτός, γιατί πήγαινε στο μύλο εδώ, στον Τσιτσιμπίκο, που είχε το νερόμυλο. Και τον είδαν αυτοί με τις μηχανές, σου λέει αυτός ανάρτηθ θα είναι, που είχε και τη χλαίνη. Τον κοπάνησαν μία και τον σκότωσαν. Ο Φρίξος, ο πατέρας της Ρίτσας, ήταν δραστήριος. Αν πήγαινε τότε που τον ζήτησαν οι Άγγλοι, θα ζούσε και θα ήταν κύριος. Περιλάβαινε και έπαιρνε τα βαρέλια εδώ στη Νεβρόπολη αυτός τότε, στο αντάρτικο αεροδρόμιο.
Θυμάσαι να έχει κανέναν άλλον νεκρό το Νεοχώρι εκτός από το Φρίξο;

Νεκρό επί Γερμανών, όχι. Είχε φύγει από εδώ το Νεοχώρι. Και τα γομάρια τα έβαζαν εδώ στο Καριτσιώτικο απέναντι, στο Ζυγογιαννέικο, μέσα στο λόγγο. Τα έβαζαν στον τρουβά και έβαζαν στάχτη μπροστά στο στόμα να μην γκαρίζουν. Εκεί πήγαμε εμείς.

Η κ. Μαλέτσικα Ελένη από την Πεζούλα (γεν. 1935) θυμάται:

- Ωραία, πες μου πώς λέγεσαι, πότε γεννήθηκες;
- Ναι, λέγομαι Ελένη Μαλέτσικα, όνομα πατρός Ιωάννου. Γεννήθηκα 12 Σεπτέμβρη του 1935 στην Πεζούλα.
- Γεννήθηκες, μεγάλωσες εδώ, έτσι;
- Εδώ - εδώ, ούτε μια ώρα δεν έφυγα από το χωριό, από την Πεζούλα. Πήγα στην Αθήνα τρεις φορές για κακό, σε ασθένειες που ήταν άρρωστος ο πατέρας μου και η αδερφή μου και μετά στο χωριό πάλι.
- Πες μου λίγο τι θυμάσαι από το κάψιμο των χωριών το 1943;

-Θυμάμαι ότι όταν ακούσαμε ότι πρόκειται να έρθουν οι Γερμανοί πήγε ο πατέρας μου με άλλους τρεις χωριανούς και έφτιαξαν μία καλύβα έξω στο δάσος και κουβαλούσαν τα τρόφιμα, σιτάρια, τα πάντα, ό,τι μπορούσαν τέλος πάντων. Ο πατέρας μου είχε το μαγαζί εδώ και άρχιζε να αδειάζει, υφάσματα παπούτσια που είχε, ποτά...

- Είχε μπακάλικο τότε, ε;
- Μπακάλικο ναι, το οποίο είναι και στη φωτογραφία εκεί. Και μετά κουβαλούσαμε με τα ζώα ότι σκεπάσματα είχαμε, ότι ήταν πιο αναγκαίο. Δεν μπορούσαν να κουβαλήσουμε όλο το σπίτι, ό,τι είχε το σπίτι και να το πάμε στο δάσος. Καθήσαμε εκεί, πέρασαν, να σου πω ακριβώς δεν θυμάμαι πόσος καιρός, είχε και χιονάκι ήταν Δεκέμβριος μήνας είχε 30 πόντους, ίσως και πιο λίγο, 25 περίπου πόντους χιόνι και στην καλύβα ήμασταν εκεί μικρά παιδιά. Την ημέρα βομβάρδιζαν οι Γερμανοί και τη νύχτα μαγείρευαν οι manάδες, ζύμωναν ψωμί, φούρνιζαν το ψωμί για να για να μπορεί να βγαίνει ο καπνός χωρίς να φαίνεται και χωρίς να υπάρχει κίνδυνος να βομβαρδίσουν το σπίτι οι Γερμανοί.

-Άρα σας βομβάρδιζαν επειδή ήξεραν ότι λείπετε από το χωριό;

-Ε βέβαια, ήρθαν πρώτα και έψαξαν. Αφού δεν είδαν κόσμο πήραν έναν, Απόστολος Μαυρογιάννης λεγόταν, από το σπίτι του και τον έκαψαν μέσα στην εκκλησία, εδώ στην Παναγία, όχι όπως είναι τώρα, ήταν παλιά εκείνη η εκκλησία.

-Πόσο χρονών ήταν ο Μαυρογιάννης;

-Να ήταν καμιά 70 χρονών; Μπα όχι, πιο μικρός πρέπει να ήταν, τώρα ακριβώς δεν θυμάμαι τα χρόνια του, αλλά...

-Αυτός γιατί δεν είχε φύγει, να πάει με τους άλλους;

-Ε δεν έφυγε γιατί νόμιζε ότι δεν θα τον βρουν. Έψαξαν όμως στο σπίτι του και τον βρήκαν.

-Τα σπίτια τα έκαψαν, όλα;

-Όλα ναι. Μόνο το πατρικό της μάνας μου, του Γιάννη Φλώρου, που είναι δίπλα εδώ. Ένα αυτό και ένα του Αντωνάκη εδώ πάνω.

-Το έβαλαν φωτιά και δεν κάηκε;

-Το έβαλαν ναι. Ήταν τριώροφο, ο κάτω όροφος όμως είχε υγρασία και ενώ το έβαλαν φωτιά δεν πήρε. Κι όταν γυρίσαμε, που είχαν ήδη φύγει οι Γερμανοί, επτά οικογένειες μέναμε σε αυτό το σπίτι. Πού να πάμε αλλού;

-Από όλα τα σπίτια της Πεζούλας δηλαδή μόνο δύο σώθηκαν;

-Τρία.

-Και μετά από αυτό πώς την έβγαλε το χωριό, που πήγε ύστερα;

-Ήρθε η στέγαση, το κράτος έστειλε μαστόρους και έφτιαξαν στον καθένα από ένα σπιτάκι δίπλα σε αυτό που κάηκε, ένα δωμάτιο μία κουζινούλα, αυτό ήταν όλο και όλο.

-Και έτσι τη βγάλατε δηλαδή;

-Ναι. Πού τότε τα σπίτια μεγάλα και καλοσυνάτα...

-Πόσο κόσμο είχε τότε το χωριό;

-Ακριβώς δεν ξέρω να σου πω. Πάντως θυμάμαι όταν γίνονταν οι εκλογές, έλεγε ο πατέρας μου, ήταν 800 περίπου άτομα οι ψηφοφόροι. Βάλε και αυτούς που δεν ψήφιζαν και τα μικρά παιδιά.

- Οι Γερμανοί σκότωσαν μόνο αυτόν τον έναν που έκαψαν στην εκκλησία ή είχαν σκοτώσει κι άλλους;

-Κι άλλους. Μία κοπέλα Αντωνάκη Γεωργία λεγόταν, Αντωνάκης το όνομα του άντρα της, αδερφή του Βαγγέλη Παπαθανασίου, τη σκότωσαν και την έριξαν μέσα στο ποτάμι. Και μία γιαγιά, Πασχάλη λεγόταν, του Σπύρου του Πασχάλη γυναίκα. Για αυτά τα τρία άτομα ξέρω. Τώρα, αν ήταν κι άλλοι και δεν ξέρω...

-Εσείς βέβαια είχατε τα τρόφιμα που είχε μεταφέρει ο πατέρας σας στο βουνό. Οι υπόλοιποι κάτοικοι;

-Και μας μη νομίζεις, όσο έφτασαν και με οικονομία. Μία κανατούλα τραχανά έτρωγε ολόκληρη οικογένεια, από 2 κουταλιές, δύο εσύ δύο εγώ, για να ζήσουμε.

-Ψωμί;

-Ψωμί λιγοστό κι αυτό. Με το δελτίο έλεγαν οι γονείς, άντε με το δελτίο παιδιά.

-Ωραία, σε ευχαριστώ πολύ Κυρία Ελένη.

Ο Αντώνης Αντωνίου από το Μπελοκομίτη (γενν. 1933) θυμάται:

**Α.Το κάψιμο των χωριών Μεσενικόλα – Βουνέσι, από
Ιταλούς τον Ιούνιο 1943**

Οι Γερμανοί κατακτητές προς τον τελευταίο χρόνο του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου αποφάσισαν να συντρίψουν την Εθνική Αντίσταση στα ορεινά χωριά των Αγράφων. Οι Γερμανοί κατείχαν τις μεγάλες πόλεις και στους Ιταλούς είχαν δώσει τις μικρές και τον έλεγχο της υπαίθρου. Το καλοκαίρι του 1943 έδωσαν εντολή στους Ιταλούς να κάνουν έφοδο και να υποτάξουν τα ημιορεινά χωριά από το Μεσενικόλα μέχρι το Μουζάκι. Τα στελέχη του ΕΑΜ Καρδίτσας είδαν τις προετοιμασίες των Ιταλών και ειδοποίησαν τα ορεινά χωριά των Αγράφων να κρύψουν τα εφόδια στα δάση και να είναι έτοιμοι, μόλις ξεκινήσουν οι Ιταλοί για τα χωριά, να κρυφτούν και οι ίδιοι. Έτσι και έγινε. Ένα πρωινό του καλοκαιριού χτύπησαν οι καμπάνες όλων των χωριών και όλοι οι κάτοικοι των ορεινών χωριών με τα ζώα τους, ανέβηκαν στις βουνοκορφές.

Οι Ιταλοί έφτασαν στο κεφαλοχώρι του Μεσενικόλα. (Παλιά ονομασία του Μεσενικόλα ήταν Πολίχνη, που σήμαινε μικρή Πόλη). Είχε μεγάλη εκκλησία, το Δημοτικό σχολείο και τριετές Σχολαρχείο στο κέντρο του χωριού. Είχε όλων των ειδών μεγάλα μαγαζιά. Πολλοί εύποροι κάτοικοι δάνειζαν χρήματα στους κατοίκους των γύρω χωριών. Τότε δεν υπήρχαν τράπεζες, για να δανείζουν στον κόσμο ιδίως των πτωχών χωρικών, αυτοί προσέφευγαν στους τοκιστές του Μεσενικόλα. Πρώτος και καλύτερος τοκιστής ο παππούς μου. Είχε 12 παιδιά αλλά και μεγάλη περιουσία και δάνειζε με το νόμιμο τόκο 12% και τον προτιμούσαν οι περισσότεροι κάτοικοι από τα γύρω χωριά. Το τοπικό ΕΑΜ ειδοποίησε από νωρίτερα τους κατοίκους των χωριών να φύγουν με τα ζώα τους και να κρυφτούν στα δάση και τα πιο ορεινά χωριά.

Μεσημεράκι έφτασαν στο χωριό Μεσενικόλα οι κατακτητές Ιταλοί για να σκορπίσουν ολόγυρα καταστροφή, φωτιά και θάνατο. Έκαψαν πρώτα τα σχολεία στο κέντρο το χωριού και μετά τα κεντρικά σπίτια. Μετά επεκτάθηκαν και στα περιφερειακά σπίτια καίγοντας και αν έβρισκαν γερόντια, που δεν έφυγαν με τους δικούς τους στα γύρω βουνά. Η μάνα μου ήταν από το Μεσενικόλα και ο παππούς της με τη γριά του είχαν σπίτι προς στην κορυφή του χωριού. Δεν ακολούθησαν τα παιδιά τους, γιατί ο γέρος 92 ετών έλεγε: οι Ιταλοί είναι ευγενείς, δεν πειράζουν γέροντες. Όταν πήγαν οι Ιταλοί στο σπίτι, η γιαγιά πήγε στο κοτέτσι να βρει αυγά από τις κότες, για να τα βράσει και να φάνε με το γέρο της. Την ώρα εκείνη μπήκαν οι κατακτητές στο σπίτι μπροστά ο Αξιωματικός, ακολουθούσαν δυο φαντάροι. Πλησίασαν στο κρεβάτι και ο αξιωματικός με το περίστροφό του φύτεψε μια σφαίρα στο αυτί του γέρου και μετά έφυγαν, αφού έβαλαν φωτιά στο σπίτι. Η γριά που ήταν κρυμμένη στο τέλος του

χωριού επέστρεψε και έσβησε την φωτιά. Γύρισε η γιαγιά έβρασε τα αυγά. Πήγε κοντά στο γέρο-παππού και του είπε: Σήκω, γέρο να φας το αυγό, που έβρασα και για εσένα. Αλλά ο γέρος δεν ανταποκρίθηκε. Βρισκόταν πλέον στα ουράνια.

Πριν την καταστροφή του χωριού, οι Ιταλοί είχαν κάψει το γειτονικό χωριό Βουνέσι, θα ειπεί ορεινό χωριό με μεγάλη θέα στον Θεσσαλικό κάμπο, το μετονόμασαν σε Μορφοβούνι. Εκεί γεννήθηκε ο Πλαστήρας, αλλά μεγάλωσε στην Καρδίτσα, γιατί ο πατέρας του δούλευε σε τσιφλίκι του κάμπου. Πήγαν εκεί οι Ιταλοί και έκαψαν όλα τα σπίτια και σκότωσαν όσους βρήκαν εκεί. Την επόμενη μέρα οι Ιταλοί πήγαν και συνέχισαν το καταστροφικό τους έργο στο Μουζάκι και τα κοντινά του χωριά. Οι ποιητές και τραγουδιστές της εποχής εκείνης έβγαλαν ένα τραγούδι:

*"Μεσενικόλα Βουνέσι Μουζάκι/Πότρα Πορτή Σκλάτινα Βασινιά
θα ξαναγίνουν πάλι όπως και πρώτα/από τη νέα μας τη γενιά"*

Η αντίσταση ΕΑΜ – ΕΛΑΣ - ΕΠΟΝ στα ποιήματα και τα τραγούδια ήταν πρωτόποροι!

Ο Αντώνης Αντωνίου από το Μπελοκομίτη (γενν. 1933) θυμάται:

Η 2η Μεγάλη Επιχείρηση κατά των Γερμανών, τέλος Νοέμβρη 1944.

Μετά την επέμβαση των συμμάχων στην Ιταλία οι σύμμαχοι κυρίεψαν την Ιταλία. Οι Ιταλοί αντάρτες συνέλαβαν τον Μουσολίνι και μετά από σύντομη δίκη τον καταδίκασαν σε θάνατο και τον εκτέλεσαν. Οι Γερμανοί στη χώρα μας στράφηκαν εναντίον των Ιταλών, οι οποίοι για να γλιτώσουν, ανέβηκαν στα βουνά και παραδόθηκαν στον ΕΛΑΣ και τον ΕΔΕΣ. Οι Άγγλοι, που συνεργάζονταν με τις ελληνικές αντιστασιακές οργανώσεις, είπαν να σκορπίσουν τους Ιταλούς στα ορεινά χωριά και να τους πάρουν οι έλληνες να δουλεύουν στα χωράφια τους. Οι Άγγλοι θα πλήρωναν μισή λίρα το μήνα, για τους αξιωματικούς μία λίρα αλλά αυτοί δεν θα δούλευαν. Έτσι τους σκόρπισαν σε όλα τα ορεινά χωριά.

Το πρωί της ημέρας εκείνης η καμπάνα της εκκλησίας χτύπησε δυνατά και ακούστηκε η φωνή : - Χωριανοί, οι Γερμανοί ξεκίνησαν από Καρδίτσα και ανεβαίνουν προς τα χωριά μας. Πάρτε τα πράγματά σας και πηγαίνετε πίσω από το απέναντι βουνό!

Θυμάμαι ότι η μάνα μου έβρασε το γάλα από την κατσίκια μας και φάγαμε όλοι. Μετά φώναξε εμένα και μου είπε: - Ντύσου καλά κι έλα κοντά μου με μια βέργα, να πάμε του γουρούνι στο ρέμα από τα παλιόσπιτα, να τα δέσουμε εκεί κοντά. Να το ρίξουμε μπόλικο καλαμπόκι και να πίνει νερό από το ρέμα. Έτσι και έγινε μπροστά εκείνη πίσω το γουρούνι και εγώ με μια βέργα να το χτυπάω σιγανά, για να προχωράει. Όταν το τακτοποίησαμε στο ρέμα η μάνα μου λέει: Μείνε εσύ εδώ και θα πω τον πατέρα σου με τα αδέρφια σου, να περάσουν να πάρουν κι εσένα στο βουνό. Εγώ θα ζαλικωθώ σκεπάσματα και τρόφιμα για λίγες μέρες και θα ανεβώ κι εγώ.

Μεσουράνησε ο ήλιος και πουθενά να φανούν πατέρας κι αδέρφια. Κατάλαβα ότι όλοι με ξέχασαν στο ρέμα. Ξεκινάω πορεία προς το χωριό. Μόλις έφτασα στο κάτω μέρος του χωριού βλέπω έναν αντάρτη με το όπλο του να κατεβαίνει. Πού πας μου λέει; Στο χωριό να βρω τους δικούς μου. Δεν υπάρχει ψυχή στο χωριό. Γύρνα να πάμε στο βουνό. Μπροστά εγώ πεινασμένος, διψασμένος, αλλά ο φόβος με έκανε να περπατώ όσο και ο αντάρτης. Όταν φτάσαμε στο μέσο του βουνού βλέπω από μακριά μια γυναίκα κατέβαινε. Μόλις πλησίασε, γνώρισα τη μάνα μου. Πού είσαι παιδάκι μου, γιατί χάθηκες και σε φέρνει ο αντάρτης; -Μάνα όλοι με ξεχάσατε!

Φτάσαμε σε μια Βρύση, ήπια αρκετό νερό, δροσίστηκα και με κάποια καλύτερη δύναμη ανεβήκαμε στο πίσω μέρος του βουνού. Εκεί ήταν κάτω από έλατα όλο τα χωριό και όλο το σόι της μάνας μου από το Μεσενικόλα. Η μάνα μου με οδήγησε στο έλατο, όπου κοιμόταν τα αδέρφια μου και μόνο ο πατέρας μου κάπνιζε το τσιμπούκι και μας χάρηκε, που γυρίσαμε.

Η μάνα μου είπε:

-Θέλεις μια φέτα ψωμί με δυο ελιές να φας;- Όχι μάνα, εγώ καίγομαι από τον πυρετό. Μόνο μια γουλιά νερό, για να δροσιστώ. Μετά θα γύρω να κοιμηθώ! Όλες οι οικογένειες κοντά στον έλατο είχαν φωτιά, τα βράδια έκανε δυνατό κρύο, έπρεπε να ζεσταίνονται. Οι οικογένειες ζεσταίνονται οι κάτοικοι πριν πάνε για ύπνο κάτω από τις βελέντζες.

Οι Αντάρτες υπερασπίζονται το Αεροδρόμιο της Νευρόπολης

Οι Γερμανοί πιο συστηματικοί στον πόλεμο ετοίμασαν την άνοδό τους στη Νευρόπολη, όπου ήξεραν ότι είναι το αντάρτικο αεροδρόμιο και έπρεπε να καταστραφεί.

Στο παρελθόν εκεί τις νύχτες προσγειώνονταν Αγγλικά αεροπλάνα και έφεραν εφόδια και λίρες από την Αίγυπτο, που την κατείχαν οι Άγγλοι. Ο ΕΛΑΣ ανέθεσε την άμυνα των ανταρτών στον Λοχαγό του στρατού Γερούκη. Εκείνος όρισε μια μεγάλη ομάδα ανταρτών του ΕΛΑΣ με οπλοπολυβόλα και αρκετές σφαίρες να οχυρωθούν στις δύο όχθες του ρέματος κακότραφος, όπου υπήρχε γέφυρα και ανέβαιναν από εκεί τα αυτοκίνητα προς το Τσαρδάκι, από εκεί φαίνονταν το οροπέδιο της Νεβρόπολης και όλα τα βουνά των Αγράφων. Οι αντάρτες στις όχθες της γέφυρας πολέμησαν γενναία και οι Γερμανοί δεν ανέβαιναν στο Τσαρδάκι και ο Γερούκης έτριβε τα χέρια του από χαρά, αλλά η χαρά ήταν σύντομη. Έφτασαν αντάρτες σύνδεσμοι από το Τσαρδάκι και είπαν στο Γερούκη: Σταματήστε τον πόλεμο, οι Γερμανοί έφτασαν στο Τσαρδάκι από Σέκλιζα, μοναστήρι Πέτρας, Λαμπερό και προχωρούν προς το αεροδρόμιο της Νεβρόπολης, Φύγετε προς το Μεσενικόλα. Ο Γερούκης έμεινε άναυδος, κατάλαβε το λάθος του ήταν από το χωριό Καταφύγι, που κοντά πέρασαν οι Γερμανοί και δε σκέφτηκε να κλείσει κι αυτό το πέρασμα!

Το αεροδρόμιο οι αντάρτες τα κάλυψαν με κλαδιά δέντρων και δεν φαινόταν που ήταν. Μία ομάδα Γερμανών προχώρησαν προς το Νεοχώρι, μεγάλο και εκτεταμένο χωριό, προχώρησαν χωρίς να κάψουν σπίτια και να σκοτώσουν γερόντια, τα άφησαν στην επιστροφή. Προχώρησαν και ανέβηκαν στη Νέγκορη. Έβαλαν σκηνές και γύρω έσκαψαν πολεμίστρες έστησαν οπλοπολυβόλα. Τα βράδια πολυβολούσαν συνέχεια, για να μην πλησιάζουν οι αντάρτες. Ο τελευταίος που έφευγε από το χωριό τον φώναξαν να σταματήσει και να γυρίσει πίσω. Εκείνος έτρεχε, για να σωθεί. Με μία ριπή οπλοπολυβόλου τον ξάπλωσαν κάτω νεκρό. Ήταν λεβέντης, αλλά στο πόλεμο οι καθυστερημένοι πληρώνουν.

Άλλη μεγαλύτερη ομάδα Γερμανών προχώρησε προς την Πεζούλα. Έκαψαν σπίτια και το σχολείο. Ανηφόρισαν προς το ορεινό χωριό τη Φυλακτική. Έκαψαν σπίτια και σχολείο. Όλοι οι Γερμανοί συγκεντρώθηκαν και προχώρησαν ως τη Νεράιδα, που ήταν το σπίτι του Πλαστήρα και έμεναν οι Εγγλέζοι (Φυσικά τώρα ήταν κρυμμένοι σε πιο ορεινά χωριά). Από το σπίτι του Πλαστήρα διεύθυναν την αντίσταση κατά των κατακτητών και πλήρωναν επιχειρήσεις του ΕΛΑΣ στη Ρούμελη και του Ζέρβα στην Ήπειρο και χρηματοδοτούσαν με χρυσές λίρες όλη την αντίσταση Άρη Βελουχιώτη (Κ.Κ.Ε.) και Ν. Ζέρβα (Δεξιά και Βασιλεία), που την προτιμούσαν οι Άγγλοι. Αλήθεια είναι μία, αν δεν έρχονταν οι Άγγλοι με αφθονία όπλων και αμέτρητων χρυσών λιρών, δεν επρόκειτο να γίνει εθνική αντίσταση στη χώρα μας με τόσες επιτυχίες, ιδίως σε σαμποτάζ. Οι αντάρτες του Βελουχιώτη τραβήχτηκαν πίσω προς τον Καρβασαρά. Έπιασαν ένα στενό πέρασμα, για να μην επιτρέψουν τους Γερμανούς να περάσουν από εκεί. Οι Γερμανοί μετά την καταστροφή της Νεράιδας του Πλαστήρα προχώρησαν προς τον Καρβασαρά. Βρήκαν μικρή αντίσταση από τους αντάρτες μετά από μια μάχη, που κράτησε λιγότερο από μισή ώρα, τελείωσαν τα εφόδια των ανταρτών και έφυγαν προς τα Βραγκιανά Ευρυτανίας.

Εγώ την εποχή εκείνη βρισκόμουν άρρωστος με υψηλό πυρετό. Έπινα λίγο νερό να δροσίζουμε και δεν μπόρεσα να πάω με τα αδέρφια μου στην κορυφή, για να παρακολουθήσω τη μάχη Γερμανών-Ανταρτών Κατά διαστήματα έρχονταν ένας από τα αδέρφια μου και με ενημέρωνε, για τη μάχη ανταρτών-Γερμανών.

Οι Γερμανοί έκαψαν τον Καρβασαρά (Σαρακατσάνικος οικισμός με ελάχιστους κατοίκους το χειμώνα). Μετά οι Γερμανοί κατέβηκαν και έκαψαν την Καρίτσα. Γλίτωσε το Μοναστήρι της Πελεκητής, γιατί δεν φαίνεται από Καρίτσα, Προχώρησαν και βρήκαν μπροστά τους το Πλακωτό (σήμερα λέγεται Αγία Μαρίνα από την εκκλησία του). Στο χάρτη υπάρχει Καρίτσα, Μπελοκομύτης. Καίγοντας το Πλακωτό οι Γερμανοί νόμισαν ότι έκαψαν το χωριό Μπελοκομίτη. Από την κορυφή του βουνού πολλοί κάτοικοι παρακολουθούσαν καμουφλαρισμένοι και οι χωριανοί μου χαίρονταν λέγοντας οι 12 Απόστολοι (εκκλησία και πολιούχοι του χωριού) μας έσωσαν. Θέλεις οι 12 Απόστολοι μας γλίτωσαν, θέλεις ο Χάρτης που είχε μετά την Καρύτσα το Μπελοκομήτη και χάρη στο Πλακωτό που βρήκανε μπροστά τους, το χωριό μου έμεινε άθικτο.

Την άλλη ημέρα εγώ συνέχιζα να υποφέρω από πυρετό, αλλά χαμηλότερο. Ήταν η γιορτή του Αγίου Ανδρέα. Ο μπατζανάκης του πατέρα μου φώναξε ολόγυρα ότι «Σήμερα που είναι η γιορτή μου θα φτιάξω «κατσιαμάκι» (χυλός από νερό και καλαμποκίσιο αλεύρι) σε μικρό καζανάκι, κατσιαμάκι για να φάει όλο το σόι το Ποδηματέικο από Μεσενικόλα και Μπελοκομήτη. Η μάνα μου έφερε λίγο κατσιαμάκι σε πιάτο και μου λέει:- Αϊ Αντώνη μ' φάε λίγο να νταϊακωθείς! (να δυναμώσεις)

Την είπα πάρε το μάνα, δώσε το στα άλλα παιδιά. Θα δοκιμάσω κάτι μόλις νιώσω απύρετος.

Η μάνα μου με μερικές άλλες γυναίκες κατηφόρισαν προς το χωριό, για να πάνε να φέρουν εφόδια γιατί τελείωσαν. Πολλοί κάτοικοι από την κορυφογραμμή παρακολουθούσαν τις γυναίκες που ανηφόριζαν προς το χωριό. Ξαφνικά βλέπουν να πλησιάζουν προς το χωριό μια ομάδα 50 περίπου ανθρώπων από τον ανατολικό δρόμο. Βάζουν τις φωνές και αμέσως δυο αντάρτες τρέχουν να προλάβουν τις γυναίκες, να μην μπουν στο χωριό. Πέντε αντάρτες τρέχουν προς την άγνωστη ομάδα που πήγαινε στο χωριό. Όλο σχεδόν το χωριό ανυπομονούσε και στεκόταν κρυμμένοι, για να ιδούν με τις γυναίκες και την ομάδα που πήγαινε στο χωριό τι θα απογίνει. Μετά από μια ώρα περίπου γύρισαν όλοι οι αντάρτες και είπαν στον κόσμο της κορυφογραμμής: Οι γυναίκες πήγαν να πάρουν τρόφιμα και να ταΐσουν τα ζώα τους. Οι άλλοι που πήγαιναν στο χωριό ήταν Ιταλοί αιχμάλωτοι και τους γυρίσαμε να πάνε στο Καροπλέσι ή την Καστανιά. Έτσι ηρέμησε η κορυφογραμμή κι εμείς, που έλειπε η μάνα μας. Ήλθε ο πατέρας μου κοντά μου και με ρώτησε: - Αντώνη πώς πας με τον πυρετό; - Πατέρα καίγομαι και δεν υπάρχει μια γουλιά νερό να δροσιστώ.

Πήγε ο πατέρας μου ολόγυρα στο σόι ζητώντας λίγο νερό, αλλά δε βρήκε πουθενά. Η βρύση ήταν μακριά στο δάσος! Εγώ καιγόμουν και τα αδέρφια μου έπαιζαν σε

ένα ισιάδι. Μόλις νύχτωσε καλά ήλθε η μάνα μου ζαλικωμένη και πολύ κουρασμένη. Μόλις ξεκουράστηκε ήλθε σε μένα και μου είπε: Τι κάνεις Αντώνη μου; - Καίγομαι μάνα από τον πυρετό και δεν υπάρχει πουθενά μια γουλιά νερό να δροσιστώ! Η μάνα μου παρόλη την κούραση της πήρε το γκιούμι και το φακό και χάθηκε μέσα στο δάσος. Μετά από ώρα γύρισε. Ακούμπησε το νερό κάτω. Ξάπλωσε λίγο να ξεκουραστεί και μετά έφερε σε μένα ένα ποτήρι γάργαρο δροσερό νερό. Το ήπια και μου φάνηκε ότι άρχισε να φεύγει ο πυρετός. Άρχισαν να έρχονται διψασμένοι από το σόι και να παίρνουν νερό.

Εγώ είπα στη μάνα μου:

- Α ρε μάνα, χρωστάμε όλοι μας πολλά σε σένα. Εγώ αν δεν έφερνες νερό, σε λίγη ώρα θα πέθαινα!

Την άλλη μέρα οι παρατηρητές από την κορυφογραμμή άρχισαν να φωνάζουν: -Οι Γερμανοί φεύγουν από τη Νέγκορη! Όλοι όσοι το άκουσαν φώναζαν δυνατά: -Ζήτω σωθήκαμε! Μαζί του φώναξα κι εγώ. Σε λίγο ήλθε η μάνα μου κοντά μου: -Τι κάνεις Αντώνη; Έπεσε ο πυρετός; - Μάνα τώρα που έφυγαν οι Γερμανοί έγινα καλά. Αν έχεις γάλα από την κατσίκια φέρε μου να πιώ! Μου έφερε ζεστό γάλα το ήπια και δυνάμωσα αρκετά. Μετά από καμιά ώρα ο πατέρας μου και τα αδέρφια άρχισαν να μαζεύουν τα πράγματα. Εγώ κάθισα κοντά στη φωτιά που έκαιγε εκεί κοντά. Φόρτωσαν όλα τα σκεπάσματα στο γάιδαρο. Πήγε η μάνα μου στον πατέρα μου και του είπε να βάλουμε τον Αντώνη πάνω στο σαμάρι. Ο Πατέρας μου με ρώτησε: -Αντώνη μπορείς να περπατήσεις; Εγώ απάντησα τώρα που έφυγαν οι κατακτητές, πάω με τα πόδια μέχρι την Καρδίτσα. Ο πατέρας έβαλε επάνω τον μικρό μας αδελφό. Μπροστά το ζώο με τον Ευριπίδη, πίσω εμείς τα αδέρφια και οι γονείς μας. Η χαρά μας ήταν απεριγράπτη, γιατί βρήκαμε το σπίτι και τα υπάρχοντά μας ανέπαφα. Μετά από πορεία μιας ώρας. Μεγάλη κατηφόρα και μικρότερη ανηφόρα. Μπήκαμε στην αυλή και εμείς τα παιδιά τραγουδούσαμε «Σπίτι μου, σπιτάκι μου, σπιτοκαλιβάκι μου».

Ο πατέρας μας ξεκλείδωσε την πόρτα. Μπήκαμε μέσα χαρούμενοι. Ο μεγάλος μας αδελφός είπε σε εμάς τους μικρότερους:- Πάτε έξω στην αυλή, ένας να φέρει προσανάμματα (κομμένες κλάρες), οι άλλοι ξύλα, για να ανάψω το τζάκι να ζεσταθούμε κι εμείς και το σπίτι, αλλά και οι γονείς μας. Ο πατέρας πήγε να δέσει το γάιδαρο στην καλύβα και να τον δώσει τροφή. Η μάνα να τακτοποιήσει τις γίδες. Να τις ρίξει τριφύλλι και να τις αρμέξει. Το κοπάδι όλο φύλαγε στο κοντινό δάσος ο γιδάρης και έτσι τώρα θα τρώγαμε όλοι ζεστό γάλα. Μετά κοιμηθήκαμε στα κρεβάτια ήσυχοι και ασφαλείς.

Τις καταστροφές των γύρω χωριών μας δεν τις πλήρωσε ποτέ κανείς. Οι Αμερικάνοι έκαναν ένα μεγάλο πρόγραμμα το σχέδιο «Μάρσαλ και έστειλαν αρκετά χρήματα σε 17 χώρες της Ευρώπης, για να αποζημιωθούν όλοι όσοι καταστράφηκαν τα σπίτια τους, αλλά και δημόσια έργα να γίνουν: Δρόμοι, γεφύρια και άλλα που κα-

ταστράφηκαν από τον πόλεμο. Όλες οι χώρες εφάρμοσαν το σχέδιο όπως πρότειναν οι Αμερικάνοι. Στην Ελλάδα πήραν τα λεπτά οι πλουτοκράτες, που τότε μας κυβερνούσαν και έφτιαξαν ελάχιστους δρόμους και τα άλλα τα έφτιαξαν πολυκατοικίες σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη. Οι Αμερικάνοι έστειλαν ένα δημοσιογράφο να έλθει στην Ελλάδα, για να ιδεί που πήγαν τα λεπτά ! Οι εφημερίδες έγραψαν ότι ήλθε να συμβιβάσει Κουκουέδες και Κυβέρνηση, για να λήξει ο εμφύλιος πόλεμος. Ο Αμερικάνος έγραψε τα ονόματα των πλουσίων που πήραν τα χρήματα. Πήγε και στη Θεσσαλονίκη, κατέγραψε κι εκεί ονόματα. Το βράδυ τον φιλοξένησαν στην παραλία οι πλουτοκράτες της Θεσσαλονίκης. Μετά το δείπνο τον παρέδωσαν σε άτομα της εμπιστοσύνης τους να τον πάνε στο ξενοδοχείο. Εκείνοι τον έπνιξαν στη θάλασσα. Την άλλη μέρα οι εφημερίδες έγραψαν ότι τον έπνιξαν οι κουκουέδες. Το δικαστήριο καταδίκασε το ΚΚΕ για τον θάνατο του αμερικανού και όλα τελείωσαν εκεί. ΈΤΣΙ λειτουργούσαν τότε οι ελληνικές Κυβερνήσεις!

Όλα τα παραπάνω είναι αναμνήσεις ενός δεκάχρονου τότε μαθητή.

Ογδόντα χρόνια μετά, επιμένουν να αντέχουν στο χρόνο μισοσβησμένα συνθήματα για το ΕΑΜ και την ΕΠΟΝ, στον τοίχο του καφενείου Βαγγέλη Τουλιά, στο Μορφοβούνι 2023. Τα γράμματα αποκαλύφθηκαν με την απομάκρυνση των σοβάδων και τον καθαρισμό του πέτρινου τοίχους και έφτασαν μέχρι σήμερα, η φωτογραφία είναι πρόσφατη.

Ομοίως αξίζει να αναφερθεί ότι στη θέση "σκάλες" Βουνεσίου, ήταν σε γιγάντια μορφή χαραγμένη η λέξη ΕΑΜ την οποία συντηρούσαν με ασβέστη και διακρίνονταν απο την κοινότητα Μητρόπολης. Το Βουνέσι ονομάστηκε απο την γενιά της Εθνικής Αντίστασης Χωριό Ηρώων και Θυσιών.

Ο ΜΕΣΕΝΙΚΟΛΑΣ ΤΟ 1943

Μέσα από αφηλογήματα/αφηγήματα ηλικιωμένων

όπως συνέλεξε και αποδίδει ο Κώστας Ηλία Κάτσιανος

Ωρέ και σαν βάρεσαν οι καμπάνες, «έρχονται οι Ιταλοί» φωνάζει ο ντελάλης, να χάνει η μάνα το παιδί και το παιδί τη μάνα, η κόρη αρραβωνιαστικό και οι παντρεμένες άντρα. Όλοι οι χωριανοί στις ρούγες τους τρομαγμένοι και περιμένουν εντολή για το επόμενο βήμα, στόμα με στόμα ακούγεται να κρύψουν τα πράγματα στα καταφύγια, στο σπίτι του Κολιού του Παϊζάνου.

Ένα από τα μεγάλα Αρχοντικά του χωριού που το υπόγειό του από την κατασκευή του ήταν φτιαγμένο για καταφύγιο, ούλο του χουργιά φορτώνει τα πράγματα στα ζώα, μπαούλα με προίκες, κασέλες με πολύτιμα πράγματα, δέματα, μοξιιάδες, φουσανέλες, πισλιά πόρπες, ασημικά, κοσμήματα, κουμπούρες, γιαταγάνια και ένα σωρό άλλα αντικείμενα. Όλη η ιστορία και η παράδοση του Μεσενικόλα μεταφέρεται στο καταφύγιο. Μερικοί σκέφτηκαν, όπως ο μπάρμπας μου Ηρακλής Κατσάκος αδελφός της μάνας μου, αφού πρώτα πήγε όλα τα πολύτιμα πράγματα στο καταφύγιο και να θάψουν τις προίκες των κοριτσιών στην αυλή. Όπως και έγινε, άνοιξαν έναν μεγάλο λάκκο, βάλανε μέσα όλα τα μπαούλα, βαρέλια γεμάτα με όλο το νοικοκυριό και διάφορα μικρόεπιπλα, τα σκέπασαν με αντίσκηνα βάλαν επάνω τσιγκους και μετά χώμα, όσο χώμα περίσσεψε το μετέφεραν μέσα στον αχυρώνα για

να μην δίνει στόχο. Επάνω στους τσίγκους κάνανε μια μεγάλη ξηλωσριά με αλμάκια κομμένα από τον απάνω δρόμο και έτσι ούτε φωνή, ούτε γάτα, ούτε ζημιά. Μερικά ακόμη τα φόρτωσαν σε ζώα και τα μεταφέρανε στην Καρδίτσα, όπου ήταν παντρεμένη η πρωτότοκη κόρη του Νίκου Κατσάκου, αδελφή της μάνας μου, της οποίας έτυχε να είμαι και κληρονόμος κι έτσι ήρθαν στην κυριότητα μου αρκετά από αυτά τα πράγματα κι έχω σήμερα να υπερηφανεύομαι για τον πλούτο του Μεσενικόλα. Μετά πήραν μαζί τους από έναν τροβά ο καθένας με ψωμί και τις λίρες, προίκες των κοριτσιών για να μην τους ληστέψουν νύχτα τις θάψανε κατ' στσι Λυκομαγούλες και πήραν το δρόμο της προσφυγιάς.

Έτσι ανενόχλητοι οι Ιταλοί μπήκαν στο Μεσενικόλα, λεηλάτησαν και κάψαν όλο το χωριό, όσους βρήκαν τους σκότωσαν επιτόπου. Δυστυχώς δεν γλύτωσε ούτε το καταφύγιο, οι Ιταλοί στην περιπολία τους βρήκαν στην πλατεία ένα μικρό κοριτσάκι, κόρη του ταχυδρόμου κι αυτό για κακή τύχη των Μεσενικολιτών γνώριζε για το καταφύγιο και τα μαρτύρησε όλα, πήγαν το λεηλάτησαν και μετά το βάλαν φωτιά. Έτσι χάθηκε όλη η παράδοση του Μεσενικόλα και μαζί και ο πολιτισμός του. Ευτυχώς μας μείναν τα πράγματα που θάψαμε στην αυλή και έχουμε σήμερα μερικά να θυμόμαστε τον παλιό καλό καιρό τότε που ο Μεσενικόλας το Αρχοντοχώρι ήταν γνωστό σε όλα τα βίλα έτια για τα καλά κρασιά του. Η θεία μου δεν μπορούσε να το

συγχωρήσει: «Τέσσερις τραπεζίτες είχαμε παιδάκι μου κι έρχοταν ούλοι οι Νευροπολίτες και οι Καραγκούνηδες και δανείζονταν λίρες να παντρέψουν τα κορίτσια τους. Τώρα όλα μαύρα κι άραχνα».

Οι περισσότεροι άρχοντες δεν ξαναγύρισαν στο χωριό γιατί ήταν η τρίτη φορά που τον κάψανε τον Μεσενικόλα. Αυτοί που επιστρέψανε πέρασαν φτώχεια και δυστυχία. Θυμάμαι μια εικόνα, αν και πολύ μικρός, όταν επιστρέψαμε στο χωριό, οι πέντε κόρες της γιαγιάς μου ήρθανε στο σπίτι μας, σαν τα πουλάκια στη μάνα κλώσα. Στ' αποκαϊδία ανάψαμε τον μπουχαρί. Αγκαλιασμένες όλες κλαί-

Μερικές από τις φωτογραφίες που διασώθηκαν από το κάψιμο του Μεσενικόλα, ο οποίος έχασε όλο τον πλούτο και τις μνήμες του.
Εικονίζονται Μεσενικολίτες φαντάροι του 1940.

γαν και τραβούσαν τα μαλλιά τους, η μία εξ αυτών έχασε τον άντρα της, 25 χρονών χήρα με τρία παιδιά, έσοδο κανένα. Άντε να ξαναρχίσεις να χτίσεις σπίτι και να φτιάξεις το νοικοκυριό σου, ευτυχώς τα πράγματα που είχαμε θάψει τα βρήκαμε άθικτα και έχουμε σήμερα μερικά από αυτά να μας θυμίζουν τις προπολεμικές όμορφες, πλούσιες μέρες του χωριού μας.

Θυμάμαι ακόμη η γιαγιά μου με πήρε και πήγαμε μια επίσκεψη στο σπίτι της Ευδοκίας. Εκεί ήταν η Ευδοκία με τον γιο της. Το σπίτι είχε καεί, έμεινε ακαη η αχυρώνα όπου και μέναν. Έχω στο μυαλό μου μια εικόνα, το παιδί της μέσα στο παχνί σκεπασμένο με τραγόμαλλο για να μην κρυώνει. Ήμουν πολύ μικρός, δεν θυμάμαι πολλά, έχω όμως στο μυαλό μου τη γιαγιά Σοφία που το φαγητό της ημέρας της ήταν κρεμμύδι, το έψηνε στη σπούρνη και έτρωγε το μισό το μεσημέρι και το άλλο μισό το τύλιγε σε ένα καλαμποκόφλου για να το φάει το βράδυ. Αλησμόνητες αναμνήσεις. Αυτά μου έλεγε και μετά έβγαλε το μαντήλι από το μανίκι της και σκούπισε τα δάκρυα της, τότε πια πόλεμος, λόγια της γιαγιάς μου της Κώτσινας της Κατσιανίνας κόρη του κτηματία Δημητράκη Νούσια. (Κ.Η.Κ. 2023)

Νέοι της ΕΠΟΝ Μεσενικόλα, 1943

ΝΑΖΙΣΤΙΚΕΣ ΘΗΡΙΩΔΙΕΣ - ΑΠΑΡΑΓΡΑΠΑΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΛΙΜΝΗΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ

Σπύρου Ε. Λάππα, Δικηγόρο, πρώην Βουλευτή Σύριζα Ν. Καρδίτσας.

Ι. ΠΡΟΛΟΓΟΣ. «Βρισκόμαστε στις 20 Φεβρουαρίου 1933: Η αφήγηση μίας συνηθισμένης μέρας σε αυτόν τον βαρύ χειμωνιάτικο μήνα στο Βερολίνο, κατά την οποία λαμβάνει χώρα, στα άνετα σαλόνια του Ράιχσταγκ, η μυστική σύσκεψη είκοσι τεσσάρων βαρόνων της Γερμανικής βιομηχανίας με υψηλόβαθμους αξιωματούχους του ναζιστικού καθεστώτος. Στόχος να «περάσουν από το ταμείο» για να χρηματοδοτήσουν την άνοδο και σταθεροποίηση στην εξουσία του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος και του αποτρόπαιου αρχηγού του. Είμαστε στον «παράδεισο της βιομηχανίας και των χρηματοοικονομικών», μαζί με τους Siemens, Agfa, Telefunken, Opel, Krupp, Άλμπερτ Φέγκλερ, Γκύντερ Κουάντ, Φρίντριχ Φλικ, Ερνστ Τέγκελμαν, Φριτς Σπρινγκκόρουμ, Αουγκουστ Ρόστερκ, Ερνστ Μπράντι, Καρλ Μπύρεν, Γκύντερ Χόιμπελ, Γκέορκ φον Σνίτσερ, Ούγκο Στίνες Τζούνιορ, Έντουαρντ Σούλτε, Λούντβιχ φον Βίντερφελντ, Βολφ-Ντίτριχ φον Βιτολέμπεν, Βόλφγκανγκ Ρόιτερ, Αουγκουστ Ντιν, Εριχ Φίκλερ, Χανς φον Λεβενστάιν, Λούντβιχ Γκράουτερ, Κουρτ Σμιτ, Αουγκουστ φον Φινκ και δρ Στάιν». Έτσι ξεκινά το βιβλίο του *Ερίκ Βυϊγιάρ «ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΔΙΑΤΑΞΗ»*.

Είναι η οικονομική ελίτ της Γερμανίας και βρέθηκε εκεί για να ξετυλίξει το κουβάρι της φρίκης για τον κόσμο και το όνειδος για τη χώρα τους, χρηματοδοτούν και προετοιμάζουν το παγκόσμιο σφαγείο, αυτοί οι «σοβαροί» και πετυχημένοι επιχειρηματίες και βιομήχανοι της Γερμανίας. Αλλοίμονο, αυτή τη χειμωνιάτικη νύχτα της 20ης Φεβρουαρίου 1933 στο Βερολίνο οι παραπάνω ζάμπλουτοι που αποτελούσαν την οικονομική ελίτ της Γερμανίας αποφάσισαν να υιοθετήσουν όσα δημόσια κήρυττε ο Χίτλερ, όπως «Είναι μεγάλη τύχη για τους ηγέτες που οι λαοί δεν σκέφτονται» ή «Γιατί ο άνθρωπος να μην είναι τόσο σκληρός όσο η Φύση;» ή «Η συνείδηση είναι μία επινόηση των Εβραίων».

Τυφλοί και κουφοί, Χίτλερ και οι οικονομικά κυρίαρχοι της Γερμανίας, γεμάτοι οίηση και αλαζονεία, μίσος περιφρόνηση για τους «ΑΛΛΟΥΣ» και τους «ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΥΣ», δεν μπορούσαν να ακούσουν τις κραυγές του **Χάινριχ Χάινε** που τους έλεγε ότι «Όπου καίνε τα βιβλία, στο τέλος καίνε και ανθρώπους», ούτε τις προτροπές του Γιουβενάλη από το παρελθόν που προειδοποιούσε: «Μία κοινωνία προβάτων θα βγάλει, αναπόφευκτα κάποια στιγμή, μία κυβέρνηση λύκων». Αντίθετα επέμεναν στη ρητορεία του Χίτλερ: «Αν θέλετε την εύννοια των μαζών, πρέπει να λέτε τα πιο ηλίθια και τα πιο χονδρά ψέματα». Και με τα ψέματα οικοδόμησαν το αφήγημα της Άριας Φυλής και έτσι ξεκίνησε το караβάνι της φρίκης, και οι οιμωγές της ανθρωπότητας θα ακούγονται στους αιώνες και στα πέρατα της οικουμένης για να θυμίζουν ότι το Γ' Ράιχ ξεκίνησε

τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μετέτρεψε τον κόσμο σε σφαγείο, ξαπλώνοντας στον πάγκο του χασάπη τους λαούς της Ευρώπης και όχι μόνο. Ο φρικτότερος πόλεμος στην ιστορία της ανθρωπότητας είναι πραγματικότητα.

II. Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ.

Η Ελλάδα έζησε φρικτές μέρες θανάτου, καταστροφών, ταπείνωσης και μαζικών εκτελέσεων από την Γερμανική κατοχή, γιατί δεν υποτάχτηκε στη Γερμανική μπότα, δεν «παρέδωσε» πνεύμα και ψυχή, δεν έσκυψε, δεν αποδέχθηκε την κατοχή, αντίθετα οργάνωσε την εθνική αντίσταση και πολέμησε μέχρι εσχάτων. Χαρακτηριστικότερη είναι η ΕΙΣΑΓΩΓΗ της ΔΙΑΚΟΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ: «Οι συνέπειες του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου για την Ελλάδα και τους πολίτες της υπήρξαν τρομακτικές και ανεπανόρθωτες, καθώς η χώρα υπέστη απρόκλητη και προμελετημένη επίθεση, αλλά και τη βάρβαρη κατοχή από τις δυνάμεις της ναζιστικής Γερμανίας, της φασιστικής Ιταλίας και της τσαρικής Βουλγαρίας. Η τριπλή αυτή κατοχή οδήγησε τον ελληνικό λαό στην απόλυτη εξαθλίωση, αφού εξάρθρωσε την οικονομία της χώρας. Η διαπίστωση αυτή προκύπτει αβίαστα από το υφιστάμενο υπηρεσιακό – κρατικό υλικό και τεκμηριώνεται από πλήθος ακλόνητων μαρτυριών και πληθώρα ιστορικών πηγών».

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος αποτέλεσε τον μεγαλύτερο πόλεμο στην ιστορία του Ανθρώπου, καθώς **60 εκατομμύρια** εκτιμώνται μόνο οι νεκροί, και από αυτούς τα **33 εκ.** ήταν άμαχοι και **6 εκ. Εβραίοι**, με αποτέλεσμα να εξαφανιστεί το 1/3 των νέων της Ευρώπης. Η Ελλάδα κατέχει την 1η θέση μεταξύ των Κρατών που θρήνησαν θύματα από τον πόλεμο αυτόν. Η αναλογία των θυμάτων επί του συνολικού πληθυσμού των **7.335.000** (έτους 1939) ανέρχεται σε ποσοστό **19,70%** (συγκριτικά στοιχεία: Γιουγκοσλαβία 13,83%, Γαλλία 2.65%, Ολλανδία 2.50%, Τσεχοσλαβία 2,44%, Λουξεμβούργο 2,34%, Βέλγιο 2,24%, Μεγάλη Βρετανία 1,55%, Η.Π.Α. 0,66%). Το ποσοστό αυτό για την Ελλάδα αντιστοιχεί σε απόλυτους αριθμούς σε **558.000** θανόντες και σε **880.000** αναπήρους, δηλαδή συνολικά **1.438.000** θύματα. Αριθμοί που προκαλούν σοκ, με πλήρως ερειπωμένες πόλεις, καταστραμμένες οικονομίες και βαθύ, πολύ βαθύ αίσθημα φρίκης και απελπισίας που απλώθηκε και κατά τον πόλεμο και μετά τον τερματισμό του για πολλά χρόνια στην ανθρωπότητα.

Ήδη, μεσούντος του πολέμου, οι Σύμμαχοι δήλωναν τη δέσμευσή τους για την παραδειγματική τιμωρία των εγκληματιών πολέμου και την καταβολή της δέουσας επανόρθωσης στις χώρες, όπως η Ελλάδα, που συμμετείχαν στον κοινό αγώνα με μεγάλες απώλειες σε έμφυχο και άψυχο υλικό.

Μετά το τέλος του πολέμου, οι ηγέτες των Συμμάχων δεν εφείδοντο ύμνων για τη συμβολή της Ελλάδας και της απaráμιλλης Εθνικής Αντίστασης στην ήττα των Δυνάμεων του Άξονα. Όταν, όμως, επέστη η ώρα των αποφάσεων για το ύψος των επανορθωτικών οφειλών που θα κατέβαλε στην Ελλάδα ο διάδοχος του ηττημένου Γ΄ Ράιχ, όλες αυτές οι μεγαλοστομίες ξεχάστηκαν ή δεν είχαν ουσιαστικό αντίκρι-

σμα. Οι ανείπωτες θυσίες του ελληνικού λαού, η μαζική λεηλασία που υπέστη το ελληνικό Κράτος και η συστηματική εξόντωση του πληθυσμού μπήκαν σε δεύτερη μοίρα. Ακόμα και οι επανορθώσεις που συμφωνήθηκε αρχικά να λάβει η Ελλάδα από τη Διασυμμαχική Επιτροπή, που συνήλθε στο Παρίσι το 1946, εκτός του ότι ήταν δυσανάλογα μικρές σε σχέση με το μέγεθος των καταστροφών που υπέστη, μειώθηκαν ακόμη περισσότερο με τη συναίνεση της Γαλλίας, της Μεγάλης Βρετανίας και των Η.Π.Α, αν και οι χώρες αυτές έλαβαν τη μερίδα του λέοντος σε αγαθά και αξίες αμέσως μετά τη λήξη του πολέμου.

Το χειρότερο, το 1953 με το περίφημο **άρθρο 5 του Συμφώνου του Λονδίνου**, οι γερμανικές οφειλές παραπέμφθηκαν ουσιαστικά στις καλένδες, αφού πλέον βασικός στόχος του δυτικού στρατοπέδου ήταν η δημιουργία μιας ισχυρής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, ώστε να αποτελέσει «ανάχωμα» και εμπροσθοφυλακή απέναντι στο «σοβιετικό επεκτατισμό», κατά την ψυχροπολεμική ρητορική. Μπροστά σ' αυτόν τον στόχο, η καταβολή των συμφωνημένων επανορθώσεων θεωρήθηκε ότι θα δρούσε ανασταλτικά στην ανασυγκρότηση και ισχυροποίηση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας.

Ήδη, τον Μάρτιο του 1948, πριν ακόμα ιδρυθεί η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, στη συνεδρίαση του κυβερνητικού Συμβουλίου Πολιτικών Υποθέσεων για το «Γερμανικό ζήτημα», ο προεδρεύων Παναγιώτης Πιπινέλης κατέστησε σαφές ότι, λόγω της ραγδαίας αλλαγής των διεθνών συσχετισμών, έπρεπε να αλλάξουν και τα σχέδια για τη μεταχείριση της Γερμανίας *«προς το συμφέρον της Ευρώπης ολοκλήρου γενικώς, και της Ελλάδος ειδικότερον, η Γερμανία -δηλαδή η χώρα ακριβώς εκείνη η οποία εγκλημάτησε κατά της πατρίδος μας- πρέπει να ανορθωθεί και [...] εις την προσπάθειαν [αυτήν] έχομεν συμφέρον να βοηθήσωμεν και ημείς, κατά το μέτρον των δυνάμεών μας»*. Έτσι η Ελλάδα, πριν ακόμη επουλώσει τις πληγές της, κατέστη αρωγός της μεταπολεμικής ανόρθωσης της Γερμανίας. Ταυτόχρονα οι νέοι Γερμανοί κυβερνώντες προσπαθούσαν να αποδράσουν από την ηθική και οικονομική ομηρεία του ναζιστικού παρελθόντος με στρατηγικές που απωθούσαν, εξασθένιζαν ή ακόμη και «εκκαθάριζαν σιωπηλά» τις φρικιαστικές μνήμες του πολέμου, ώστε να απεκδυθούν της ευθύνης τους να αποκαταστήσουν ηθικά και υλικά «τους αντιπάλους τους στον τελευταίο πόλεμο», όταν στο μέλλον θα λάμβανε χώρα η συνομολογημένη επανένωση της Γερμανίας. Ενδεικτικό για τον κυνισμό του είναι το παρακάτω απόσπασμα από την εισήγηση του Γερμανού πρέσβη στην Αθήνα προς την κυβέρνησή του το 1969: *«Με την υποστήριξη των Αμερικανών φίλων μας κατορθώσαμε να παραπέμψουμε στις ελληνικές καλένδες τις από τη Συμφωνία του Λονδίνου προβλεπόμενες τεράστιες επανορθώσεις για κράτη εχθρικά, έως ότου υπογραφεί η ειρηνευτική συμφωνία, παρηγορώντας κατ' αυτόν τον τρόπο τους αντιπάλους μας στον τελευταίο πόλεμο. ... Θα ήταν προς το συμφέρον μας να διατηρήσουμε αυτή την ενδιάμεση κατάσταση όσο γίνεται περισσότερο, έτσι ώστε οι αξιώσεις των τότε αντιπάλων μας είτε να αποσυρθούν είτε να παραγραφούν. Με άλλα*

λόγια: *δεν πρέπει να ξυπνήσουμε τους σκύλους που κοιμούνται*». Κυνισμός ή αμοραλισμός; Μάλλον και τα δύο.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα η μαρτυρική Κλεισούρα: όταν ο δήμαρχος της ζήτησε κάποια ενίσχυση που θα ελάφρυνε τις συνέπειες της άγριας σφαγής του 1944, το Γερμανικό Υπουργείο Εξωτερικών τον παρέπεμψε στα έξοδα επανεξοπλισμού και στη γενικότερη αμυντική προσφορά της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας στον «Ελεύθερο Κόσμο»! Αλλά και σήμερα, μερίδα του γερμανικού τύπου δεν φείδεται επιθέσεων εναντίον όσων Γερμανών ιστορικών και νομικών υποστηρίζουν τις ελληνικές διεκδικήσεις και μάχονται κατά του ιστορικού αναθεωρητισμού, που αναπαράγει τα επιχειρήματα των δωσίλογων συνενόχων των Ναζί, μετατρέποντας τους θύτες σε θύματα της αντίστασης των λαών στη φασιστική πανούκλα. Στη διαχρονική αυτή προσπάθεια των γερμανικών κυβερνήσεων να σωφρονίσουν τις «μη ορθές πολιτικά» μνήμες από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ώστε να αποφύγουν τις πρακτικές τους επιπτώσεις, εντάσσεται και η παραπλανητική, κατά τη γνώμη μας, δραστηριότητα διαφόρων ιδρυμάτων «διαχείρισης της μνήμης» (sic), που, ενώ αναγνωρίζουν την ανάγκη να διδαχθεί η σύγχρονη Γερμανία από τα εγκλήματα των Ναζί, θεωρούν πως είναι πλέον «πολύ αργά» για την υλική αποκατάσταση των θυμάτων τους και ότι «με τις αποζημιώσεις θα ανοίξει το κουτί της Πανδώρας»!

Είναι γεγονός ότι, με εξαίρεση την επίδοση ρηματικής διακοίνωσης στις 14-11-1995 οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν διεκδίκησαν μεθοδικά και με την ανάλογη επιμονή τις γερμανικές οφειλές απέναντι στην επί δεκαετίες παρελκυστική και αδιάλλακτη στάση των γερμανικών κυβερνήσεων. Αυτό όμως σε καμία περίπτωση δεν σημαίνει ότι υπήρξε ελληνική κυβέρνηση που παραιτήθηκε των δίκαιων αξιώσεών μας, όπως συχνά επιχειρεί να εμφανίσει -για ευνόητους λόγους- η γερμανική πλευρά. Την ίδια στιγμή βέβαια, αντιφάσκοντας, απαντά σε σχετική ερώτηση της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του Die Linke στις 6-2-2014, ότι «δεν είναι γνωστή στην Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση μια επίσημη οριστική παραίτηση της Ελληνικής Κυβέρνησης από την άσκηση αξιώσεων για επανορθώσεις». Αντίθετα, η απόδοση των επανορθωτικών οφειλών συνιστά νομική και ηθική αναγκαιότητα και μπορεί να αποτελέσει την καλύτερη βάση για να στηριχτεί μια εγκάρδια και ανέφελη σχέση ανάμεσα στο γερμανικό και τον ελληνικό λαό. «Η φιλία που στηρίζεται στη δικαιοσύνη και την ηθική συνέπεια είναι κοινή μας υπόθεση για την οποία αξίζει ν' αγωνιζόμαστε», τονίζουν στη «ΜΑΥΡΗ ΒΙΒΛΟ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ» (1998) το Εθνικό Συμβούλιο Διεκδίκησης των Οφειλών της Γερμανίας προς την Ελλάδα (Ε.Σ.Δ.Ο.Γ.Ε.) και η «Κίνηση Ενωμένη Εθνική Αντίσταση».

Υπό το πρίσμα αυτό το 2016 καταθέτει την Έκθεσή της η Διακομματική Κοινοβουλευτική Επιτροπή για τη Διεκδίκηση των Γερμανικών Οφειλών, αξιοποιώντας και το κοινοβουλευτικό κεκτημένο των από το 2012 αντίστοιχων επιτροπών, καθώς και των αρμόδιων κρατικών φορέων, όπως το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους (Ν.Σ.Κ.), το Γενικό Λογιστήριο του Κράτους (Γ.Λ.Κ.), το Υπουργείο Πολιτισμού και η

Τράπεζα της Ελλάδος, που τεκμηριώνουν τις διεκδικήσεις. Ανεκτίμητη είναι η συμβολή στην εθνική αυτή προσπάθεια, του Ε.Σ.Δ.Ο.Γ.Ε., του Δικτύου Μαρτυρικών Πόλεων και Χωριών 1941-1945, της Πανελληνίας Ένωσης Δικηγόρων (Π.Ε.Δ.) για τις Γερμανικές Αποζημιώσεις, των Ενώσεων Θυμάτων, των Γερμανών δικηγόρων και αγωνιστών της ομάδας «Α.Κ. Δίστομο» του Αμβούργου, της Διεύθυνσης Ιστορίας του Στρατού, της νέας γενιάς των ιστορικών και των νομικών του Διεθνούς Δικαίου, αλλά και των ερευνητών - μελετητών της κατοχικής περιόδου, από των οποίων τα έργα αντλήθηκε πολύτιμη γνώση.

Έχουμε, λοιπόν, αυτή τη στιγμή ένα ισχυρό εσωτερικό μέτωπο σε πολιτικό, νομικό και ιστορικό επίπεδο, ώστε να προχωρήσουμε συντονισμένα στη διεθνοποίηση των απαράγραπτων διεκδικήσεών μας, αξιοποιώντας και τις δυνατότητες της κοινοβουλευτικής διπλωματίας.

III. ΥΠΑΡΧΕΙ ΖΗΤΗΜΑ ΠΑΡΑΓΡΑΦΗΣ ΤΩΝ ΑΞΙΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΑΠΟ ΠΛΕΥΡΑΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ;

Στη Σύμβαση της Χάγης του έτους 1907 δεν υπάρχει πρόβλεψη για παραγραφή αξιώσεων που στηρίζονται στη διεθνή αστική ευθύνη του κατέχοντος κράτους. Περαιτέρω, υπάρχουν πολλά παραδείγματα διεθνών συμφωνιών για τη ρύθμιση εδαφικών ή άλλων διαφορών μεταξύ κρατών ή για την ικανοποίηση δικαιωμάτων ιδιωτών και, μάλιστα, για θέματα που παρέμεναν εκκρεμή για μεγάλα χρονικά διαστήματα, χωρίς να τίθεται ζήτημα παραγραφής. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι οι κατά το Διεθνές Δίκαιο κρατικές ή ιδιωτικές αξιώσεις της Ελλάδας κατά της Γερμανίας δεν μπορεί να υποστηριχθεί βάσιμα ότι υπέπεσαν σε παραγραφή.

Η δυνατότητα των συμβαλλομένων μερών σε διακρατικές συμβάσεις να συμφωνήσουν από κοινού για την παραγραφή ορισμένων αξιώσεων δεν αίρει τον γενικώς ισχύοντα στο διεθνές δίκαιο περί μη παραγραφής κανόνα. Σε ενδεχόμενη περίπτωση προβολής από τη Γερμανία ένστασης παραγραφής των αξιώσεων της Ελλάδας, αυτή αποκρούεται ευχερώς, λόγω του γεγονότος ότι σε καμία από τις συμβάσεις, στις οποίες τα δύο Κράτη συμμετείχαν, δεν υπάρχει ρητή διάταξη περί παραγραφής των ελληνικών απαιτήσεων. Εξάλλου, η Γερμανία, μέχρι το έτος 1986, εξοφλούσε ελληνικές απαιτήσεις από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Περαιτέρω, δεν τίθεται θέμα παραγραφής για τις ελληνικές απαιτήσεις από το λεγόμενο κατοχικό δάνειο και τις λοιπές πολεμικές επανορθώσεις, για τους εξής λόγους:

α. Κατά το διάστημα από το πέρας της πολεμικής κατοχής (Οκτώβριος 1944) μέχρι στις 10-6-1951 δεν ήταν δυνατή η δικαστική διεκδίκηση των αξιώσεων αυτών έναντι των δύο νέων γερμανικών κρατών, λόγω της υφιστάμενης εμπόλεμης κατάστασης,

β. Κατά το διάστημα από 10-6-1951 μέχρι 21-4-1956 η έγερση των αξιώσεων δεν ήταν δυνατή, λόγω της ρητής επιφύλαξης στον Ν. 2023/1952 ότι οι αξιώσεις θα ρυθμισθούν με τη σύναψη της Συνθήκης Ειρήνης με τη Γερμανία και

γ. Κατά το διάστημα από 21-4-1956 (οπότε ο Ν. 3480/1956 έθεσε σε ισχύ στην Ελλάδα τη Συμφωνία του Λονδίνου του 1953) μέχρι 3-10-1990 (οπότε τέθηκε σε ισχύ η Συνθήκη της Μόσχας στις 12-9-1990) και πάλι δεν ήταν δυνατή η δικαστική διεκδίκηση των αξιώσεων αυτών (κρατικών και ιδιωτικών), δεδομένου ότι το **άρθρο 5 παρ. 2 της Συμφωνίας του Λονδίνου** ανέβαλε τη ρύθμιση των ζητημάτων αυτών μέχρι «τον οριστικό διακανονισμό του προβλήματος των επανορθώσεων», δηλαδή –σε συνδυασμό με το άρθρο 25 της ίδιας Συμφωνίας – μέχρι την επανένωση των δύο γερμανικών κρατών.

Εξ άλλου, η ίδια η Γερμανία δια των κυβερνητικών και δικαιοδοτικών της οργάνων (ρηματικές διακοινώσεις και BGH 21 Ιουνίου 2003) δέχεται ότι η Συμφωνία του Λονδίνου είχε αναστείλει το απαιτητό των αξιώσεων, μέχρι την επανένωσή της και συνεπώς από το 1944 μέχρι το 1990 συνέτρεχε αναβλητικό κώλυμα για τη δικαστική επιδίωξη των ελληνικών απαιτήσεων κατά της Γερμανίας. Το γεγονός ότι οι αξιώσεις αυτές παρέμειναν εκκρεμείς μέχρι σήμερα δεν θέτει ούτε ζήτημα αχρησίας ή αποδυνάμωσης των αξιώσεων αυτών, ούτε αποδοχής εκ μέρους της ελληνικής πλευράς της ανυπαρξίας τέτοιων απαιτήσεων, δεδομένου ότι δεν υπήρξε αδράνεια της Ελλάδας.

Αντιθέτως, το Ελληνικό Κράτος πάντοτε προέβαλε επιφύλαξη για τη μελλοντική ικανοποίηση των αξιώσεων του, εξαιτίας των πολεμικών επανορθώσεων, τόσο στους εσωτερικούς νόμους (π.χ. Ν. 2023/1052), όσον και στις διμερείς συμβάσεις (π.χ. σύμβαση της Βόννης στις 18-3-1960), αλλά και με επίσημες δηλώσεις των νομίμων εκπροσώπων του. Το γεγονός αυτό αναγνωρίζει και η γερμανική κυβέρνηση, απαντώντας σε σχετική ερώτηση του Κόμματος της Αριστεράς (Die Linke) στις 6.2.2014 ότι: *(«μια επίσημη οριστική παραίτηση της Ελληνικής Κυβέρνησης από την άσκηση αξιώσεων επανορθώσεων δεν είναι γνωστή στην Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση»)*. Οι Ελληνικές Κυβερνήσεις τόνιζαν - και μετά το 1990 - ότι η Ελλάδα θεωρεί ανοικτό το ζήτημα των επανορθώσεων, **το δε έτος 1995 επιδόθηκε ρηματική διακοίνωση προς τη Γερμανία, με την οποία ζητήθηκε η έναρξη διαπραγματεύσεων για την επίλυση του ζητήματος αυτού.**

Κατά τη διεθνή πρακτική είναι σύνηθες να ικανοποιούνται υφιστάμενες αξιώσεις μεταξύ κρατών και μετά την πάροδο αρκετών δεκαετιών. Τέλος, ρητή πρόβλεψη περί μη παραγραφής, που καταδεικνύει την αναγνώριση της αναγκαιότητας να αποφεύγεται η ατιμωρησία για διάπραξη εγκλημάτων πολέμου και εγκλημάτων εναντίον της ανθρωπότητας, υφίσταται όσον αφορά στη διεθνή ποινική ευθύνη των εγκληματιών πολέμου και στην υιοθετηθείσα στις 26-11-1968 από τη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. Σύμβαση περί μη εφαρμογής του θεσμού της παραγραφής στα εγκλήματα αυτά και στην υπογραφέισα το έτος 1974 Ευρωπαϊκή Συνθήκη (Συμβούλιο της Ευρώπης) για τη μη επιβολή νομοθετικών περιορισμών για τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και τα εγκλήματα πολέμου.

IV. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΤΕΡΟΔΙΚΙΑΣ

Όταν συζητεί κανείς για την κρατική ετεροδικία στην Ελλάδα, αναφέρεται σε ένα νομικό όσο και πολιτικό ζήτημα. Αναφέρεται στην αδυναμία των πολιτών αυτής της χώρας να δικαιωθούν και να κλείσουν τον κύκλο αδικίας και αίματος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Αναφέρεται, ακόμη, σε σελίδες ιστορίας γραμμένες με αίμα, σε φρικώδεις σκηνές εγκλημάτων πολέμου και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας. Για τις μαζικές αυτές θηριωδίες ουδέποτε αποδόθηκε δικαιοσύνη τόσο από τη συντεταγμένη πολιτεία, στο πλαίσιο του ποινικού μηχανισμού, όσο και από την πολιτική δικαιοσύνη. Ως «ετεροδικία» ή «δικαιοδοτικές ασυλίες» χαρακτηρίζονται εκείνα τα προνόμια που αναγνωρίζουν το εθνικό, αλλά και συμβατικό Διεθνές Δίκαιο υπέρ των κυρίαρχων κρατών και των επιμέρους οργάνων, αρχών και υπηρεσιών τους, προκειμένου να μην υπαχθούν στη δικαιοδοσία των δικαστικών αρχών ενός τρίτου κράτους, παρά τη θέλησή τους. Οι «δικαιοδοτικές ασυλίες» περιλαμβάνουν δύο αυτοτελή και διακριτά προνόμια:

(α) Την ετεροδικία, δηλαδή το κρατικό προνόμιο που επιτρέπει σε ένα κράτος να αποφεύγει την εκδίκαση μιας υπόθεσης από αλλοδαπά δικαστήρια, όταν δεν συναινεί το ίδιο σ' αυτήν, με αποτέλεσμα το ένδικο βοήθημα (αγωγή κ.λπ.) που άσκησαν κατά αλλοδαπού Δημοσίου, αλλά χωρίς την προηγούμενη συναίνεσή του, τρίτα πρόσωπα να απορρίπτεται ως απαράδεκτο (ελλείψει διεθνούς δικαιοδοσίας) και άρα η υπόθεση να παραμένει αδικαστη. Στο πλαίσιο αυτό, από την ετεροδικία καλύπτονται μόνον πράξεις που επιχειρεί το κράτος κατά την άσκηση κυριαρχικής εξουσίας, ενώ οι απλές διαχειριστικές πράξεις δεν απολαύουν της ίδιας ασυλίας.

(β) Την ασυλία εκτέλεσης, ένα προνόμιο που εμποδίζει ή επιβάλλει εξαιρετικά αυστηρές προϋποθέσεις κατά την αναγκαστική εκτέλεση ή τη λήψη ασφαλιστικών/συντηρητικών μέτρων εναντίον των περιουσιακών στοιχείων αλλοδαπού Δημοσίου. Το ελληνικό σύστημα για την εκτέλεση αποφάσεων έναντι αλλοδαπών κρατών χαρακτηρίζεται από την προηγούμενη παρέμβαση της εκτελεστικής λειτουργίας (καθεστώς προηγούμενης άδειας). Ειδικότερα, ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας (Κ. Πολ.Δ.), άρθρο 923, δίνει στον Υπουργό Δικαιοσύνης την εξουσία έκδοσης διοικητικής πράξης (άδειας), χωρίς την οποία δεν μπορεί να εκτελεστεί ακόμη και αμετάκλητη δικαστική απόφαση εναντίον αλλοδαπού Δημοσίου. Η εν λόγω εξουσία ασκείται κατά διακριτική ευχέρεια. Μάλιστα, τόσο η χορήγηση όσο και η άρνηση χορήγησης της εν λόγω άδειας συνιστούν «πράξεις της κυβερνήσεως», με αποτέλεσμα να μην μπορούν να ελεγχθούν δικαστικά, π.χ. με αίτηση ακύρωσης στο Συμβούλιο της Επικρατείας. Τέλος, τόσο ο Άρειος Πάγος (Ολ.Α.Π. 36/2002) όσο και το Συμβούλιο της Επικρατείας (Ολ.Σ.τ.Ε.) έχουν λάβει καθαρά θέση υπέρ της συμβατότητας του συστήματος της προηγούμενης υπουργικής αδείας με τις διατάξεις του Διεθνούς Δικαίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και του Συντάγματος. Το ίδιο και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην υπόθεση Καλογεροπούλου κ.λπ. κατά Ελλάδος και Γερμανίας.

Εκτιμώντας δικαιοπολιτικά τις ρυθμίσεις του άρθρου 923 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας διαπιστώνουμε μια ανεπίτρεπτη σύγχυση μεταξύ της δικαιοδοτικής και της εκτελεστικής λειτουργίας, με μόνο σκοπό τη διαφύλαξη των διεθνών σχέσεων και ισορροπιών ισχύος. Επί της ουσίας, υπό το κράτος του άρθρου 923 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, αντιπαρά τίθενται δύο συνταγματικά κατοχυρωμένα αγαθά: το δικαίωμα των δικαιούχων να ικανοποιηθεί - με τη συνδρομή της Πολιτείας - αμετάκλητα επιδικασθείσα απαίτησή τους (ή απαίτηση προσωρινά εκτελεστή) αντιπαρά τίθεται στο δικαίωμα των αρχών της εκτελεστικής λειτουργίας να ελέγχουν τις εξωτερικές σχέσεις της χώρας στο πλαίσιο του γενικού κυβερνητικού τεκμηρίου του άρθρου 82, παρ. 1 του Συντάγματος, με αποτέλεσμα την ακύρωση των δικαιωμάτων των πολιτών.

V. Από το Δίστομο στη Χάγη και στο ιταλικό Συνταγματικό Δικαστήριο

Εκτός από τις πράξεις με συναλλακτικό χαρακτήρα (*acta jure gestionis*), στο πεδίο του Διεθνούς Δικαίου υπάρχει μία ακόμη εξαίρεση στον θεσμό της δικαιοδοτικής ασυλίας. Πρόκειται για τη λεγόμενη «**αδικοπρακτική εξαίρεση**», σύμφωνα με την οποία ένα κράτος δεν ετεροδικεί, όταν ενάγεται για πράξεις από τις οποίες προέκυψε θάνατος ή σωματική βλάβη σε πρόσωπα ή καταστροφή ιδιωτικών περιουσιακών στοιχείων, ***εφόσον η πράξη ή παράλειψη τελέσθηκε μέσα στην επικράτεια του κράτους όπου το δικαστήριά του δικάζουν την υπόθεση και στην αυτή εδαφική επικράτεια του οποίου βρισκόταν, κατά τον χρόνο τέλεσης της αδικοπραξίας, τα όργανα του κράτους-παραβάτη που διέπραξαν το αδίκημα***. Είναι φανερό ότι η εξαίρεση αυτή περιορίζει τις κρατικές δικαιοδοτικές ασυλίες για πράξεις που, παραδοσιακά, καλύπτονται από τον κανόνα της ετεροδικίας (*jure imperii*). Ο Άρειος Πάγος στην υπόθεση του Διστόμου και το ιταλικό Πολιτικό Ακυρωτικό στην υπόθεση Ferrini έκριναν ότι η εξαίρεση αυτή περιλαμβάνει και τα εγκλήματα που διέπραξαν οι Δυνάμεις του Άξονα εναντίον του ελληνικού και του ιταλικού λαού κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, και αυτό είναι μία τεράστια νομική και ανθρωπιστική νίκη.

VI. ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΛΙΜΝΗΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ ΣΤΗ ΦΩΤΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ.

Είναι γνωστό ότι, όπως όλη η Ελλάδα, και τα ορεινά χωριά του Νομού Καρδίτσας κατά την διάρκεια της Γερμανικής κατοχής, υπέστησαν τη θηριωδία των ναζιστικών στρατευμάτων και πλήρωσαν βαρύ, τίμημα σε σφαγές προσώπων, διώξεις πολιτών και εξαιρετικά εκτεταμένες υλικές καταστροφές. Οι εγκληματικές αυτές πράξεις έγιναν από γνωστά σε ορισμένες περιπτώσεις και άγνωστα στις περισσότερες πρόσωπα, που ήσαν μέρος των ενόπλων δυνάμεων του Τρίτου Ράιχ και εκτελούσαν ως όργανα τις εντολές του. Πρέπει να σημειωθεί ότι τα εγκλήματα αυτά δεν έγιναν στα πλαίσια προσωπικών (ατομικών) διαφορών μεταξύ θυμάτων και αδικοπραξισάντων οργάνων του ναζι

σμού. Οι σφαγές και οι εκτελέσεις των πολιτών, οι ομηρίες, οι φυλακίσεις και οι υλικές καταστροφές ιδιωτικών περιουσιών και πολιτιστικών μνημείων που έλαβαν χώρα είχαν τον χαρακτήρα της απρόσωπης ομαδικότητας. Μοναδικό κίνητρο και επιδιωκόμενος σκοπός ήσαν οι εντολές των (τότε) αρμοδίων οργάνων του Τρίτου Ράιχ για την επικράτηση με κάθε θυσία της ναζιστικής κοσμοθεωρίας, αλλά και η εκδίκηση για την πραγματική ή εικαζόμενη αντίθεση των θυμάτων προς την κοσμοθεωρία αυτή. Έτσι, μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και την διαίρεση της ενιαίας Γερμανίας σε δύο κράτη (Δυτική και Ανατολική) ανέκυψαν απαιτήσεις αποζημιώσεων (επανορθώσεων) των παθόντων κρατών και των υπηκόων τους. Την υποχρέωση αποζημιώσεως είχε, παράλληλα με τα πρόσωπα που ως φυσικοί αυτουργοί εκτέλεσαν τις αδικοπραξίες και τα εγκλήματα, και το Γερμανικό Κράτος, νόμιμα εκπροσωπούμενο διαχρονικά.

Όπως προαναφέρεται αναλυτικά ζήτημα παραγραφής των αξιώσεων και του Ελληνικού Κράτους και των πολιτών ατομικά δεν υφίσταται, και μέχρι σήμερα οι σχετικές αξιώσεις είναι ενεργές και αγώγιμες, δηλαδή δικαστικά επιδιώξιμες για την ικανοποίησή τους. Επομένως και για τους κατοίκους των χωριών του σημερινού Δήμου Λίμνης Πλαστήρα υφίσταται ενεργή αξίωση για αποκατάσταση των αξιώσεών τους, που πηγάζουν από το πλέγμα εγκλημάτων κατά της ζωής, της σωματικής βλάβης, της ταπείνωσης και των εκβιασμών των προσώπων που τα υπέστησαν (το σχετικό δικαίωμα το έχουν οι κληρονόμοι τους), της καταστροφής των σπιτιών, των υποδομών και πολιτιστικών μνημείων. Τα εγκλήματα των Ναζί που οποία τέλεσαν συστηματικά και δικάστηκαν για αυτά στην Δίκη της Νυρεμβέργης ήταν τριών ειδών εγκλήματα, όπως τα εξειδίκευσε και τα ερμήνεψε το κατηγορητήριο του Δικαστηρίου της Νυρεμβέργης:

1ον. Εγκλήματα κατά της Ειρήνης, που σημαίνει «ο σχεδιασμός, η έναρξη ή εξαπόλυση επιθετικού πολέμου ή πολέμου κατά παράβαση των διεθνών συνθηκών, συμφωνιών ή διαβεβαιώσεων ή η συμμετοχή σε κοινό σχέδιο ή σε συνωμοσία για τη επίτευξη οποιουδήποτε από τους στόχους αυτούς.

2ον. Εγκλήματα Πολέμου, που σημαίνει «παραβιάσεις των νόμων και των κανόνων του πολέμου. Σε αυτές περιλαμβάνονται-χωρίς όμως να περιορίζονται μόνο σε αυτές-δολοφονίες, κακομεταχείριση ή εκτόπιση για καταναγκαστική εργασία ή για οποιοδήποτε άλλο σκοπό των πολιτών από ή στις κατακτημένες περιοχές, δολοφονία ή κακομεταχείριση αιχμαλώτων πολέμου, εκτέλεση ομήρων, λεηλασίες δημόσιας ή ιδιωτικής περιουσίας, απρόκλητη καταστροφή πόλεων, κωμοπόλεων ή χωριών ή καταστροφές μη υπαγορευόμενες από στρατιωτική ανάγκη.

3ον. Εγκλήματα κατά της Ανθρωπότητας, που σημαίνει «δολοφονία, εξόντωση, υποδούλωση, εκτοπισμός ή άλλες απάνθρωπες πράξεις που διαπράχθηκαν κατά πολιτών πριν ή κατά τη διάρκεια του πολέμου, διώξεις εξαιτίας πολιτικών, φυλετικών ή θρησκευτικών λόγων που διαπράχθηκαν κατά την τέλεση ενός εγκλήματος ή σε συνάρτησή μ' ένα έγκλημα».

Και τα τρία αυτά είδη εγκλημάτων των στρατευμάτων των Ναζί διαπράχθηκαν και σε βάρος των κατοίκων και των χωριών του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα, όπως συγκεκριμένα και εμπειριστατωμένα περιγράφονται στο πρακτικό **3/02-02-2023** της τακτικής συνεδρίασης του Δημοτικού Συμβουλίου και την έκδοση της σχετικής υπ' αριθμ. **13/2023 Απόφασής του**, μετά από μία εξαιρετική εισήγηση του Δημάρχου **Παναγιώτη Νάνου**. Ο γράφων υιοθετεί το σύνολο της εισήγησης αυτής και για την αποφυγή της επανάληψης τονίζει μόνο μερικά εξαιρετικής σημασίας τμήματά της: "Το 1943 έδειχνε ότι θα είναι μια ελπιδοφόρα χρονιά για την Εθνική Αντίσταση, τα χωριά της Νευρόπολης συμμετείχαν σύσσωμα στο αντάρτικο το οποίο γιγαντώθηκε. Στις 12 Μάρτη 1943, τμήματα του ΕΛΑΣ κατεβαίνουν από τα ορεινά και απελευθερώνουν την Καρδίτσα από τους Ιταλούς, καθιστώντας την πρώτη ελεύθερη πρωτεύουσα της Ευρώπης, όπως ανέφερε το BBC αναγγέλοντας την είδηση. Την ίδια εποχή στο οροπέδιο της Νευρόπολης κατασκευάζεται το αντάρτικο «αεροδρόμιο – φάντασμα». Στις 26 Ιουλίου του 1943, συνέρχεται το Α' Πανθεσσαλικό Συνέδριο του ΕΑΜ, με συμμετοχή 4.000 αντιπροσώπων απ' όλες τις ΕΑΜικές οργανώσεις της Θεσσαλίας στο μοναστήρι της Κορώνας.

Ωστόσο, το 1943 σηματοδεύτηκε από βία και βαρβαρότητα ενός πολέμου που δείχνει το αποκρουστικό του πρόσωπο: Κάψιμο των χωριών, εκτελέσεις αμάχων, βιασμούς γυναικών, φριχτούς βασανισμούς, ομηρίες, κλοπές, ωμή βαρβαρότητα σε βάρος του άμαχου πληθυσμού, με προσβολή αξιών, πράξεις που συνιστούν εγκλήματα πολέμου τα οποία δεν παραγράφονται. Ανυπολόγιστες είναι οι καταστροφές σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Το κάψιμο των χωριών ήταν πολλά περισσότερα από την απουσία εστίας για τις εκατοντάδες οικογένειες που έμειναν γυμνοί, ανέστιοι, πένητες και ασθενείς. Η φωτιά αφάνισε αρχιτεκτονικά και άλλα στοιχεία, χάθηκαν μνημεία ενός Λαϊκού Πολιτισμού, μαζί και πολύτιμα τεκμήρια Συλλογικής και ατομικής μνήμης...

Στις 6 Μαρτίου 1943 το Βουνέσι βομβαρδίστηκε από ιταλικό αεροπλάνο, το οποίο αφού έκαμε αναγνωριστικές πτήσεις, έριξε περίπου δέκα βόμβες από το κέντρο του χωριού και με κατεύθυνση τη βρύση «Ζάβα», σκορπώντας τρόμο και θάνατο.

Στο Βουνέσι οι Ιταλοί την ημέρα του ολοκαυτώματος εκτέλεσαν 13 αμάχους και έκαψαν ολόκληρο το χωριό, από τα 300 σπίτια διασώθηκαν μόνο 6!!![...] Στις 13 Ιουνίου 1943 τα χωριά Μορφοβούνι (Βουνέσι) και Μεσενικόλας κήκαν ολοσχερώς από τους Ιταλούς, οι οποίοι εκτέλεσαν όσους βρήκαν μπροστά τους. Οι Ιταλοί ξεκίνησαν καίγοντας τα κεφαλοχώρια Πόρτα και Μουζάκι, αλλά και μικρότερα χωριά όπως Πορτή, Σκλάταινα, Βασισιά. [...]

Ο Μεσενικόλας ήταν το δεύτερο χωριό που αφάνισαν οι Ιταλοί και το έκαψαν ολόκληρο, ενώ εκτέλεσαν πολλούς αμάχους, κυρίως ηλικιωμένους που λόγω αδυναμίας δεν εγκατέλειψαν τα σπίτια τους... Στο Μοσχάτο τον Ιούνιο οι Ιταλοί έκαψαν το Δημοτικό Σχολείο, τον Αη-Γιάννη και ένα καφενείο και ένα ποιμνιστάσιο στις παρυφές του χωριού... Τον Νοέμβριο του 1943, οι Γερμανοί στο πλαίσιο των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων «Πάνθηρ» αποφασίζουν να καταστρέψουν το σύνολο των χωριών για να καταστείλουν την Αντίσταση. Οι επιχειρήσεις διήρκησαν από 27-11-1943 έως 3-12-1943 και τις έκαμε η διαβόητη μεραρχία «Εντελβαϊς».

Η επιδρομή των Γερμανών στη Νευρόπολη (σήμερα περιοχή Λίμνης Πλαστήρα) θα είχε περισσότερο καταστροφικά αποτελέσματα, αλλά οι χειμωνιάτικες καιρικές συνθήκες (βροχερός καιρός, ομίχλη και χιόνι στις βουνοκορφές) περιόριζαν την δράση των βομβαρδιστικών αεροπλάνων, ενώ η υγρασία εμπόδιζε την μετάδοση της φωτιάς...».

Οι Ναζί είναι αδίστακτοι, δολοφονούν, καταστρέφουν, ταπεινώνουν, πυρπολούν, τραυματίζουν σε όλα τα χωριά του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα, εκτός από δύο, του Μπελοκομίτη και του Λαμπερού, για λόγους άλλους από τις προθέσεις και τις επιδιώξεις τους. Έτσι τα χωριά Βουνέσι, Μεσενικόλας, Βλάσδο, Κερασιά, Νεοχώρι, Μπεζούλα, Καρύτσα, Ιερές Μονές, περιοχή Στούγκο, Νεράϊδα, Καρβασαράς γνώρισαν τη ναζιστική βία με εκτελέσεις ανθρώπων και κάψιμο των σπιτιών (ελάχιστα διέφυγαν την πυρπόληση), όπως χαρακτηριστικά και αποδεδειγμένα αναφέρει η εισήγηση του Δημάρχου Παναγιώτη Νάνου, στην οποία τονίζεται «το διπλό ολοκαύτωμα των χωριών Βουνέσι και Μεσενικόλα από Ιταλούς και Γερμανούς και το ολοκαύτωμα των χωριών Πεζούλα, Φυλακτή, Νεράϊδα, Καρίτσα».

Συγκλονίζει η εισήγηση του Παναγιώτη Νάνου, όταν αναφέρει το εξής εντυπωσιακό γεγονός: «Ένα άλλο άγνωστο έγκλημα πολέμου το οποίο δεν αναδείχθηκε όσο θα έπρεπε, είναι και οι νεκροί Ιταλοί στρατιώτες της Μεραρχίας Πινερόλο, οι οποίοι από κατακτητές βρέθηκαν φιλοξενούμενοι στα Αγραφιώτικα χωριά, μετά την συνθηκολόγηση της Ιταλίας το φθινόπωρο του 1943 με τους συμμάχους και την συνεργασία της Μεραρχίας Πινερόλο με την Εθνική Αντίσταση, τον ΕΛΑΣ και τους Εγγλέζους που είχαν την ευθύνη. Περισσότεροι από 1.000 Ιταλοί χάθηκαν στον πρόχειρο καταυλισμό στη Νεράϊδα, άλλοι εκτελέστηκαν από τους Γερμανούς, άλλοι αφανίστηκαν από πείνα, κρύο, ασθένειες και γενικά τις άθλιες συνθήκες διαβίωσης που τους οδήγησαν στο θάνατο. Περίπου 5.500 Ιταλοί σώθηκαν διότι φιλοξενήθηκαν στα Αγραφιώτικα χωριά και γλίτωσαν τον βέβαιο θάνατο. Αυτή η φιλοξενία των χιλιάδων Ιταλών στα Αγραφιώτικα χωριά, πολλοί εξ αυτών σε σπίτια που έκαψαν οι ίδιοι οι Ιταλοί, στοιχειοθετεί μέγιστη ανθρωπιστική αντιμετώπιση, ψυχικό σθένος και μεγαθυμία που δεν απαντάται εύκολα στην παγκόσμια Ιστορία. Οι πρόγονοί μας είναι ίσως από τα ελάχιστα, αν όχι μοναδικά, παραδείγματα στον κόσμο, όπου οι κατεστραμμένοι να περιθάλλουν και φιλοξενούν πρώην κατακτητές. Φιλοξένησαν εκείνους που έκαψαν τα σπίτια τον Ιούνιο του 1943. Εκείνους που σκότωσαν εκατοντάδες Δυτικοθεσσαλούς στις μάχες του υψώματος 731 στη Βόρεια Ήπειρο (1941), ανάμεσά τους και Αγραφιώτες που έπεσαν στο καθήκον, νικώντας την Μεραρχία Πινερόλο στην εαρινή επίθεση που ο ίδιος ο Μουσολίνι συντόνιζε. Εκείνους που δολοφόνησαν αμάχους, ανάπηρους και γέροντες, διαπράττοντας πράξεις αδιανόητες για ειρηνικές περιόδους».

Σήμερα καταγράφοντας στη συλλογική μας μνήμη και συνείδηση την ηρωϊκή στάση των κατοίκων των χωριών, που οι περισσότεροι συμμετείχαν στο έπος της εθνικής αντίστασης με πρωτεργάτη το ΕΑΜ, αξιώνουμε να παραμείνει αυτή άσβεστη, αλλά και να καταδειχθεί η αξίωση για δικαιοσύνη και ΔΙΚΑΙΩΣΗ. Αυτή δεν μπορεί να συνιστά κάτι άλλο παρά καταβολή των αποζημιώσεων για τα όλα τα

εγκλήματα που διαπράχθηκαν σε βάρος των ανθρώπων, των χωριών και των υποδομών τους, δηλαδή ομιλούμε για το ζήτημα των **Πολεμικών Επανορθώσεων**, που πρέπει να περιλαμβάνουν και τους κατοίκους και τα χωριά του σημερινού Δήμου Λίμνης Πλαστήρα, και αυτό πρέπει να είναι αδιαπραγμάτευτο. Και είναι, πρέπει να είναι, αδιαπραγμάτευτο, διότι κατά τη διάρκεια της Γερμανικής Κατοχής οι (εθνικοσοσιαλιστικές) ένοπλες δυνάμεις του Τρίτου Ράιχ προέβησαν από πρόθεση σε άσκοπη καταστροφή των χωριών, δολοφόνησαν ανθρώπους, έκαψαν τα σπίτια, καταστρέφοντας ολοκληρωτικά της ιδιωτικές περιουσίες των κατοίκων τους. Τα φυσικά πρόσωπα (στρατιώτες και στρατιωτικοί Γερμανοί) που προέβησαν στην καταστροφή μπορεί να είναι άγνωστα, αλλά είναι βέβαιο και αποδεδειγμένο ότι αποτελούσαν μέρος των τότε ενόπλων δυνάμεων κατοχής του Γερμανικού Κράτους. Οι καταστροφές αυτές σε καμία περίπτωση δεν οφείλονται σε αμέλεια ή στην τύχη, και σφαιρώς δεν αφορούσαν προσωπική αντιδικία ή διαφορά μεταξύ των θυμάτων και των οργάνων του Ναζισμού που εγκλημάτησαν. Αντίθετα είχαν τον χαρακτήρα της απρόσωπης ομαδικότητας με συλλογική δράση για την επικράτηση των εθνικοσοσιαλιστικών ιδεών. Επιδίωξαν να πλήξουν και να καταστρέψουν στο σύνολό τους κατοίκους των παραπάνω χωριών του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα χωρίς καμία διάκριση. Μοναδικό εγκληματικό κριτήριο είχαν την εκδίκηση για την πραγματική ή την εικαζόμενη αντίθεση των κατοίκων των χωριών αυτών προς τη ναζιστική κοσμοθεωρία και την κατοχή των Γερμανών. Η ενέργειά τους αυτή αποτελούσε μέρος του γενικότερου σχεδίου τους να εγκαθιδρύσουν και να σπεριώσουν την κατοχή τους και στα χωριά αυτά, όπως σε όλη την Ελλάδα, ως κατακτητές, εκτελώντας όλα τα εγκλήματα που προαναφέρονται. Οι πράξεις τους αυτές χαρακτηρίζονται και από τον ελληνικό ποινικό νόμο σαν κακουργήματα (δολοφονίες, εμπρησμός από πρόθεση, σκοπούμενες σωματικές βλάβες, καταστροφές υποδομών με εμπρησμό με πρόκληση και κινδύνου για ανθρώπους αλλά και πραγματική πρόκληση θανάτου από αυτόν κλπ. κλπ.). Ταυτόχρονα όμως οι πράξεις αυτές συνιστούν εγκλήματα κατά της Ειρήνης, κατά της Ανθρωπότητας και εγκλήματα Πολέμου, όπως παραπάνω περιγράφονται, σύμφωνα με διατάξεις του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου, όπως επίσης παραπάνω αναλύονται. Εν τέλει και σήμερα οι κάτοικοι των χωριών αυτών δικαιούνται να αξιώσουν αποζημιώσεις για τα εγκλήματα αυτά, αρκεί η Ελληνική Πολιτεία να επιδείξει τη θέληση και τόλμη να μην «μπλοκάρει» την δικαστική ικανοποίησή τους, όπως έκανε σε προηγούμενες προσπάθειες των κατοίκων των χωριών αυτών (κληρονόμων των δολοφονηθέντων και όσων υπέστησαν τα εγκλήματα των Ναζί).

VII. ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Η φρίκη, ο όλεθρος, η απάνθρωπη συστηματική συμπεριφορά των οργάνων του Τρίτου Ράιχ και τα εγκλήματά τους που χαρακτηρίστηκαν εγκλήματα πολέμου, δεν έμειναν ατιμώρητα. Η άνευ όρων παράδοση της Γερμανίας τον Μάιο του 1945 άνοι-

ξε το δρόμο για τη δίωξη των εγκληματιών πολέμου. Στις 8 Αυγούστου 1945 υπογράφηκε στο Λονδίνο από τις κυβερνήσεις των Η.Π.Α, της Μεγάλης Βρετανίας και της ΕΣΣΔ η «**Συμφωνία για τη δίκη όλων των εγκληματιών πολέμου των προερχομένων από τον Άξονα**». Η Συμφωνία προέβλεπε τη σύσταση του «**Διεθνούς Στρατιωτικού Δικαστηρίου**», ενός ιδιότυπου, ad hoc διεθνούς δικαστηρίου, ενώπιον του οποίου θα οδηγούνταν η πολιτική, στρατιωτική και οικονομική ελίτ των ηττημένων, προκειμένου να κριθεί για τα εγκλήματά της.

Άξια μνείας είναι η εναρκτήρια ομιλία του Αμερικανού κατηγορού Robert H. Jackson: «*Για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας συγκαλείται δικαστήριο για να δικάσει εγκλήματα πολέμου, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και εγκλήματα κατά της ειρήνης. Τα εγκλήματα που θα δικάσουμε έχουν γίνει με τέτοιο απάνθρωπο τρόπο και με τέτοια καταστροφική μανία, που εάν περάσουν απαρατήρητα και εάν μείνουν ατιμώρητα, η ανθρωπότητα κινδυνεύει να ζησει πολύ σύντομα χειρότερες καταστροφές... Σκοπός μας δεν είναι να εκδικηθούμε τους αντιπάλους μας, αλλά να αποδώσουμε δικαιοσύνη και να διασφαλίσουμε το δίκαιο των λαών... Δεν έχουμε πρόθεση να κατηγορήσουμε ολόκληρο τον Γερμανικό λαό... οφείλουμε να ξεκαθαρίσουμε σε όλους τους Γερμανούς ότι ο λόγος για τον οποίο οι ηγέτες τους στέκονται ενώπιον του δικαστηρίου δεν είναι γιατί έχασαν τον πόλεμο, αλλά επειδή τον ξεκίνησαν... Δεν πρέπει να λησμονούμε ποτέ ότι με το ίδιο μέτρο που κρίνουμε τους κατηγορουμένους θα κριθούμε και εμείς αύριο από την Ιστορία. Το να προσφέρουμε στους κατηγορουμένους το κώνειο σημαίνει να το φέρουμε στα δικά μας χείλη. Πρέπει να φέρουμε σε πέρας την αποστολή μας με τόση εσωτερική υπεροχή και πνευματική ακεραιότητα, ώστε αυτή η δίκη να εκτιμηθεί από τις μελλοντικές γενιές ως εκπλήρωση της ανθρώπινης λαχάρας για δικαιοσύνη*».

Ο γράφων θεωρεί ότι το «**Έγκλημα κατά της Ειρήνης**», όπως το όρισε το Δικαστήριο της Νυρεμβέργης (βλ. ανωτ.) πρέπει να αποτελεί τον φωτεινό πυρσό για τη διαμόρφωση της παγκόσμιας συλλογικής συνείδησης υπέρ της Ειρήνης, κάτι που στις μέρες μας έχει σκιαστεί από πράξεις και αποφάσεις εναντίον της, αφού διάσπαρτοι πόλεμοι και πολεμικές συγκρούσεις δεν διαμορφώνουν «κουλτούρα» Ειρήνης, το αντίθετο μάλιστα. Και θεωρούμε ότι κατακλείδα στην παρούσα μελέτη αρμόζει η αναφορά στην Ειρήνη, όπως την ύμνησαν οι άνθρωποι του πνεύματος και του πολιτισμού στην ιστορία της ανθρωπότητας.

Στη διαδρομή των χρόνων η στάση των ανθρώπων και των κοινωνιών απέναντι στο ζήτημα της Ειρήνης καθορίζεται από τις κυρίαρχες κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις και από διαμορφούμενες αντιλήψεις περί Κράτους, Έθνους και Κυριαρχίας. Ο Αριστοτέλης θεωρούσε ότι η Ειρήνη εξασφαλίζεται με τη μείωση της απόστασης ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς, ενώ αιώνες αργότερα με την παγκόσμια κυριαρχία της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και την επιβολή του IMPERIUM ROMANUM επιβλήθηκε διεθνώς σαν δόγμα κυριαρχίας το: «**Si vis pacem, para bellum**» (εάν

θέλεις ειρήνη, παρασκευάσου για πόλεμο). Στον αιώνα μας όμως δόθηκε αποστομωτική η απάντηση στο δόγμα αυτό.

Ο Ανατόλ Φρανς βροντοφώναζε: *«Όσοι επικαλούνται την ειρήνη για να κάνουν πόλεμο, αναμφίβολα δεν σκέφτονται παρά την ειρήνη των νεκροταφείων»*. Και αυτό που είπε ο Ανατόλ Φρανς επικύρωνε τον όλεθρο και την καταστροφή δύο παγκοσμίων πολέμων, με τα εκατομμύρια νεκρούς, την καταστροφή των κοινωνικών δομών, την αποκτήνωση και τη γήρανση των κοινωνιών του κόσμου, αφού όπως εύστοχα παρατήρησε ο Ηρόδοτος *«εν καιρώ ειρήνης τα παιδιά θάβουν τους γονείς τους, ενώ εν καιρώ πολέμου οι γονείς θάβουν τα παιδιά τους»*. Οι ποιητές και οι διανοούμενοι όλων των εποχών τραγούδησαν και ύμνησαν την Ειρήνη, σαν μόνη προϋπόθεση οικονομικής ανάπτυξης, ευημερίας, πολιτιστικής δημιουργίας, γνωριμίας και συναδέλφωσης των λαών. Σταθερά και ανειρήνευτα όρθωσαν το ανάστημά τους σε κάθε πολεμική υστερία και διαμήνυσαν πως ό,τι καλό δημιούργησε η ανθρωπότητα το οφείλει στην ειρήνη, αντίθετα ο πόλεμος καταστρέφει τον πολιτισμό που δημιουργείται στον καιρό της ειρήνης, εξαγριώνει και αποκτηνώνει τους ανθρώπους. Από τα βάθη του παρελθόντος ο Σοφοκλής έλεγε: *«Σύναψε ειρήνη με τον εαυτό σου και κήρυξε πόλεμο στα σφάλματά σου, αυτός πρέπει να είναι ο μοναδικός πόλεμος»*. «*Η Ειρήνη είναι ο πόλεμος των ιδεών και ο πόλεμος, πόλεμος των ανθρώπων*», έλεγε ο Βίκτωρ Ουγκώ. Μήπως έχει δίκιο ο Μπέρναρ Σω όταν παρατηρεί: *«Κάθε ζώο κάτι διδάξε στον άνθρωπο. Ο αετός την κλεψιά, ο κάβουρας τον εξοπλισμό, η σουσιά τη χρήση των δακρυγόνων, ο σκίουρος την προφύλαξη, το φίδι την κατασκοπία. Και μόνο το περιστέρι δεν του έμαθε ακόμα τίποτα;»*.

Τόσες εκρήξεις μανίας και αφροσύνης στο παρελθόν γιατί δεν διαπαιδαγώγησαν με ψυχολογία υπέρ της Ειρήνης τις επόμενες γενιές; Η εκπαίδευση της Υψηλίου ποία κουλτούρα παγίωσε για τη νεολαία της; Πάλι ο Ανατόλ Φρανς επιμένει ότι: *«ο δάσκαλος οφείλει να μαθαίνει το παιδί να αγαπάει δύο πράγματα: την Ειρήνη και τη δουλειά, και να μισεί ένα πράγμα: τον πόλεμο»*. Αυτό αρμόζει και αυτό χαρακτηρίζει τον άνθρωπο σαν κοινωνικό και πολιτικό ον *«δίκαια ειρήνη αρμόζει στους ανθρώπους, θηριώδης οργή ανήκει στα κτήνη»*, διακήρυττε ο Οβίδιος, όταν πολλαπλασιάζονταν και κυριαρχούσαν οι φωνές υπέρ του πολέμου και της παγκόσμιας κυριαρχίας στη χώρα του.

Σήμερα ερευνώντας την ιστορία του ανθρώπου μπορούμε με ασφάλεια να πούμε ότι παράλληλα με τις επιστήμες του ανθρώπου, ο άνθρωπος καλλιεργεί και αναπτύσσει και τον πόλεμο, σαν *επιστήμη της καταστροφής*. Ο πόλεμος από τη μια μεριά, σαν έκφραση πλεονεξίας, αρπαγής, κυριαρχίας, βίας. Η Ειρήνη από την άλλη σαν ευχή.

Δυστυχώς στην ιστορία της ανθρωπότητας ο άνθρωπος και οι πολεμικές μηχανές του δεν μπόρεσαν ούτε το ελάχιστο, όπως το καθόριζε ο Μοντεσκιέ: *«Το ανθρώπινο δίκαιο στηρίζεται φυσικά επί της αρχής κατά την οποία τα διάφορα έθνη οφείλουν να πράττουν εν ειρήνη το δυνατόν περισσότερο καλό, εν πολέμω δε το δυνατόν ολιγότερο κακό»*, ενώ φαίνεται ότι έκανε ακριβώς τα αντίθετα, γι' αυτό ποτέ δεν διαμορφώθηκε σταθερά και μόνιμα το ανθρώπινο δίκαιο.

Αναρωτιόμαστε πως είναι δυνατόν κυρίαρχο στοιχείο και κριτήριο στη συμπεριφορά των Ναζί να ήταν οι όσο πιο εκτεταμένες καταστροφές, οι όσο πιο πολλοί θάνατοι, η όσο πιο μεγάλη φρίκη; Και όμως ήταν. Όταν ο επιστήμονας Οπενχάιμερ δεν είχε αντιρρήσεις και δεν κατήγγειλε ό,τι επέβαλε η επιστημοσύνη του να καταγγείλει, τι να περιμένει κανένας από αξιωματικούς και επιτελείς μίας δύναμης που καλλιεργεί το δόγμα της παγκόσμιας κυριαρχίας; Για τον επιστήμονα και καθηγητή Οπενχάιμερ, σαν απάντησή του, θα ακούσε αυτό που είπε μετά τη φρίκη της έκρηξης (Χιροσίμα και Ναγκασάκι), ένα παιδί της Χιροσίμα 5 ετών: «*Η γιαγιά έφερε τη μαμά μέσα σε μια τσάντα*». Θα επιτρέψουμε ποτέ αυτό να επαναληφθεί;

Στο ερώτημα αυτό η απάντηση θα δοθεί στα παιδιά μας.

Είμαστε έτοιμοι;

Μνημείο Πεσόντων στους Εθνικούς Αγώνες στο Μορφοβούνι, 2022.

ΓΕΡΜΑΝΙΚΕΣ "ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΕΙΣ". Σε πολιτικό και δικαστικό τέλμα.... Ιστορική αναδρομή.

ΚΩΣΤΑΣ ΑΘ. ΠΑΪΣΗΣ, Δικηγόρος

Οι καταστροφές που προξένησαν στην Ελλάδα τα στρατεύματα κατοχής (Γερμανικά, Ιταλικά και Βουλγαρικά) αποτελεί ένα ζήτημα που απασχολεί διαχρονικά την ελληνική πολιτική και κοινωνική ζωή χωρίς ωστόσο το φλέγον αίτημα για πολεμικές αποζημιώσεις να έχει βρει ακόμα ικανοποίηση. Κατά την περίοδο 1941-1945 υπήρξαν, όντως, τεράστιες υλικές καταστροφές και έμψυχες απώλειες και μεγάλο τμήμα της χώρας έγινε ολοκαύτωμα. Η Σύμβαση της Ρώμης του 1942, η σύμβαση των Παρισίων του 1946 και η σύμβαση της Βόννης, που υπογράφηκε στο Παρίσι το 1954 και κυρώθηκε με ιδιαίτερη καθυστέρηση απ' την Ελληνική Βουλή το 1956, έκαναν αναφορά σε πολεμικές αποζημιώσεις και προς την Ελλάδα.

Δυστυχώς η υπόθεση αυτή, όσον αφορά τη χώρα μας, δεν ανακινήθηκε αμέσως μετά τον πόλεμο, ούτε ακόμη και μετά το τέλος του εμφυλίου. Το ζήτημα των λεγόμενων «Γερμανικών Επανορθώσεων ή Αποζημιώσεων» **συζητήθηκε για πρώτη φορά στο Ελληνικό Κοινοβούλιο, μόλις, τον Φεβρουάριο του 1957, μέχρι τότε οι μεταπολεμικές κυβερνήσεις περιορίζονταν άτυπα και δειλά στη διεκδίκηση κάποιων επανορθώσεων για τους "πολεμοπαθείς". Είναι προφανές, πάντως, πως κάποιες αποζημιώσεις που δόθηκαν τότε στην Ελλάδα (από Ηνωμένα Έθνη, ΚΕΔ κλπ) δεν δόθηκαν απευθείας στους πληγέντες, αλλά τις χρησιμοποίησε η κρατική διοίκηση για τους δικούς της και μόνο σκοπούς.**

Το 1961 το ζήτημα των αποζημιώσεων των θυμάτων του Ναζισμού επανήλθε στη Βουλή και για πρώτη φορά έγινε ουσιαστική συζήτηση προκειμένου να ψηφισθεί σχετικό νομοσχέδιο, ωστόσο η ψήφιση αναβλήθηκε με τον κοινοβουλευτικό αρχηγό της ΕΔΑ Ηλία Ηλιού να καταγγέλλει με τόλμη, ότι υπήρξαν συμφωνίες με τη Γερμανία «κάτω απ' το τραπέζι και εν κρυπτώ απ' το λαό». Η αναβολή συνδυάστηκε με το φόβο της Κυβέρνησης του Κων. Καραμανλή να ματαιωθούν τρεις σημαντικές ελληνο-γερμανικές οικονομικές και εμπορικές συμβάσεις, ενώ παράλληλα κατηγορήθηκε η Κυβέρνηση για μυστικές συνομιλίες Αθήνας-Βόννης ως προς το θέμα των εθνικών διεκδικήσεων. Έτσι το νομοσχέδιο παρέμενε σε διαρκή εκκρεμότητα παρ' όλο που κι ο Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης Παναγ. Κανελλόπουλος υποστήριζε τη συζήτησή του στη Βουλή, ενώ οι Γ. Παπανδρέου κι ο Στεφανόπουλος κατηγορούσαν την Κυβέρνηση για σκόπιμη παρέλκυση στην υπογραφή συμφωνίας με τη Γερμανία. Απ' την πλευρά της, όμως, η Δυτική Γερμανία προσπαθούσε διαρκώς να δελεάσει την Ελλάδα με διάφορες οικονομικές συμφωνίες με σκοπό να αποφύγει την πληρωμή αποζημιώσεων με τη μέθοδο του "άλλα λόγια ν' αγαπιόμαστε...", ενώ παράλληλα απομυζούσε συστηματικά το άνθος της ελληνικής νεολαίας ως φτηνό εργατικό δυναμικό στα εργοστάσιά της, σε μια μετανάστευση πληγή για την ελληνική μεταπο-

λεμική κοινωνία, που ωστόσο ανέδειξε τη Γερμανία σε νέα οικονομική υπερδύναμη.

Την περίοδο αυτή -και μετά την είσοδο της Γερμανίας στο ΝΑΤΟ- η Ελληνική Κυβέρνηση επιθυμούσε να διατηρήσει καλές πολιτικές, οικονομικές και εμπορικές σχέσεις με τη Δυτική Γερμανία και λέγεται πως υπήρξε -μια ακόμα- μυστική συμφωνία με τη Βόννη προκειμένου να πειστεί η Ελλάδα να απελάσει στη Γερμανία τους εγκληματίες πολέμου (Μέρντεν και Τσάμπελ) για να "δικαστούν" δήθεν από γερμανικά δικαστήρια - και φυσικά να απαλλαγούν εκεί- κατά παράβαση του Συντάγματος και του ελληνικού ποινικού δικαίου. Οι υποθέσεις αυτές δηλητηρίασαν το πολιτικό κλίμα στη χώρα μας και η κυβέρνηση κατηγορήθηκε εύλογα ότι ήθελε να κλείσει το θέμα προπάντων για να μην αποκαλυφθούν και οι Έλληνες συνεργάτες των γερμανών εγκληματιών, που ήταν ήδη παράγοντες της πολιτικής ζωής και μάλιστα κάποιοι υπηρετούσαν τότε την κυβέρνηση της ΕΡΕ. Το ίδιο επίσης έτος (1961) υπήρξε διεθνής Σύσκεψη στη Γενεύη, όπου συμφωνήθηκε με τη Γερμανία να δοθεί ικανοποίηση για τη στέρηση της ατομικής ελευθερίας των ατόμων που υποχρεώθηκαν σε καταναγκαστική εργασία στα ναζιστικά στρατόπεδα ως αιχμάλωτοι πολέμου. Με τη συμφωνία αυτή η Γερμανία κατέβαλε στην Ελλάδα το ποσό των 115 εκατομμυρίων μάρκων, που θεωρήθηκε πολύ μικρό για τα όσα δεινά υπέφεραν οι Έλληνες αιχμάλωτοι στα στρατόπεδα καταναγκαστικής εργασίας.

Κατά τη διάρκεια της επταετούς Δικτατορίας στην Ελλάδα το ζήτημα παρέμεινε αδρανές, αλλά στη μεταπολίτευση (το 1974 και το 1976) το θέμα των γερμανικών αποζημιώσεων επανήλθε στο πολιτικό προσκήνιο με τη Δυτ. Γερμανία πάντα και σταθερά απρόθυμη για κάθε συζήτηση με το επιχείρημα ότι δήθεν το θέμα θα μπορούσε να τεθεί μόνο μετά την επανένωση των δύο Γερμανιών, ενώ για αποπροσανατολισμό και προς διασκέδαση των εντυπώσεων δέχονταν ότι η Γερμανία είχε, ενδεχομένως, τη δυνατότητα να αποπληρώσει μόνο τις αποζημιώσεις από τον ....Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, που κι αυτές εκκρεμούσαν ακόμα !

Απ' όλα τα παραπάνω καταφαίνεται πόσο μεγάλη χρονική καθυστέρηση, δειλία και διστακτικότητα υπήρξε εκ μέρους των ελληνικών κυβερνήσεων ως προς τη διεκδίκηση των αποζημιώσεων απ' τη Γερμανία με αποτέλεσμα να απαξιωθεί στην ουσία το πάγιο αυτό εθνικό αίτημα και να θυσιαστεί στο βωμό των "καλών σχέσεών μας" με την αμερικανόφιλη Δυτική Γερμανία, που οι σύμμαχοι ήθελαν να προστατεύσουν και να υποστηρίξουν με κάθε θυσία. Η ελληνική εξωτερική πολιτική αποδείχτηκε αδύναμη εν γένει να σταθεί στο ύψος των περιστάσεων και όσο περνούσαν τα χρόνια γίνονταν όλο και πιο εξαρτημένη απ' την πανίσχυρη οικονομικά Γερμανία, που εν τέλει επέβαλε το πέρα από κάθε ηθική αξία "δίκαιο του ισχυρότερου" επί των νόμιμων ελληνικών αξιώσεων και απαιτήσεων, ενώ με το πέρασμα των χρόνων έχουμε φτάσει πλέον ως χώρα να χρωστάμε -πιθανόν- στους Γερμανούς πολύ περισσότερα απ' όσα θα έπρεπε εκείνοι να μας καταβάλλουν για την αιτία αυτή .

Οι κυβερνήσεις του Ανδρέα Παπανδρέου επανέφεραν ζωηρά στο προσκήνιο το ζήτημα, αλλά οι επόμενες κυβερνήσεις Κων. Μητσοτάκη και Κ. Σημίτη δεν έδειξαν την ίδια προθυμία να πιέσουν το γερμανικό κράτος για την επίλυση του προβλήματος. Την ίδια πολιτική ακολούθησαν τα επόμενα χρόνια και οι μεταγενέστερες ελληνικές κυβερνήσεις (ΝΔ και ΠΑΣΟΚ) παρ' όλο που τα κόμματα όλου του πολιτικού φάσματος συμφωνούσαν γενικά και θεωρητικά επί της αρχής στη διεκδίκηση αυτή. Ωστόσο την περίοδο αυτή, δηλαδή στις αρχές της δεκαετίας του 1990, με την επάνωση των δύο Γερμανιών (την οποία μάλλον κανείς δεν περίμενε τότε, τουλάχιστον τόσο γρήγορα...), υπήρξε ένα μεγάλο κίνημα πολιτών σ' όλη τη χώρα που με δικαστικές ενέργειες (αγωγές κλπ) κατά του Γερμανικού Δημοσίου διεκδίκησαν αποζημιώσεις για τα εγκλήματα των ναζί στην Ελλάδα και για τα ολοκαυτώματα χωριών και πόλεων. Με ιδιωτική πρωτοβουλία κατατέθηκε σωρεία αγωγών πολιτών, αλλά και μαρτυρικών δήμων (Δίστομο, Καλάβρυτα κ.ά.) εναντίον της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και το ζήτημα πήρε ξαφνικά μεγάλες διαστάσεις. Καθημερινά ήταν τότε και τα σχετικά δημοσιεύματα και οι αναφορές στον ημερήσιο τύπο της Αθήνας και της επαρχίας και οδηγηθήκαμε ξαφνικά σε μια οξεία αντιπαράθεση με το Γερμανικό κράτος.

Οι πρώτες αγωγές και δικαστικές επιτυχίες (όπως π.χ. η αγωγή του Νομάρχη Βοιωτίας και Δικηγόρου Ιωάννη Σταμούλη κατά του Γερμανικού Κράτους για τη σφαγή του Διστόμου στις 10-6-1944 ενώπιον του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Λιβαδειάς), έδωσαν πολλές ελπίδες ότι το ζήτημα θα λυθεί επιτέλους δικαστικά, όλοι αναθάρρησαν για λίγο, αλλά τελικά, και σε μια κρίσιμη στιγμή για την εξέλιξη της υπόθεσης, η Γερμανία δεν δέχτηκε να παραιτηθεί απ' την "κρατική ασυλία" της ή να δώσει τη συγκατάθεσή της να προσφύγουν οι δύο πλευρές σε διεθνές δικαστήριο, ενώ επιπλέον το ελληνικό κράτος δεν επέτρεψε να γίνουν κατασχέσεις περιουσιών του γερμανικού δημοσίου στην Ελλάδα, έτσι οι δικαστικές αποφάσεις δεν μπόρεσαν να εκτελεστούν και το θέμα επανήλθε στις διακρατικές διπλωματικές καλένδες χωρίς προοπτική και δίχως αποτελέσματα.¹

1. Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΚΑΡΥΤΣΑΣ ΔΟΛΟΠΩΝ: Στα πλαίσια αυτών των δικαστικών διεκδικήσεων κατά του Γερμανικού Δημοσίου κινήθηκε και μια μεγάλη ομάδα οικογενειών της κοινότητας Καρύτσας Δολόπων Καρδίτσας, που έχασαν τα σπίτια τους στο ολοκαύτωμα του χωριού τους στις 29-11-1943 ή είχαν θύματα (εκτελεσμένους ή τραυματίες) απ' τους Γερμανούς κατακτητές. Στη σύνταξη των αγωγών αυτών (που εντελώς ενδεικτικά αναφέρονται εδώ για ιστορικούς λόγους και κυρίως για να καταδειχθεί ο τρόπος που αντέδρασαν με δική τους πρωτοβουλία οι πληγέντες κάτοικοι της Καρύτσας και οι απόγονοι αυτών) συνεργάστηκε ο εδώ υποφαινόμενος ομού με το δικηγορικό γραφείο του Σπύρου Λάππα (μετέπειτα βουλευτή του ΣΥΡΙΖΑ στην Καρδίτσα) και της συζύγου του δικηγόρου Αλεξίας Μπανάσα . Τα στοιχεία είναι διάσπαρτα σε δυο-τρεις αγωγές που περιλαμβάνουν και ονόματα Καρυτσιωτών μαζί με ενάγοντες κι από άλλα χωριά της Λίμνης Πλαστήρα. Στην από 26-8-1995 βασική αγωγή ενώπιον του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Καρδίτσας, περιλαμβάνονται ως ενάγοντες τριάντα οκτώ (38) οικογένειες Καρυτσιωτών, που αιτούνται αποζημίωση για την ολοσχερή καταστροφή των οικιών τους με συνολική απαίτηση κατά του Γερμανικού Δημοσίου εκ ποσού άνω των 500.000.000 δραχμών . Κάποιες οικογένειες επίσης (τέσσερις) είναι ενάγουσες σε άλλη αγωγή Καρυτσιωτών και λοιπών κατοίκων από χωριά του νομού , ενώ κάποια άλλα ονόματα Καρυτσιωτών ενάγοντων είναι διάσπαρτα σε κάποιες μερικές κοινές αγωγές ομοδίκων κατά του Γερμανικού Δημοσίου . Πολλοί απ' τους ενάγοντες, που είχαν βιώσει οι ίδιοι τις καταστροφές των χωριών τους και την απώλεια των συγγενών τους, ζούσαν ακόμα κατά την άσκηση των αγωγών αυτών, αλλά οι περισσότεροι απ' αυτούς όχι σήμερα. (Λόγω σε-

Η επανένωση, λοιπόν, των δύο Γερμανιών (Ανατολικής και Δυτικής) μετά το γκρέμισμα του τείχους του Βερολίνου και το διαφαινόμενο τέλος του ψυχρού πολέμου, έδωσε νέα ώθηση και νέα επιχειρήματα στους διεκδικητές των γερμανικών αποζημιώσεων, στους οποίους προστέθηκαν τώρα και νέες χώρες (του πρώην "ανατολικού μπλόκ"), ενώ περιόρισε τις γερμανικές δικαιολογίες και αρνήσεις λόγω αποδυνάμωσης των επιχειρημάτων της νέας ενωμένης Γερμανίας και η υπόθεση έδειξε να παίρνει άλλη τροπή, οι πολιτικές πιέσεις κατά της Γερμανίας εντάθηκαν απ' όλες τις χώρες, που είχαν υποστεί καταστροφές και είχαν θρηνησει θύματα, αλλά δυστυχώς οι Γερμανοί παρέμειναν ανυποχώρητοι στις εξ αρχής σκληρές αρνητικές θέσεις τους και συνέχισαν να δηλώνουν πως γι' αυτούς το "θέμα έχει λήξει", διότι η Ελλάδα με τη σύμβαση του 1960 έχει ήδη παραιτηθεί απ' την καταβολή πρόσθετων αποζημιώσεων, λαμβάνοντας κάποια χρήματα ως ειδική αποζημίωση για τους "πολεμοπαθείς" (επιζήσαντες έλληνες ή ελληνοεβραίους, αιχμαλώτους σε στρατόπεδα καταναγκαστικών έργων κ. α.).

Όλα τα παραπάνω εκτέθηκαν εδώ ως μία σύντομη και απλοϊκή ιστορική αναδρομή, για να καταφανεί ειδικότερα ο τρόπος με τον οποίο το Ελληνικό Κοινοβούλιο και οι εκάστοτε ελληνικές κυβερνήσεις αντιμετώπισαν το φλέγον αυτό διαχρονικό πολιτικο-κοινωνικό ζήτημα - μέσα και έξω απ' τη Βουλή- κυρίως κατά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες. Εξ άλλου, η πρόσφατη ιστορία της διεκδίκησης των πολεμικών αποζημιώσεων μας είναι πλέον λίγο ως πολύ γνωστή.

Στην εποχή της ελληνικής οικονομικής κρίσης και των μνημονίων το θέμα επανήλθε στο προσκήνιο με την κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ να το προβάλει σθεναρά, αλλά με την αδύναμη - οικονομικά, πολιτικά και διπλωματικά- Ελλάδα να σκοντάφτει ξανά πάνω στο συμπαγές τείχος της απόλυτης άρνησης της γερμανικής ηγεσίας και συγκεκριμένα των Μέρκελ και Σόϊμπλε, που ασκούσαν τότε αφόρητη πίεση πάνω στην παραπαίουσα ελληνική οικονομία και μας απειλούσαν εκβιαστικά με εκδίωξη απ' την ΟΝΕ και το ευρώ, αρνούμενοι κάθε συζήτηση και διαπραγμάτευση πάνω στο θέμα αυτό. Λίγο αργότερα, όταν στη Γερμανική Κυβέρνηση συμμετείχαν οι Πράσινοι και η γερμανική Αριστερά, οι ελπίδες για διευθέτηση του θέματος αναπτέρωθηκαν, αλλά και πάλι στο τέλος το γερμανικό κατεστημένο δεν επέτρεψε οποιαδήποτε πρόοδο πάνω σ' αυτό το ζήτημα παρά τις φωνές που ακούστηκαν τότε ακόμα και μέσα στην ίδια τη Γερμανία. Το Γερμανικό Κράτος συνέχισε να ακολουθεί σταθερά πολιτική αποσιώπησης, παραγραφής και λήθης.

Έκτοτε, το αίτημα κατάντησε πλέον να τίθεται "εθιμοτυπικά" πάντα σε κάθε συνάντηση υψηλόβαθμων Ελλήνων και Γερμανών αξιωματούχων χωρίς ουσιαστική

βασμού των προσωπικών δεδομένων εκάστου, δεν μπορούμε σήμερα εδώ να αναφερθούμε σε ονόματα και σε επιπλέον εξατομικευμένα στοιχεία επί των υποθέσεων αυτών). Η εκδίκαση όλων αυτών των αγωγών του 1995 βρίσκεται έκτοτε σε εκκρεμότητα μέχρις ότου δημιουργηθεί ευνοϊκό κλίμα, που να επιτρέπει την επιτυχή έκβαση των υποθέσεων αυτών, για την οποία, πάντως, είναι απαραίτητη η συνδρομή του ίδιου του Ελληνικού Κράτους, που μέχρι σήμερα δεν έχει, δυστυχώς, εξασφαλισθεί.

πρόοδο. Τελευταία, μάλιστα, στις 20-1-2023, όταν η Πρόεδρος της Δημοκρατίας Κατερίνα Σακελλαροπούλου συναντήθηκε επίσημα με τον Γερμανό Καγκελάριο Όλαφ Σολτς, του έθεσε ξανά το θέμα των γερμανικών αποζημιώσεων προς την Ελλάδα (για τις καταστροφές, τις έμψυχες απώλειες καθώς και για το λεγόμενο "**κατοχικό δάνειο**", υπόθεση που συγκεντρώνει πολλά βάσιμα νομικά επιχειρήματα προς άμεση διεκδίκηση) και ζήτησε τη διεξαγωγή διαλόγου για την επίλυση της χρονίζουσας αυτής διαφοράς μας με τη γερμανική πλευρά να μην δείχνει -επί της ουσίας- ανταπόκριση, ούτε και σήμερα . Εν τέλει, η σταθερή και πάγια άρνηση των Γερμανών, όχι μόνο να πληρώσουν, αλλά -από ένα σημείο και μετά- ακόμα και να κουβεντιάσουν για το θέμα των αποζημιώσεων, δεν είναι παρά ενδεικτικό του τρόπου με τον οποίο διαμορφώθηκε όλη η σύγχρονη Ευρωπαϊκή πραγματικότητα και η πολιτική οντότητα της δήθεν "ενωμένης Ευρώπης" των οικονομικά ισχυρών απέναντι στους ασθενέστερους εταίρους αυτής.

Και ενώ η υπόθεση αυτή, όσον αφορά την Ελλάδα, βρίσκεται σε μόνιμο τέλμα και αδιέξοδο, τη σκυτάλη διεκδίκησης πολεμικών αποζημιώσεων απ' τη Γερμανία την πήρε πρόσφατα η Πολωνία. Μέσα στο ίδιο το Βερολίνο ο υφυπ. Εξωτερικών της Πολωνίας Αρκάντιους Μουλάρτσικ έθεσε έντονα το ζήτημα στη γερμανική πλευρά, ανέβασε τους τόνους και τάχθηκε - πέραν των διμερών συνομιλιών και- υπέρ της διεξαγωγής **Διεθνούς Διάσκεψης** με όλες τις άμεσα ενδιαφερόμενες χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, ενώ πρότεινε να τεθεί επειγόντως το θέμα για συζήτηση σε όλους τους διεθνείς οργανισμούς και να χρησιμοποιηθούν όλα τα νομικά, πολιτικά και διπλωματικά μέσα προκειμένου να υπάρξει ενημέρωση, κατανόηση και οριστική επίλυση του ζητήματος με τη συνδρομή και διεθνών παραγόντων .

Κάποιες σκέψεις και προτάσεις για ένα διαφορετικό αύριο...

Κατ' αρχήν θα πρέπει να επαναλάβουμε ότι το αίτημα των πολεμικών επανορθώσεων που διεκδικεί η Ελλάδα απ' τη Γερμανία παραμένει ενεργές στο ακέραιο και στο διηνεκές. Το ελληνικό αυτό αίτημα είναι απολύτως βάσιμο και δίκαιο και προπάντων **πολιτικά, νομικά, ηθικά και ιστορικά απαράγραπτο**.

Ωστόσο σήμερα και μετά το απόλυτο αδιέξοδο τόσων χρόνων, ίσως είναι καιρός να δούμε το ζήτημα από άλλη οπτική γωνία και να προσεγγίσουμε το θέμα με διαφορετικό πλέον τρόπο. Θα πρέπει να αντιληφθούμε, ότι οι Γερμανοί δεν επιθυμούν να ξύνουμε τις πληγές τους και να τους θυμίζουμε διαρκώς "οικεία κακά" και γι' αυτό επιδιώκουν την πολιτική της λήθης για όλα τα εγκλήματα των στρατευμάτων τους στην Ευρώπη. Με τον τρόπο αυτό προχώρησαν και ξαναέστησαν τη χώρα τους όρθια και δεν πρόκειται να επιτρέψουν τώρα σε κανέναν να καταστρέψει το νέο γερμανικό οικονομικό θαύμα ή να επιδιώξει εκ νέου την ταπείνωσή τους. Εμείς έχουμε ανάγκη απ' τη μνήμη, αλλά οι Γερμανοί απ' τη λήθη και η σύγκρουση αυτή μας οδήγησε στο σημερινό αδιέξοδο.

Είναι αλήθεια, ότι οι Γερμανοί πρέπει να διδαχθούν απ' την Ιστορία, ότι οι καταστροφές που προκάλεσαν σε δύο παγκοσμίους πολέμους πρέπει να αποκατασταθούν με αποζημιώσεις και επίσης να κατανοήσουν ότι τα εγκλήματα πολέμου σε βάρος αθώων αμάχων πρέπει να τιμωρηθούν αυστηρά. Το Διεθνές Δίκαιο δεν πρέπει και δεν μπορεί να μένει ένα νεκρό γράμμα, ούτε να λειτουργεί μονομερώς υπέρ των ισχυρών. Μόνο έτσι θα εδραιωθεί η Ειρήνη στην Ευρώπη και σ' όλο τον κόσμο. Εν προκειμένω υπάρχουν αθώα θύματα και νεκροί που περιμένουν δικαίωση. Οι Έλληνες θα πρέπει να δικαιωθούν για τα δυσβάστακτα δεινά και τις θυσίες τους στα χρόνια της γερμανικής κατοχής και του αγώνα για την απελευθέρωσή τους. Η δικαίωση αυτή, αν μάλιστα έλθει συναινετικά, όπως θα πρέπει να επιδιώξουμε, θα απαλύνει τον πόνο, θα ρίξει την ένταση και θα βοηθήσει στην ουσιαστική βελτίωση των σχέσεων και των επαφών ανάμεσα στους δύο λαούς, άλλωστε αυτό επιτάσσει και το πνεύμα της Ενωμένης Ευρώπης.

Δεν είναι φρόνιμο, ωστόσο, να συνεχίζουμε ακόμα την πολεμική μας σύγκρουση, έστω και άτυπα. Δεν πρέπει να επιτρέψουμε την πίκρα και τον πόνο μας να μετατραπεί σε μίσος που θα δηλητηριάζει μόνιμα τις σχέσεις των δύο λαών. Οι επόμενες γενιές των Ελλήνων, ναι μεν θα πρέπει να διατηρήσουν την ιστορική μνήμη των θυσιών και του αγώνα κατά του φασισμού, όμως θα πρέπει παράλληλα να κάνουν και μεγάλα βήματα συμφιλίωσης και ομόνοιας προς τους νέους της Γερμανίας για ένα μέλλον κοινό και δημιουργικό μέσα στην Ευρώπη των λαών.

Σήμερα, δεν είναι δυνατόν να περιμένουμε την επίλυση του χρονίζοντος αυτού ζητήματος μόνο με βάση τις δικαστικές αποφάσεις. **Άς το κάνουμε τώρα αλλιώς....** Επιβάλλεται, λοιπόν, να παρθούν πρωτοβουλίες για την ειλικρινή προσέγγιση και τη συνεργασία των δύο λαών σε επίπεδο κοινωνίας και πολιτισμού με σύνθημα και στόχο ο **ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ να νικήσει τον Πόλεμο**, έτσι ώστε, στο τέλος, το ελληνικό δίκαιο αίτημα να ικανοποιηθεί ως φυσικό επακόλουθο των άριστων σχέσεων που θα δημιουργηθούν, λόγω της στενής φιλίας που θα αναπτυχθεί και όχι λόγω της κατά μέτωπο δικαστικής –πολεμικής σύγκρουσης και αντιπαράθεσης. Πρέπει να ανοίγουμε τις πόρτες της συνεργασίας αντί να τις κλείνουμε ερμητικά και να βρισκόμαστε τελικά εμείς απέξω και μακριά από κάθε δημιουργική ευκαιρία. Πρέπει να αποδράσουμε από μια "Κερκόπορτα" πολιτισμού, σπάζοντας το τείχος του αδιεξόδου, που υψώθηκε εδώ και χρόνια, και να δώσουμε επιτέλους δικαίωμα στην ελπίδα.

Κρίσιμος και καθοριστικός, εν προκειμένω, μπορεί να γίνει ο ρόλος του Δήμου μας, του **Δήμου Λίμνης Νικολάου Πλαστήρα**, που πρέπει άμεσα να ανακηρυχθεί επίσημα ως "**ΜΑΡΤΥΡΙΚΟΣ ΔΗΜΟΣ**" καθόσον αποτελείται από χωριά που καταστράφηκαν ολοσχερώς με μια σειρά από μικρά ολοκαυτώματα απ' τα γερμανικά στρατεύματα, ενώ θρήνησε και πολλά αθώα θύματα στον άμαχο πληθυσμό του. Επιβάλλεται, λοιπόν, να επιδιωχθεί μια στενή πολιτιστική συνεργασία ενότητας με αντίστοιχους γερμανικούς φορείς και παράλληλα ο δήμος μας να διεκδικήσει για όλα τα χωριά που καταστράφηκαν, ειδικό μερίδιο οικονομικής συνδρομής και ενίσχυσης για σκο-

πούς ανάπτυξης, πολιτισμού και πνευματικής συνεργασίας, που θα φέρει πιο κοντά τους δυο λαούς και θα τους βοηθήσει να αντιμετωπίσουν από κοινού, πλην των άλλων, και το τέρας του φασισμού που παραμένει ζωντανό και ξεπροβάλλει ακόμα και σήμερα φορώντας "δημοκρατικούς" μανδύες και προσωπεία.

Ο Δήμος μας πρέπει να αναλάβει την εκπροσώπηση των πληγέντων δημοτών και την πρωτοβουλία να διεκδικήσει για λογαριασμό τους γερμανικά κονδύλια, που θα διατεθούν για την ανάπτυξη και τη στήριξη των χωριών που καταστράφηκαν και να εξασφαλίσει την εθελοντική και εκούσια γερμανική συνδρομή. Να δεχτούμε την υποχώρηση του ατόμου υπέρ του συνόλου. Θα πρέπει, ως εκ τούτου, ο Δήμος μας να έλθει σε επαφή και στενή συνεργασία με αντίστοιχους γερμανικούς δήμους και με άλλους φορείς του πολιτισμού και του πνεύματος εκεί και παράλληλα να φροντίσει ώστε να ενημερωθεί πλήρως το γερμανικό κοινό τους για τα εύλογα και δίκαια ελληνικά αιτήματα. Ποτέ δεν είναι αργά... Πρέπει να υπάρξουν αδελφοποιήσεις και πολιτιστικές ανταλλαγές ανάμεσα στο δήμο και τους φορείς της περιοχής μας σε συνεργασία με αντίστοιχους γερμανικούς δήμους και φορείς τέχνης, γραμμάτων, ιστορίας και κουλτούρας γενικά. Να υπάρξει συνεργασία ανάμεσα στους ανθρώπους του πνεύματος και να ενισχυθεί η προσπάθεια γνωριμίας των τοπικών παραδόσεων κάθε χώρας σε επίπεδο ανθρώπων, κουζίνας και τοπικών προϊόντων, να οργανωθούν αμοιβαίες τουριστικές επισκέψεις και ανταλλαγές, φιλοξενία μαθητών, φοιτητών, επιστημόνων, συλλόγων και προπάντων να υπάρξει ανταλλαγή γνώσεων, εμπειριών και τεχνογνωσίας σε θέματα διοίκησης, οργάνωσης και λειτουργίας των Δήμων και των δημοτικών υπηρεσιών για την καλύτερη οργάνωση της τοπικής αυτοδιοίκησης και τον επιβαλλόμενο εκσυγχρονισμό της.

Αυτή την ευκαιρία πρέπει να αδράξει ο Δήμος μας και με την ιδιότητα πλέον του "Μαρτυρικού Δήμου", να επιδιώξει μια διαφορετική και απόλυτα δημιουργική προσέγγιση με αντίστοιχους δήμους της Γερμανίας και με φορείς πνεύματος, τέχνης, γραμμάτων και πολιτισμού, μια φιλόδοξη πολιτιστική συνεργασία ενότητας, έτσι ώστε να μπορέσουμε τελικά να χαράξουμε προς το μέλλον μια νέα πορεία προόδου και ανάπτυξης και προπάντων για να καταφέρουμε κατ' αυτό τον τρόπο, εμείς, ως φίλοι και συνεργαζόμενοι λαοί, να επιλύσουμε πολύ πιο εύκολα και τα χρονίζοντα προβλήματα του παρελθόντος, που ακόμα και σήμερα μας χωρίζουν ως κράτη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ, ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ, "Καταστραφείσαι πόλεις και χωριά συνεπεία του πολέμου 1940-1945". Α΄ Έκδοσις, Επιμέλεια: Δημ. Χρ. Καραδήμα (Προϊσταμένου Μελετών και Στατιστικής), Αθήναι 1946.
- Γιώργου ΛΕΚΑΚΗ. "Κατεστραμμένες πόλεις και χωριά της Ελλάδος επί Κατοχής" (και άλλες λεηλασίες, από επίσημα αρχεία του κράτους), σελ. 446. Εκδόσεις ΚΑΔΜΟΣ, Αθήνα 2014.
- ΠΡΑΚΤΙΚΑ των Συνεδριάσεων της Βουλής.
- Αθηναϊκός και επαρχιακός ημερήσιος Τύπος.

Όψεις των απωλειών σε ανθρώπους και των καταστροφών στο δομημένο οικιστικό ιστό κατά την Ιταλογερμανική κατοχή

Δρ. Αντώνη Α. Αντωνίου, Διδάσκοντα στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Οι ανθρώπινες απώλειες

Η Ιταλογερμανική κατοχή υπήρξε ένα ιδιαίτερα επώδυνο γεγονός για τους κατοίκους της χώρας μας. Σύμφωνα με την καταγραφή, που πραγματοποίησε η Ελληνική κυβέρνηση αμέσως μετά τον πόλεμο, η χώρα έχασε τουλάχιστον 300.000 κατοίκους χωρίς να συμπεριλαμβάνονται στην καταγραφή οι βουλγαροκρατούμενες περιοχές. Τα θύματα, παρά το ότι πιστεύεται, υπήρξαν κυρίως στην επαρχία και όχι στην Αθήνα. Οι θάνατοι επικεντρώθηκαν σε μεγαλύτερο βαθμό στους άνδρες, στους ηλικιωμένους και τα παιδιά μέχρι 5 ετών. Κατά τον πόλεμο σκοτώθηκαν 13.600 στρατιωτικοί, 2.100 εξαφανίστηκαν και σχεδόν 3.000 άμαχοι σκοτώθηκαν από βομβαρδισμούς. Στην βουλγαροκρατούμενη περιοχή δολοφονήθηκαν με διάφορους τρόπους, 37.000 πολίτες. Από τους Ιταλούς και τους Γερμανούς εξοντώθηκαν, κυρίως με πρόφαση τα αντίποινα, τουλάχιστον 5.000 Έλληνες. Από τα γερμανικά και ιταλικά στρατοδικεία καταδικάστηκαν σε θάνατο και εκτελέστηκαν άνω των 6.000 ατόμων. Οι αντάρτικες ομάδες είχαν περί τα 30.000 θύματα και περί τα 1.000 ήταν τα θύματα από τους συμμαχικούς βομβαρδισμούς. Οι βίαιοι θάνατοι συνολικά σκότισαν στην χώρα 90.700 θανάτους, 83.600 άνδρες και 7.100 γυναίκες.

Το επίπεδο υγιεινής του πληθυσμού έπεσε, αφού 10.000 άτομα έμειναν ανάπηρα κατά τις πολεμικές επιχειρήσεις, άλλα 10.000 έμειναν ανάπηρα από τον αντάρτικο αγώνα και 1.000 έμειναν ανάπηροι από βομβαρδισμούς. Επιπλέον η χειροτέρευση των όρων διαβίωσης έφερε αύξηση των ασθενειών, με αποτέλεσμα οι δύο μεγάλες μάστιγες της εποχής, η φυματίωση και η ελονοσία, να αυξηθούν τρομερά.

Κατά την φάση ανόδου του αντάρτικου κινήματος, η χώρα χωρίζεται δύο μεγάλες ζώνες, την ελεύθερη περιοχή και την κατεχόμενη. Ελεύθερη, ήταν κυρίως η ορεινή ζώνη. Ανάμεσα στις δύο αυτές ζώνες, υπήρξε μια μόνιμη ζώνη συγκρούσεων, καταστροφών και κάθε είδους βαρβαρότητας από τους κατακτητές. Το αποτέλεσμα ήταν να μετακινηθεί μεγάλο τμήμα του πληθυσμού από την ενδιάμεση ζώνη καταστροφών και να καταφύγει ανάλογα και με τις δυνατότητες του καθενός ή σε αστικά κέντρα και πεδινές περιοχές ή στα ορεινά. Οι καταστροφές οικισμών έφεραν ένα σημαντικό προσφυγικό κύμα, με ότι αυτό συνεπάγεται για την χειροτέρευση των συνθηκών διαβίωσης του πληθυσμού. Οι κάτοικοι, οι οποίοι βρέθηκαν μακριά από τον τόπο τους και μετά τον πόλεμο ζήτησαν κρατική ενίσχυση ήταν πάνω από 220.000. Άλλοι 90.000, αναγκάστηκαν να μεταφερθούν με διάφορες προφάσεις στην Γερμανία, την Ιταλία και την Βουλγαρία. Από αυτούς βρήκαν το θάνατο περί τους 70.000 και σύμφωνα με τις συντηρητικότερες αποτιμήσεις εκτιμάται, ότι από αυτούς, 54.000 ήταν ο αριθμός των Εβραίων, που εξοντώθηκαν. Άλλοι πάλι έφυγαν, για να πολεμήσουν στην Μέση Ανατολή. Συνέβησαν 1.100 θάνατοι στρατιωτικών στην Μέση Ανατολή

και 3.500 θάνατοι ναυτικών.¹ Σύμφωνα με νεότερες καταγραφές, ο αριθμός των Εβραίων νεκρών, ήταν πολύ μεγαλύτερος, περί τους 65.000. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Εβραϊκή κοινότητα της Καρδίτσας εφοδιάστηκε από τον δήμο Καρδίτσας με ψεύτικες ταυτότητες και με την στήριξη της νομαρχιακής επιτροπής του ΕΑΜ, διέφυγε στην ορεινή ζώνη.² Έχει καταγραφεί ότι ο κύριος όγκος των Εβραίων κατέφυγε στο χωριό Αμάραντο – Μαστρογιάννι. Η κοινότητα Αμαράντου τιμήθηκε για αυτή της προσφορά και πολύ σωστά όπως πραγματεύεται η βιβλιοθηκονόμος Παρασκευή Σδρόλια στο άρθρο της στο ανά χείρας τεύχος.³ Σε πρόσφατες επιστημονικές δημοσιεύσεις, τονίζεται ο ρόλος των τοπικών επιτροπών του ΕΑΜ στην οργάνωση της διάσωσης. Η εγκατάσταση στα κοντινότερα βουνά έγινε με την προστασία του ΕΑΜ στην Χαλκίδα, στην Πάτρα, στο Αγρίνιο, στον Βόλο και στα Τρίκαλα.⁴ Στην Καρδίτσα, η διαφυγή οργανώθηκε ιδιαίτερα αποτελεσματικά και μ' αυτό τον τρόπο δεν υπήρχαν θύματα των Εβραίων της Καρδίτσας από το ολοκαύτωμα, εκτός από ένα άτομο, που δεν ακολούθησε τις οδηγίες και για προσωπικούς λόγους μετέβη στην Αθήνα. Η συμμετοχή στην κάλυψη του δημάρχου Δ. Κουκουρίκου και του διευθυντή του δήμου Καρδίτσας Βασιλείου Λάππα ήταν καθοριστική. Την κάλυψη σήριξε και ο επιστρατευμένος διερμηνέας των Γερμανών. Για αυτό τον λόγο, ο διευθυντής του δήμου και ο διερμηνέας βραβεύτηκαν μετά θάνατον το 1994 με τιμητικό δίπλωμα και πλακέτα από το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο. Στον Παλαμά, κατέφυγαν και διασώθηκαν εβραϊκές οικογένειες από την Λάρισα. Οι Εβραίοι της Καρδίτσας κατέφυγαν, κυρίως, στον Αμάραντο – Μαστρογιάννι αλλά στη συνέχεια ένα σημαντικό τμήμα τους κατέφυγε στην περιοχή του οροπεδίου Νευρόπολη το οποίο σήμερα έχει κατακλυστεί από τα νερά της λίμνης Πλαστήρα.⁵ Εκεί ασκούσαν το εμπόριο, στο σημείο που υπήρχε υπαίθρια αγορά της ορεινής ζώνης.⁶ Στην Νευρόπολη, κατέφυγαν και Εβραίοι της Θεσσαλονίκης, που διέφυγαν τη σύλληψη τον Μάρτιο του 1943. Άλλα χωριά της Καρδίτσας που δέχτηκαν Εβραίους στην περίοδο της κατοχής είναι: Απιδιά, Βλάσδο (Μοσχάτο), Καλυβάκια, Καρύτσα,⁷ Καστανιά, Μάρκο, Μουζάκι, Μπελοκομίτης, Νεοχώριο, Σιάμ (Οξιά) Μουζακίου, Παλαμάς, Παραπράσταινα (Προάσιον), Πέτρινο, Σέκλιζα (Καλλίθηρο), Φυλακτή και Σμόκοβο. Σε χωριά της Καρδίτσας κατέφυγαν και Εβραίοι των Τρικάλων.⁸ Η Εβραϊκή κοινότητα της Καρδίτσας διασώ-

1. Δοξιάδη Κων., *Καταστροφές οικισμών*, Σειρά εκδόσεων του Υπουργείου Ανοικοδομήσεως 11, Αθήναι 1946, 9-33.

2. Fleming, K.E., (2009). *Ιστορία των Ελλήνων Εβραίων*, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα. σ. 219. Καλεάδης Χρ., Ο αντισημιτισμός στην Ελλάδα. Μια αληθινή μαρτυρία, ΑΠΘ Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, 2018-19, σ. 9-10.

3. Σδρόλια Παρασκευή, «Η διάσωση της Εβραϊκής Κοινότητας της Καρδίτσας από τους κατοίκους του Αμαράντου Νοτίων Αγράφων, μέσα από τα μάτια του Βίκτωρος Σ. Βενουζίου» σ.187, Μενεξιάδης, Αλέξης (2006). Το χωριό Μαστρογιάννι έγκρυψε τους Εβραίους της Καρδίτσας. Χρονικά, τ. 201, Φεβρουάριος, 34-35.

4. Καβάλα Μαρία, *Η καταστροφή των Εβραίων της Ελλάδας (1941-44)*, Αθήνα 2015, σ. 82.

5. Βενουζίου Β. *Ισραηλιτικές κοινότητες Τρικάλων και Καρδίτσας*, 20194, σ. 25.

6. Με βάση προφορική μαρτυρία των αιώνηστων Μορφοβουνιωτών Γιώργου Καφαντάρη και Βαγγέλη Σκούφη.

7. Στην Καρύτσα εκτελέστηκε ο πρόεδρος του χωριού γιατί δωσίλογος συνεργάτης των Γερμανών, που τους ακολουθούσε, τον κατηγορήσε στους Γερμανούς, ότι ο Τσιλικας είναι πρόεδρος του χωριού και ότι είχε βοηθήσει πρόσφατα δύο Εβραίους να διαφύγουν. Προφορική μαρτυρία η οποία αναφέρεται στο παρόντα τόμο, σελ. 63.

8. Καρρά Αποστολία, *Η διάσωση των Εβραίων της Θεσσαλίας: Από την ατομική στη συλλογική μνήμη*, ΕΑΠ τμήμα Δημόσιας Ιστορίας, Διπλωματική εργασία, Πάτρα 2020, σ. 53-54. Ο συγγραφέας Αριστομένης Καλυβιώτης εντόπισε με βάση μαρ-

θηκε λοιπόν στο σύνολό της όπως και άλλοι Εβραίοι από άλλες περιοχές χάρις στην στήριξη των κατοίκων της πόλης και των χωριών. Λανθασμένα η Καρδίτσα και από ορισμένους ερευνητές συμπεριλαμβάνεται στις περιοχές με θύματα 31%. Αυτοί οι ερευνητές χωρίς να φτάσουν σε λεπτομερή καταγραφή των δεδομένων καταγράφουν με ενιαίο τρόπο τα θύματα της Καρδίτσας και των Τρικάλων, αφού η εβραϊκή κοινότητα της Καρδίτσας θρησκευτικά ήταν ενταγμένη, στην εβραϊκή κοινότητα των Τρικάλων και μέχρι το 1944, η Καρδίτσα ήταν επαρχία του νομού Τρικάλων. Με αυτό τον τρόπο όμως, αδικούνται όλοι αυτοί οι άνθρωποι, που σε δύσκολες εποχές με κίνδυνο της ζωής τους στήριξαν τους συμπολίτες τους Εβραίους αλλά και Εβραίους από άλλες περιοχές με θαυμαστό τρόπο και διέσωσαν, όλους όσους κατέφυγαν σε αυτούς. Ελπίζω οι τοπικοί μας άρχοντες και ιδιαίτερα ο τόσο δραστήριος και ευαίσθητος σε ιστορικά θέματα δήμαρχος Πλαστήρα να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα, ώστε να τιμηθεί η περιοχή και ιδιαίτερα η ορεινή ζώνη όπως της αξίζει.

Οι καταστροφές στον οικιστικό ιστό.

Από την κήρυξη του παγκόσμιου πολέμου το 1939 μειώθηκε δραστικά η οικοδομική δραστηριότητα. Ακόμη χειρότερα από την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου μέχρι το τέλος της κατοχής διακόπηκε, σχεδόν ολοκληρωτικά, κάθε οικοδομική κίνηση και έφτασε να είναι λιγότερο από 10% της προπολεμικής οικοδομικής δραστηριότητας. Οι οικισμοί υπέστησαν εκτεταμένες καταστροφές, κυρίως, λόγω των βομβαρδισμών, λόγω των αντιποίνων στο αντάρτικο κίνημα, λόγω της ανέχειας των πολιτών, που αναγκάζονταν να πουλήσουν τα υλικά του σπιτιού τους για να ζήσουν, λόγω της επίταξης και κακομεταχείρισης από τις αρχές κατοχής, αλλά και της κατασκευής οχυρωματικών έργων και αεροδρομίων.

Η Ελλάδα έχασε κατά την διάρκεια της κατοχής, το 23% του οικιστικού της πλούτου.⁹ Οι μεγαλύτερες καταστροφές αγροτικών οικισμών πραγματοποιήθηκαν στην Θεσσαλία και στην Ήπειρο. Τότε η Θεσσαλία διαιρούνταν σε δύο νομούς: Λαρίσης και Τρικάλων και η επαρχία Καρδίτσας ανήκε στο νομό Τρικάλων. Στον πίνακα 1 βλέπουμε ότι στο νομό Λαρίσης καταστράφηκαν πλήρως σχεδόν το 34% των αγροτικών οικοδομών και στο νομό Τρικάλων το 42%. Οι μερικώς κατεστραμμένες οικίες ήταν ελάχιστες σε σχέση με τις ολικώς κατεστραμμένες, γεγονός που δείχνει την μανία των κατακτητών. Πολλές από τις ημικατεστραμμένες κατοικίες δεν ήταν παρά τέσσερεις τοίχοι. Στον πίνακα 2, παρατηρούμε ότι στην επαρχία Καρδίτσας το ποσοστό των κατεστραμμένων οικοδομών έφτανε το 24,25% του συνόλου των κτιρίων και αφορούσε κυρίως, σε αγροτικά σπίτια. Οι εκτεταμένες αυτές καταστροφές συνδέονται με απώλεια κεφαλαίου για τους ιδιοκτήτες και μείωση της παραγωγής, λόγω εγκατάλειψης της υπαίθρου. Τα στεγαστικά προβλήματα επέφεραν και προβλήματα υγείας.¹⁰

τυρίες και άλλα χωριά στα οποία κατέφυγαν Εβραϊκές οικογένειες.

9. Δοξιάδη Κων., Οικονομική πολιτική δια την ανοικοδόμηση των οικισμών της χώρας, Σειρά εκδόσεων του Υπουργείου Ανοικοδομήσεως 3, Αθήναι 1945, σ. 10.

10. Δοξιάδη Κων., Καταστροφές οικισμών, Σειρά εκδόσεων του Υπουργείου Ανοικοδομήσεως 11, Αθήναι 1946, σ. 47.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1			
ΚΑΤΕΣΤΡΑΜΕΝΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΕΣ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ ΑΠΟ ΑΝΤΙΠΟΙΝΑ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΩΝ ΚΑΤΟΧΗΣ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ			
ΝΟΜΟΙ	ΟΙΚΟΔΟΜΕΣ ΠΟΥ ΥΠΗΡΧΑΝ ΠΡΙΝ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ	ΟΙΚΟΔΟΜΕΣ ΠΟΥ ΚΑΤΑΣΤΡΑΦΗΚΑΝ ΠΛΗΡΩΣ	ΟΙΚΟΔΟΜΕΣ ΠΟΥ ΚΑΤΑΣΤΡΑΦΗΚΑΝ ΜΕΡΙΚΩΣ
ΛΑΡΙΣΗΣ	22.995	7.809 (33,95%)	619 (2,69%)
ΤΡΙΚΑΛΩΝ	20797	8739 (42%)	489 (2,35%)

Πηγή: Δοξιάδη Κων., Καταστροφές οικισμών, Σειρά εκδόσεων του Υπουργείου Ανοικοδομήσεως 11, Αθήναι 1946, σ. 47.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2				
ΚΑΤΕΣΤΡΑΜΕΝΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΕΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ ΝΟΜΟΥ ΤΡΙΚΑΛΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΤΡΑΤΟΥΣ ΚΑΤΟΧΗΣ				
ΟΙΚΙΣΜΟΙ	ΟΙΚΟΔΟΜΕΣ ΠΟΥ ΥΠΗΡΧΑΝ ΠΡΙΝ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ	ΟΙΚΟΔΟΜΕΣ ΠΟΥ ΚΑΤΑΣΤΡΑΦΗΚΑΝ ΠΛΗΡΩΣ	ΟΙΚΟΔΟΜΕΣ ΠΟΥ ΚΑΤΑΣΤΡΑΦΗΚΑΝ ΜΕΡΙΚΩΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ % ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ
Καρδίτσα	2627	10		1
Αγιοπηγή	91	1		1
Άγιος Ακάκιος	142	2		1
Άμπελικό	117	5		4
Ανάβρα	302	1		1
Ανθηρό	236	2		1
Αχλαδιά	106	8	2	9
Βατσουσιά	153	48		31
Βλάσι	180	150		83
Βρώσιανη	54	1		2
Δαφνοσηλιά	91	65		71
Δρακότρυπα	216	47	3	22
Ελληνόκαστρο	176	3		2
Ελληνόπυργος	283	7		2
Θραψίμι	141	2		2
Καλιφώνι	211	54	8	28
Καλογριανά	132	5		4
Κανάλια	638	16	30	5
Καρποχώρι	120	68		57
Καταφύγι	110	2	8	5
Κέδρος	171	85	5	51
Κερασιά	93	36		39
Κρανιά	124	2		2
Κρυονέρι	113	10	3	11
Κάτω Κτημένη	43	35		81
Λιοντάρι	234	2		1
Λοξάδα	131	1		1
Λουτροπηγή	151	103		68
Σμόκοβο	16	16		100
Λουτρό	95	36	25	51
Μακρυράχη	220	138		63

Μάραθο	69	45		65
Ματαράγκα	288	6		2
Μαυρομάτι	455	12		3
Μερίχοβο	148	4	10	6
Μεσενικόλας	303	290	10	97
Μητρόπολη	246	33		13
Μορφοβούνι	254	232		91
Μουζάκι	490	410		83
Μπεζούλα	218	211		97
Νεράιδα	90	90		100
Νεροβούνιτσα	91	15		16
Νεοχώρι	217	100	10	48
Παλαιοχώρι	108	1		1
Παλιοκλήσι	156	3		2
Παλιούρι	167	12		7
Παππά	63	34		54
Πασχαλίτσα	117	20		17
Πορτή	211	200		94
Πορτίτσα	54	5		10
Ριζοβούνι	76	11		14
Ροπιωτό	185	29		16
Ρούσο	97	3		3
Σοφάδες	640	72	12	12
Φανάρι	645	32		5
Φανάρι Μαγούλα	204	16	28	15
Φιλια	136	136		100
Φράγκο	73	1		1
Φυλαχτή	126	123		97
Χάρμαινα	73	9	8	18
Σύνολο επαρχίας	13517	3116	162	24,25%

Πηγή: Υπ. Ανοικοδομήσεως, Καταστροφές οικισμών, Σειρά εκδόσεων του Υπουργείου Ανοικοδομήσεως 2, Αθήνα 1946, σ. 55-56.

Οι επιπτώσεις αυτής της έλλειψης στέγης, που δημιούργησαν οι καταστροφές των στρατευμάτων κατοχής μετά τον πόλεμο, είναι σημαντικές και για τις μεταπολεμικές εξελίξεις. Η μελέτη της επίδρασης των διεθνών δικτύων γνώσης και εξουσίας στον οικιστικό ιστό, οδήγησε στο συμπέρασμα, ότι με βάση το σχέδιο Μάρσαλ εφαρμόστηκε ένα αμερικανικής έμπνευσης σχέδιο για τις πολιτικές διαμόρφωσης του κτισμένου περιβάλλοντος στη μεταπολεμική Ελλάδα με επίκεντρο την αυτοστέγαση ως κεντρική πρακτική άσκησης εξουσίας. Πριν την Ελλάδα, είχε εφαρμοστεί παρόμοια πολιτική και στο Πουέρτο Ρίκο και η Ελλάδα χρησιμοποιήθηκε ως υπόδειγμα για χώρες της Άπω Ανατολής. Η στεγαστική πολιτική που εφαρμόστηκε, στόχευε όχι μόνο στην εξασφάλιση ιδιόκτητης κατοικίας για τους πολλούς, αλλά ήταν και ένα ιδεολογικό όχημα πολιτισμικής επιρροής και διάχυσης του αμερικανικού ονείρου. Στόχος, να ενταχθεί ο ελληνικός λαός μέσα από την βιωματική του εμπειρία και την πολιτισμική πρακτική του στο κυρίαρχο πολιτικό σύστημα.¹¹

11. Κωνσταντίνα Κάλφα, Αυτοστέγαση, τώρα! Η αθέατη πλευρά της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα, Futura 2019, ad passim.

*Γερμανοί στρατιώτες στις 3/12/1943, προσεγγίζουν το μοναστήρι της Κορώνας,
το οποίο σε λίγο ώρα θα κάψουν*

Οι Γερμανοί καίνε το μοναστήρι της Κορώνας, 3/12/1943

Ο νεωκόρος της 1.Μ Κορώνας, ο μοναδικός που είχε απομείνει στην Μονή, ανακρίνεται από αξιωματικό ασφαλείας των SS. Μετά από λίγο θα εκτελεστεί από τον ίδιο.

ΤΟ ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΟ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ ΣΤΗ ΝΕΥΡΟΠΟΛΗ ΑΓΡΑΦΩΝ

Του Γιώργου Βασιλούλη *

Βρισκόμαστε στο 1943. Η χώρα στενάζει κάτω από την τριπλή Γερμανοϊταλοβουλγαρική κατοχή. Όμως στις 8 Σεπτέμβρη οι Ιταλοί αποχωρούν από τη συμμαχία και η ταξιαρχία Πινερόλο με διοικητή τον αγγλόφιλο στρατηγό Ινφάντε με πάνω από 10.000 άνοπλου ιταλικού στρατεύματος, μαζί με τα παντός είδους εφόδια, αυτοκίνητα, ιππικό κ.λ.π. διαπραγματεύεται την παράδοσή της και παραδίδεται στον ΕΛΑΣ στο χωριό Πουλιάνα Τρικάλων. Ο ΕΛΑΣ ενισχύεται σε μεγάλο βαθμό σε οπλισμό και εφόδια. Οι Γερμανοί εξοργισμένοι σκληραίνοντας ακόμη περισσότερο τη στάση τους, μπαίνουν στην Καρδίτσα που ήταν ιταλοκρατούμενη και στις αρχές του 43 για ένα χρονικό διάστημα ελεύθερη, και ετοιμάζουν επίθεση στα ορεινά χωριά της Νεβρόπολης. Στα μέσα του Νοέμβρη συγκεντρώνουν ισχυρές μηχανοκίνητες δυνάμεις σε Τρίκαλα και Καρδίτσα προετοιμαζόμενοι για τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις. Σκοπός τους η διάλυση του 1/38 συντάγματος του ΕΛΑΣ, η αιχμαλωσία και τιμωρία των Ιταλών που κρατούνταν σε στρατόπεδο στην Νεραΐδα και ο εντοπισμός, η κατάληψη και καταστροφή του αντάρτικου αεροδρομίου.

Η πρώτη απόπειρα κατάληψης της Νεβρόπολης έγινε από τους Ιταλούς τον Ιούνιο του 1943 πριν σπάσουν τη συμμαχία με τους Γερμανούς. Είχαν πληροφορίες για ρίψεις πολεμοφοδίων και με δύναμη τριών ταγμάτων ξεκίνησαν από τη Μητρόπολη και αφού ανακόπηκε η πορεία τους στον αμαξωτό δρόμο με την ανατίναξη της γέφυρας από τους εφεδρoελασίτες του Μεσενικόλα κάτω από το χωριό, ανηφόρισαν μέσω Γράλιτσας, Μορφοβουνίου και Μεσενικόλα προς το υψίπεδο της Νεβρόπολης, σκοτώνοντας στο πέρασμά τους αρκετούς άοπλους κάτοικους των χωριών μας. Έτσι στις 14 Ιουνίου στο πέρασμα του Αη Θανάση Μορφοβουνίου προς τη Νεβρόπολη, ήρθαν αντιμέτωποι με μικρή δύναμη 65 ανταρτών του ΕΛΑΣ οι οποίοι συνεπικουρούμενοι και από τους εφεδρoελασίτες του χωριού με επικεφαλής τον ήρωα του Αλβανικού μετώπου Βασίλη Αλεξανδρή, προέβαλαν σθεναρή αντίσταση, δίνοντας την εντύπωση στους Ιταλούς, πως αποτελούσαν την εμπροσθοφυλακή πολύ μεγαλύτερου στρατεύματος και δεν θέλησαν φαίνεται να ρισκάρουν μια αναμέτρηση σε δασώδη περιοχή με τους αντάρτες. Πιθανώς γι' αυτό το λόγο αποσύρθηκαν προς τον κάμπο, χωρίς ποτέ να ανέβουν στη Νεβρόπολη. Πριν φύγουν όμως μπήκαν στα χωριά Μορφοβούνι και Μεσενικόλα και τα έκαψαν για αντίποινα. Οι κάτοικοι ειδοποιημένοι από τους αντάρτες έφυγαν τα χαράματα στα ψηλότερα βουνά της Νεραΐδας και με δάκρυα στα μάτια έβλεπαν από χιλιόμετρα μακριά τις φλόγες και τους καπνούς από τα καμένα σπίτια τους, χωρίς να μπορούν να προσφέρουν καμιά βοήθεια.

Η δεύτερη απόπειρα εντοπισμού και κατάληψης του διαμορφωμένου πια αεροδρομίου, έγινε τον Νοέμβρη του ίδιου χρόνου, αυτή τη φορά από τους Γερμανούς οι οποίοι με 2.000 άνδρες με ισχυρή δύναμη πυροβολικού και μικρό αριθμό αεροπλάνων, έσπασαν τον κλοιό των ανταρτών ύστερα από σφοδρές μάχες στις παρυφές του

οροπεδίου, όπως αναφέρει ο Γιώργος Ζαχαρόπουλος μαχητής του ΕΛΑΣ και στις δύο επιθέσεις, και πλημμύρισαν τη Νεβρόπολη. Έκαψαν τη Νεράιδα όπου βρίσκονταν το στρατόπεδο των Ιταλών για να τους εκδικηθούν. Πολλούς αιχμαλώτισαν και άλλοι κυνηγημένοι ξεπάγιασαν στις γυμνές ράχες του βουνού Γκαβέλου. Ο Βασίλης Κρομούδας από το Νεοχώρι, φρούραρχος του αεροδρομίου, κράτησε ηρωικά τους Γερμανούς πάνω από το χωριό του και έδωσε χρόνο στους άνδρες της Βρετανικής αποστολής να ξεφύγουν προς τα Βραγγιανά. Βρέθηκε την άλλη μέρα ο ήρωας στην περιοχή της Καρίτσας σκοτωμένος από ριπή μυδραλίου. Οι Γερμανοί για αντίποινα έκαψαν όλα τα χωριά της περιοχής και σκότωσαν ηλικιωμένους και άοπλα γυναικόπαιδα. Γρήγορα όμως οι αντάρτες ανασυντάχτηκαν μετά από τη βοήθεια δύο λόχων και τμημάτων ιππικού που ήρθαν από το Μουζάκι, και με αντεπιθετική κυκλωτική κίνηση ανάγκασαν τους Γερμανούς να αποσυρθούν στις 2 Δεκεμβρίου 1943 από τη Νεβρόπολη, χωρίς ποτέ να εντοπίσουν το αεροδρόμιο.

Τα Άγραφα ήταν η καρδιά της αντίστασης και η Καρδίτσα, σε απόσταση μόλις 25 χιλιομέτρων, το οικονομικό κέντρο που τροφοδοτούσε την αντίσταση. Το καλοκαίρι

Ο χώρος της Νευρόπολης στον οποίο κατασκευάστηκε ο Αντάρτικος αεροδιάδρομος

του 1943 είχε υπογραφεί η συμφωνία υπαγωγής του ΕΛΑΣ στο Στρατηγείο της Μέσης Ανατολής. Τότε κρίθηκε απαραίτητο από τους συμμάχους να δημιουργηθεί ένα καλά προφυλαγμένο αεροδρόμιο, το οποίο θα διευκόλυνε την επικοινωνία των Βαλκανίων με το συμμαχικό στρατηγείο της Μέσης Ανατολής. Το οροπέδιο της Νεβρόπολης με υψόμετρο 800 μέτρων θεωρήθηκε ως ιδανική τοποθεσία για την κατασκευή του αεροδρομίου.

Το αεροδρόμιο της Νεράιδας όπως αρχικά ονομάστηκε, χρησίμευε στη μεταφορά σημαντικών προσώπων, καθώς και ρίψεις εφοδίων για τη συνέχιση του αγώνα. Το όνομά του πήρε από τον οικισμό Νεράιδα, όπου έμεινε ο αρχηγός της βρετανικής αποστολής Έντυ Μάγερ. Τον σχεδιασμό του αεροδρομίου ανέλαβαν οι μηχανικοί Βλάχος, Κουβαρετάκης και Σαμουλίδης και τη γενική επίβλεψη είχε ο Άγγλος λοχαγός Ντένις Χάμσον.

Στα μέσα του καλοκαιριού του 43 μια ομάδα ανταρτών μαζί με κατοίκους των γύρω χωριών, εργάστηκαν σκληρά και μετέτρεψαν ένα μικρό αυτοσχέδιο αεροδρόμιο σε μια έκταση κοντά στα Μπεζουλιώτικα καλύβια που έφτανε μέχρι τα Μεσενικολίτικα λιβάδια στη θέση Άσπρα Λιθάρια. Ο αρχιτέκτονας Άγγλος ταγματάρχης Άρθουρ Τζίπσον κατασκεύασε στο πρόχειρο αυτό αεροδρόμιο ένα ασφαλή διάδρομο προσγείωσης και απογείωσης διαστάσεων 2.000 X 600 μ. Χρησιμοποιήθηκε αρχικά για ρίψεις εφοδίων της βρετανικής αποστολής καθώς και πολεμοφοδίων για τους αντάρτες. Πολλά από τα δέματα που ρίχνονταν με αλεξίπτωτα, τα παρέσυρε ο αέρας και χάνονταν στα κοντινά πυκνόφυτα δάση. Είναι γνωστό σε πολλούς κατοίκους της περιοχής η αναζήτηση για πολλές μέρες ενός κιβωτίου που περιείχε 5.000 χρυσές λίρες Αγγλίας που ρίχτηκε μαζί με άλλα εφόδια πριν τη διαμόρφωση του αεροδρομίου, στις αρχές του καλοκαιριού του 19 43. Το αλεξίπτωτο με το κιβώτιο παρασύρθηκε από τον αέρα και έπεσε σε καστανοδάσος κοντά στο μοναστήρι της Κορώνας. Το πολύτιμο περιεχόμενο θα είχε κάνει πλούσιους τους κατοίκους του Μεσενικόλα και του Μοσχάτου, αν οι Άγγλοι δεν είχαν προνοήσει να έχουν ένδειξη στο εξωτερικό μέρος που προκαλούσε τρόμο. Μια νεκροκεφαλή ανάμεσα σε δύο κόκαλα χιαστί και την προειδοποίηση στα ελληνικά ότι περιέχει εκρηκτική ύλη. Οι κάτοικοι τρομοκρατημένοι το παρέδωσαν αμέσως στη βρετανική αποστολή.

Αργότερα το αεροδρόμιο τελειοποιήθηκε και χρησιμοποιήθηκε για την προσγείωση και απογείωση μικρών στρατιωτικών αεροπλάνων τύπου ΝΤΑΚΟΤΑ. Ήταν τόσο καλά καμουφλαρισμένο που δεν ήταν εύκολο να επισημανθεί από τον εχθρό. Τόσο πολύ ήταν αόρατο, ώστε οι Άγγλοι που το κατασκεύασαν στάθηκε αδύνατο να το αναγνωρίσουν. Ο ταξίαρχος Έντυ γράφει: "Μια εβδομάδα πριν έρθει το πρώτο αεροπλάνο που περιμέναμε, η ΡΑΦ έστειλε απροειδοποίητα ένα αναγνωριστικό από τη Μέση Ανατολή για να πάρει φωτογραφίες. Οι φωτογραφίες εμφανίστηκαν και μελετήθηκαν στο Κάιρο και σχετικά μ αυτές, οι παράγοντες του Καΐρου, μας έστειλαν μια πλήρη έκθεση με την παρατήρηση ότι στο έδαφος υπήρχαν εμπόδια που έμοιαζαν με θημωνιές και συστάδες από θάμνους

Αεροπλάνο: Το βρήκε η αυγή στο ανártικο αεροδρόμιο, καθώς ένας τροχός βούλιαξε. Θα σκεπαστεί με κλαδιά. Το βράδυ θα το ξεκολλήσουν τα... βουβάλια και θα πετάξει

που έπρεπε να καθαριστούν. Οι θημωνιές ήταν μια σειρά από κάρα φορτωμένα με άχυρα και οι συστάδες των θάμνων τα δέντρα που είχαν στηθεί τα ξημερώματα από τους αντάρτες. Ο Ντένις Χάμσον είχε καταφέρει να ξεγελάσει τους εμπειρογνώμονες στο Κάιρο. Ζήτησαν συν γνώμην για το λάθος τους και μας συνεχάρηκαν. Ήταν τόσο καλά καμουφλαρισμένο. Ήταν το αεροδρόμιο φάντασμα". Φύτρωνε τη νύχτα και εξαφανίζονταν τη μέρα. Μετά από πολλές προσπάθειες, το βράδυ της 9ης Αυγούστου ξεκίνησε η λειτουργία του αεροδρομίου και προσγειώθηκε το πρώτο στρατιωτικό αεροπλάνο των συμμάχων από το Κάιρο. Την ίδια νύχτα με το ίδιο αεροπλάνο ΝΤΑΚΟΤΑ, αναχώρησε για το Κάιρο αντιπροσωπεία του ΕΑΜ που αποτελούνταν από τον Σαράφη, τον Σβώλο, τον Ρούσο και γύρισαν πάλι με ΝΤΑΚΟΤΑ στο ίδιο αεροδρόμιο. Εκεί αποβιβάστηκαν και οι αντιπροσωπείες του ΕΔΕΣ- Κ. Πυρομάγλου, της ΕΚΚΑ –Γ. Καρτάλης και ο συνταγματάρχης Ευριπίδης Μπακιρτζής, όταν επέστρεψαν από τη Μέση Ανατολή.

Στις 28 Ιουλίου 1944 προσγειώνεται σοβιετικό μικρό αεροπλάνο με 8 αξιωματικούς με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Ποπώφ για να πληροφορηθούν για την πορεία του αγώνα. Στις 2 Σεπτεμβρίου 1944 αναχωρούν από το αεροδρόμιο για το Κάιρο, να ορκισθούν ως υπουργοί στην κυβέρνηση εθνικής ενότητας οι Σβώλος, Ζέβγος, Πορφυρογένης, Τσιριμώκος και Ασκούτσης. Η διαδικασία προσγείωσης και απογείωσης σε ένα πρόχειρο αεροδρόμιο χωρίς ασφαλή διάδρομο είχε και τα ευτράπελα. Κατά την προσγείωση αεροπλάνου που έφερε τον Άγγλο ταξίαρχο Μπένφιλ, ο ένας τροχός βούλιαξε στο λασπωμένο από τη βροχή έδαφος και το αεροπλάνο δεν ξεκόλαγε να πετάξει. Ξημέρωσε και χρειάστηκε να καλυφθεί με κλαδιά δέντρων να μην εντοπισθεί από γερμανικά αναγνωριστικά. Από τον κάμπο της Καρδίτσας επιστρατεύονται γρήγορα μερικά βουβάλια τα οποία το έσυραν από τη λάσπη και μόλις νύχτωσε αναχώρησε για τον προορισμό του.

Αεροπλάνο στο Αντάρτικο Αεροδρόμιο

Οι Γερμανοί υποψιάστηκαν πως κάτι συμβαίνει αλλά ποτέ δεν ανακάλυψαν το αεροδρόμιο – φάντασμα. Μάταια έκαναν αναγνωριστικές πτήσεις και περιπολίες πάνω από την περιοχή. Το καμουφλάρισμα των ανταρτών δεν τους το επέτρεπε. Λίγο πριν από το ξημέρωμα, ειδική ομάδα του ΕΛΑΣ μετέφερε δέντρα από τη γύρω περιοχή και τα τοποθετούσε στο διάδρομο προσγείωσης, ακόμη και κάρτα φορτωμένα με άχυρα, που έμοιαζαν από ψηλά με θημωνιές. Οι πτήσεις πραγματοποιούνταν μόνο το βράδυ και συγκεκριμένες ώρες. Όταν πλησίαζε αεροπλάνο οι αντάρτες ειδοποιούνταν μέσω ασυρμάτου. Αφού γινόταν τα κατάλληλα σήματα, ώστε να βεβαιωθούν ότι πρόκειται για δικό τους αεροπλάνο, άναβαν τις λάμπες θυέλης που κρατούσαν. Μια ομάδα ανταρτών παρατάσσονταν κατά μήκος του διαδρόμου και οδηγούσε το αεροπλάνο να προσγειωθεί.

Η φρουρά του αεροδρομίου είχε ανατεθεί στο 1/38 σύνταγμα του ΕΛΑΣ. Την ευθύνη των ρίψεων είχαν ο Δημήτριος Γόρδιος, ανθυπολοχαγός της σχολής ευελπίδων από το Μορφοβούνι και ο Σωκράτης Ποδηματάς από τον Μεσσηνικόλα. Ο Σωκράτης Κρομμύδας (Φρίξος) από το Νεοχώρι ήταν σύνδεσμος μεταξύ των ανταρτών και της Βρετανικής αποστολής.

Τέλη Σεπτεμβρη 1944. Στο αεροδρόμιο φάντασμα, στο ηρωικό αεροδρόμιο της αντίστασης, προσγειώνεται το τελευταίο εγγλέζικο αεροπλάνο με κλιμάκιο υπουργών από το Κάιρο. Εδώ θα πρέπει να τονιστεί πως το αεροδρόμιο αυτό που ήταν το μοναδικό που υπήρχε στο χώρο των Βαλκανίων, λειτούργησε ως το τέλος του πολέμου και συνέβαλε σημαντικά στη νίκη των συμμαχικών δυνάμεων.

Σήμερα το αεροδρόμιο της αντίστασης αναπαύεται στο βάθος της τεχνητής λίμνης Πλαστήρα. Τα Άγραφα πιο ψηλά, στέκουν περήφανα, με τα μεγάλα έλατα να καθρεφτίζονται στα νερά της λίμνης, που έχουν να διηγούνται τα όσα είδαν και άκουσαν τις μεγάλες εκείνες ώρες, να θυμίζουν την ιστορία τους και να στέλνουν μήνυμα στον κάθε επίδοξο κατακτητή ότι τούτος ο τόπος είναι δικός μας και τούτος ο λαός δεν καταχτιέται.

**Απόσπασμα από ομιλία του Γιώργου Βασιλούλη, στο Πνευματικό Κέντρο Καλλιθέας (21-1-2018)
με θέμα: «ΝΕΒΡΟΠΟΛΗ ΑΠΟ ΤΟ ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΟ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ
ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ».*

Ο κ. Γ. Βασιλούλης είναι πρόεδρος του Συνδέσμου Αποδήμων Μορφοβουνιωτών.

Ένας εργαζόμενος στην κατασκευή του ανártρικού αεροδρομίου θυμάται: Αφήγηση Θωμά Ρεφενέ*

Για τη συμβολή των Βουνεσιωτών στην κατασκευή του ανártρικού αεροδρομίου, ο Θωμάς Ρεφενές που συμμετείχε στις εργασίες κατασκευής θυμάται: «Στην κατασκευή του ανártρικού αεροδρομίου το καλοκαίρι του 1943 εργάστηκαν πάνω από 200 Βουνεσιώτες, οι οποίοι αμείβονται από τους Άγγλους με μία λίρα για κάθε τρεις ημέρες εργασίας. Τον συντονισμό των εργατών του Βουνεσιού είχε η οργάνωση του χωριού μας, η οποία έκανε κατάσταση ονομάτων με όσους ήθελαν να εργαστούν.

Όλοι οι εργάτες είχαμε χωριστεί σε ειδικά συνεργεία που εκτελούσαμε ο καθένας από μία διαφορετική δουλειά. Εγώ ήμουν στο συνεργείο των Κατοικαίων, ένα άλλο Βουνεσιώτικο συνεργείο, με επικεφαλής τον Βασίλη Αλεξανδρή, είχε κάρα και μετέφερε χαλίκι για την κατασκευή του αεροδιαδρόμου. Εμείς είχαμε αναλάβει την συμπίεση του εδάφους του αεροδιαδρόμου με μεγάλα ξύλινα στουμπιά.

Οι εργασίες γίνονταν με εντατικούς ρυθμούς. Μία ημέρα κατά τη διάρκεια της εργασίας εμφανίστηκε αιφνιδιαστικά, από την μία μεριά του Καρβασαρά ένα γερμανικό αεροπλάνο. Αμέσως χτύπησε η σειρήνα. Πριν προλάβουμε να κρυφτούμε δεχθήκαμε σφοδρό βομβαρδισμό, κατά τη διάρκεια του οποίου τραυματίστηκαν πολλοί εργάτες, ανάμεσα στους οποίους και ο συγχωριανός μας Ευάγγελος Καφεντζής που αργότερα σκοτώθηκε στον Εμφύλιο.

Η κατασκευή του αεροδρομίου τελείωσε αρχές Αυγούστου του 1943. Αμέσως έγινε η πρώτη προσγείωση αεροπλάνου. Οι προσγειώσεις γινόταν πάντα νύχτα. Για τον εντοπισμό του αεροδιαδρόμου από τους πιλότους συγκεντρώνουμε κατά μήκος της άκρης του αεροδιαδρόμου ξύλα, στα οποία ρίχναμε πετρέλαιο που είχαμε σε κονσερβοκούτια και τα βάζαμε φωτιά.

Μία ημέρα ανάψαμε φωτιές κατά λάθος, όταν είδαμε ένα αεροπλάνο να πλησιάζει τον αεροδιάδρομο, πιστεύοντας ότι πρόκειται για συμμαχικό. Ήταν όμως γερμανικό. Μόλις μας πλησίασε άρχισε να βάζει εναντίον μας με σφοδρά πυρά. Ο συγχωριανός μας Δημήτρης Κατοίκος που ήταν δίπλα μου, άρπαξε εμένα και τον Κώστα Γιαννάκο και μας έριξε στο ποτάμι. Έτσι γλιτώσαμε από βέβαιο θάνατο. Την ημέρα αυτή σκοτώθηκαν πέντε εργάτες και τραυματίστηκε σοβαρά στο πόδι ο Μαντζιαφός από το Νιοχώρι».

Απόσπασμα από το βιβλίο του Δημήτρη Αγαπητού – Κυρίτση,
«Το Μορφοβούνι (Βουνέσι) στην Αντίσταση και τον Εμφύλιο –
Ο αφοπλισμός του Κωστόπουλου, σελ. 99 – 100, εκδόσεις «Βεργίνα», 2020.

Η Διοίκηση και αντάρτες του υπαρχηγείου Αγράφων, που είχε την ευθύνη του Αεροδρομίου:
1. Φώτης Παπαδημητρίου, στρ. δ/τής, 2. Γιώργος Παπαστεργίου (Φαρμάκης), αντίπος ΕΑΜ,
3. Βασίλης Μπότσης (Αγραφιώτης), καπετάνιος, 4. Γιάννης Φαλιάκης, 5. Γιάννης Αλλαμανής,
6. Γιώργος Ζαχαρόπουλος (Φερραίος), υποψήφιος αξ/κοί σχολής ΕΛΑΣ, 7. Βασίλης Κρομμύδας (Φρίζος), υπεύθυνος
φρουράς Αεροδρομίου, που σκοτώθηκε στη μάχη υπεράσπισής του.

Υποδοχή στη Σοβιετική Στρατιωτική Αποστολή, που έφθασε στο Αεροδρόμιο στις 28 Ιουλίου 1944

Σβώλος, Σαράφης,
Ρούσος κατεβαίνουν στο
Αεροδρόμιο να πετάξουν
για το Λίβανο

Κλιμάκιο υπουργών
(Γ. Ζέβγος, Θεμ. Τσάτσος)
και ο Π. Ρούσος φθάνουν
στο Αεροδρόμιο

Πηγή: Απόστ. Στρογγύλης "Το Αντάρτικο Αεροδρόμιο", εκδόσεις Γλάρος

Έναρξη του Κατοχικού Εμφυλίου στο Βουνέσι Αγράφων (1943) Ένα άγνωστο τραγούδι της Νευρόπολης για τον Μάργαρη

Παναγιώτης Νάννος

Τα δημοτικά τραγούδια αποτελούν αψευδή μάρτυρα γεγονότων, αλλά και έμμεση πηγή της Ιστορίας. Η περιγραφή γίνεται ελλειπτικά, όπως στην Ποίηση, αναφέρουν την πράξη, αποφεύγουν λεπτομέρειες, εκφράζουν την ψυχική στάση σε γεγονότα και πρόσωπα, ειδικά όταν μιλούν για απώλεια ανθρώπινης ζωής και δη νέων. Στα Αγραφιώτικα χωριά υπήρχε η συνήθεια να τραγουδούν τους νεκρούς σε σκοπό κλέφτικο που δανείζονταν στοιχεία από το μοιρολόϊ, κυρίως εκείνο το βαθύ «αχ» του αναστεναγμού. Τα τραγούδια αυτά έχουν πολλά κοινά στοιχεία με τα δημοτικά, όπως λ.χ. δανείζονται τον πρώτο στίχο, μερικές φορές και τον δεύτερο και στη συνέχεια ακολουθούν σίχοι γραμμένοι ειδικά για τα πρόσωπα ή τα γεγονότα που ήθελε ο ανώνυμος δημιουργός να περιγράψει. Οι δημιουργοί παραμένουν ανώνυμοι και οι δημιουργίες αυτές μένουν σε τοπικό επίπεδο μέχρι να ξεχαστούν μετά από λίγο καιρό.

Ένα τέτοιο «δημοτικό» τραγούδι γράφτηκε για τον Μάργαρη, έναν από τους πρώτους νεκρούς του Κατοχικού Εμφυλίου (1943-1944) την ιστορία του οποίου παρουσιάζουμε. Διασώθηκε χάρη στην καταγραφή τραγουδιών που έκαμε ο Θεοδωρής Σεραφείμ, από το Νεοχώρι, για τον ίδιο και την σπουδαία εργασία του θα αναφερθούμε στο επόμενο τεύχος. Η συλλογή φέρεται να έγινε το 1962 – 1964 και το τραγούδι του Μάργαρη γραμμένο στο α εσώφυλλο του τετραδίου, γεγονός που δηλώνει ότι ο συλλέκτης των τραγουδιών ήθελε να το έχει σε πρώτη ζήτηση και να το βρίσκει εύκολα. Παραθέτουμε τους στίχους, όπως ο ίδιος καταχώρησε, χωρίς να αλλάξουμε τίποτα:

*Αχ, να 'μουν πουλάκι - να 'μουν πουλάκι στην Οξιά
να 'μουν πουλάκι στην Οξιά κι αηδόνι μεσ' το Βλάσι
γιε μου, να 'μουν και πετροπέρδικα στα πλάγια του Πετρίλου
αχ, να φώναζα να μ' άκουγε –
αχ, να φώναζα να μ' άκουγε η μάνα του Μαργάρη,
γιέ μου, το Μάργαρη, το Μάργαρη,
το Μάργαρη σκοτώσανε μέσα στο Μορφοβούνι.*

Αναφέρεται στο τραγικό γεγονός έναρξης ενός Εμφυλίου της Κατοχής, στο Βουνέσι, με θύματα τρεις νεκρούς, στις 3/3/1943 ημέρα του αφοπλισμού Κωστόπουλου – Σαράφη. Το τραγούδι ξεκινά με τον χαρακτηριστικό αναστεναγμό, αυτό το «άχ» που επιλέγει ο τραγουδιστής για να προϊδεάσει το κοινό του για όσα ήθελε αποκαλύψει στη συνέχεια. Η επανάληψη υπηρετεί την δραματική αφήγηση, ενώ η συχνή επανάληψη του ονόματος δίνει έμφαση στο αδιανόητο, το Μάργαρη σκοτώσανε! Αν και δεν μας λέει ποιος είναι ο Μάργαρης, η λαϊκή ψυχή δηλώνει την συμπα-

ράσαση στον άνθρωπο και νοιάζεται τη μάνα του σκοτωμένου, στην οποία θέλει να μεταφέρει το τραγικό μαντάτο. Σύμφωνα με τον Δημήτρη Κυρίτση ο Κώστας Μάργαρης ήταν από την Οξυά, ωστόσο από έρευνα που κάναμε στο χωριό Οξυά Καρδίτσας, το επώνυμο αυτό δεν απαντάται στην Κοινότητα, ούτε αναγράφεται στα μητρώα αρρένων αναγράφεται.

Ποιος ήταν ο Μάργαρης, πότε και υπό ποιες συνθήκες σκοτώθηκε στο Μορφοβούνι; Ο ανώνυμος δημιουργός δεν δίνει καμιά πληροφορία μέσα από τους στίχους του, την απάντηση δίνει η Τοπική Ιστορία. Πρόκειται για έναν από τους πρώτους νεκρούς του Κατοχικού Εμφυλίου, γι' αυτό και ο ανώνυμος δημιουργός συγκλονίζεται και τραγουδάει για τον αδικοχαμένο Μάργαρη. Ένας Εμφύλιος ο οποίος ξεκίνησε μεσούσης της Κατοχής (αρχές του 1943) στο Μορφοβούνι, με τον αφοπλισμό Κωστόπουλου – Σαράφη και υποτιθέεται ότι ολοκληρώθηκε με την συνθήκη της Βάρκιζας, προίμιο του γενικευμένου Εμφυλίου που ενισχύθηκε με την ανάμιξη του ξένου παράγοντα, αρχικά των Άγγλων και έπειτα των Αμερικανών.

Ο Γεώργιος Κωστόπουλος ήταν ταγματάρχης του Μηχανικού σώματος με Βενιζελική ιδεολογική αναφορά, πήρε μέρος στο Κίνημα του 1935 και για την ενέργειά του αυτή αποτάχτηκε από το Στρατό. Στην Κατοχή, τον Αύγουστο του 1942 ίδρυσε δική του αντάρτικη ομάδα της οποίας ήταν αρχηγός και άρχισε να συγκεντρώνει ένστολους του Ελληνικού Στρατού και της Χωροφυλακής.

Η πρώτη ομάδα ανταρτών του Κωστόπουλου 1942

Τον Οκτώβριο του 1942 του ανατέθηκε η αρχηγεία του ΕΛΑΣ με υποσχετικό υπονοούμενο να γίνει και πρωθυπουργός μετά την λήξη της Κατοχής. Ωστόσο ο Κωστόπουλος γρήγορα διαφώνησε με τον τρόπο λειτουργίας του ΕΛΑΣ (ήταν αντίθετος με την κομμουνιστική ιδεολογία), διέβλεπε την προσπάθεια χειραγώγησής του, γι' αυτό και διέλυσε το αντάρτικο τμήμα του.

Οι πρώτοι αντάρτες του Κωστόπουλου (ΕΣΑΠ)

Προχώρησε στην ίδρυση δικής του αντάρτικης οργάνωσης ΕΣΑΠ, με 250 άντρες. Με την στήριξη των Άγγλων και τα πρώτα πολεμικά εφόδια έφτασε τους 800 άντρες μέχρι την ημέρα του αφοπλισμού, τους οποίους είχε κατανείμει στα αρχηγεία Πορτής (Μουζακίου), Μεσοχώρας, Καστανιάς (Τρικάλων) Φαρσάλων (Λάρισας) και Γράλλιστας (σήμερα Ελληνόπουρος).

Από τον Ιανουάριο του 1943 ο ΕΣΑΠ αρχίζει να κάνει αισθητή την

παρουσία του με επιθέσεις κατά των Ιταλών και σαμποτάζ. Την ίδια εποχή και για να πετύχει καλύτερα αποτελέσματα, ο Κωστόπουλος αναδεικνύει ως συν-αρχηγό, τον συνταγματάρχη Στέφανο Σαράφη, με τον οποίο προσπαθούν να ενώσουν ομάδες ενόπλων ανταρτών με ανάλογης ιδεολογίας οργανώσεις, όπως η ΕΚΚΑ και ο ΕΔΕΣ.

Ο Γ. Κωστόπουλος και ο Στέφανος Σαράφης συναρχηγοί της ΕΣΑΠ, οι οποίοι αφοπλίστηκαν στο Βουνέσι Αγράφων 3/3/1943.

Ο υπεύθυνος του ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ στην περιοχή της Θεσσαλίας, Κώστας Καραγιώργης, αναστατώθηκε όταν έμαθε πως ο Σαράφης είχε ανέβει στα βουνά για να ενώσει τις Εθνικές Οργανώσεις. Χαρακτηρίστηκε αμέσως σαν «ταξικός εχθρός» που έπρεπε να εξουδετερωθεί με το όποιο τίμημα. Σε διαφορετική περίπτωση το μονοπώλιο του ΕΛΑΣ στην Αντίσταση θα κινδύνευε σοβαρά. Καταστρώθηκε σχέδιο το οποίο είχε ως στόχο να θέσει στο περιθώριο τον Κωστόπουλο. Ο Καπετάν Κόζιακας προβαίνει στον αφοπλισμό δύο μικρών ομάδων του ΕΣΑΠ (Κωστόπουλου). Δυο ημέρες μετά ο καπετάν Νικηταράς συλλαμβάνει τον ταγματάρχη Αντωνόπουλο, ο οποίος προσπαθούσε να δημιουργήσει ομάδα ανταρτών του ΕΣΑΠ στην περιοχή της Νευρόπολης.

Ο Κωστόπουλος οργίζεται με την στάση του ΕΛΑΣ και ξεκινά (2/3/1943) συνοδευόμενος από τον Σαράφη, με 130 άντρες για το Βουνέσι, (Μορφοβούνι), να πάρει τον Αντωνόπουλο ο οποίος κρατούνταν στο Μεσενικόλα. Φτάνει απόγευμα και μετά από πορεία με βροχή στο Βουνέσι. Στην είσοδο του χωριού, θέση «Σταυρός», τους περιμένει ο Νικηταράς, (ο δικηγόρος Κώστας Καφαντάρης) Βουνεσιώτης καπετάνιος του ΕΛΑΣ, επικεφαλής ανταρτών. Ο Κωστόπουλος βγαίνει μπροστά, ο Νικηταράς τον υποδέχεται φιλικά και του δίνει το λόγο της τιμής του ότι θα τον αντιμετωπίσει ως φιλοξενούμενο και όχι ως αντίπαλο. Ο Νικηταράς συνοδεύει τον

Κωστόπουλο με τον Σαράφη στο σπίτι του προέδρου του χωριού και οι αντάρτες μοιράζουν τους άντρες του ΕΣΑΠ στα σπίτια του χωριού για να διανυκτερεύσουν.

Ο καπετάν Κόζιακας (αριστερά) και ο Νικηταράς (Κώστας Καφαντάρης)

Στο μεταξύ την ίδια ώρα στο Μεσενικόλα συνεδρίασε η οργάνωση του ΕΛΑΣ και αποφάσισε με ψήφους 5-2-, να αφοπλίσουν τον Κωστόπουλο, παρά την άρνηση του Νικηταρά, ο οποίος υποστήριζε ότι θα έπρεπε να σεβαστούν ότι είχε ήδη δεσμευτεί για φιλοξενία, μαζί του συμφωνούσε και ο Ίταμος. Από το Μεσενικόλα φεύγουν αντάρτες του ΕΛΑΣ και με μία αστραπιαία κίνηση, στις 3 τα ξημερώματα πιάνουν κυριολεκτικά στον ύπνο τους άντρες του Κωστόπουλου, τους παίρνουν τα όπλα, τους συλλαμβάνουν και τους οδηγούν στο Δημοτικό Σχολείο του χωριού. Με το ξημέρωμα (3/3/1943) μαθαίνει ο υπομοίραρχος Δημήτρης Βιλαέτης για τον αφοπλισμό του Κωστόπουλου και σπεύδει με την ομάδα του προς απελευθέρωση. Γράφει ο Αγαπητός – Κυρίτης Δημήτρης, Το Μορφοβούνι (Βουνέσι) στην Αντίσταση και τον Εμφύλιο – Ο Αφοπλισμός του Κωστόπουλου, σελ. 74 – 75:

«Εν τω μεταξύ ο λόχος του στελέχους της ομάδος του Κωστόπουλου Υπομοίραρχου Πύλης Βιλαέτη Δημητρίου που ευρίσκοντο σε αποστολή επιστρέφοντας στην έδρα του στη Μονή Δουσί-κου πληροφορήθηκε τα γεγονότα του αφοπλισμού και αμέσως με 15 άντρες κατευθύνθηκε προς το Βουνέσι με σκοπό να προλάβει να απελευθερώσει από τον ΕΛΑΣ τον Κωστόπουλο. Παρ' όλο που στην πορεία προς το Βουνέσι χωρικοί τον ενημέρωσαν για τα συμβαίνοντα ο Βιλαέτης προχώρησε και μπήκε στο χωριό. Όταν βρέθηκε στο κέντρο του χωριού, η ομάδα του περικυκλώθηκε από ελασίτες οι οποίοι στην αρχή εξεδήλωσαν φιλικές διαθέσεις και τους οδήγησαν στο προ-

αύλιο του σχολείου. Εκεί αφού πλησίασαν αρκετά τους Κωστοπουλικούς και απόκτησαν την εμπιστοσύνη τους, ξαφνικά τους άρπαξαν τα όπλα από τους ώμους αφοπλίζοντας τους. Συνέλαβαν τον Υπομοίραρχο Βιλαέτη Δημήτριο, τον ενωμοτάρχη Κ. Μάργαρη και τον Υπενωμοτάρχη Τσιχλάκη καταγόμενο από τον Κάνδανο της Κρήτης και το βράδυ τους κατακρεούργησαν στην θέση Ζυγιάστρα. Σημειωτέον ό Τσιχλάκης έλαβε μέρος στην ανατίναξη του Γοργοποτάμου με τον ΕΛΑΣ από τον οποίο αποχώρησε μαζί με τον Κωστορίζο και άλλους 28 αντάρτες.

Στις 6-3-1943 το απόγευμα, ημέρα Σάββατο, οι Ιταλοί που πληροφορήθηκαν τα συμβαίνοντα στο Βουνέσι, με αεροπλάνο βομβάρδισαν το χωριό ρίχνοντας 10 περίπου βόμβες στο χώρο γύρω από το σχολείο. Από το βομβαρδισμό σκοτώθηκε ο μικρός Γιώργος Κυρίτης 5 ετών και ο Νταλαγιώργος Σωτήρης γαμβρός του Νικηταρά από αδελφή».

Οι πρώτοι νεκροί του Κατοχικού Εμφυλίου που ξεκίνησε στο Βουνέσι Αγράφων είναι:

Βιλαέτης Δημήτριος του Αναστασίου, υπομοίραρχο, διοικητή του Σταθμού Χωροφυλακής Πύλης Τρικάλων. Καταγόταν από τον Μεσόπυργο Άρτας. Από τους πρωτοπόρους της Εθνικής Αντίστασης στη Θεσσαλία. Γενναίος αξιωματικός της χωροφυλακής με ηρωική δράση κατά των κατακτητών.

Μάργαρη Κωνσταντίνο του Αποστόλου, ενωμοτάρχης των Φυλακών Τρικάλων.

Τσιχλάκη Σπυρίδωνα του Εμμανουήλ, χωροφύλακας από την Κάνδανο Χανίων, ο οποίος μάλιστα φορούσε παραδοσιακή φουστάνελα ως ένδυμα.

Δημήτρης Βιλαέτης

Ο συνταγματάρχης Στέφανος Σαράφης, ο ταγματάρχης Γεώργιος Κωστόπουλος, ο λοχαγός Θ. Καραμπέκος, ο ανθυπασπιστής Νικόλαος Χονδρός, με δεμένα χέρια μεταφέρθηκαν στο αρχηγείο του ΕΛΑΣ Φθιώτιδας. Για τα γεγονότα του αφοπλισμού, γράφει ο ίδιος ο Κωστόπουλος σε αναφορά του: «Την νύκτα της 2 προς 3 Μαρτίου του 1943, διά απάτης εις χωρίον Μορφοβούνιον Καρδίτσης, αφοπλίσθη τμήμα του Κεντρικού Αρχηγείου υπό των κομμουνιστών συλληφθέντων του τε Γενικού Αρχηγού του ΕΣΑΠ και του Αρχηγού του κεντρικού Αρχηγείου Λοχαγού Καραμπέκου Θωμά. Τον αφοπλισμόν τούτον επηκολούθησεν αφοπλισμός και των άλλων αρχηγείων του ΕΣΑΠ και εκτέλεσις τριακοντατριών εκ των μαχικωτέρων στελεχών του ΕΣΑΠ. Πολλοί των ανταρτών μετά του Γενικού Αρχηγού και του Αρχηγού Καραμπέκου ωδηγήθησαν εις χωρίον Κολοκυθιά Φθιώτιδος ένθα ο Γενικός Αρχηγός και ο αρχηγός Καραμπέκος κατεδικάσθησαν εις θάνατον υπό ανταρτικής συνελεύσεως αλητιών, προεδρευομένη υπό του τότε Συντ/ρχου Σαράφη. Μετά επίμονον επέμβασιν του εν Ελλάδι Αρχηγού της Συμμαχικής Αποστολής Άγγλου Ταξίαρχου EDWARD MAYERS (ENTY) και του Συμμαχικού Στρατηγείου Μέσης Ανατολής αφέθημεν ελεύθεροι ανασταλείσης της εκτελέ-

Ο αδικοχαμένος αγωνιστής Θωμάς Τουλιάς από το Βουνέσι.

σεώς μας την 1-5-43. [...]».

Λίγες μέρες μετά τον αφοπλισμό και την κράτηση των ηγετικών στελεχών του ΕΣΑΠ, ο Άγγλος ταξίαρχος Έντου Μάγιερς πήγε (7/3/1943) στο αρχηγείο του ΕΛΑΣ και ζήτησε την απελευθέρωση των αξιωματικών και λοιπών ανταρτών όπως και έγινε. Ο Σαράφης εντάχθηκε στον ΕΛΑΣ, ο Κωστόπουλος πήγε (7/9/1943) στο Κάιρο, όπου βρισκόταν η εξόριστη Ελληνική κυβέρνηση. Ένα χρόνο μετά (9ος/1944) πέρασε μέσω Ιταλίας στην ελεύθερη περιοχή του ΕΔΕΣ και τον Νοέμβριο έφτασε στην Αθήνα για να αναλάβει ως διοικητής του 143 Τάγματος.

Ο καπετάνιος του ΕΛΑΣ, δικηγόρος Κώστας Καφαντάρης από το Βουνέσι (Νικηταράς), ο οποίος συνετέλεσε καθοριστικά στον αφοπλισμό Κωστόπουλου, ήταν διπλά ηττημένος: Η πλευρά των αφοπλισθέντων χρέωσε στο Νικητάρά αναξιοπιστία, έλλειψη τιμής και παραβίαση των κανόνων της φιλοξενίας. Η διαφωνία του για τον αφοπλισμό και η αντίδρασή του δημιούργησε αρνητικό κλίμα στους συντρόφους του που ήταν υπέρ του αφοπλισμού. Αυτό σε συνδυασμό και με άλλες διαφωνίες, καθώς και η εκτέλεση του Θωμά Τουλιά (πρωτοπαλικάρο του Άρη στο πρώτο αντάρτικο) επιβάρυναν την θέση του Νικητάρά, γεγονός που οδήγησε στην εκτέλεση και του ιδίου, από τους συντρόφους του το 1947.

ΟΙ ΒΑΘΥΤΕΡΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΦΟΠΛΙΣΜΟΥ

Ο αφοπλισμός Κωστόπουλου – Σαράφη και η διάλυση της συμπαγούς ομάδας αντρών από το Στρατό και την Χωροφυλακή, είχε άμεσες και σημαντικές επιπτώσεις: Πρώτα απ' όλα διαλύθηκε ένας εν δυνάμει ισχυρός πόλος ο οποίος συγκέντρωνε όλους τους ένστολους που δεν ήταν αριστεροί. Αν ο Κωστόπουλος δεν έκαμε το λάθος να πάει στο Βουνέσι, θα είχε έναν πολυπληθέστερο αντιστασιακό στρατό, με στρατιωτική πειθαρχία, με την υλική στήριξη των Εγγλέζων, αποτελεσματικό ένοπλο σώμα το οποίο θα συνένωνε και άλλες δυνάμεις, όπως π.χ. ο ΕΔΕΣ του Ζέρβα. Η προσχώρηση του Στέφανου Σαράφη στον ΕΛΑΣ, συμπαρέσυρε την ένταξη

πολλών μονίμων αξιωματικών σε αυτόν. Αυτό άλλαξε την φυσιογνωμία της στελέχωσης του ΕΛΑΣ και ανέδειξε την ηγεμονική κυριαρχία του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ στη Θεσσαλία, ζωτικός χώρος της Εθνικής Αντίστασης.

Ο τρόπος του αφοπλισμού με τρεις μάλιστα νεκρούς, θεωρείται (και είναι) ο πρώτος κρίκος της αλυσίδας μικρών εμφύλιων συγκρούσεων που σημειώθηκαν την περίοδο της Κατοχής (1943 – 44). Οι πρώτοι νεκροί στο Βουνέσι το Μάρτη του 1943, είναι η έναρξη του Κατοχικού Εμφυλίου που λήγει με τα Δεκεμβριανά του 1944, γεγονότα τα οποία σηματοδοτούν την μεγάλη εμφύλια σύγκρουση που θα ακολουθήσει και θα καταστρέψει την Ελλάδα, αλλά και τα χωριά της Νευρόπολης, ενδεικτικά αναφέρουμε ότι μόνο στο Βουνέσι χάθηκαν 61 άνθρωποι από όλες τις παρατάξεις με αιτία τον Εμφύλιο πόλεμο.

Τόσο στην Κατοχή, όσο και στα χρόνια του Εμφυλίου, υπήρξαν τόσο αντιφατικές συμπεριφορές που σήμερα φαντάζουν αδιανόητες, όπως λ.χ ο καπετάν – Νικητάρης, δικηγόρος και επιφανές στέλεχος της Αριστεράς... εκτελείται από τους συντρόφους του ως εσωκομματικός αντίπαλος! Ομοίως ακατανόητη και άδικη είναι η εκτέλεση από τους αντάρτες του συντρόφου τους Θωμά Τουλιά (αντιστασιακός και ένα διάστημα πρωτοπαλικάρο του Άρη Βελουχιώτη) ο οποίος αρνήθηκε να πάρει μέρος στον Εμφύλιο.

Κατά τον τρόπο αυτό χάθηκαν άνθρωποι για ασήμαντους λόγους και υπάρχουν παραδείγματα βαρβαρότητας και από τις δύο παρατάξεις τα οποία τροφοδότησαν μίσος και διχασμό που έκαναν την σύγκρουση ακόμα πιο καταστροφική. Στα θραύσματα αυτά τα αναδείχθηκαν αντιφατικά δίπολα όπως εθνικό/τοπικό, προσωπικό/πολιτικό, ιδιοτελή κίνητρα/ ιδεολογική συνέπεια, και άλλα χαρακτηριστικά που οδήγησαν μικρές εμφύλιες συρράξεις που δημιούργησαν τον κατοχικό Εμφύλιο (1943-44) και προετοίμασαν το έδαφος για την μεγάλη Εμφύλια σύγκρουση, η οποία ακόμα και σήμερα οι επιπτώσεις είναι εμφανείς.

Πηγές - Βιβλιογραφία:

- Αγαπητός – Κυρίτσης Δημήτρης: Το Μορφοβούνι (Βουνέσι) στην Αντίσταση και τον Εμφύλιο – Ο αφοπλισμός Κωστόπουλου» Εκδόσεις Βεργίνα, 2020.
- "Χρονικό 1942-1945: Το τμήμα Κωστόπουλου - Σαράφη και η αντίσταση στη Δυτική Θεσσαλία»
- Ηλεκτρονικές πηγές:
- <https://stratistoria.wordpress.com/2019/09/03/1940-1950elliniki-vasiliki-horofylakipesontes-nekroi/>, για τα στοιχεία των 3 νεκρών (Βιλαέτη, Μάργαρη, Τσιχλάκη)

Η τραγωδία των Ιταλών στην Νεραίδα τον χειμώνα του 1943-1944

Χαράλαμπος Αλεξάνδρου

«Στον ευγενή Ελληνικό Λαό που μέσα στον μανιασμένο κυκλώνα του πολέμου, και την ακραία έλλειψη μέσων, βρήκε τον τρόπο να βρει ένα κομμάτι μομπούτας, γι' αυτούς, που αναιτίως ποδοπάτησαν την χώρα του, αλλά έθεσαν οικειοθελώς τον εαυτό τους, στο δρόμο της λύτρωσης στο όραμα ενός πολύ υψηλού ανθρωπισμού .

Ως ένδειξη της πιο βαθιάς αναγνώρισης»

Από την αφιέρωση του Τζιοβάνι Τζιράουντι στο βιβλίο του:

«Από την Θύελλα προς την Ελευθερία»

Η Μεραρχία Πινερόλο συνιστά μια ξεχωριστή υπόθεση που χρήζει ακόμη μελέτης στο σύνολο των 11 Ιταλικών μεραρχιών που συγκροτούσαν το στρατό κατοχής στην Ελλάδα. Στα τέλη Φεβρουαρίου του 1941 αποβιβάζεται στο Δυρράχιο για να συμμετάσχει στην αποκαλούμενη Εαρινή επίθεση, που έλαβε χώρα υπό την προσωπική εποπτεία του Μουσολίνι, από την 9η μέχρι και την 25η Μαρτίου 1941, σ' όλο το μήκος του ελληνοϊταλικού μετώπου. Έληξε με πλήρη αποτυχία, καθότι οι ελληνικές δυνάμεις διατήρησαν ακέραιες τις θέσεις τους. Η Πινερόλο μαζί με τις μεραρχίες Κάλιαρι και Πούλιε επιτέθηκε ανεπιτυχώς στο θρυλικό ύψωμα 731, που το υπεράσπιζαν μαχητές από τις περιοχές της Καρδίτσας και Τρικάλων, υπό την διοίκηση του ταγματάρχη Δημήτρη Κασλά. Μόνον κατόπιν της Γερμανικής επίθεσης τον Απρίλιο του 1941, με την κωδική ονομασία επιχείρηση Μαρίτα, οι ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις υποχώρησαν. Η Πινερόλο υπήρξε στην συνέχεια στρατός κατοχής στην Θεσσαλία κυρίως αλλά και στην Καστοριά και τον Δομοκό. Η διοίκηση την μεραρχίας εγκαταστάθηκε στην αρχή του καλοκαιριού στα Τρίκαλα και κατόπιν στη Λάρισα.

Κατά την διάρκεια της παραμονής της ως στρατού κατοχής πραγματοποίησε τα πιο στυγερά εγκλήματα των Ιταλών. Όπως στο Δομένικο, στην Τσαρίτσανη (Ανατολή), στα Φάρσαλα, στην Καλαμπάκα, στο Αλμυρό, στις περιοχές της Πύλης Τρικάλων, στη Νεάπολη Κοζάνης, στο Μεσινικόλα στο Μορφοβούνι .κ.α. Κατά την διάρκεια των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων που πραγματοποίησε πυρπολύθηκαν εκατοντάδες χωριά και εκτελέστηκαν εκατοντάδες αθώοι πολίτες.

Ογδόντα ακριβώς χρόνια πριν το 1943, η Ιταλία συνθηκολόγησε με την ανακοίνωση του στρατάρχη Μπαντόλιο της 8ης Σεπτεμβρίου. Η διοίκηση τις μεραρχίας με επικεφαλής τον υποστράτηγο Αντόλφο Ινφάντε επέλεξε να μην παραδοθεί στους Γερμανούς. Απεναντίας στις 11/9/1943 υπέγραψε πρωτόκολλο συνεργασίας στην Πύλη με τις Ελληνικές οργανώσεις αντίστασης ΕΛΑΣ και ΕΔΕΣ και την Αγγλική

Στρατιωτική Αποστολή(ΑΣΑ). Οκτώ περίπου χιλιάδες στρατιώτες και αξιωματικοί της μεταφέρθηκαν για λόγους ασφάλειας και τροφοδοσίας σε τρία μέρη. Στο Καρπενήσι το νότιο τμήμα της, στην Δυτική Μακεδονία (Μεσσολούρι, Δουτσικό, Πρόσβορο) το βόρειο και το κεντρικό στην περιοχή μεταξύ Τρικάλων και Καρδίτσας.

Στις 14/10/1943 ο ΕΛΑΣ αφόπλισε το κεντρικό τμήμα αποτελούμενο από 3.500 στρατιώτες και αξιωματικούς το οποίον οδηγήθηκε στη Νεραίδα. Με πρωτοβουλία της Αγγλικής Στρατιωτικής Αποστολής υπό τον ταγματάρχη Φιλίπ Γουόραλ δημιουργείται εκεί καταυλισμός .Οι Άγγλοι αναλαμβάνουν την σίτιση τους, όπως άλλωστε προέβλεπε το πρωτόκολλο συνεργασίας, και ο ΕΛΑΣ την φρούρηση της περιοχής.

Νεραίδα, 1943

Το μέλος της ΑΣΑ (ο Λοχαγός Μάικλ Γουόρντ) που προσγειώθηκε στις 22/10/1943 στο αεροδρόμιο της Νεβρόπολης περιγράφει ως εξής τον τρόπο διαβίωσης των Ιταλών στην Νεραίδα: «Με έκπληξη βρήκα το χωριό πλημμυρισμένο από Ιταλούς στρατιώτες, περιπλανώμενους σε παρέες δύο η τριών, να συνομιλούν ασκόπως. Με πολύ πρόχειρα υποδήματα και χωρίς βαρύ ρουχισμό, όπως επανωφόρια. Ήταν μέλη της μεραρχίας Πινερόλο που ο ΕΛΑΣ αφόπλισε. Η αγγλική αποστολή υποχρεώθηκε να τους συγκεντρώσει και να τους προμηθεύσει με τις βασικές μερίδες φαγητού, με μελλοντικό σκοπό την μεταφορά τους στην δυτική ακτή και τον επαναπατρισμό τους με αντιτορπιλικά ή υποβρύχια. Ήταν καταυλισμένοι γύρω από το χωριό περνώντας τον καιρό τους ψάχνοντας στα δάση για κάστανα και καρύδια για να συμπληρώσουν την πενιχρή διατροφή τους. Πολλοί υπέφεραν από δυσεντερία.» Οι Ιταλοί είχαν εγκατασταθεί στα ακατοίκητα, τον χειμώνα σπίτια του χωριού (υπήρχαν διαθέσιμα 110) καθώς και τον κοντινού Νεοχωρίου, όπου αναγκάστηκαν να μένουν μέχρι και 20 ανά δωμάτιο εν αναμονή του επαναπατρισμού τους.

Κατά τους μήνες Νοεμβρίου και Δεκεμβρίου οι Γερμανοί εξαπολύουν μεγάλης κλίμακας εκκαθαριστικές επιχειρήσεις σ' όλο το μήκος της οροσειράς της Πίνδου την Ήπειρο και μέρος της Αιτωλοακαρνανίας με τις κωδικές ονομασίες «Πάνθηρας» «Τίγρης», «Πούμα» και «Λεοπάρδαλη». Όπως θα παρατηρήσει ο ταγματάρχης Τζών Μάλγκαν της ΑΣΑ «τους μήνες Νοέμβρη και Δεκέμβρη όλα τα χωριά της Ελλάδος έδειχναν και καίγονται». Αρχές Νοεμβρίου, δυο γερμανικές φάλαγγες πλησιάζουν την περιοχή τον Καρπενησίου. Οι Ιταλοί αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τους καταυλισμούς τους, και 2.500 εξ' αυτών φτάνουν τμηματικά σε διάστημα μιας εβδομάδας στην Νεραίδα, όπου συνωστίζονται τελικά 6 χιλιάδες. Τα ήδη εξαιρετικά δύσκολα πρόβλημα επισιτισμού και χώρου διαμονής τους εκεί, επιδεινώνονται περαιτέρω.

Αλλά οι επιχειρήσεις των Γερμανών υπό της κωδική ονομασία Adler (Αετός) αυτή τη φορά, συνεχίζονται. Δύο τάγματα του 7ου Συντάγματος της 4ης Μεραρχίας ΕΣ ΕΣ Πολιτσαί, περίπου 1200 στρατιώτες, με αφετηρία τα Τρίκαλα εξαπολύουν μια άλλη εκκαθαριστική επιχείρηση. Επικεφαλής της ήταν ο διοικητής του συντάγματος, αντισυνταγματάρχης των ΕΣ ΕΣ Κάρλ Σύμερς, υπεύθυνος για πολλές εκατοντάδες εκτελέσεις και δεκάδες πυρπολισμούς χωριών. Οι πλέον γνωστές εξ αυτών είναι της Κλεισούρας του νομού Καστοριάς στις 5 Απριλίου του 1944 με 280 εκτελεσθέντες, και του Διστόμου στις 10 Ιουνίου 1944 με 220. Στις 26 Νοεμβρίου η επιχείρηση φτάνει στην αεροδρόμιο της Νευρόπολης όπου λαμβάνει χώρα η ομώνυμη μάχη με δυνάμεις του ΕΛΑΣ. Περιοριζόμαστε στο σχετικό λακωνικό σήμα της 26/11 του υπουργείου Εξωτερικών της Αγγλίας, μια που ο σκοπός του άρθρου αφορά αποκλειστικά το δράμα των Ιταλών στη Νεραίδα : «Γερμανικά τμήματα καταλαμβάνουν, τον διάδρομο προσγείωσης που βρίσκεται πλησίον της Νεραίδας και το Νεοχώρι παρά την αντίσταση που προβάλλουν οι αντάρτες»

Στις 27 Νοεμβρίου οι Γερμανοί φτάνουν στη Νεραίδα. Οι Ιταλοί για να αποφύγουν την σύλληψή τους αναγκάζονται να διασκορπιστούν στα γύρω βουνά και δάση, σ' ένα άγνωστο γι' αυτούς περιβάλλον με εξαιρετικά χαμηλές θερμοκρασίες, χωρίς τροφή. Βιώνουν δραματικές μέρες. Πολλοί προτιμούν να παραδοθούν στους Γερμανούς (περίπου 500), όπως ο διοικητής τους ταξίαρχος Τζιοβάνι Ντελ Τζούντιτσε. Στο εκεί πρόχειρο Νοσοκομείο εκστρατείας δολοφονούνται εν ψυχρό 50 Ιταλοί ασθενείς. Οι Γερμανοί ισοπεδώνουν τα πάντα, ακόμη και τις πηγές νερού. Έτσι, όταν οι Ιταλοί επιστρέφουν, είναι όλα ερειπωμένα με τις αποθήκες τροφίμων λεηλατημένες. Το μοναδικό κτήριο που διασώθηκε από τις φωτιές ήταν το μαγειρείο. Το κτήριο όπου φιλοξενούνταν η Β.Σ.Α., δηλ. το οίκημα του Ν. Πλαστήρα, ανατινάχθηκε. Η εκκλησία πυρπολήθηκε και καταστράφηκε ολοσχερώς.

«Περισσότερο από 20 μέρες παρέμειναν οι Ιταλοί περιπλανώμενοι στα βουνά. Μετά το επιτελείο τον Ε.Λ.Α.Σ. διασκορπίζει παντού την πληροφορία, ότι μπορούν να επιστρέψουν γιατί οι Γερμανοί έφυγαν και δεν θα ξαναγυρίσουν. Από τους 6.000

θα επιστρέψουν ίσως 4.000. Οι υπόλοιποι; Άλλοι χάθηκαν, άλλοι παρέμειναν σε κάποιο χωριό, άλλοι πέθαναν από το κρύο και από την πείνα. Μερικούς αντάρτες τους πήρε και αυτούς για πάντα ο πάγος τα βράδια που πέρασαν στους πρόχειρους καταυλισμούς», θα γράψει ένας Ιταλός ερευνητής.

Ολοκληρωτική η καταστροφή της Νεράιδας. Οι Γερμανοί ανατίναξαν ακόμη και τις πηγές.

Τελικά προς την άνοιξη από κοινού ο ΕΛΑΣ και η ΑΣΑ αποφασίζουν να τους μεταφέρουν στα χωριά της Καρδίτσας και των Τρικάλων γιατί ο αριθμός των εξακριβωμένων νεκρών από κακουχίες αρρώστιες και ασιτία είχε ξεπεράσει τους 700. Στην πραγματικότητα ξεπέρασε τους χιλίους. Μ' αυτόν τον τρόπο διασώθηκαν χιλιάδες Ιταλοί. Η εν λόγω επιλογή που θα έπρεπε να είχε πραγματοποιηθεί πιο έγκαιρα, συνετέλεσε και στην σύναψη σχέσεων αλληλεγγύης φιλίας, και ενίοτε αδελφούσης μεταξύ των Ιταλών και κατοίκων των χωριών, στην πλειονότητα των περιπτώσεων, αποτελώντας μια ξεχωριστή περίπτωση σε εμπόλεμες συνθήκες όπου τα θύματα σώζουν τους πρώην θύτες τους!. Ας σημειωθεί Ιταλοί φιλοξενήθηκαν και σε χωριά που μόλις πριν μερικούς μήνες πυρπόλησαν και βομβάρδισαν πραγματοποιώντας εκτελέσεις πολιτών, όπως το Μορφοβούνι (Βουνέσι) και ο Μεσσινικόλας.

Στην συνέχεια παρατίθενται για πρώτη φορά δύο ξεχωριστής σημασίας μαρτυρίες Ιταλών που βρέθηκαν στην Νεράιδα. Η μια έχει αντληθεί από το ημερολόγιο του Κάρλο Ρουτζέρι, ανήκε σε Ιταλική φρουρά της Ευβοίας(όχι της Πιναρόλο), που δια μέσου του Καρπενησίου έφτασε στις 7/11/43 στη Νεραΐδα. Η άλλη μαρτυρία είναι καταγεγραμμένη σε βιβλίο του Τζοβάνι Τζιράουντι που εκδόθηκε το 1984 με τίτλο «Από την Θύελλα προς την Ελευθερία». Το βιβλίο του προλόγισε ο γνωστός Ιταλός πολιτικός Τζούλιο Αντρεότι. Ο Τζιράουντι ανήκε στους διασωθέντες της Μεραρχίας

Άκουι που έδρευε στην Κεφαλονιά. Αφού πέρασε στην Στερεά Ελλάδα, δια μέσου του Καρπενησίου έφτασε και ο ίδιος στη Νεραίδα.

Από το ημερολόγιο του Ρουτζέρι:

8 Νοεμβρίου - Μετά από μια απότομη ανάβαση, που διακόπτεται από μια βίαιη καταιγίδα, και μια εξίσου απότομη κατάβαση ανάμεσα στις λάσπες, φτάνουμε στη Νεραίδα. Αρχίζουμε απεγνωσμένα στην αναζήτηση φαγητού (είμαστε νηστικοί εδώ και τρεις μέρες). Βρίσκω μια τρύπα σε ένα δωμάτιο και κοιμάμαι πλαγιαστά πίσω από μια πόρτα. Εδώ κυριαρχεί η απόλυτη σύγχυση και βρωμιά. Στρατιώτες πηγαίνουν αναζητώντας καταφύγιο. Στο ιατρείο λείπουν επίδεσμοι και απολυμαντικά. Πολλοί δουλεύουν στον κοντινό αεροδιάδρομο. Με μεγάλη λαιμαργία μπορούμε επιτέλους να φάμε αληθινό ψωμί με σκέτα μακαρόνια.

17 Νοεμβρίου - Ομιλία ενός ταγματάρχη που, μεταξύ άλλων, εργάστηκε σκληρά στην κοντινό αεροδρόμιο, το οποίο θα μας είναι εξαιρετικά χρήσιμο[εννοεί η την προσδοκία επιστροφής στην Ιταλία αεροπορικώς όπως αρχικά προγραμματιζόνταν η επιστροφή του υποστράτηγου Ινφάντε, η την άφιξη κάθε είδους βοήθειας αεροπορικώς]. Μια άλλη ομιλία από έναν από τους αρχηγούς που λέει ότι θα μας στείλουν στην Ιταλία το συντομότερο δυνατό, λόγω της έλλειψης τροφίμων που θα γίνεται όλο και πιο αισθητή.

18 Νοεμβρίου - Πέρασμα πολλών Βρετανικών βομβαρδιστικών, άφιξη πολλών στρατιωτών. Είναι ευλογία του Θεού να βρούμε μια τρύπα σκεπαστή για καταφύγιο,

19 Νοεμβρίου - Βρέχει καταρακτωδώς. Πολλές αφίξεις σήμερα. Κηδεύεται ένας στρατιώτης που πέθανε στο αναρρωτήριο. Το φαγητό έρχεται αργοπορημένα σήμερα. Τρώμε ωμό καλαμπόκι.

21 Νοεμβρίου - Σε υπηρεσία στην κουζίνα καθαρίζοντας πατάτες. Νύχτα συναγερμού για την προσέγγιση των Γερμανών[η 21η είναι η ημερομηνία έναρξης της επιχείρησης «Αετός»]. Με 4 τσιγάρα ράβω τα παπούτσια με σύρμα.

22 Νοεμβρίου - Οι Γερμανοί εγκατέστησαν φρουρά στα περίχωρα της Καρδίτσας. Λαμβάνονται προετοιμασίες για πιθανή εκκένωση του στρατοπέδου. Θάνατος στην Καστανιά του ... της Όγδοης πυροβολαρχίας. Ο υπολοχαγός Πιεραζόλι σώζεται. Μεγάλη εκκαθαριστική επιχείρηση.

23 Νοεμβρίου - Μετά από πολλές μέρες με μερίδες χωρίς καρύκευμα, σήμερα βάζουν λίγο κρέας στην κατσαρόλα και οι μερίδες έχουν τελείως διαφορετική γεύση και υφή.

24 Νοεμβρίου - Μια κραυγή διαπερνά τα στρατεύματα: οι Γερμανοί! Βίαιη επίθεση σε αποθήκες. Διάφορα σκηνικά. Καταφέρνω να γεμίσω το σακίδιο μου με πατάτες. Άρον άρον αναχώρηση μέσα σε γενικευμένο πανικό. Αεροπλάνα πετούν από πάνω μας, ενώ κατά καιρούς ακούμε τον βρυχηθμό αεροπλάνων, κανονιών, εκρήξεις πολυβόλων πέφτουν βόμβες από χάλυβα στο έδαφος καθώς κρυβόμαστε βα-

δίζοντας καλυμμένοι. Βρέχει και κάνει κρύο. Ψάχνουμε για πατάτες.

25 Νοεμβρίου - Πρωινή αναχώρηση. Φτάνοντας σ' ένα ορισμένο σημείο διασκορπίζονται όλοι γιατί δεν υπάρχει οδηγός. Με τον λοχαγό Κρότσι, τον Τραμπαντόνι και τον Μαρκούντζιο φτάνουμε σ' ένα χωριό. Κοιμόμαστε σ' ένα καπνισμένο σπίτι. Πάντα σε συναγερμό λόγω των Γερμανών. Πέρασμα αεροπλάνου. Άσχημη και κρύα νύκτα.

29 Νοεμβρίου - Αναχώρηση το πρωί για το Πατρέλι. Στα μισά του δρόμου κανείς δεν θέλει να πάει εκεί. Όλοι είναι αποφασισμένοι να παραδοθούν στους Γερμανούς.

Καλύτερα γεμάτη κοιλιά από ένοχη συνείδηση, λένε. Σκηνές απελπισίας. Διαδρομές ανάμεσα σε χιονισμένες κορυφές και υγρά μονοπάτια. Γενικός βομβαρδισμός. Άλλος πάει μόνος του, άλλος πάει στους Γερμανούς. Ο δικός μας συνταγματάρχης [πρόκειται για τον Αρίσταρχο Νοβέλλι της φρουράς της Ευβοίας που προσχώρησε στον ΕΛΑΣ], μας ανακοινώνει ότι (δεν) μπορεί να δώσει οδηγίες, ο καθένας ας κάνει αυτό που νομίζει. Με ασπασμούς και αγκαλιές όλοι φεύγουν προς τη μοίρα τους.

Εμείς αποφασίζουμε να κατευθυνθούμε προς τη θάλασσα. Εγώ, ο λοχαγός Μπουσάνι, ο λοχαγός Μορταρότι και ο υπολοχαγός Τζαβάλι και ο Κρότσι ξεκινήσαμε μόνοι μας. Στάση και διανυκτέρευση σε στάβλο. Βραδινό: φασόλια με σάλτσα, μπομπότα και χαλβά. Τρώμε επιτέλους ζαχαρούχες και λιπαρές ουσίες.

30 Νοεμβρίου - Το πρωί, ο υπολοχαγός Τζαβάλι και εγώ πηγαίνουμε για εξερεύνηση στο κοντινό χωριό, όπου όλοι έχουν φύγει εξαιτίας των Γερμανών. Παρακαλώντας μας δίνουν λίγο φαγητό. Ξαναβρισκόμαστε με τους άλλους και συνεχίζουμε προς το Τροβάτο, όπου μας φιλοξενούν σε σπίτι.

Δεκέμβριος

1 Δεκεμβρίου - Η πορεία συνεχίζεται. Ο καιρός άσχημος και κρύος. Λόγω κακοκαιρίας πρέπει να διασχίσουμε το παγωμένο ποτάμι [μάλλον ο Αγραφιώτης]. Φτάνουμε αργά το βράδυ στα Βραγιανά, όπου διανυκτερεύουμε στο σχολείο.

Πέρασμα πολλών αεροπλάνων, πολλοί χωριανοί επιστρέφουν στα σπίτια τους γιατί οι Γερμανοί έχουν τελειώσει το χτένισμα. Συζήτηση, φαγητό με σούπα, ψητές πατάτες και άσπρο ψωμί.

2 Δεκεμβρίου - Επίσκεψη από τον δάσκαλο του χωριού που μας δίνει ευγενικά το πάσο γνωριμίας για μερικά χωριά και μας προσφέρει μπομπότα και τραχανά.

Συναντάμε καλόκαρδους ανθρώπους, που μας βοηθούν απλόχερα. Ο δάσκαλος χρυσή καρδιά (κάηκε το σπίτι του από τους Ιταλούς). Μας δίνει τη διεύθυνσή του να του γράφουμε και μας αφήνει στα χέρια του του Θεού.

3 Δεκεμβρίου -Υπέροχη ηλιόλουστη μέρα. Αφήνουμε πίσω τα χιονισμένα βουνά. Σύντομη στάση σε ένα μικρό σπίτι με υπέροχη θέα. Άλλη μια στάση σε γέφυρα που βρίσκεται στον ποταμό Αχελώο στη συμβολή μ' άλλον παραπόταμο. Ο λοχαγός

Μορταρόττι, με τον χάρτη στα χέρια, σημειώνει ότι δεν υπάρχουν άλλα βουνά για να διασχίσουμε. Δόξα τον Θεό!! Φτάνουμε το βράδυ στο Μοναστηράκι όπου μας λένε ότι πρέπει να επιστρέψουμε στη Νεράιδα. Ετοιμάζουμε κάτι να φάμε και κοιμόμαστε στην άκρη μιας αποθήκης.

4 Δεκεμβρίου - Το πρωί μας ξεφορτώνονται στα γρήγορα και μας δίνουν λίγο ψωμί. Αγοράζουμε λίγο τυρί το οποίο καταναλώνουμε στην άκρη του δρόμου. Οδυνηρός αποχωρισμός από τον υπολοχαγό Τζαβάλι, που μας αφήνει για να συνεχίζει μόνος του προς τη θάλασσα. Σύντομο σνακ με ψωμί, τυρί και χαλβά. Άφιξη και διανυκτέρευση στα Παγανιά.

5 Δεκεμβρίου - Κυριακή, έναρξη των Χριστουγεννιάτικων παρακλήσεων. Φεύγοντας από την εκκλησία, οι κάτοικοι μας φέρνουν αγνό σταρένιο ψωμί, χαλβά και φασόλια. Εξακολουθούμε να κοιτάμε το ποτάμι και έχουμε την τύχη να βρούμε τον ξάδερφο του δάσκαλου των Βραγιανών που μας προσφέρει ευγενικά φιλοξενία, με τη θέλησή του. Διέλευση ιταλικών αεροσκαφών. Δύο στρατιώτες βρίσκονται νεκροί στο δρόμο, από πείνα. Το βράδυ ο Πρότσι κι εγώ πάμε προς το βουνό. Μας δίνουν μια νοστιμότατη καρυκευμένη μπομπότα, με ψωμί, μια μάλλινη κουβέρτα για τον καθένα. Μας παίρνει ο ύπνος κοντά σε μια μεγάλη φωτιά.

6 Δεκεμβρίου - Αφού ξυπνήσαμε μας δίνουν ένα πιάτο ψωμί με φασόλια. Χαιρετάμε με ευχαριστίες, και συναντάμε τον λοχαγό. Πέρασμα σχηματισμού 30 δικών μας αεροσκαφών. Φτάνουμε στο [δυσανάγνωστη η ονομασία του χωριού]. Διαβόητο χωριό εκμεταλλευτών. Οι δύο λοχαγοί νοσηλεύονται, σε σπίτι. Πηγαίνουμε στο σχολείο, όπου γίνεται ένοπλη επίθεση μέσα στη νύχτα.

8 Δεκεμβρίου - Μετά από μια απότομη ανάβαση φτάνουμε στον Μπελοκομίτι όπου μας δίνουν μια φέτα ψωμί. Διέλευση μεγάλου σχηματισμού συμμαχικών βομβαρδιστικών πάνω από το Νεοχώρι. Άφιξη στη Νεράιδα. Ερημία, πείνα, ερείπια, βρομιά, απόγνωση. Άντρες που μοιάζουν με φαντάσματα. Βρίσκομε ένα μισογκρεμισμένο δωμάτιο μ' ένα μαγκάλι για να περάσουμε μια νύχτα.

10 Δεκεμβρίου - Οι εργασίες γύρω από τα σπίτια είναι σε πλήρη εξέλιξη. Δύο Ιταλοί εκτελούνται από αντάρτες μετά από μια γενική συζήτηση και χρήση βίας. Γενική συνέλευση και ομιλία του Συνταγματάρχη Μπατάλι, ο οποίος μεταξύ άλλων λέει ότι πρέπει να κάνουμε ό,τι είναι δυνατόν για να επιστρέψουμε στην πατρίδα.

Δεκέμβριος Πέρασμα πολλών συμμαχικών βομβαρδιστικών. Δεκέμβριος — Τσουχτερό κρύο και χιόνι.

16 Δεκεμβρίου - Υπέροχη ηλιόλουστη μέρα. Διαμένω με άλλους στρατιώτες, περίπου 60, σ' ένα σπίτι που σώθηκε από την καταστροφή. Είμαι υπεύθυνος του μαγειρείου, με τον συνταγματάρχη Μποτίνι και τον Ρούμπι του βου συντάγματος του Ιππικού της Αόστης ως μάγειρα.

Δεκέμβριος - Πάλι χιονίζει και κάνει κρύο. Θάνατος από επιδείνωση της υγείας του Μαρκέζι.

Δεκέμβριος - Ολονύκτιος συναγερμός. Θάνατος του Λαντάνη.

Δεκέμβριος - Ολονύκτια διέλευση αεροπλάνων με προορισμό την Τουρκία.

Δεκέμβριος - Οι Γερμανοί έχουν εγκαταλείψει τα οδικά σημεία ελέγχου Καρδίτσας και Τρικάλων.

24 Δεκεμβρίου - Νύχτα απόγνωσης που πέρασε στοιβαγμένοι ο ένας επάνω στον άλλον. Οι πιο βαριά άρρωστοι έχουν εισαχθεί σε νοσοκομείο. Το βράδυ γύρω από τη φωτιά ακούγονται διάφορα χριστουγεννιάτικα κάλαντα. Τρώμε μέλι, σύκα, σταφύλια, χαλβά. Απαγγελία Ροζαρίου [Ευσεβής πρακτική προς τιμήν της Παναγίας, που αποτελείται από την απαγγελία διακοσίων φορών του Χαίρε Μαρία, χωρισμένες ανά 20 των δέκα]. Κατά τη διάρκεια της νύχτας μελαγχολικές, απελπισμένες σκέψεις μακρινών αγαπημένων προσώπων.

25 Δεκεμβρίου - Σιτηρέσιο με βάση το κρέας και τα φασόλια.

26 Δεκεμβρίου - Σήμερα το πρωί εξέπνευσε ο δεκανέας Πάολο Βέλλα. Την προηγούμενη μέρα είχε την τελευταία ικανοποίηση να πιει λίγο κρασί και να φάει σύκα και σταφύλια. Απαγγελία του Ροζαρίου για τον εκλιπόντα.

27 Δεκεμβρίου - Τρομερό κρύο. Χιονίζει, τη νύχτα ένας άλλος στρατιώτης πέθανε από το κρύο και την πείνα στο διπλανό δωμάτιο.

29 Δεκεμβρίου - Υπέροχη ηλιόλουστη μέρα. Θάνατος στο διπλανό δωμάτιο του Πο... του Πυροβολικού

30 Δεκεμβρίου - Χιονοθύελλα

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1944

Το γενικό σύνθημα είναι: Αντέξτε. Αν αντέξουμε για εξήντα μέρες, θα είμαστε ασφαλείς και προ των πυλών της άνοιξης. Ελπίζω για το καλύτερο. Η κατάσταση επιδεινώνεται από τις άφθονες χιονοπτώσεις που εμποδίζουν κάθε μορφή ζωής και δηλητηριάζουν τα πάντα.

Εδώ διακόπτεται το ημερολόγιο του Κάρλο Ρουτζέρι. Αρρώστησε και άφησε και αυτός την τελευταία του πνοή στη Νεραΐδα.

Ακολουθεί μέρος της συγκλονιστικής καταγραφής του Τζιοβάνι Τζιράουντι

Ανακαλώντας την τελευταία ικμάδα των δυνάμεων τους, οι στρατιώτες, με τη βοήθεια μαχαιριών, σκίζουν κλαδιά από τα δέντρα, ανακτούν τα υπολείμματα κάποιου ερειπίου, επισκευάζουν κάποιο άδειο δωμάτιο, προσαρμόζουν χαράδρες και λάκκους. Αλλά το να ζεις εκεί γίνεται πάντα πιο δύσκολο, πάντα πιο επίπονο. Το φαγητό είναι σε μεγάλο βαθμό ανεπαρκές, ενώ το κρύο και οι ταλαιπωρίες αυξάνονται σε σημείο που αναστατώνουν περαιτέρω τον καταυλισμό. Τώρα εμφανίζεται και ο εξανθηματικός τύφος, που θερίζει έως και 10-15 την ημέρα. «Η ταφή γίνεται δράμα», λέει ο ανθυπολοχαγός Αλμπέρτο Φαμπιάνι, που βίωσε όλο το δράμα της Νεραΐδας. Εάν στην τύχη κάποιος προσφέρεται να μεταφέρει το πτώμα, είναι επειδή εντόπισε κάτι για να πάρει, πριν το κατεβάσει στο λάκκο. Σπάνια το κάνει από

οίκτο! Συνήθως το πτώμα διατηρείται για αρκετές ημέρες για να μπορέσει επωφεληθεί κάποιος από τις λίγες φακές της μερίδας του αποθανόντος, έως ότου η δυσσομία καταντήσει αφόρητη.

Αφηγείται ο πεζικάριος Κάρλο Καπρέτι σχετικά: «Είδα τα κοράκια να πετούν πάνω από τις κοντινές οροσειρές, να κατεβαίνουν αργά με φαρδύς κύκλους, κραυγάζοντας πένθιμα. Ετοιμάζονταν για γλέντι. Αυτή η κραυγή μου έρχονταν σαν αναγγελία θανάτου. Την αισθάνομαι ακόμα μέσα μου, μετά από τόσα χρόνια».

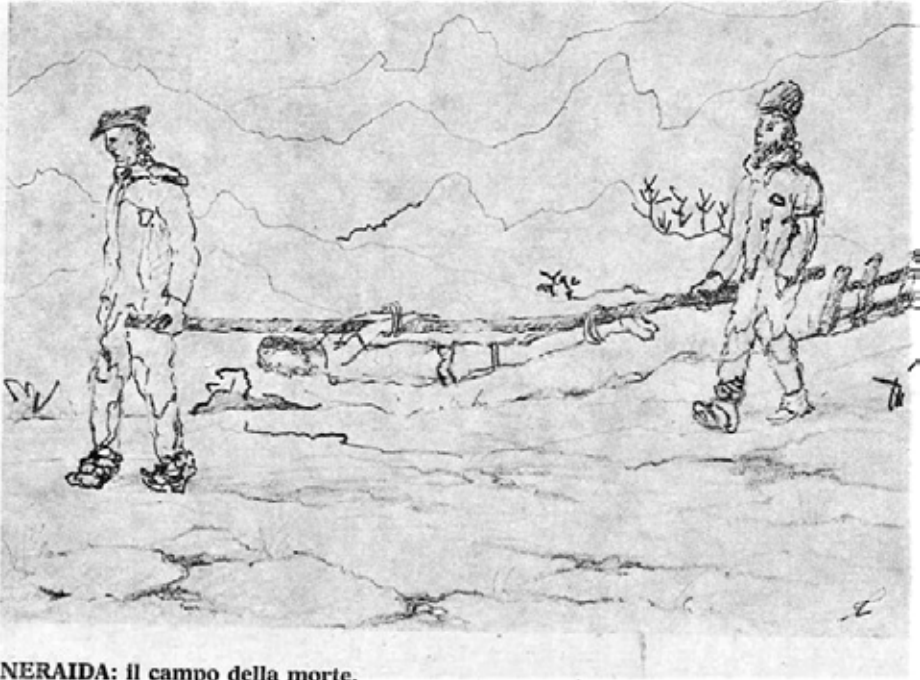

Ο αντισταγματάρχης των SS Κάρλ Σύμμερς καθήμενος επικεφαλής των γερμανικών επιχειρήσεων, συζητά στη Νεραίδα με τον προδοθέντα Ιταλό ταξίαρχο Τζοβάνι Ντελ Τζιούντισε

Δεν είναι καθόλου περίεργο πού μια μέρα, στη μέση του χειμώνα, με το θερμόμετρο πολύ κάτω από το μηδέν, φτάνει ένας στρατιώτης, κουρασμένος κουρελιασμένος και πεινασμένος να περιπλανιέται από χωριό σε χωριό. Κανείς σε τέτοιου είδους νοσοκομείο δεν κάνει τίποτα γι' αυτόν, ουδείς σκοπεύει να τον φιλοξενήσει, και να έχει την δυνατότητα. Αντιθέτως κοιτάζεται με λοξό μάτι, γιατί είναι ένα ακόμη στόμα για ταΐσμα. Ο άτυχος, σταλμένος από καλύβι σε καλύβι κουρασμένος, απογοητευμένος, καταλήγει ξαπλωμένος σε ένα μονοπάτι, στους πρόποδες ενός γκρεμού, σε έναν θάμνο, και, το επόμενο πρωί, λαμβάνει τέλος η δοκιμασία του.

Οι παγωμένες καρδιές έχουν γίνει πιο σκληρές και πιο έντονες από την παγωνιά της φύσης. Ο πόλεμος, οι νεκροί, οι τραυματίες, τα καμένα σπίτια, η δυστυχία, το μίσος, η πείνα, οι αρρώστιες, όλα με λίγα λόγια, συνέβαλαν στο να τους μεταμορφώσουν, να τους απανθρωπήσουν, σιγά σιγά, να τους βυθίσουν στα δεσμά του ενστίκτου της αυτοσυντήρησης. Ζουν - αν αυτό λέγεται ζωή - δίπλα σε άλλους, αλλά χώρια, όχι μαζί.

Στο σπίτι ήταν καλά παιδιά, γενναιόδωρα, ευαίσθητα στις κακίες των άλλων. Με το τίποτε έβαζαν τα δυνατά τους για να βοηθήσουν ένα άτομο που αντιμετώπιζε δυσκολίες, έναν άρρωστο, έναν άρρωστο χωρίς βοήθεια ή απλώς έναν ταλαιπωρημένο σύντροφο. Εδώ αδιαφορούν για τα πάντα. Το ενδιαφέρον τους είναι για εκείνα

NERAIDA: il campo della morte.

Νεράιδα το στρατοπέδο του θανάτου μεταφορά νεκρού

τα φασόλια εν αναμονή ενός καπακιού να τα ψήσουν, που δεν τα εγκαταλείπουν ποτέ από φόβο μην τα ληστέψουν. Αυτές είναι οι τρομερές επιτυχίες του πολέμου! Οι υπο στηρικτές του «ολοκληρωτικού πολέμου» θα πρέπει να έρθουν εδώ για να επαληθεύσουν τις διαφωτιστικές θεωρητικολογίες τους, που τάχα ο πόλεμος μπορεί να τεκνοποιήσει: «τις ευγενέστερες αρετές του ανθρώπου: θάρρος, αυταπάρνηση, εκπλήρωση του καθήκοντος και πνεύμα θυσίας».

Το κείμενο θα τελειώνει πάλι με δικά του λόγια, στο ίδιο αντιπολεμικό μοτίβο (διατέλεσε και μέλος του Ιταλικού κοινοβουλίου). Στο διεθνές Αντιστασιακό συνέδριο που έλαβε χώρα στην πόλη Τσεζένα στις 2 Οκτωβρίου 1987, έκλεισε την ομιλία του ως εξής:

«Είναι ένα ζήτημα το οποίο αξίζει της προσοχής μας μολοντί ο χρόνος σβήνει τα ίχνη των Ιταλών στην Πίνδο. Δεν μπορούμε και δεν πρέπει να ξεχάσουμε. Οφείλουμε να δραστηριοποιηθούμε για να εξορκίσουμε έναν μεγάλο κίνδυνο τον οποίο ένας επιζών της Νεράιδας, ο Αντόνιο Μαριότα καταγγέλλει με εμφανή πι-

κρία, περιγράφοντας τις ταλαιπωρίες που υπέφεραν σε εκείνο το στρατόπεδο που αποκαλεί «ο τάφος των Ιταλών». Λέει: Βρίσκομαι στο πλευρό σας· επιτέλους μόρρεσα λίγο να ξεθυμάνω, γιατί όταν μιλάω για την Ελλάδα -και συμβαίνει συχνά- τα παιδιά μου λένε «άστα, αυτά είναι περασμένα ξεχασμένα. «Ξεχασμένα όμως βαμμένα στο αίμα, τροφοδοτούμενα από τις ταλαιπωρίες των 5.000 πεσόντων, αγνοούμενων και τραυματιών της Πινερόλο, των χιλιάδων ανδρών που θυσιάστηκαν στις γραμμές στρατών για την απελευθέρωση λαών (που δεν ήταν οι δικοί τους), στο όνομα της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, αξίες αδιαχώριστες από κάθε πρόοδο του ανθρώπου και της κοινωνίας. Ο θάνατός τους χρησίμευσε στην ζωή. Χρησίμευσε στα παιδιά και στα εγγόνια τους που εξαιτίας αυτής της θυσίας, δεν χρειάστηκε να στηρίξουν το όπλο τους στον ώμο και να σκοπεύσουν σε κάποιον άλλο άνθρωπο, σκοτώνοντάς τον. Ας ελπίσουμε ότι ο θάνατός τους θα χρησιμεύσει για να θυμίζει στους ανθρώπους τον παραλογισμό τον πολέμου και να καταδικάσει για πάντα την προσφυγή στην βία και στην ισχύ ως μέσον επίλυσης των διαφορών μεταξύ ανθρώπων και λαών. Ίσως είναι ένα όνειρο, αλλά είναι ένα ωραίο όνειρο που αξίζει να προταθεί και να επιχειρηθεί».

Αναλογίζοντας αυτά που συνέβησαν στα 35 χρόνια που μεσολάβησαν, το ελπιδοφόρο μήνυμά του εξακολουθεί να διατηρείται πάντα ως ευχή, εφόσον η ανθρώπινη φύση παραμένει σε γενικές γραμμές αναλλοίωτη, όπως προέβλεψε ο Θουκυδίδης

2.500 χρόνια πριν. Όμως με την ανέγερση του μνημείου στην μνήμη των Ιταλών στην είσοδο της Νεράιδα, πρωτοβουλία και δαπάνη της Ένωσης Αγραφιωτών Επαρχίας Καρδίτσας, και την βοήθεια των δήμων Νεκροπόλεως και Ιτάμου, λαμβάνοντας την σκυτάλη από τον Τζιράουντι εν αγνοία τους, μπορούμε να διαβεβαιώσουμε πως τα «ίχνη» των Ιταλών θα παραμείνουν για πάντα στην Πίνδο.

Ως σύμβολο φιλίας και αδελφοσύνης, όπως αυτές διαμορφώθηκαν στην πολύμηνη φιλοξενία, κάτω από τις πλέον αντίξοες συνθήκες, πολλών χιλιάδων Ιταλών στις οικογένειες των χωριών των νομών Καρδίτσας και Τρικάλων.

Νεράιδα καλοκαίρι 1953, δέκα χρόνια μετά τα αποκαϊδια είναι εδώ.

Μνημείο στη Νεράιδα για τους υπερχίλιους νεκρούς της Μερραρχίας Πινερόλο, ανεγέρθη το 2009 από τους Δήμους Νευρόπολης και Ικάμου με Δημάρχους τους κ.κ. Φ. Παπαντώνη και Β. Τσαντήλα αντίστοιχα, για να θυμίζει ένα άγνωστο έγκλημα πολέμου

Κεφ. 5 ΣΥΝΘΗΚΟΛΟΓΗΣΗ ΙΤΑΛΙΑΣ – ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΙΤΑΛΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΩΝ

Μαρτυρία Άγγελου Ζαχαρόπουλου

Στο τέλος Νοεμβρίου του 1943, οι Γερμανοί πραγματοποίησαν ευρείας έκτασης εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στην περιοχή των Αγράφων, για να χτυπήσουν τους αντάρτες και να τιμωρήσουν τους αποστάτες Ιταλούς. Οι χιλιάδες Ιταλοί, διωκόμενοι από τους Γερμανούς, βρέθηκαν έκθετοι και ανέτοιμοι να αντιμετωπίσουν τις σκληρές συνθήκες του αγραφιώτικου χειμώνα. Πολλοί πέθαναν κάτω από αυτές τις συνθήκες. Ο πληθυσμός ήταν αναστατος, καθώς οι Γερμανοί ανεβαίνοντας έκαιγαν τα χωριά. Οι άνθρωποι προσπαθούσαν να περισώσουν ό,τι μπορούσαν περιμένοντας την επερχόμενη λαίλαπα. Η οικογένειά μας, με αντάρτη γιο, ανέμενε τα χειρότερα. Επιδοθήκαμε σε μια επίπονη προσπάθεια εκκένωσης ενός μεγάλου σπιτιού εβδομήντα ετών με μαγαζί, κάβες, αποθήκες...

Μέσα σ' αυτή την κατάσταση, ένα πρωί χτύπησε την πόρτα μας ο Νίνο. Άνοιξα εγώ και βρέθηκα μπροστά σ' ένα στρατιώτη έτοιμο να καταρρεύσει. «Παρακαλώ λίγο ζεστό νερό, πολύ πονάει στομάχι» μου είπε. Τον κάλεσα να μπει και φώναξα τη μητέρα μου. Χωρίς να χάσει καιρό εκείνη, ετοίμασε τσάι του βουνού, το οποίο ο Νίνο ήπιε με έκδηλη ευγνωμοσύνη. «Φαίνεται πεθαμένος από την πείνα, θα του ετοιμάσω γρήγορα τραχανά» είπε η μητέρα, ενώ του έφερνε ζεστά ρούχα του πατέρα μου. Το ένστικτο της μάνας λειτούργησε ταχύτατα. Ήταν η ίδια πολύ ανήσυχη για την τύχη του αντάρτη γιου της λόγω των συγκρούσεων που ακούγαμε ότι γίνονταν με τους Γερμανούς. Ο Νίνο συνήλθε και η οικογένεια αποφάσισε να τον κρατήσει. Διαφορετικά, ήταν σχεδόν βέβαιο ότι δε θα άντεχε. Ήταν ένα παιδί από αστική οικογένεια του Μιλάνου, καλοκάγαθος και αδέξιος. Μας βοήθησε με όλες του τις δυνάμεις στη μεταφορά και απόκρυψη του νοικοκυριού μας.

Μαζί με την οικογένεια του γιατρού Λαζαρίδη, στήσαμε στα γρήγορα μια παράγκα σε ασφαλές μέρος του ελατοδάσους πίσω από το βουνό, όπου και εγκατασταθήκαμε όσο διαρκούσαν οι επιχειρήσεις. Μαζί μας και ο Νίνο. Στην κορυφή του βουνού (Τσιούκα) ήταν εγκατεστημένο παρατηρητήριο των ανταρτών. Ανέβηκα πολλές φορές την απότομη ανηφόρα μέχρι το παρατηρητήριο, όπου ο υπεύθυνος – φίλος της οικογένειας – ανθυπολοχαγός Γιώργος Ράγγος με άφηνε να παρατηρώ με τα κιάλια τις κινήσεις των Γερμανών στο υψίπεδο της Νεβρόπολης.

Έβλεπα τα αυτοκίνητά τους και άκουγα τα πολυβόλα των ανταρτών που έβαλλαν εναντίον τους από τους γύρω λόφους. Φωτιές ξεπετάγονταν μέσα στα χωριά, το θέαμα ήταν συγκλονιστικό. Για έναν έφηβο που απορροφούσε αχόρταγα όλες αυτές τις πρωτόγνωρες εικόνες, η εμπειρία ήταν ανεπανάληπτη. Τολμώ να πω ότι, για μένα, η όλη κατάσταση ήταν ένα γλέντι. Η παράγκα μας βρισκόταν δίπλα σε μια

υπέροχη πηγή. Πιο πάνω, μέσα στα έλατα, είχαν εγκατασταθεί όπως όπως πολλοί Καστανιώτες, το δάσος έσφυζε από ζωή. Αποκορύφωμα της περιπέτειας ήταν το γεγονός ότι βρήκα κρυμμένο ένα πιστόλι με γεμάτη δεσμίδα. Άρχισα να κυνηγώ μ' αυτό πουλιά μέσα στο δάσος. Δε σκότωσα βέβαια κανένα, αλλά παραλίγο να σκοτώσω τον κουμπάρο μας Βάιο Μιαρίτη. Έντρομος ήρθε και μας είπε ότι μια σφαίρα σφύριξε κοντά στ' αυτιά του...

Με μεγάλη ανακούφιση είδαμε τους Γερμανούς να αποσύρονται στις πεδινές βάρσεις τους αφήνοντας ανέπαφη την Καστανιά, ενώ πολλά από τα χωριά γύρω από τη Νεβρόπολη είχαν καεί. Σιγά σιγά ο κόσμος γύριζε στα σπίτια του κουβαλώντας πίσω το σκορπισμένο νοικοκυριό του. Η ζωή βρήκε ξανά το συνήθη ρυθμό της. Ο Νίνο, πάντα μαζί μας, είχε αναλάβει πλήρως. Πολλοί άλλοι Ιταλοί είχαν βολευτεί σε σπίτια συγχωριανών μας. Υπήρχε και κάποιο μικρό κίνητρο. Η συμμαχική αποστολή έδινε μισή λίρα το μήνα για κάθε Ιταλό. Έπειτα, οι περισσότεροι Ιταλοί ήταν αγροτόπαιδα ή τεχνίτες, εργατικοί και πρόθυμοι να βοηθήσουν τους φιλοξενούντες. Ο Νίνο δε θα μπορούσε να σταθεί σ' ένα αγροτικό σπίτι. Ήταν, όπως ανέφερα, από αστική οικογένεια και όχι ιδιαίτερα επιδέξιος. Η δική μας οικογένεια ήταν εκπαίδευσης εμπορική και δεν είχε αγροτικές δραστηριότητες. Ο Νίνο προσπαθούσε να βοηθήσει όσο μπορούσε στο νοικοκυριό. Είχε ένα φίλο από το Μιλάνο, το Λέλιο Σπινέλλι. Τέλειος αριστοκράτης ο Λέλιο, ήταν αδύνατο να μπει σ' ένα καστανιώτικο σπίτι. Βολεύτηκε σε κάποιο κοινοτικό χώρο και φυτοζωούσε με το συμμαχικό βοήθημα. Ερχόταν συχνά στο μαγαζί να συναντήσει το Νίνο, πάντα ευγενικός και διακριτικός. Του πρόσφερα κάθε φορά ό,τι είχε τότε το μαγαζί: σύκα, σταφίδες και καμιά φορά ψωμί με βούτυρο. Τα δεχόταν με συστολή και με εκδηλώσεις ευγνωμοσύνης. Μιλούσε τέλεια γαλλικά και με τα στοιχειώδη δικά μου συντηρούσαμε κάποια κουβέντα.

Ήρθε η άνοιξη (1944) και οι κάμποσοι Ιταλοί του χωριού μαζεύονταν τα βράδια στην πλατεία και τραγουδούσαν τα ρομαντικά τους τραγούδια. Τραγουδούσαν και οι δικοί μας αντάρτες τα πατριωτικά επαναστατικά τραγούδια τους. Όλα όμως καλύπτονταν από τα βροντώδη, θα έλεγα συγκλονιστικά τραγούδια των Ρώσων. Ναι, το 1944 υπήρχε στην Καστανιά και μια μεγάλη ομάδα Ρώσων, που ήταν αιχμάλωτοι των Γερμανών και είχαν αποδράσει. Τέλος, για να συμπληρωθεί η πολυεθνική σύνθεση της μικρής μας κοινωνίας, είχαμε και ένα κλιμάκιο της συμμαχικής αποστολής (Άγγλοι και Αμερικανοί).

Οι αντάρτες έκαναν επιδρομές στον κάμπο και μέσα στη γερμανοκρατούμενη Καρδίτσα. Η Ταξιαρχία Ιππικού, ενισχυμένη από τα υπέροχα ιταλικά άλογα του Συντάγματος Ιππικού της Αόστης, που είχε προσχωρήσει στους αντάρτες και είχε αφοπλισθεί, έκανε συνεχώς επιθέσεις στα τρένα της γραμμής Αθήνα-Θεσσαλονίκη. Το μηχανικό του Λάμπρου Σεκλιζιώτη προέβαινε συστηματικά σε πράξεις σαμποτάζ πάνω στη σιδηροδρομική γραμμή Παλιοφάρσαλο-Τρίκαλα. Τραυματίες αντάρτες

περνούσαν από την Καστανιά. Στη μεταφορά τους συμμετείχε και ο γράφων. Θυμάμαι ιδιαίτερα τη μεταφορά ενός νέου παιδιού από την Καρδίτσα μ' ένα βλήμα όλμου στο γλουτό. Έγινε καλά και τον έβλεπα στην Καρδίτσα όταν άρχισαν τα μαθήματα στο γυμνάσιο. Αν δε με απατά η μνήμη, ήταν αδερφός του συμμαθητή μου Κωτσαρίμπα. Εκείνο το καλοκαίρι του 1944, η Καστανιά έσφυζε από ζωή.

Επανέρχομαι στους Ιταλούς, το Νίνο και το Λέλιο, που επέστρεψαν το φθινόπωρο σώοι στο Μιλάνο. Ο Νίνο μάς έγραψε αμέσως και, μόλις απέκτησε κάποια οικονομική ευχέρεια, άρχισε να στέλνει δώρα στη μητέρα μου, τη «μάμα» του, όπως την αποκαλούσε. Μας βομβάρδιζε με προσκλήσεις να πάμε στο Μιλάνο για να μας φιλοξενήσει. Έτσι, τον Αύγουστο του 1955, πηγαίνοντας στο Παρίσι για τριετείς μεταπτυχιακές σπουδές με υποτροφία του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών, σταμάτησα στο Μιλάνο για μια βδομάδα. Ο Νίνο με περίμενε στο σταθμό του τρένου και με πήγε στο σπίτι του. Κάτω από το σπίτι είχε κατάσταση ανδρικών ειδών. Ήταν παντρεμένος και είχε ένα αγόρι οχτώ-εννέα ετών και ένα κοριτσάκι τριώντεσσάρων. Την ίδια μέρα κατέφθασε ο Λέλιο με ένα πολυτελές αυτοκίνητο. Ο Νίνο είχε μόνο μια βέσπα. Ο Λέλιο είχε στείλει την οικογένειά του στην εξοχή, είχε αφήσει τη δουλειά του και αφιέρωσε όλο το χρόνο του σε μένα επί μία εβδομάδα. Πρώτα με παρουσίασε στην αρχόντισσα μητέρα του, η οποία μου έκανε το τραπέζι στο καταπληκτικό της σπίτι στα προάστια του Μιλάνου. Μιλούσε καλά γαλλικά και μου εξέφρασε την ευγνωμοσύνη της για τη βοήθεια στο γιο της. Τόνισα ότι ελάχιστα είχα κάνει για εκείνον και τότε ο Λέλιο με έμφαση είπε τα εξής, τα θυμάμαι επί λέξει: «Εμείς ήρθαμε στον τόπο σας ως εισβολείς και κατακτητές, κάψαμε χωριά, εκτελέσαμε πατριώτες κι εσείς, όταν βρεθήκαμε σε ανάγκη, μας αγκαλιάσατε σαν αδέρφια. Αυτά δεν ξεχνιούνται και δεν ξεπληρώνονται με τίποτα».

Ένα βράδυ με πήγε σε ένα πολυτελές κέντρο, που ανήκε σε κάποιον πανέξυπνο Ιταλό που στην Καστανιά είχε βουλευτεί ως φροντιστής στη συμμαχική αποστολή κι ερχόταν συχνά στο μαγαζί. Μόλις είδε το Λέλιο έσπευσε στο τραπέζι μας. Όταν ο τελευταίος τού είπε ποιος ήμουν, έγινε πανηγύρι. Άνοιξε σαμπάνια, σχεδόν χοροπηδούσε. Φώναξε και ένα βοηθό του, ο οποίος ήταν επίσης στην Καστανιά. Αυτός συγκινήθηκε τόσο που έκλαιγε με λυγμούς... Πέρασαν οι μέρες και ήρθε η ώρα της αναχώρησης. Ο Νίνο με γέμισε με πουκάμισα και γραβάτες από το μαγαζί του. Ο Λέλιο με ρώτησε αν είχα ένα χοντρό παλτό για το βαρύ παριζιάνικο χειμώνα. Του είπα ότι είχα μια καπαρντίνα. Έφυγε και σε λίγο επέστρεψε με ένα βαρύτιμο και πολύ ζεστό παλτό. Αυτό το παλτό στάθηκε σωτήριο για μένα το χειμώνα του 1955-1956, που η θερμοκρασία στο Παρίσι κατέβηκε στους μείον 20. Είχα αλληλογραφία και με τους δύο για μερικά χρόνια. Μετά, ο αγώνας για την καριέρα και την οικογένεια μάς απομάκρυνε.

Στη δεκαετία του 1980 ήμουν στις Βρυξέλλες. Ως προϊστάμενος μιας υπηρεσίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, είχα μια Ιταλίδα συνεργάτιδα. Μου ζήτησε κάποτε

άδεια να πάει στο Μιλάνο. Την παρακάλεσα να πάει στη διεύθυνση του Νίνο και να του δώσει κάποιο δώρο μαζί με μια επιστολή και μια φωτογραφία της οικογένειας. Όταν επέστρεψε, μου είπε ότι είχε βρει κλειστό και το σπίτι και το μαγαζί. Ρώτησε τους γείτονες και της είπαν ότι ο Νίνο είχε αρρωστήσει και είχε μετακομίσει έξω από το Μιλάνο. Ζήτησε τη διεύθυνση, πήγε εκεί και τους παρέδωσε τα πράγματα. Έλαβα ένα πολύ συγκινητικό γράμμα γραμμένο από το γιο του, ήδη πολιτικό μηχανικό. Ο ίδιος ήταν κατάκοιτος. Ήταν η τελευταία επαφή με το Νίνο, διότι πέθανε σε λίγο καιρό. Όμως, προτού πεθάνει, ζήτησε από το γιο του να κάνει προσκύνημα στην Καστανιά. Γείτονες Καστανιώτες μου είπαν ότι, πριν από μερικά χρόνια, εμφανίστηκε ένας καλοβαλμένος Ιταλός και ρώτησε πού είναι το σπίτι μας. Του είπαν ότι είναι άδειο και του το έδειξαν. Κατάπληκτοι τον είδαν να γονατίζει στα σκαλιά, να τα φιλάει και να απέρχεται συγκινημένος και σιωπηλός.

* «Άγγελος Ζαχαρόπουλος. Τα ταραγμένα χρόνια 1940-1950. Άγραφα Εφηβικές μαρτυρίες και αναμνήσεις», σελ.69 -72, εκδόσεις ΜΙΝΩΑΣ, 2008.

Έφηβοι βοσκοί στην Νεραίδα. Φωτ. Άγγλου αξιωματικού, αρχές Οκτώβρη 1943

Όταν οι θύτες έγιναν θύματα ΟΙ ΙΤΑΛΟΙ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ ΣΤΗ ΝΕΥΡΟΠΟΛΗ

Λάμπρος Γριβέλλας, Ερευνητής της Τοπικής Ιστορίας-Συγγραφέας

Το δράμα του ελληνικού λαού κατά την περίοδο της κατοχής πέρασε στα αζήτητα της ιστορίας, εκτός από εκείνους που το γνώρισαν από κοντά. Οι τελευταίοι φορτώθηκαν τόσες αναμνήσεις που είναι αδύνατο ν' απαλλαγούν απ' αυτές. Και, αφού η ιστορία, μετά από 80 χρόνια, μεταφέρεται στην περιοδική έκδοση του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα «Ιστορήση», στο γεωγραφικό χώρο της οποίας κορυφώθηκε και το δράμα των Ιταλών «αιχμαλώτων», ασφαλώς, υπάρχουν ακόμα άνθρωποι της τρίτης ηλικίας, που, ως παιδιά, έζησαν από κοντά το «δράμα» και θα καταθέσουν τις αναμνήσεις τους στο περιοδικό. Πέρα από τις πληροφορίες που κατάγραψαν οι ιστορικοί, εκτιμώ ότι οι παραπάνω αναμνήσεις αποτελούν την ουσία του θέματος.

Για την Αντίσταση έχουν γραφεί πολλά βιβλία τόσο από ιστορικούς όσο και από αγωνιστές που οι ίδιοι αποτέλεσαν μέρος της ιστορίας της. Ο συγγραφέας του παρόντος εκτιμά ότι δεν έχει πολλά να προσφέρει στο θέμα αυτό, κυρίως λόγω ηλικίας εκείνη την εποχή. Για την τραγική μοίρα των χωριών του Δήμου Νευρόπολης, που κάηκαν δυο φορές, μία από τους Ιταλούς και δεύτερη από τους Γερμανούς (1943), για την καταστροφή ή διαρπαγή των περιουσιακών τους στοιχείων και για την απώλεια ανθρώπινων ζωών, για όλα αυτά, υπάρχουν ίσως στη ζωή αυτόπτες των γεγονότων εκείνων ή απόγονοί τους που άκουσαν τις διηγήσεις των προγόνων και μπορούν πιστότερα να τα παρουσιάσουν. Ως εκ τούτου, στο παρόν άρθρο θα παρουσιάσω: 1) απόσπασμα από το «Ημερολόγιο» εποχής, νεαρού συντοπίτη δασκάλου, του Γιάννη Απ. Κατσιούλα (1921-2010), και 2) προσωπικό μου βίωμα, που έζησα την άνοιξη του 1943, σε ηλικία 9 ετών.

Τα γεγονότα της Νευρόπολης κατέδειξαν κυρίως δύο όψεις της ιστορίας. Την ανείπωτη βαρβαρότητα των κατακτητών, που ξεπερνά κάθε όριο απανθρωπίας και, το σημαντικότερο, που πρέπει ιδιαίτερα να τονιστεί, την ανεξικακία των Ελλήνων, απέναντι στους πρώην θύτες που τώρα έγιναν θύματα, και τα φιλόανθρωπα αισθήματά τους, που τους επέβαλαν να αποβάλουν τα αισθήματα εκδίκησης που τους κατέτρυχαν και να βλέπουν μόνο τον άνθρωπο στην απόλυτη δυστυχία του. Το να περιθάλλεις τον εχθρό σου, να τον βάζεις μέσα στο ερειπωμένο ή μισοκαμένο σπίτι σου, να τον κοιμίζεις κοντά στα παιδιά σου, να τον ντύνεις με τα λειψά ενδύματά σου και να μοιράζεσαι μαζί του τη λιγοστή τροφή που προορίζεται για την ταλαιπωρημένη οικογένειά σου, αυτά είναι αισθήματα πρωτάκουστα για τον υπόλοιπο κόσμο και μόνο στην ελληνική φυλή τα συναντάς. Αυτά αποτελούν και το μεγαλείο της φυλής μας που το επισφράγισε η περιθάλψη των Ιταλών αιχμαλώτων το 1943.

Ο γράφων, γεννημένος τον Ιούλιο του 1935, ήταν τότε παιδί, στην ηλικία των 8-9

ετών, και, ως εκ της ηλικίας του αυτής, δεν ήταν δυνατό να γνώριζε τότε την ιστορία της ιταλικής κατοχής στην Ελλάδα και τα πεπραγμένα των ιταλικών στρατευμάτων σε βάρος του άμαχου πληθυσμού. Έζησε όμως πτυχές της ιστορικής εκείνης περιόδου, οι οποίες χαραχτηκαν στη μνήμη του με καυτό σίδηρο, και εκείνες κρίνει ότι αξίζουν να καταθέσει.

Μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας που υπογράφηκε στις 8-9-1943, το μεγαλύτερο μέρος των ιταλικών στρατευμάτων που δρούσαν στην Ελλάδα παραδόθηκε στους Γερμανούς. Εξαίρεση αποτέλεσαν η Μεραρχία Πινερόλο στη Θεσσαλία και η αντίσταση των Ιταλών στην Κεφαλονιά με αποτέλεσμα την αποτρόπαιη σφαγή 9600 αιχμαλώτων από τους Γερμανούς. Η μεραρχία Πινερόλο, που δρούσε στη Θεσσαλία, με διοικητή το στρατηγό Ινφάντε, ήταν η μόνη που δέχτηκε να παραδοθεί, υπό την πίεση των περιστάσεων, στον ΕΛΑΣ. Δεν σκοπεύω να καταγράψω εδώ ολόκληρο το χρονικό της παράδοσης των Ιταλών και όσα δραματικά ακολούθησαν, και θα περιοριστώ σε προσωπικά μου βιώματα.

Την άνοιξη του '44 πολλοί συγχωριανοί μου έσπευσαν στη Νεράιδα και έφεραν από εκεί μερικούς εξαθλιωμένους Ιταλούς. Το βασικό κίνητρο, βέβαια –και να μην κρυβόμαστε– ήταν οι αγγλικές λίρες! Όπως όμως και να ήταν, το αποτέλεσμα που μετράει είναι ότι οι Ιταλοί κυριολεκτικά σώθηκαν. Οι χωριανοί τούς έβαλαν στα σπίτια τους, τους τάζαν από το φτωχικό φαγητό της οικογένειάς τους και οι εργασίες που τους ανάθεταν δεν ήταν και τόσο βαριές. Σε πολλές περιπτώσεις αναπτύχθηκαν και φιλικές σχέσεις μεταξύ τους, στο βαθμό που, μετά την απελευθέρωση, όσοι Ιταλοί έφτασαν στην πατρίδα τους, αλληλογραφούσαν με τους Έλληνες που τους περίθαλψαν και εξέφραζαν την ευγνωμοσύνη τους προς εκείνους.

Ήταν αρχές του Φλεβάρη, μια ηλιόλουστη και σχετικά ζεστή μέρα, όταν στην πιστιρικάδα της γειτονιάς κυκλοφόρησε ή είδηση ότι ο γείτονάς μας, ο Γιάννης, νεαρός δάσκαλος τότε, θα έφερνε από τη Νεράιδα δυο Ιταλούς: ένα δικό του και έναν για τον πατέρα μου. Εγώ βέβαια, μαθητής της Τρίτης τάξης του Δημοτικού, διατηρούσα στο μυαλούδάκι μου την εικόνα των Ιταλών που, πριν από 1-2 χρόνια έδερναν τους χωριανούς μου στην πλατεία, ζητώντας τους να παραδώσουν τα όπλα που έκρυβαν, και τα συναισθήματά μου ήταν ανάμικτα: φόβου, μίσους αλλά και περιέργειας.

Το μεσημεράκι κατάφτασε και ο Γιάννης από τη Νεράιδα, με δυο Ιταλούς. Σαν αστραπή διαδόθηκε η είδηση και όλα τα παιδιά της γειτονιάς και αρκετοί μεγάλοι κάμαμε έναν κύκλο γύρω τους και τους περιεργαζόμασταν. Ομολογώ ότι η προηγούμενη εικόνα που είχα στο μυαλό μου ανατράπηκε αυτοστιγμής. Οι Ιταλοί που βλέπαμε μπροστά μας ήταν δυο κάτισχνα παιδιά 20-22 χρονών, ακούρευτα, κουρελιασμένα και έστεκαν εκεί με βλέμμα απλανές, σαν να τα έχουν χαμένα.

Ο Γιάννης Κατσιούλας το 1943 ήταν 22 ετών και πτυχιούχος της Παιδαγωγικής Ακαδημίας. Στο κείμενο που ακολουθεί περιγράφει όσα είδε κατά την επίσκεψή του στη Νεράιδα, την άνοιξη του 1943, καθώς και σκηνές από τη ζωή των αιχμαλώτων

Ιταλών στη Ραχούλα. Η ηλικία και η μόρφωσή του την εποχή εκείνη δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στη περιγραφή του. Παρουσιάζουμε το κείμενό του χωρίς καμιά παρέμβαση, άλλωστε είναι γραμμένο σε γλώσσα απλή, γλαφυρή, με κοφτές φράσεις και άμεση προσέγγιση στα γεγονότα.

Ας αφήσουμε όμως τον Γιάννη να αφηγηθεί, με τον δικό τρόπο τα γεγονότα.

«Η περιοχή Καρδίτσας ήταν ελεύθερη από την άνοιξη του 1943. Η συνθηκολόγηση της Ιταλίας έγινε αρχές Σεπτεμβρίου 1943. Έτσι, στην περιοχή μας μαζεύτηκαν πολλοί Ιταλοί όσοι, βέβαια, γλίτωσαν από τους Γερμανούς. Την περίοδο εκείνη βρέθηκα στην Καρδίτσα. Βρήκα κάποιο αυτοκίνητο με ψωμί για τους Ιταλούς στον Κέδρο και ανέβηκα κι εγώ. Στα πλατάνια του Κέδρου βρήκαμε ένα τάγμα Ιταλών, αφοπλισμένο από τον ΕΛΑΣ. Πιστόλι είχε μόνο ο αξιωματικός. Οι στρατιώτες ήταν σκορπισμένοι μέσα στα πλατάνια γιατί υπήρχε φόβος από τα γερμανικά αεροπλάνα, τα οποία περιπολούσαν σε όλη τη Θεσσαλία.

Αργότερα βρέθηκα στην Ιτίτσα¹ -καθαρίζα τα αυλάκια στο χωράφι – και από τη Δαφνοσπηλιά ερχότανε 100-150 Ιταλοί. Πήγαιναν για τη Νεράιδα. Είχαν και ένα απλό σχέδιο της διαδρομής. Τους είπα τι να κάμουν όταν φτάσουν στο εικόνισμα². Να πάνε δεξιά προς Καταφύγι επειδή είναι πιο σύντομος ο δρόμος. Εκείνοι έρχονταν από την περιφέρεια Αλμυρού ή Βόλου.

»Ένα άλλο τμήμα αφόπλισε ο ΕΛΑΣ ανάμεσα Αγίου Γεωργίου- Βλάσδου και Μονής Κορώνας. Καπετάνιος των ανταρτών ήταν ο Περικλής Παπαδημητρίου (καπετάν Ίταμος). Εκείνο το Τάγμα το κράτησε η οργάνωση της Λάρισας, γιατί είχε σχέδιο να κάμει επίθεση στο αεροδρόμιο της Λάρισας. Θα έπαιρναν μέρος και οι Ιταλοί, αλλά, από κάποιο εμπόδιο, δεν έγινε η επίθεση. Έτσι, τους έφεραν οπλισμένους στα μέρη μας και από εκεί στη Νεράιδα.

»Στη Νεράιδα ήταν και άλλοι Ιταλοί. Δύσκολη περίοδος. Δεν υπήρχαν πολλά τρόφιμα, ενδύματα, χώροι διαμονής κλπ. Εξαιτίας αυτής της ανάγκης οι αντάρτες επέτρεψαν να πάνε οι Ιταλοί στα χωριά. Θα δούλευαν για να ζήσουν. Αρκετοί χωριανοί πήραν Ιταλούς, αλλά λίγους. Πήρα κι εγώ τον Τζιοβάνι Μπουφοντίνι.

»Μετά από 2-3 μήνες, άλλη διαταγή, να φύγουν οι Ιταλοί από τα χωριά. Έφυγαν δυο Ιταλοί από το Λιοντάρι και το Τσιαμάσι (Ανάβρα) και πήγαν στους Γερμανούς. Φοβήθηκαν οι οργανώσεις και για άλλα κρούσματα, διότι δίνανε και πληροφορίες στους Γερμανούς για τις κινήσεις των ανταρτών. Σε λίγες μέρες άδειασαν τα χωριά. Καλά περάσαμε με αυτούς, αλλά καλά πέρασαν κι εκείνοι. Δούλευαν, έτρωγαν, ζούσαν.

Όλοι οι Ιταλοί στη Νεράιδα!

»Όλοι οι Ιταλοί στη Νεράιδα, έλεγε η εντολή του ΕΛΑΣ στις αρχές Ιανουαρίου του 1944. Σε λίγες μέρες έφυγαν οι Ιταλοί από όλα τα χωριά. Στη Νεράιδα όμως παρ'ότι σιάστηκαν πολλά εμπόδια και δυσκολίες (φαγητό, ύπνος, ντύσιμο κ.ά.). Η

1. Ιτίτσα. Αγροτική τοποθεσία στα ανατολικά της περιοχής Ραχούλας.

2. Εικόνισμα. Στη διασταύρωση προς Καταφύγι, του δρόμου Καρδίτσας-Ραχούλας.

Νεράιδα κατεστραμμένη από τους Γερμανούς, χειμώνας βαρύς και μεγάλες οι ανάγκες για τον ΕΛΑΣ. Από τον κάμπο δεν μπορούσαν να φτάσουν είδη πρώτης ανάγκης, γιατί οι Γερμανοί με τους συνεργάτες τους γύριζαν στα χωριά. Αφού η κατάσταση ήταν πολύ δύσκολη, το αρχηγείο επέτρεψε στα χωριά να ξαναπάρουν Ιταλούς για τις δουλειές.

»Από όλα τα χωριά της περιοχής ανέβαιναν πολλοί άνθρωποι για τη Νεράιδα. Θέλανε τους Ιταλούς για δουλειά. Και από το χωριό μας ανέβηκαν μερικοί. Αποφάσισα κι εγώ να πάρω έναν. Πήγα περισσότερο για τον Τζιοβάνι. Νόμιζα ότι θα τον βρω. Ξεκινήσαμε με τον Λάμπρο Τσιούκη, Μήτσιο Κορκόντζελο και άλλους. Φύγαμε από το χωριό μας πολύ πρωί, επειδή είχαμε μπροστά μας πολύ δρόμο. Ανηφορίσαμε για Καστανιά. Καιρός Φλεβαριάτικος, λίγο κρύο, λίγες ψιχάλες, λίγο ήλιο και η γη ασπρογανωμένη από λίγο χιόνι. Καστανιά- Νεοχώρι – Νευρόπολη- Νεράιδα. Από Νεοχώρι για Νεράιδα χάσαμε το δρόμο μέσα στα έλατα και καθυστερήσαμε.

Νεράιδα...

»Κουρασμένοι, φτάσαμε στη Νεράιδα. Μπροστά μας βρήκαμε ένα νεκροταφείο. Από τα σπίτια που είχαν μείνει όρθια, 5-6 είχαν μείνει χωρίς σκεπή, πόρτες και παράθυρα. Τα είχαν κάψει οι Γερμανοί. Μέσα στα σπίτια εκείνα έμεναν πολλοί Ιταλοί. Όπου υπήρχε όρθιος τοίχος, δίπλα του οι Ιταλοί έχτιζαν δυο-τρεις τοίχους σε ύψος 2-3 μέτρα και έκαναν μικρά δωματάκια, σαν τα αμπριά. Τα σκέπαζαν καλά με μπάτσες, ξύλα, χώμα, φτέρες, πλάκες κ.ά.. Έτσι έκαναν ένα τέλειο αμπρί. Άφηναν και μια μικρή τρύπα για να μπαίνουν και να βγαίνουν. Εκεί μέσα έμεναν 5-6 μαζί και ... καπνίζονταν. Καθένας είχε και λίγα πραγματάκια(μια караβάνα, ένα κουτάλι, μια μισοχλασμένη κουβέρτα και ένα παγούρι για να πίνουν νερό). Μόλις μας έβλεπαν, έβγαιναν από τη θυρότρυπα, καπνισμένοι, σαν τον ασβό. Τα μάτια γυάλιζαν σαν φαντάσματα. Ήταν, ευτυχώς, στεγνοί, γιατί τα αμπριά τους είχαν καλό σκέπασμα. Σε 4-5 αμπριά βρήκαμε απ' έξω δυο τρεις πεθαμένους και γυμνούς. Τα ρούχα τους τα έπαιρναν οι άλλοι. Βρήκαμε και δυο αξιωματικούς. Έναν Άγγλο και ένα Ιταλό. Ψάξαμε μιάμιση ώρα όλη τη Νεράιδα. Θέλαμε να βρούμε Ιταλούς που να είναι σχετικώς γεροί. Πήραμε από έναν, που νομίζαμε ότι είναι γερός. Εγώ ήθελα να πάρω δυο. Έναν για εμένα και έναν για το γείτονά μου το μπαρμπα-Θανάση. Μου το ζήτησε, αλλά ήθελε να ξέρει και λίγα ελληνικά!

»Γυρίζοντας μέσα στα αμπριά, πέρασε η ώρα. Έπρεπε να γυρίσουμε γιατί είχαμε δρόμο 3-4 ώρες. Πήραμε τους Ιταλούς και δρόμο! Αλλάξαμε και το δρομολόγιο για την επιστροφή. Νεράιδα- Νευρόπολη-Λαμπερό-Καταφύγι-Μαραθιά-Ραχούλα. Το κατέβασμα ήταν καλύτερο από το πρωινό ανέβασμα. Στο χωριό μας καθένας πήγε στο σπίτι του με τον ...ψυχογιό του. Τώρα γίναμε ...άρχοντες με δούλους! Καθισό πλέον εμείς. Εγώ πέρασα από το σπίτι του μπαρμπα-Θανάση³ και άφησα τον Ιταλό που ήξερε και

3. Ο μπαρμπα-Θανάσης ήταν πατέρας του συγγραφέα.

λίγα ελληνικά. Κράτησα τον άλλο, επειδή εγώ ήξερα λίγα ιταλικά. Τα έμαθα στη Λάρισα, όταν πήγαινα στην Παιδαγωγική Ακαδημία, το '42-'43.

Στο λαγκάδι του Καζή⁴

»Αφού ξεκουραστήκαμε κάπως, με μια αγκαλιά κλάρες και ξύλα κατεβήκαμε στο λαγκάδι του Καζή. Ήρθε κι ο μπαρμπα-Θανάσης με τον Ουμπέρτο, που κρατούσε το καζανάκι της κυρα-Σταυρούλας. Στο λαγκάδι βρήκαμε το καζαναριό έτοιμο. Έπλεναν πολλές φορές και οι γυναίκες εκεί. Οι Ιταλοί ήξεραν καλά από τη Νεράιδα τι έπρεπε να κάμουν. Μόλις ζεστάθηκε καλά το νερό, έβγαλαν από πάνω τους τα ρούχα τους. Με μια караβάνα έριχναν νερό ο ένας στον άλλον. Είχαμε και σαπούνι. Μόνο το ξυστρί έλειπε! Πλύθηκαν καλά και έφυγε όλη η βρωμιά. Κάποια στιγμή φάνηκε ο Θανάσης επάνω στο αμπέλι και ρώτησε, γιατί αργούμε. Φόρεσαν τα ρούχα που τους δώσαμε και έβαλαν τα δικά τους στο καζάνι. Έβραζαν μια ώρα και παραπάνω. Πάνε οι ψείρες και οι ψύλλοι!

»Έμειναν ευχαριστημένοι. Έκαναν παρέα, όταν είχαν χρόνο. Και στην πλατεία μαζι. Ο Ιταλός του μπαρμπα-Θανάση ήταν καλύτερος, δηλαδή ήταν ήρεμος. Ο δικός μου ήταν νευρικός, αλλά γρήγορα του περνούσε. Δουλειές πολλές δεν είχαμε. Περνούσαν καλά. Ό,τι τρώγαμε εμείς, έτρωγαν κι εκείνοι. Στο χωριό μας ήταν και ένας αξιωματικός. Έμενε στο σπίτι του δασκάλου του χωριού μας. Καθήκον του ήταν να επιβλέπει τους Ιταλούς. Ο δάσκαλος έπαιρνε το μήνα 2-3 λίρες για την περιποίηση! Όσοι είχαν οπλίτες, έπαιρναν μισή λίρα το μήνα. Τα χρήματα (λίρες) τα πλήρωναν οι Άγγλοι. Στο χωριό μας την περίοδο εκείνοι ήταν περίπου 30-40 Ιταλοί. Δούλευαν σε όλες τις γεωργικές εργασίες (χωράφια, αμπέλια, καυσόξυλα, χόρτα, θερισμό, τρύγο, κάστανια κλπ.). Μερικοί ήξεραν και από επαγγέλματα (χτίστες, μαραγκοί, ραφτάδες). Μεταξύ τους είχαν μεγάλη αγάπη και αλληλοβοήθεια. Τους ένωνε ο πόλεμος και η ξενιτιά. Ο πόλεμος τελείωσε, περίμεναν τώρα να τελειώσει και η ξενιτιά.

Οι Ιταλοί φεύγουν από το χωριό μας

»Διαταγή των Άγγλων, να συγκεντρωθούν όλοι οι Ιταλοί για την πατρίδα τους. Οι δικοί μας θα κατέβαιναν στην Καρδίτσα. Το φθινόπωρο του 1944 άρχισε η απελευθέρωση της Ελλάδας. Οι Γερμανοί άρχισαν να υποχωρούν. Τώρα, το πάνω χέρι το είχαν οι Άγγλοι. Εκτός των άλλων φρόντισαν και για τους Ιταλούς. Θα τους έστελναν στην πατρίδα τους. Οι Ιταλοί τα γνώριζαν όλα και περίμεναν να φύγουν. Θα κατέβαιναν όλοι στην Καρδίτσα. Ήρθε και η εντολή να φύγουν. Την ημέρα που θα αναχωρούσαν —πρωί πρωί— συγκεντρώθηκαν στην πλατεία του χωριού. Πήγαμε κι εμείς εκεί. Ήταν ημέρα χαράς και γιορτής για τους Ιταλούς, γιατί θα πήγαιναν στην πατρίδα τους. Ξεκίνησαν με τραγούδια, αποχαιρετισμούς, δάκρυα χαράς και ελπίδα, επειδή θα τελειωναν τα βάσανά τους. Τους είχαμε τόσο καιρό και συνδεθήκαμε μαζί τους, όπως κι εκείνοι μ' εμάς. Μερικοί όμως έβλεπαν και εμπόδια. Δεν ήξεραν πού θα πάνε, πώς θα πάνε και

4. Λαγκάδι Καζή. Είναι το ξερολάγκαδο που διέρχεται ανατολικά του χωριού. Το χειμώνα κατεβάζει αρκετό νερό

πότε θα φτάσουν στην πατρίδα τους. Και στην πατρίδα τους τι θα βρουν. Πήραμε και δώσαμε συστάσεις. Ποιοι έφτασαν; Ποιοι είχαν αλληλογραφία; Δεν ξέρουμε.

»Μερικοί από τους Ιταλούς που ήταν στο χωριό μας έφτασαν στην πατρίδα τους και αλληλογράφησαν με τους χωριανούς που τους φιλοξένησαν. Πολλοί όμως χάθηκαν στη θάλασσα, όταν το πλοίο που τους μετέφερε βυθίστηκε ατύανδρο.»

Ο Ιταλός «μας» ο Ουμπέρτο

Ο «δικός μας» Ιταλός άκουγε στο όνομα Ουμπέρτο. Μας είπε και το επώνυμό του, αλλά ήταν δυσκολοπρόφερτο και, άλλωστε, ποιος νοιαζόταν γι' αυτό! Όταν σουλουπώθηκε ο Ουμπέρτο και γέμισε και το στομάχι του, μέρα τη μέρα άρχισε να αλλάζει όψη. Ήταν ένα ευγενικό και λιγομίλητο παιδί και, από τον αδέξιο τρόπο που μεταχειριζόταν τα γεωργικά εργαλεία και τα ζώα του σπιτιού, καταλάβαμε ότι ανήκε σε αστική οικογένεια. Ήταν όμως έξυπνος και δεν άργησε να προσαρμοστεί στο νέο περιβάλλον. Ο πατέρας μου τον συμπάθησε από την πρώτη στιγμή, αλλά η μάνα μου παρέμενε επιφυλακτική και, κάποιες φορές τη «συνέλαβα» να τον αγριοκοιτάζει. Δεν μπορούσε να συμφιλιωθεί με την ιδέα ότι μπήκε στην οικογένειά της ένας ξένος αλλοεθνής και αλλόγλωσσος, που πριν από λίγους μήνες τρομοκρατούσε τους χωριανούς.

Για εμάς τα παιδιά δεν υπήρχε κανένα πρόβλημα. Ο Ουμπέρτο, όταν δεν είχε εργασία, έπαιζε μαζί μας, μας έπαιρνε στα γόνατά του και μας τραγουδούσε ιταλικά τραγουδάκια, που, φυσικά, δεν καταλαβαίναμε! Εμένα, που ήμουν ο μεγαλύτερος γιος της οικογένειας (9 ετών), άρχισε να μου μαθαίνει ιταλικά. Σύντομα έμαθα πολλές ιταλικές λέξεις και μετρούσα άνετα μέχρι τα εκατό και πιο πέρα.

Πολλοί από τους Ιταλούς του χωριού ήταν φίλοι στο στρατό, φίλοι και σ' όλες τις κακουχίες της αιχμαλωσίας και ξαναβρέθηκαν πάλι φιλοξενούμενοι στο ίδιο χωριό. Συγκεντρώνονταν τα βράδια στην πλατεία του χωριού, συζητούσαν, τραγουδούσαν τραγούδια της πατρίδας τους, έπαιζαν φυσαρμόνικα και συχνά —μια δυο φορές την εβδομάδα— είχαν υποχρεωτική σύναξη πίσω από την εκκλησία του χωριού, κάτω από τις αιωνόβιες βελανιδιές και εκεί κάποιος συμπατριώτης τους, κομισάριος υποθέτω, τους ανέπτυσε τα κηρύγματα του κομμουνισμού. Εμείς τα παιδιά παρακολουθούσαμε από κάποια απόσταση, 15-20 μέτρων, εκείνες τις συνάξεις. Δεν καταλαβαίναμε το περιεχόμενο των συζητήσεων, αφού κανείς μας δεν ήξερε τη ιταλική γλώσσα, καταλαβαίναμε όμως πολύ καλά τα τραγούδια τους:

*«Αβάντι πόπολο α λα ρισκόζα.
Παντιέρα ρόζα, παντιέρα ρόζα.
Αβάντι πόπολο, α λά ρισκόζα.
Παντιέρα ρόζα, λα τριομφ ερά.
Εβίβα κομμουνίστο ε λα λιμπετά»*

*«Εμπρός λαέ ξεσηκώσου.
Η κόκκινη σημαία, η κόκκινη σημαία..
Εμπρός λαέ ξεσηκώσου,
Η κόκκινη σημαία, η τρίχρωμη.
Ζήτω ο κομμουνισμός και η ελευθερία».*

Οι απόψεις των μορφωμένων του χωριού για εκείνες τις συνάξεις των Ιταλών αιχμαλώτων ποίκιλαν, ανάλογα με την πολιτική τοποθέτηση καθενός. Άλλοι ισχυρίζονταν ότι γίνονταν με πρωτοβουλία των ιταλών κομμουνιστών που βρίσκονταν ανάμεσα στους αιχμαλώτους και άλλοι ότι επιβάλλονταν από το Κ.Κ.Ε..

Πρέπει να ομολογήσουμε ότι το φαγητό, τόσο για τους Ιταλούς, όσο και για τους χωριανούς, εκείνη την εποχή, κατά την ηπιότερη έκφραση, δεν ήταν χορταστικό. Άλλωστε, οι περισσότεροι χωριανοί ήταν πολύ φτωχοί. Μια τέτοια φτώχη και πολύτεκνη οικογένεια είχε στο σπίτι της όχι έναν αλλά δυο Ιταλούς (ολόκληρη λίρα!), που τους απασχολούσε στο κτήμα της. Ήρθε μεσημέρι και τους Ιταλούς τους έκοψε η πείνα, αλλά η νοικοκυρά δεν φαινόταν. Τότε ο ένας άρχισε να καλεί τη νοικοκυρά και διαμείφθηκε μεταξύ τους ο παρακάτω διάλογος:

- Μαρίααα! λίγο τυρί!

- Νο τυρί, νο! -Νο τυρί, νο δουλειά! Με τούτα και με τ' άλλα, οι Ιταλοί, έκαμαν στην άκρη τις αρχικές επιφυλάξεις τους και άρχισαν να θηρεύουν ζώα που για εμάς θεωρούνταν μη βρώσιμα (μαγαρισμένα), ενώ στην πατρίδα τους εκείνα ήταν περιζήτητος μεζές. Έκαναν παρέες και πήγαιναν στο ποτάμι για ψάρεμα. Ψάρευαν και λιγοστά ψάρια, αλλά η αδυναμία τους ήταν τα βατράχια.

Εκείνη την εποχή κάποια επιζωοτία είχε αφανίσει τις κότες του χωριού. Ένας από τους Ιταλούς ήταν κτηνίατρος και, αφού εξέτασε τις νεκρές κότες, συνέστησε στους χωριανούς, να πετούν μόνο το κεφάλι και να μαγειρεύουν τις κότες που προσβάλλονταν από την ασθένεια. Φυσικά, κανένας χωριανός δεν ακολούθησε τη συμβουλή του, προς μεγάλη τέρψη των Ιταλών, που άναβαν το βράδυ φωτιές και τις έψηναν.

Οι Ιταλοί είχαν ακόμη μεγάλη αδυναμία στις χελώνες, που τις θεωρούσαν εξαιρετικό μεζέ. Όλα αυτά τα καμώματά τους συζητιούνταν στο χωριό, αλλά, η μάνα μου, απασχολημένη με τις δουλειές του σπιτιού, δεν έδινε μεγάλη σημασία.

Το κακό ξέσπασε, όταν εκείνη «συνέλαβε επ' αυτοφώρω» τον Ουμπέρτο και την παρέα του να έχουν ανάψει φωτιά και να ψήνουν χελώνες! Ποιος είδε το Θεό και δεν φοβήθηκε! Μάταια ο πατέρας μου προσπαθούσε να την ηρεμήσει, λέγοντάς της ότι οι Ιταλοί στην πατρίδα τους τα τρώνε αυτά τα ζώα. Εκείνη δεν ηρεμούσε με τίποτε και τέλος αποφάνθηκε:

-Εγώ αυτόν δεν τον ξαναβάζω μέσα στο σπίτι, να μας λωβιάσει τη φαμελιά!

Από τότε ο φουκαράς ο Ουμπέρτο μετακόμισε στην αποθήκη του σπιτιού και εκεί βολεύτηκε μέχρι τον επαναπατρισμό του. Τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας –εκτός από τη μάνα- τον είχαμε συμπαθήσει τον Ουμπέρτο, τον θεωρούσαμε μέλος της οικογένειάς μας και τον αποχαιρέτισαμε με συγκίνηση, όταν αναχωρούσε. Ο πατέρας δεν κράτησε τη διεύθυνσή του και δεν μάθαμε τι απόγινε· έφτασε άραγε στην πατρίδα του ή χάθηκε με το πλοίο που βυθίστηκε κατά τη μεταφορά τους στην Ιταλία!

Η Τραγωδία της Νεράιδας

Στις 7 του Νοέμβρη δύο γερμανικές φάλαγγες από την Λαμία και Αγρίνιο έκλεισαν την σφήνα επι του Καρπενησίου. Το 42ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ δεν μπορούσε να τους σταματήσει. Οι 2500 Ιταλοί της πόλης στάλθηκαν βιαστικά στην Νεράίδα, όπου ο αριθμός τους έχει φτάσει στις έξι χιλιάδες, και η κατάσταση με την τροφοδοσία τους ήταν σε οριακή κατάσταση [47] Οι Ιταλοί υπέφεραν από υποσιτισμό και περνούσαν τον χρόνο τους σε αναζήτηση κάστανων και καρυδιων στο δάσος. Πολλοί υπέφεραν από δυσεντερία «[48] Αλλά η γερμανική επίθεση συνεχίστηκε και οι Γερμανοί μπήκαν στην Νεράίδα στις 27 Νοεμβρίου. Οι Ιταλοί σκορπίσαν στα βουνά. Στη διάρκεια του χειμώνα, και χωρίς τροφή, πολλοί επέλεξαν να παραδοθούν. Μεταξύ αυτών ήταν και ο στρατηγός Ντζούντιτσε. Στο νοσοκομείο της Νεράιδας οι Γερμανοί εκτέλεσαν 50 τραυματίες και άρρωστους Ιταλούς. Οι Γερμανοί έκαψαν το χωριό. 20 ημέρες οι Ιταλοί περιπλανούνταν πεινασμένοι, μέσα στο κρύο στα βουνά. Όταν οι Γερμανοί αποχώρησαν από τις έξι χιλιάδες Ιταλούς επέστρεψαν στο χωριό τέσσερις χιλιάδες, ενώ άλλοι πέθαναν. Ωστόσο, σύμφωνα με την Αμερικανική OSS, 1500 Ιταλοί παραδόθηκαν στους Γερμανούς [49][50].

Με το τέλος των γερμανικών επιχειρήσεων οι Ιταλοί που επέστρεψαν στην Νεράίδα, έχοντας ζήσει ένα τραγικό χειμώνα μέχρι το Μάρτιο του 1944, με εντολή του ΕΛΑΣ διασκορπίστηκαν στα χωριά για να σωθούν από βέβαιο θάνατο [51]. Ενώ ζουσαν σε καλύβες, δεκάδες Ιταλοί πέθαναν από την πείνα, το κρύο και ασθένειες. Οι αντάρτες που και οι ίδιοι πεινούσαν, δεν ήταν σε θέση να τροφοδοτήσουν τους Ιταλούς. Ο διοικητής της πρώτης μεραρχίας, στρατηγός Δ.Φλούλης κατηγόρησε δημοσίως τη βρετανική αποστολή ότι μετά την παράδοση του οπλισμού, έχασαν το ενδιαφέρον και την δέσμευσή τους για τους Ιταλούς. Ενώ το αεροδρόμιο χρησιμοποιήθηκε για τον επαναπατρισμό του Ινφάντε, δεν προσγειώθηκε κανένα αεροσκάφος με φορτίο τροφίμων. [52]. Τα 50 γραμμάρια ψωμί και 3 κουταλιές φασολιών την ημέρα δεν σώζαν από μαζικούς τάφους. Ο Σαράφης έγραψε ότι το πρόβλημα των Ιταλών ήταν το μόνο θέμα συζήτησης με τη βρετανική αποστολή εκείνη τη στιγμή, λόγω των τεταμένων σχέσεων. Οι Βρετανοί απαντούσαν ότι η αποστολή δεν μπορεί να ασχοληθεί με τους Ιταλούς και ήταν καλύτερα να παραδοθούν στους Γερμανούς [53][54]. Με αυτήν την κατάσταση, ο ΕΛΑΣ δεν είχε άλλη επιλογή παρά να διασκορπίσει τους Ιταλούς στα χωριά σε μεγάλη γεωγραφική περιοχή. Το μέτρο αυτό ήταν σωτήριο.

Όμως, παρά τις προσπάθειες και τη διασπορά των Ιταλών στην δυτική περιοχή της Θεσσαλίας, την Δυτική Μακεδονία και την Ευρυτανία, οι αριθμοί των θανάτων από την πείνα και τις ασθένειες είχαν φτάσει τους 1.500. Οι Ιταλικές πηγές αναφέρουν 1150 νεκρούς, 2250 τραυματίες και 1500 αγνοούμενους [55] Αυτό καθιστά την Πινερόλο την δεύτερη πιο μαρτυρική ιταλική μεραρχία στην κατεχόμενη Ελλάδα μετά την Άκουη, αν και για διαφορετικούς λόγους [56]

Επίλογος

Ο στρατηγός Ινφάντε έγινε Αναπληρωτής Αρχηγός του Επιτελείου της Ιταλίας, και στη συνέχεια βοηθός του πρίγκιπα Ουμπέρτο ΙΙ μέχρι την πτώση της μοναρχίας. Ο στρατηγός Ντζούντισε εκτελέστηκε από τους Γερμανούς για την παθητικότητα κατά τον αφοπλισμό της φρουράς του Βόλου.

Η ιταλική κυβέρνηση αποφάσισε το 1953 να συγκεντρώσει τα λείψανα των νεκρών της Μεραρχίας Πινερόλο [57]. Μιά ξεχωριστή αναφορά για τους ιταλούς αντι-φασίστες οι οποίοι παρέμειναν μέχρι το τέλος του πολέμου στις τάξεις των Ελλήνων ανταρτών .

Ο Ουμπέρτο

Το δράμα των Ιταλών αιχμαλώτων την περίοδο της κατοχής πέρασε στα αζήτητα της ιστορίας, εκτός από εκείνους που το γνώρισαν από κοντά. Οι τελευταίοι φορτώθηκαν τόσες αναμνήσεις που είναι αδύνατο ν' απαλλαγούν απ' αυτές.

Μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας που υπογράφηκε στις 8-9-1943, το μεγαλύτερο μέρος των ιταλικών στρατευμάτων που δρούσαν στην Ελλάδα παραδόθηκε στους Γερμανούς. Εξαιρεση αποτέλεσαν η Μεραρχία Πινερόλο στη Θεσσαλία και η αντίσταση των Ιταλών στην Κεφαλονιά με αποτέλεσμα την αποτρόπαια σφαγή 9600 αιχμαλώτων από τους Γερμανούς. Η μεραρχία Πινερόλο, που δρούσε στη Θεσσαλία, με διοικητή το στρατηγό Ινφάντε, ήταν η μόνη που δέχτηκε να παραδοθεί στον ΕΛΑΣ και τον ΕΔΕΣ. Δεν σκοπεύω να καταγράψω εδώ ολόκληρο το χρονικό της παράδοσης των Ιταλών και όσα δραματικά ακολούθησαν, και θα περιοριστώ σε προσωπικά μου βιώματα.

Μετά την εισβολή των Γερμανών στη Νευρόπολη (27-9-1943) και την καταστροφή της Νεράιδας, όσοι Ιταλοί επέζησαν ή απέφυγαν την παράδοση στους Γερμανούς, πέρασαν το χειμώνα του 1943-44 μέσα στα ερείπια της Νεράιδας, όπου αποδεκατίστηκαν από την αστία και το κρύο. Ο ΕΛΑΣ βρισκόμενος σε αδυναμία να τους περιθάψει, την άνοιξη του 1944 τους διένειμε στα χωριά. Το μέτρο αυτό ήταν σωτήριο για τους περισσότερους Ιταλούς. Για να υπάρξει ένα κίνητρο για τους έλληνες χωρικούς, που τα υπάρχοντα και εκείνων είχαν καταστραφεί από τον πόλεμο, η Συμμαχική Αποστολή δέχτηκε να χορηγεί σε κάθε οικογένεια που θα δεχόταν έναν Ιταλό, μισή λίρα το μήνα, με τον όρο οι Ιταλοί να εργάζονται στις αγροτικές εργασίες μόνο τις προμεσημβρινές ώρες. Αν η οικογένεια δεχόταν αξιωματικό, τότε θα έπαιρνε μια ολόκληρη λίρα, χωρίς όμως να αναγκάζεται ο αξιωματικός σε προσωπική εργασία.

Την άνοιξη του '44 πολλοί χωριανοί έσπευσαν στη Νεράιδα και έφεραν από εκεί μερικούς εξαθλιωμένους Ιταλούς. Το κίνητρο βέβαια ήταν ισχυρό! οι αγγλικές λίρες! Όπως όμως και να ήταν, το αποτέλεσμα που μετράει είναι ότι οι Ιταλοί κυριολεκτικά σώθηκαν. Οι χωριανοί τούς έβαλαν στα σπίτια τους, τους τάζαν από το φτωχικό φαγητό της οικογένειάς τους και οι εργασίες που τους ανάθεταν δεν ήταν και τόσο βαριές. Σε πολλές περιπτώσεις αναπτύχθηκαν και φιλικές σχέσεις μεταξύ τους, στο βαθμό

που, μετά την απελευθέρωση, όσοι Ιταλοί έφτασαν στην πατρίδα τους, αλληλογραφούσαν με τους Έλληνες που τους περιέθαλψαν και εξέφραζαν την ευγνωμοσύνη τους προς εκείνους.

Ήταν αρχές του Φλεβάρη, μια ηλιόλουστη και σχετικά ζεστή μέρα, όταν στην πιτσιρικάδα της γειτονιάς κυκλοφόρησε ή είδηση ότι ο γείτονάς μας, ο Γιάννης, νεαρός δάσκαλος τότε, θα έφερνε από τη Νεράιδα τρεις Ιταλούς: ένα δικό του, έναν για τον πατέρα μου και έναν για κάποιον άλλο γείτονα. Εγώ βέβαια, μαθητής της Τρίτης τάξης του Δημοτικού, διατηρούσα στο μυαλούδάκι μου την εικόνα των Ιταλών που, πριν από 1-2 χρόνια έδερναν τους χωριανούς μου στην πλατεία, ζητώντας τους να παραδώσουν τα όπλα που έκρυσαν, και τα συναισθήματά μου ήταν ανάμικτα: φόβου, μίσους αλλά και περιέργειας.

Η κατάσταση των Ιταλών στη Νεράιδα ήταν απεριγράπτη. Να, πώς περιγράφει ο Γιάννης όσα είδε στη Νεράιδα: «...Κουρασμένοι φτάσαμε στη Νεράιδα. Μπροστά μας βρήκαμε ένα νεκροταφείο. Από τα σπίτια που είχε, έμειναν όρθια 5-6 και αυτά χωρίς σκεπή, πόρτες και παράθυρα. Τα είχαν κάψει οι Γερμανοί. Μέσα στα σπίτια αυτά έμειναν πολλοί Ιταλοί. Όπου υπήρχε τοίχος όρθιος, δίπλα του οι Ιταλοί έχτιζαν δυο τρεις τοίχους με ύψος 2-3 μέτρα. Έκαναν μικρά δωματάκια, σαν τα αμπριά. Τα σκέπαζαν καλά με μπάτσες, ξύλα, χύμα, φτέρες, πλάκες κ.ά.. Έτσι, έκαναν ένα τέλειο αμπρί. Άφηναν και μια μικρή τρύπα για να μπαίνουν και να βγαίνουν. Εκεί μέσα έμειναν 5-6 μαζί και καπνίζονταν. Καθένας είχε και λίγα πραγματάκια (μια καρβάνα, ένα κουτάλι, μια μισοχαλασμένη κουβέρτα και ένα παγούρι για να πίνουν νερό). Μόλις μας έβλεπαν έβγαιναν από τη θυρότρυπα, καπνισμένοι, σαν τον ασβό. Τα μάτια γυάλιζαν, σαν να ήταν φαντάσματα. Σε 4-5 αμπριά βρήκαμε απ' έξω δυο τρεις πεθαμένους και γυμνούς. Τα ρούχα τους τα έπαιρναν οι άλλοι...»

Το μεσημεράκι κατάφτασε και ο Γιάννης από τη Νεράιδα, με τρεις Ιταλούς. Σαν αστραπή διαδόθηκε η είδηση και όλα τα παιδιά της γειτονιάς και αρκετοί μεγάλοι κάμαμε έναν κύκλο γύρω τους και τους περιεργαζόμασταν. Ομολογώ ότι η προηγούμενη εικόνα που είχα στο μυαλό μου ανατράπηκε αυτοστιγμής. Οι Ιταλοί που βλέπαμε μπροστά μας ήταν τρία κάτιστα παιδιά 20-22 χρονών, ακούρευτα, κουρελιασμένα και έστεκαν εκεί με βλέμμα απλανές, σαν να τα έχουν χαμένα.

-Μην πλησιάζετε πολύ, γιατί είναι φορτωμένοι ψείρες, είπε ο Γιάννης.

Αφού συμφωνήθηκε ποιον Ιταλό θα πάρει καθένας στο σπίτι του, ο Γιάννης ζήτησε από τη μάνα μου ένα αρκετά μεγάλο καζάνι και ό,τι παλιόρουχα του πατέρα μου υπήρχαν. Παλιόρουχα ζήτησε και από τις άλλες δυο οικογένειες. Φορτώθηκαν οι Ιταλοί το καζάνι και τα ρούχα και τους οδήγησε στο λαγκάδι, που αυτή την εποχή βούιζε από νερό. Εμάς, ποιος μας κρατούσε· από κοντά, κι ας μας έδιωχνε με φωνές ο Γιάννης. Όταν έφτασαν στο λαγκάδι, άναψαν φωτιά και έβαλαν πάνω σε δυο μεγάλες πέτρες το γεμάτο νερό καζάνι να βράζει. Όσπου να βράσει το νερό, ο Γιάννης έβγαλε από την τσέπη του την κουρευτική μηχανή και οι Ιταλοί κουρεύτηκαν μεταξύ τους «στην ψιλή».

Όταν το νερό άρχισε να κοχλάζει, οι Ιταλοί ξεντύθηκαν ένας ένας και έριξαν στο καζάνι τα κουρέλια που φορούσαν. Τα ανακάτεψαν με ένα χοντρό ξύλο και, όταν βεβαιώθηκαν ότι εκείνα ζεματίστηκαν, τα άπλωσαν στους θάμνους να στεγνώσουν. Ύστερα πλύθηκαν και οι ίδιοι, ρίχνοντας ένας στον άλλο ζεστό νερό από το καζάνι, ντύθηκαν τα ρούχα που έφεραν μαζί τους και ο Γιάννης, καθαρούς πια και χωρίς ψείρες, τους παρέδωσε στις οικογένειες που προορίζονταν.

Ο «δικός μας» Ιταλός άκουγε στο όνομα Ουμπέρτο. Μας είπε και το επώνυμό του, αλλά ήταν δυσκολοπρόφερτο και, άλλωστε, ποιος νοιαζόταν γι' αυτό! Όταν σουλουπώθηκε ο Ουμπέρτο και γέμισε και το στομάχι του, μέρα τη μέρα άρχισε να αλλάζει όψη. Ήταν ένα ευγενικό και λιγομίλητο παιδί και, από τον αδέξιο τρόπο που μεταχειριζόταν τα γεωργικά εργαλεία και τα ζώα του σπιτιού, καταλάβαμε ότι ανήκε σε αστική οικογένεια. Ήταν όμως έξυπνος και δεν άργησε να προσαρμοστεί στο νέο περιβάλλον. Ο πατέρας μου τον συμπάθησε από την πρώτη στιγμή, αλλά η μάνα μου παρέμενε επιφυλακτική και, κάποιες φορές τη «συνέλαβα» να τον αγριοκοιτάζει. Δεν μπορούσε ίσως να συμφιλιωθεί με την ιδέα ότι μπήκε στην οικογένειά της ένας ξένος αλλοεθνής και αλλόγλωσσος, πρώην εχθρός.

Για εμάς τα παιδιά δεν υπήρχε κανένα πρόβλημα. Ο Ουμπέρτο, όταν δεν είχε εργασία, έπαιζε μαζί μας, μας έπαιρνε στα γόνατά του και μας τραγουδούσε ιταλικά τραγουδάκια, που, φυσικά, δεν καταλαβαίναμε! Εμένα, που ήμουν ο μεγαλύτερος γιος της οικογένειας (9 ετών), άρχισε να μου μαθαίνει ιταλικά. Σύντομα έμαθα πολλές ιταλικές λέξεις και μετρούσα άνετα μέχρι τα εκατό!

Πρέπει να ομολογήσουμε ότι το φαγητό, τόσο για τους Ιταλούς, όσο και για τους χωριανούς, εκείνη την εποχή, κατά την ηπιότερη έκφραση, δεν ήταν χορταστικό. Άλλωστε, οι περισσότεροι χωριανοί ήταν πολύ φτωχοί. Μια τέτοια φτώχη και πολύτεκνη οικογένεια είχε στο σπίτι της όχι έναν αλλά δυο Ιταλούς (μια ολόκληρη λίρα!), που τους απασχολούσε στο κτήμα της. Ήρθε μεσημέρι και τους Ιταλούς τους έκοψε η πείνα αλλά η νοικοκυρά δεν φαινόταν. Τότε ο ένας άρχισε να καλεί τη νοικοκυρά και διαμείφθηκε μεταξύ τους ο παρακάτω διάλογος:

-Μαρίααα! λίγο τυρί!

- Νο τυρί, νο! -Νο τυρί, νο δουλειά! Με τούτα και με τ' άλλα, οι Ιταλοί, έκαμαν στην άκρη τις αρχικές επιφυλάξεις τους

και άρχισαν να θηρεύουν ζώα που για εμάς θεωρούνταν μη βρώσιμα (μαγαρισμένα), ενώ στην πατρίδα τους ήταν περιζήτητος μεζές. Έκαναν παρέες και πήγαιναν στο ποτάμι για ψάρεμα. Δεν ψάρευαν όμως ψάρια, που ήταν λιγοστά, αλλά βατράχια, που ήταν άφθονα! Σ' εκείνες τις εκδρομές τους τους ακολουθούσαν και μερικοί φοιτητές και μαθητές των ανώτερων τάξεων του γυμνασίου, που έγιναν οπαδοί των Ιταλών στις γαστριμαργικές εκείνες προτιμήσεις τους. Το αποτέλεσμα ήταν να προκληθούν ομηρικοί καυγάδες με τις οικογένειες τους, όταν αποπειράθηκαν να τηγανίσουν βατραχοπόδαρα στην κουζίνα της μητέρας τους!

Εκείνη την εποχή κάποια επιζωοτία είχε αφανίσει τις κότες του χωριού. Ένας από τους Ιταλούς ήταν κτηνίατρος και, αφού εξέτασε τις νεκρές κότες, συνέστησε στους χωριανούς, να πετούν μόνο το κεφάλι και να μαγειρεύουν τις κότες που προσβάλλονταν από την ασθένεια. Φυσικά, κανένας χωριανός δεν ακολούθησε τη συμβουλή του, προς μεγάλη τέρψη τω Ιταλών, που άναβαν το βράδυ φωτιές στο ύπαιθρο και τις έψηναν.

Οι Ιταλοί είχαν ακόμη μεγάλη αδυναμία στις ...χελώνες, που τις θεωρούσαν εξαιρετικό μεζέ. Όλα αυτά τα καμώματά τους συζητούνταν στο χωριό, αλλά, η μάνα μου, απασχολημένη με τις δουλειές του σπιτιού, δεν έδινε μεγάλη σημασία.

Το κακό ξέσπασε, όταν εκείνη «συνέλαβε επ' αυτοφώρω» τον Ουμπέρτο και την παρέα του να έχουν ανάψει φωτιά και να ψήνουν χελώνες! Ποιος είδε το Θεό και δεν φοβήθηκε! Μάταια ο πατέρας μου προσπαθούσε να την ηρεμήσει, λέγοντάς της ότι οι Ιταλοί στην πατρίδα τους τα τρώνε αυτά τα ζώα. Εκείνη δεν ηρεμούσε με τίποτε και τέλος αποφάνθηκε:

-Εγώ αυτόν δεν τον ξαναβάζω μέσα στο σπίτι, να μας λωβιάσει τη φαμελιά! Από τότε ο φουκαράς ο Ουμπέρτο μετακόμισε στο στάβλο του σπιτιού και εκεί βολεύτηκε μέχρι τον επαναπατρισμό του.

Ιταλοί αιχμάλωτοι των Γερμανών από το στρατόπεδο της Νεραΐδας

ΜΙΚΡΕΣ ΑΘΕΑΤΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ ΣΤΑ ΑΓΡΑΦΙΩΤΙΚΑ ΧΩΡΙΑ (Χειμώνας 1943 άνοιξη 1944)

Γράφει ο Παναγιώτης Νάννος

Τον χειμώνα του 1943 μέχρι το τις αρχές καλοκαιριού του 1944 στα Αγραφιώτικα χωριά φιλοξενήθηκαν περίπου 5.500 Ιταλοί στρατιώτες της μεραρχίας Πινερόλο, η οποίοι σώθηκαν χάρη στην ευψυχία των Αγραφιωτών. Τα θύματα φιλοξενούσαν τους πρώην θύτες και κατακτητές. Από την αναγκαστική αυτή συνύπαρξη, ανέκυπταν καθημερινά προβλήματα, συνηθέστερο η επικοινωνία, η οποία αποκαταστάθηκε με την ανταλλαγή λέξεων και διευκόλυνε ως ένα βαθμό την αλληλοκατανόηση των αναγκών. Το χειρότερο όλων;

Ο Έρωτας!

Συλλέξαμε κείμενα και ιστορίες για να φωτίσουμε την αθέατη πλευρά αυτής της συνύπαρξης, η οποία φανερώνει χαρακτήρες αλλά και ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν την δική τους ομορφιά.

Φροντιστήριο... η Κατοχή!

Πριν δύο περίπου δεκαετίες, το παιδί της πρώτης Γυμνασίου έκανε τα πρώτα βήματα στην εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας, προσπαθώντας ν' αποστηθίσει τους εγγλέζικους αριθμούς από το ένα μέχρι το δέκα.

Ξαφνικά ακούει τη μάνα του, στο ρυθμό που το ίδιο διάβαζε τους αριθμούς να μετρά:

Ούνο, ντούε, τρε, κουάτρο, είτε και με σταθερότητα ανέβηκε ως το ιταλικό δέκα.

Το παιδί έμεινε αποσβολωμένο. Με ορθάνοιχτα μάτια κοίταζε την μάνα του να ... μιλά ξένες γλώσσες!. Ιταλικά είναι, είτε εκείνη δήθεν αδιάφορα. Για να επιτείνει τον αιφνιδιασμό συνέχισε με άνεση ν' αραδιάζει ένα σωρό λέξεις: Μπόνα νότε, μοτζιόρνο, μπένε, κάπρι, βίνο, ..., άκουα, μπέλα, κάζα...

- Μα πώς,... αφού δεν πήγες σχολείο; αναρωτήθηκε φωναχτά.

Έξερε ότι η μάνα του δεν συμπλήρωσε ούτε δύο χρόνια σωστής στοιχειώδους εκπαίδευσης. «Α, έκανα ιδιαίτερο φροντιστήριο», είτε εκείνη. Φροντιστήρια υπάρχουν μόνο στις πόλεις, αντέτεινε σοβαρά το παιδί στον ασεισμό της. Το δικό μου φροντιστήριο ήταν η Κατοχή, είτε εκείνη και το πρόσωπο συννέφιασε με μιας. Ένας αδιόρατος αναστεναγμός ξέφυγε στη θύμηση της πρώτης σχολικής χρονιάς που συνέπεσε με το Έπος του 1940. Ίσως και για τη θύμηση των σχολικών χρόνων, που βούλιαξαν για πάντα στην καταχνιά του πολέμου και της Κατοχής, αργότερα στη δίνη του Εμφυλίου...

Το διάβασμα του παιδιού διακόπηκε με κοινή συναίνεση. Τέτοιες μέρες του '43, οι αντάρτες συνέλαβαν ολόκληρη ιταλική μεραρχία κοντά στο Μουζάκι. Επειδή οι αδυνατούσαν να διατηρήσουν στρατόπεδο αιχμαλώτων, τους διασκορπίσαν σ' όλα τα Αγρα-

φιώτικα, χωριά απο ένα - δυό σε κάθε σπίτι. Ο παππούς δήλωσε μόνο για ένα αιχμάλωτο. Είχε βλέπεις πολλά στόματα να θρέψει μ' ένα ψωμί λειψό. Έτσι, μπήκε στο σπίτι τους ένα ψηλό εικοσπεντάχρονο παιδί. Ο Αντώνιο.

Στο τραπέζι προστέθηκε ένα ακόμα πιάτο. Τον Αντώνιο ποτέ δεν τον ξεχώρισαν απ' την οικογένεια. Μοιράσθηκαν εξ ίσου, το λιγοστό ψωμί, την ψάθα, τα μάλλινα σκεπάσματα. Ο Ιταλός μπορεί να αμφέβαλε για τα λιγοστά ελληνικά του, όμως για ένα ήταν σίγουρος: Οτι σ' εκείνο το ορθάνοιχτο σπίτι η προστακτική απουσίαζε. Κι όταν κατάλαβε το πόσο ελεύθερος ήταν, σ' εκείνο το χωριό που λίγους μήνες πριν κατέκαψαν οι συμπατριώτες του, έγινε αιχμάλωτος του δικού του φιλότιμου. Χωρίς να τον αναθέτουν δουλειές, αναλάμβανε μόνος του ό, τι νόμιζε πως θα βοηθούσε την οικογένεια. Στο κτίσιμο, στο σπίτι, στο σταύλο, στον κήπο, στα ξύλα, στα χωράφια. Παντού. Όταν είχε ελεύθερο χρόνο έπαιζε με τα παιδιά.

«Ε, ε, μπαμπίνι ούνο μομέντο... Μπράβο, μπραβίσιμο».

Τα βράδια μαζεμένοι γύρω στο φτωχικό τζάκι και ούνο, ντούε, τρε, έπαιρνε φωτιά η επικοινωνία. Δάνειζε μ' απλοχεριά ιταλικά κι έπαιρνε με ζήλο ελληνικά. Αστεία και γέλια με τα λάθη. Στα παιδιά συμπεριφέρονταν σαν δάσκαλος. Παρά τη βαρυχειμωνιά της κατοχής, οι καρδιές ήταν ανθισμένες. Ρεγουλάριζαν το λιγοστό κρασί και συζητούσαν για όλα. Για την πατρίδα του, τη «μάμα» του, τον «παπά» του, τ' αδέρφια του, την «μπέλα Ιτάλια» που τόσο νοσταλγούσε να δεί. Κι όταν η κουβέντα έρχονταν στον πόλεμο, το πρόσωπο του Αντώνιο κοκκίνιζε τόσο, που έλεγες ότι όλες οι ντροπές του φασισμού, εκεί έβρισκαν να εκφρασθούν. «Σκούζι αμίτσι, σκούζι»...

Όταν ήλθε καιρός να φύγει έκλαψαν, σα να έφευγε ο μεγάλος γιος για την ξενιτιά.

Με δάκρυα στα μάτια ο Αντώνιο είπε: Θα γυρίσω. Μια μέρα θα γυρίσω! Μόνο που ο Αντώνιο δεν γύρισε ποτέ. Οχι γιατί δεν το ήθελε, όχι! Το καράβι με τους Ιταλούς αιχμαλώτους σημάδεψε αγγλέζικο υποβρύχιο και χάθηκαν όλοι στα κρύα νερά της Αδριατικής.

Ο καιρός κύλησε, η ειρήνη επανήλθε. Τα ανυποψίαστα παιδιά έπαιζαν και έτρεχαν ξυπόλυτα. Τα μεγαλύτερα μαζί με τους ενήλικες στρώθηκαν στη δουλειά για να αποκαταστήσουν τις ζημιές της κατοχής και του εμφυλίου. Τα σπίτια ξανακτίστηκαν, οι άσχημες μνήμες ξεθώριασαν, οι πληγές της ψυχής επουλώθηκαν. Ο Αντώνιο έμεινε ανάμνηση γλυκειά. Εμειναν ακόμα μερικές ξένες λέξεις κι ένα πελώριο «Γιατί» αναπάντητο.

- Α, να μη σώσουν να ματάρθουν τέτοια χρόνια», είπε η μάνα. Ακολούθησε αμήχανη σιωπή. Το βιβλίο αγγλικών έκλεισε απότομα. Σε αντίποινα, της βρετανικής τορπίλης, της κατοχής, ή και του εμφυλίου. Τη σιωπή έσπασε το χαμόγελο της μάνας.

- Οι λαοί δεν φταίνε σε τίποτα, είπε. Ας όψονται οι «μεγάλοι» που τους βάζουν χωρίς λόγο να σκοτώνονται...

* Χρονογράφημα του Παναγιώτη Νάννου, δημοσιευμένο φθινόπωρο του 1997, στην εφημερίδα «Πρωϊνός Τύπος» της Καρδίτσας.

Ευτράπελα, άλλα τινά... ενίστε και τραγικά!

Η απρόσμενη φιλοξενία νέων Ιταλών στρατιωτών στα καμένα χωριά, δημιούργησε μία πρωτόγνωρη κατάσταση: Άγνοια γλώσσας, ένδεια πόρων, απουσία φαγητού, σπίτια κατεστραμμένα από Ιταλούς και Γερμανούς κατακτητές, διαφορετικές αντιλήψεις και συνήθειες συνέθεταν ένα εκρηκτικό μίγμα που ήταν τις πιο πολλές φορές για γέλια, ενίστε όμως και για κλάματα. Όμως το ζόρι της επιβίωσης βγάζει το λάδι της επικοινωνίας, της αναγκαστικής συνύπαρξης, κάποτε στις χαραμάδες ν' αχνοφέγγει το φως του έρωτα! Θα παραθέσουμε ενδεικτικά ορισμένες ιστορίες, για να δώσουμε το κλίμα της εποχής, αρχής γενομένης από τα γλωσσικά μπερδέματα:

Ο Τάσος Ρ. στο Βουνέσι είχε έναν Ιταλό, ο οποίος κατέβαλε φιλότιμες προσπάθειες να πιάσει την βουνεσιώτικη προφορά, αλλά δεν τα κατάφερνε πάντα. Το σπίτι καμένο από τους Ιταλούς τον Ιούνιο της ίδιας χρονιάς, μεταξύ των άλλων χωρίς σκεύη οικιακά, όποιος είχε το μοιράζονταν με τον αδελφό, τον γείτονα, το φίλο. Ο Τάσος δεν είχε τηγάνι κι όποτε το χρειάζονταν το ζήτηγε από τον αδελφό του τον Γιώργο. Έστειλε τον Ιταλό να πάρει το τηγάνι, αλλά μέχρι να φτάσει στο σπίτι, ο φουκαράς ξέχασε την λέξη. Βρίσκει τον αδελφό του, του λέει ο Τάσος θέλει..., έλα που ξέχασε την μαγική λέξη και δεν μπορούσε να ζητήσει αυτό που ήθελε. Τον έστειλε ξανά στο σπίτι, βλέποντας ότι ο Ιταλός γύρισε με άδεια χέρια, ο Τάσος νευρίασε, κατάλαβε ότι ξέχασε τη λέξη και την επανέλαβε συλλαβιστά τη-γά-νι, κατάλαβες; Άντε πήγαινε πάλι.

Ο Ιταλός στο δρόμο μουρμούριζε διαρκώς τις συλλαβές τη-γα-νί, τη-γανί, τηγανί, όμως ο γνωστός δαίμων του τυπογραφείου που ασχολείται αποκλειστικά να δημιουργεί γλωσσικά σφάλματα και λάθη τυπογραφικά, μετέτρεψε το ν σε μ, εξάλλου το ένα μετά το άλλο είναι, και μέχρι να φθάσει στο σπίτι του Γιώργου το τη-γα-νί έγινε τη γαμεί. Χαρούμενος ο Ιταλός αναγγέλει: Τάσος, θέλει τη γαμεί!

Ο αδελφός του αιφνιδιασμένος ρωτάει τον Ιταλό, ποια γαμεί,

Τάσος τη γαμεί, θέλει τη γαμεί,

Ο αδελφός του με διάθεση ασεϊσμού ρώτησε τον Ιταλό, «ε και τι θέλει από μένα; Βοήθεια; Την καταφέρνει και μόνος του την Τάσιαινα», είπε γελώντας κουνώντας διπλωμένο τον παράμεσο.

Ο Ιταλός κοκκίνησε, κατάλαβε ότι κάτι έκαμε λάθος και με νοήματα έδωσε να καταλάβει ότι ήθελε το τηγάνι, το οποίο πήρε ανακουφισμένος διότι η αποστολή του είχε αίσιο τέλος.

Στην Φυλακτή ο πεινασμένος Ιταλός είδε στην καρυδιά επάνω δύο καρύδια τα οποία δεν μπόρεσε να ρίξει με τις πέτρες και αποφάσισε να ανέβει να τα πάρει. Ο ιδιοκτήτης και άντρας του σπιτιού που φιλοξενούσε τον Ιταλό, μάταια προσπαθούσε να τον αποτρέψει. Ο κορμός της καρυδιάς είναι επικίνδυνος ειδικά στην φθινοπωρινή υγρασία, για τότε γλιστράς και πέφτεις δεν τον καταλαβαίνεις. Αδαής ο Ιταλός

έπεσε, με τα χίλια ζόρια τον σήκωσε ο γέρος, τον πέρασε στο σπίτι να ξαπλώσει. Μετά από λίγο ο Ιταλός άρχισε να λέει άκουα, άκουα, ζητώντας απεγνωσμένα νερό.

Αμ' δεν μ' άκουες, σι έλεγα μην ανεβέν'ς στην καρυά, δεν μ' άκουες! Χαντακωμέ-νε μ' κόντειφες να σκοτωθείς για δυο καρύδια.

Άκουα έλεγε ο Ιταλός. Δεν μ' άκουες έλεγε ο γέρος. Τη λύση έδωσε η γριά φέρνοντας το λαγήνι, έτσι όπως διάβασε με τα μάτια καλύτερα τη δίψα του χτυπημένου Ιταλού.

Λάκανα – λάκανα, να τα χορταίνει κάνι

Ο Ιταλός καλομαθημένος. Ευτραφής, ολίγον οκνηρός, ως φαίνεται είχε άλλα ταλέντα και ήταν αλλεργικός στην αγροτική ζωή. Η χήρα είχε εφτά στόματα να χορτάσει, τέσσερα ανήλικα αγόρια και δύο κορίτσια. Έπρεπε να βγάλει και μερίδα του Ιταλού, για τον οποίο έπαιρναν μία λίρα το μήνα για έξοδα φιλοξενίας. Το φαγητό λειψό, καθότι μετά το κάψιμο από τους Ιταλούς τον Ιούνιο του 1943, δεν είχε απομείνει τίποτα, ούτε σιτάρι, ούτε τυρί, ούτε αλεύρι. Όλος ο κόσμος μάζευε λάχανα, κηπευτικά και ότι έδινε η Φύση. Στα βασιλικά γεύματα λιγοστός τραχανάς κι αυτός αραιός για να φτάσει. Ότι έτρωγε η οικογένεια έτρωγε κι ο Ιταλός, ο οποίος όμως δεν χόρταινε και διαρκώς γουργούριζε η κοιλιά του. Κάποια στιγμή νευρίασε και ξέσπασε απευθυνόμενος με νεύρα στη χήρα: Λάκανα – λάκανα, να τα χορταίνει κάνι!

«Δουλεύει σαν Ιταλός»

Μέχρι τις ημέρες μας έφτασε η έκφραση στη Νευρόπολη αυτός «δουλεύει σαν Ιταλός». Πράγματι υπήρχαν ορισμένοι Ιταλοί, οι οποίοι έκτιζαν σπίτια, έκαμαν δουλειές μαστορικές, έβαζαν πλάτη κατά το κοινώς λεγόμενο. Υπήρχαν όμως και άλλοι που απέφευγαν την εργασία όπως ο διάολος το λιβάνι και αυτό αποτελούσε αιτία τριβών και κακομεταχείρισης.

Ο Έρωτας στα χρόνια του πολέμου

Ας ήταν πόλεμος, ο Έρωτας δεν πέρασε απαρατήρητος, το αντίθετο. Ως άλλοι... Λατίνοι εραστής οι Ιταλοί έκαψαν καρδιές. Έλα όμως που τα ήθη και τα έθιμα των Αγράφων δεν επέτρεπαν παρασπονδίες, διότι τα εγκλήματα τιμής ήταν συνηθισμένα, πόσο μάλλον με ξένους άντρες. Έτσι και οι Ιταλοί ήταν πολύ προσεκτικοί, όπως και οι γυναίκες δεν τολμούσαν να αφεθούν. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι τα βέλη του φτερωτού θεού έμειναν ανενεργά, το αντίθετο: Σε μία περίπτωση, χωριό με άκαμπτα ήθη, ανύπαντρη κοπέλα η Κ., αφέθηκε να ζήσει τον έρωτα με τον Ιταλό που είχαν στο σπίτι τους.

Λέγεται ότι όταν αυτό έγινε αντιληπτό η κοπέλα διαπομπεύτηκε, ήτοι την ανέβασαν ανάποδα στο γαΐδαρο και την περιέφεραν στα σοκάκια του χωριού. Ο Α.Κ. μου έλεγε ότι έτσι όπως ήταν γυμνή, κοιτάζοντας το «επίμαχο σημείο» της είπε, «με την κοκκινάδα που έχεις εσύ και το μυαλό που κουβαλάω εγώ, πάλι για το γουμάρι καβάλα είμαστε». Άλλοι λένε ότι δεν έγινε διαπόμπευση της κοπέλας, η ιστορία που

έλεγε ο Α.Κ. έγινε προγενέστερη του 1943 εποχή και μάλλον είναι μυθοπλασία. Το βέβαιο είναι ότι η συγκεκριμένη κοπέλα που «ακούστηκε», έμεινε ανύπαντρη καθότι στιγματισμένη. Ακόμα κι εγώ ο ίδιος θυμάμαι ότι την κοιτάζα περιέργα, σαν μας κερνούσε καλούδια για τα κάλαντα που λέγαμε, μέχρι τα βαθιά γεράματα την συνόδευε το στίγμα.

Παραθέτουμε αυτούσια μία ανάλογη ιστορία από το Μεσσηνικόλα, όπως την διέσωσε ο Κώστας Η. Κάτσιανος στο βιβλίο του «Ετούτα και τα άλλα» διασκευασμένη λογοτεχνικά με τις φανταστικές λεπτομέρειες. Η αληθινή ιστορία είναι ότι η γυναίκα περίμενε όλη τη ζωή της τον Ιταλό που ερωτεύτηκε το 1943. Πίστευε ακράδαντα ότι κάποια στιγμή θα γυρίσει, κι έπαθε ανακοπή από την συγκίνηση, διαβάζοντας το τηλεγράφημα – φάρσα της πρωταπριλιάς, ότι ο αγαπημένος της έρχεται έστω και στα γεράματα να την παντρευθεί.

Σπασμένα γυαλιά

Κατοχή, 1943, στη Νευρόπολη ένας Ιταλός στην προσπάθειά του να διαφύγει μόνος του για την Ήπειρο, με σκοπό να επιστρέψει στην Ιταλία, συλλαμβάνεται από τους αντάρτες με την υποψία της κατασκοπείας. Περνάει με συνοπτικές διαδικασίες ανάκριση, πως βρέθηκε εκεί, γιατί δεν ήταν στο χωριό, κλπ., σε ποια γλώσσα αν απολογηθεί, πως να εξηγήσει την αγωνία του, τον κρύο ιδρώτα και τα κλάματα, καταδικάστηκε σε εκτέλεση.

Δίνουν στο νεαρό αντάρτη τον Ιταλό για να πάει να τον εκτελέσει στο ρέμα. Ο μελλοθάνατος αντιλαμβάνεται ότι έρχεται το τέλος του, εκλιπαρεί στην ιταλική γλώσσα, ικετεύει τον αντάρτη, τον κοιτάζει έντονα στα μάτια, κλαίει, παρακαλάει να μην τον σκοτώσει. Αλλά και ο Έλληνας συναισθηματικός, καταλαβαίνει ότι θα είναι αδικία να του αφαιρέσει στη ζωή του Ιταλού, αποφασίζει να τον αφήσει ελεύθερο. Για να ακούσουν οι συντρόφοι του πυροβολεί μια φορά στον αέρα και μετά από λίγο ρίχνει ακόμα μια ντουφεκιά, χαριστική βολή στο χώμα. Ο Ιταλός φιλάει τα χέρια του αντάρτη – σωτήρα του και χάνεται στο δάσος τρέχοντας.

Μιλάνο, 1968, ένας Έλληνας περπατά κουρασμένος, αφηρημένος, περισσότερο έμοιαζε να βρίσκεται στον κόσμο του. Στα χέρια κρατούσε τα σπασμένα γυαλιά του, προχωρούσε με θαμπωμένη όραση και έψαχνε ένα κατάστημα οπτικών. Είχε λίγες ώρες ελεύθερες διότι το αεροπλάνο Παρίσι – Μιλάνο με τελικό προορισμό την Αθήνα θα πετούσε αργότερα. Ο Έλληνας αποφάσισε να βγει στην πόλη να αντικαταστήσει τα γυαλιά του. Στο αεροπλάνο το φέρετρο με το γιό του, πεθαμένο από καρκίνο, πήγε στο Παρίσι για θεραπεία αλλά δεν τα κατάφεραν. Κοιτάζοντας τις βιτρίνες κάποια στιγμή βρήκε ένα κατάστημα οπτικών, άνοιξε την πόρτα και προσπαθούσε να εξηγήσει με νοήματα, λίγες ιταλικές λέξεις και κάποιες αγγλικές, κατάλοιπα στις συνεργασίες στη Νευρόπολη με την Μεραρχία Πινερόλο στη Νεράϊδα και τους Εγγλέζους που έφτιαχναν το αντάρτικο αεροδρόμιο. Ο Ιταλός καταστηματάρχης πρόσεξε τα μάτια του

Έλληνα με τα σπασμένα γυαλιά. Ταράχθηκε, διότι αναγνώρισε στο πρόσωπό του τον αντάρτη που εκλιπαρούσε να του χαρίσει τη ζωή. Του ετοίμασε τα γυαλιά, του πρόσφερε καφέ, τον ρώτησε αν τον θυμάται. Σαν όνειρο ο Έλληνας διάκρινε αχνή την εικόνα του ανθρώπου που με βαριά βήματα οδηγούσε στην εκτέλεση.

Αγκαλιάστηκαν σαν αδελφοί που είχαν χρόνια να βρεθούν.

Ο Ιταλός, δάκρυσε από την χαρά της απρόσμενης συνάντησης.

Ο Έλληνας κάτω από τη συγκίνηση αλλά συνάμα και με το βάρος του πένθους.

Ο Ιταλός έκλεισε χαρούμενος το μαγαζί, πήρε το αυτοκίνητο, πήγαν για φαγητό. Μετά στο αεροδρόμιο για την αναχώρηση. Έπειτα σιωπή. Επιστροφή στην πατρίδα με δώρο τα καινούρια γυαλιά, πίσω από αυτά κοιτάζε τι απομένει στο χρόνο. Μόνο οι ανθρωπίνες αξίες...

Τα κιάλια του τελευταίου επιζώντος

Νοέμβρης 1999, ο Βουλευσιώτης Σεραφείμ Κοντοστέργιος, από την πλατεία βλέπει τέσσερα άτομα να αγναντεύουν το χωριό από την θέση θέασης «σκάλες» που υπάρχει εκεί. Φεύγουν οι άνθρωποι, ο Σεραφείμ ανεβαίνει για δουλειά εκεί, βρίσκει στο παγκάκι κιάλια. Απορεί με το εύρημα αυτό και αναρωτιέται ποιος μπορεί να ξέχασε κιάλια στο σημείο αυτό, σίγουρα χωριανός δεν ήταν. Τελειώνοντας κατεβαίνει στην πλατεία και βρίσκει δύο ζευγάρια ηλικιωμένων να περπατάνε στην πλατεία κουβεντιάζοντας ιταλικά. Επιστρέφει στο αυτοκίνητο, παίρνει τα κιάλια και βάζοντας πίσω από την πλάτη πλησιάζει μ' εκείνο το γνωρίμο χαμόγελο αγάπης του Σεραφείμ και τους καλωσορίζει. Χαμογελούν οι άνθρωποι και βγάζει πίσω από την πλάτη τα κιάλια και τα παραδίδει στον ηλικιωμένο άντρα. Οι άνθρωποι αιφνιδιάζονται και απορούν πως βρέθηκαν τα κιάλια στα χέρια του Σεραφείμ, αφού το αυτοκίνητο είναι κλειδωμένο! Ο Σεραφείμ τους έδειξε το παρατηρητήριο και οι άνθρωποι κατάλαβαν ότι τα ξέχασαν στο παγκάκι που κάθονταν στην κορυφή του χωριού. Ποιοι ήταν οι άγνωστοι Ιταλοί; Ένας από τους δύο άντρες ήταν νέος στρατιώτης, ακολούθησε την Μεραρχία Πινερόλο και το μαύρο 1943 φιλοξενήθηκε στο Βουνέσι. Στο γέρμα της ζωής του θέλησε να επιστρέψει στο χωριό που έσωσε την ζωή του. Δυστυχώς δεν κρατήθηκαν ονόματα και στοιχεία επικοινωνίας.

«No εργασία – νο ματζαρία»

Μία οδυνηρή πραγματικότητα ήταν η ένδεια και η ανεπάρκεια τροφίμων. Πολλοί Ιταλοί προσφέρονταν να εργαστούν με αντάλλαγμα το φαγητό. Αντίθετα υπάρχουν παραδείγματα Ιταλών που απέφευγαν την εργασία συστηματικά. Γι' αυτούς βγήκε η φράση «No εργασία; – νο ματζαρία!» την οποία έλεγαν ο καθένας για να δικαιολογηθεί, οι Ιταλοί έκαναν μια ιδιότυπη απεργία διεκδικώντας περισσότερη τροφή. Οι Έλληνες έλεγαν νο εργασία; Νο ματζαρία! Οι Ιταλοί πάλι έλεγαν Νο μαντζαρία; Νό εργασία!

Η ΦΕΝΙΩ

του Κώστα Κάτσιανου*

Ξημέρωσε μια ηλιόλουστη πρωταπριλιάτικη μέρα.

Όλα τα παιδιά ψάχναμε τριανταφυλλιά να κρεμάσουμε τον μάρτη, που ένα μήνα τώρα τον είχαμε δεμένο στα χέρια μας, να 'ρθουν τα χελιδόνια να τον πάρουν, για να χτίσουν την καινούργια φωλιά τους.

Οι άντρες με τους κασμάδες στον ώμο, πήγαιναν για μεροκάματο.

Οι γυναίκες με τις αυλές και το νοικοκυριό.

Νάσου και η Φενιώ. Καλημερίζει την Τσιβούλα.

-Για πού το 'βαλες πρωί-πρωί, μαρή Φενιώ.

-Να, πάω στο Ζούκα, να πάρω κάνα δυο ποτήρια που μου λείπουν, γιατί όπου να 'ναι θαρθεί ο Τόνι και θα μας χρειαστούν. Σπάνε εύκολα τα ρημαδιασμένα.

Η Φενιώ, στον πόλεμο με τους Ιταλούς, είχε γνωρίσει τον Τόνι. Τότε ήταν και αυτή κόρη της παντρειάς. Τα μίλησαν και τα φτιάξαν και βγήκαν και κάνα δυο ραντεβού. Της είπε πως θα την παντρευτεί. Έκτοτε τα ίχνη του χάθηκαν. Η Φενιώ όμως τον περίμενε και ετοίμαζε την προίκα της.

Τα χρόνια πέρασαν. Η Φενιώ μεγάλωσε, γέρασε, αλλά πού να το βάλει κάτω!!!

Κάθε μέρα φορούσε ένα κόκκινο φόρεμα με μια πράσινη ζακέτα, έβαφε τα μάγουλά της με ρουζ, έβαφε τα μαλλιά της με γάνες από τον μπουχαρή και από το τηγάνι και πού τη βρίσκεις, πού τη χάνεις, κάθε μέρα στις Μελίστρες, να περιμένει τον Τόνι.

Οι μικροί την κοροϊδεύαν και οι μεγάλοι κάναν χάζι...

Η Τσιβούλα από το πρωί που την είδε, το μυαλό της τριγύριζε, τί ψέμα θα πει σήμερα μέρα που είναι πρωταπριλιά.

Κάποια ώρα, εκεί που σκούπιζε την αυλή με τα φουκάλια, της ήρθε στο μυαλό της η Φενιώ. Αμέσως φωνάζει τη Μαρία τη γειτόνισσα, που ήταν μανούλα σ' αυτά.

-Έλα, βρήκα κάτι να κάνουμε πλάκα.

-Τί είναι μαρή; Είναι καλό; Λέει η Μαρία.

-Καλό, πολύ καλό!!

Σκουπίζει τα χέρια στην ποδιά της και τρέχει στην αυλή της Τσιβούλας.

-Πες μου, μαρή, τί είναι;;

-Να, θα πούμε τη Φενιώ, ότι σήμερα έρχεται ο Τόνι, ο Ιταλός, αυτός που της υποσχέθηκε γάμο.

-Αι μαρή, μπορεί να κουρκούτιασε το μυαλό της, αλλά όχι και τόσο όσο νομίζεις! Και πώς θα το κάνεις;

-Να, θα βρούμε έναν αχαίρευτο απ' του χουριό και θα τον στείλουμε στο Παλιό-καστρο να γράψει ένα τηλεγράφημα. «Έρχομαι σήμερα, Τόνι στο!».

Δε χρειάζονται και περισσότερα, να μην πληρώσουμε οι δόλιες πουλλά.

Τρέχει η Μαρία και βρίσκει τον Σωτήρη, τον έταξε και κάτι, κι αυτός παίρνει το αλόγο του και αέρας στο Παλαιόκαστρο.

Το απογευματάκι, έρχεται το τηλεγράφημα. Το βλέπει η Φενιώ και δεν ξέρει τί να κάνει από τη χαρά της. Αρχίζει να φωνάζει τις γειτόνισσες και να τις λέει:

-Δε σας έλεγα εγώ πως θα 'ρθει το παλικάρι μου;

Άρχισε να καθαρίζει το σπίτι, σφουγγάρισε τα σανίδια, τα πέρασε και κινόνο για να λάμψουν. Άσπρισε τις πέτρες στην αυλή και άρχισε να ετοιμάζεται.

Νάσου και η Τσιβούλα με τη Μαρία.

-Μάθαμε τα νέα, Φενιώ μου, και ήρθαμε να σε συγχαρούμε. Η ώρα η καλή και καλούς απογόνους!!

-Ευχαριστώ να είστε όλοι καλά. Σας τα 'λεγα εγώ πως θα 'ρθει να με παντρευτεί!!!

-Καλά ρε Φενιώ μου. Μετά από τόσα χρόνια, θα τον γνωρίσεις; Αυτός θα έχει αλλάξει, θα έχει μεγαλώσει!!

-Όπως θέλει ας είναι. Εγώ και δυο καμπούρες να έχει, απόψε θα τον παντρευτώ!!

Η Τσιβούλα είπε στον Ντέρη (τον είχε ξάδελφο) να τον ντύσει γαμπρό για να γίνει μεγάλο πατιρντι.

Όλο το χωριό γνώριζε το πρωταπριλιάτικο ψέμα που ετοιμάζε η Τσιβούλα.

Το σούρουπο, βάλαν τον Ντέρη πάνω σ' ένα γουμάρι, που το σαμάρι το στόλισαν με πρασινάδες, του βάλαν και ένα λουλούδι στο πέτο και ξεκίνησαν σχεδόν όλο το χωριό για το σπίτι της Φενιώς.

Όταν φτάσαν, βλέπουν τη Φενιώ να κάθεται σε μια καρέκλα, ντυμένη νύφη. Είχε βάλει και ένα πέπλο στο κεφάλι της, που έφτιαξε από τούλια από παλιές μπομπονιέρες, που τα μάζευε χρόνια από τους γάμους και τα είχε στο μπαούλο γι' αυτήν την ώρα.

Μόλις άκουσε το θόρυβο η Φενιώ, βγήκε στο παράθυρο. Πόσο όμορφος ήταν ο ... Τόνι, σωστός γαμπρός, πάνω στο γουμάρι!!!

Του κούνησε το ξερακιανό χεράκι της.

Εκείνος της πέταξε ένα μάτσο λουλούδια που κρατούσε στα χέρια του.

-Το 'ξερα πως θα 'ρθεις Τόνι, το 'ξερα!!

Μερικοί άντρες σήκωσαν το γαμπρό στα χέρια και τον ρίξαν στην αγκαλιά της Φενιώς, από το παράθυρο.

Ο κόσμος φώναζε και μπήκε μέσα στο σπίτι. Τους βρήκαν αγκαλιά, με τα χέρια της γριάς Φενιώς γύρω από το λαιμό του.

Άρχισε το μυστήριο.

-Οι παπάδες στην Ιταλία, είπε ο ... Τόνι, δεν έχουν γένια.

Ψάλαν μερικά τροπάρια, είπαν και το Ησαΐα χόρευε και το μυστήριο τελείωσε.

Η Φενιώ έπλεε σε πελάγη ευτυχίας. Ο κόσμος φώναζε:

-Στο κρεβάτι, στο κρεβάτι!!

Ο γαμπρός πήρε αγκαλιά τη νύφη και την πήγε στο σιδερένιο κρεβάτι που είχε ετοιμάσει η Φενιώ με τα δαντελωτά σεντόνια και τα κοφτά άσπρα μαξιλάρια.

Ο γαμπρός απίθωσε μαλακά τη Φενιώ στο κρεβάτι. Εκείνη τον αγκάλιασε με πάθος και τον έσφιξε με τα δυο της χέρια πάνω στα στήθη της.

Έβγαλε έναν μεγάλο αναστεναγμό και ξεψύχησε!!!

Η Τσιβούλα με τη Μαρία, παρόλο που το πρωταπριλιάτικο ψέμα τους πέτυχε τέλεια, αισθάνθηκαν μεγάλες τύψεις και κάναν την κηδεία της με δικά τους έξοδα.

Η Φενιώ μέσα στην κάσα έμοιαζε να είναι ευτυχισμένη. Όλοι έκλαψαν και όλοι ένιωσαν συνυπεύθυνοι σε αυτό το ψέμα...!!!

«Η Φενιώ», είναι αληθινή ιστορία, με λογοτεχνικό τρόπο καταγεγραμμένη, περιλαμβάνεται στο βιβλίο του Κώστα Η. Κάτσιανου από το Μεσενικόλα, όπως έχει δημοσιευτεί στο βιβλίο του «Ετούτα και τ' άλλα», Αθήνα 2012.

*Παιδιά παραθεριστών στη Νεράιδα δεκαετία 1950.
Πίσω από την παιδική αθωότητα τα ερείπια σπιτιών από το κάψιμο των Γερμανών το 1943*

Καμμένη εξοχική κατοικία της οικογένειας Κατσάρη, δεκαετία 1960

Η διάσωση της Εβραϊκής Κοινότητας της Καρδίτσας από τους κατοίκους του Αμάραντου Νοτίων Αγράφων, μέσα από τα μάτια του Βίκτωρος Σ. Βενουζίου

Παρασκευή Σδρόλια, Βιβλιοθηκονόμου -

Προϊσταμένη Τμ. Παιδείας-Πολιτισμού, Δήμου Καρδίτσας

Το να πει κανείς ότι τα βουνά των Αγράφων είναι οι Άλλεις της Θεσσαλικής γης δεν είναι υπερβολή. Μας το ζητούν τα σχήματα, τα δάση τους τα νερά, οι ρεματιές, οι πλαγιές και τα μεγαλόπρεπα τοπία τους. Μας το ζητούν ιδιαίτερα τα γραφικά χωριά τους που είναι χτισμένα σε μια πλούσια και καλαίσθητη αρχιτεκτονική, ανάμεσα στα έλατα, πάνω σε ήμερες βαθύσκιωτες και κατωφερικές βουνοπλαγιές. Δημ. Σ. Λουκάτος (Λαογραφικό ταξίδι του 1959)

Όσοι δεν γνωρίζουν τα Άγραφα, ας μην τα φαντάζονται σαν απάτητους και άγριους τόπους. Είναι η πιο όμορφη και μεγαλοπρεπή ορεινή περιοχή της χώρας, με χωριά χωμένα σε βαθιές σκιερές χαράδρες που έγιναν στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, το φυτώριο της κλεφτουριάς, στην καρδιά της σκλαβωμένης πατρίδας. Εδώ κατέφυγαν, αρματώθηκαν και πήραν δύναμη όσοι αγωνίστηκαν για την ελευθερία σύμφωνα με το δημοτικό τραγούδι.

*Να γίνω κλέφτης στ' Άγραφα
κι αρματωλός στο Βάλτο .*

Όταν κοιτάζει κάποιος τις πλαγιές με τους ποικίλους σχηματισμούς, τα σκιερά βαθυρέματα, τ' αρμονικά ψηλώματα της γης, στοχάζεται πως δεν υπάρχει στον κόσμο ομορφότερος τόπος. Ίδιοι σε ομορφιά και οι άνθρωποι τους. Με την πατροπαράδοτη εγκάρδια ενότητα θαρρείς και κατοικούν όλοι στο ίδιο χωριό. Το χαρακτηριστικό τούτο γνώρισμα έχει τις ρίζες του από την εποχή της Τουρκοκρατίας όπου η περιοχή έμεινε ανενόχλητη, γιατί οι Τούρκοι δεν τολμούσαν να μπουν στις απόκρυφες τούτες χαράδρες. Εδώ αναπτύχθηκε ένα πνευματικό κέντρο που συντήρησε τα ελληνικά γράμματα μέσα στο σκοτάδι της σκλαβιάς, με το "Μουσείο Αγράφων" που ονόμασε ο Ευγένιος Γιαννούλης τη σχολή που ίδρυσε το 1650 στο Φουρνά.

Στα Άγραφα ήταν το κέντρο κλεφτουριάς όλης της Ρούμελης και της δυτικής Θεσσαλίας. Λημέρια του Κατσαούνη, του Καραϊσκάκη, πολυάριθμοι αγωνιστές, γνωστοί και άγνωστοι, γαλουχήθηκαν στο ηρωϊκό και ανυπόταχτο πνεύμα των ελεύθερων Αγράφων που προετοίμασαν τη λευτεριά και άλλαξαν τη ροή της ιστορίας μας.

Τα Άγραφα γνώρισαν τον πόλεμο του 1940 μέσα από την Ιταλική και Γερμανική κατοχή. Δύο συναισθήματα κούνησαν το αίμα των Αγραφιωτών. Το ένα ήταν η φρίκη από τη θέα του πολέμου το άλλο ήταν η φλόγα σαν λίβας που φύσηξε από την ολάνοιχτη πορεία της ελπίδας για λευτεριά. Τον πόλεμο τον γνώρισαν καλά ζώντας τον από το δώδεκα σε μάχες, σε κάστρα αντίστασης, και σε στρατόπεδα αιχμαλωσίας. Οι Αγραφιώτες έζησαν με όλες τις αισθήσεις

τους τα χτυποκάρδια, τις λαβωματιές από τους όλμους, τα φλογοβόλα, και τα αεροπλάνα. Γνώρισαν τις μαυροφορεμένες χήρες, τα παραπονεμένα ορφανά, τους ανάπηρους και τους εμπόρους των πολέμων.

Στα δοξασμένα βουνά των Αγράφων σάλειψε ένας ελεύθερος κόσμος που σήκωσε το κεφάλι τόσο ψηλά όσο τα ηρωικά κατορθώματα που δόξασαν αυτά τα χώματα. Ηρωικά κατορθώματα στη διάρκεια της Γερμανικής κατοχής όταν ξαφνικά ένας φοβερός και αναπάντεχος ήχος τάραξε την ήρεμη ροή της Αγραφιώτικης ζωής.

28 του Οκτώβρη 1940. Η σειρήνα ούρλιαξε. Ούρλιασμα δυνατό, τραβηχτό, επίμονο, ανεβοκατέβαινε όλη τη σκάλα της φρίκης που έγδερνε τα αφτιά και έκοβε το αίμα των Αγραφιωτών και των κατοίκων της Καρδίτσας. Η απείσια αυτή βουή γέμιζε τα ουράνια σαν για να ξεσηκώσει τους πεθαμένους της γης. Το αίσθημα του θανάτου ακολούθησε η ζωηρή ελπίδα του αγώνα για λευτεριά.

Με τον αγωνιστικό ρυθμό οι κάτοικοι των Αγράφων βγήκαν και στην πόλη της Καρδίτσας. Το καλοκαίρι του 1944 η ελευθερία είχε προβάλλει στα Αγραφιώτικα χωριά από τη βάρβαρη χιτλερική τυραννία. Στον κάμπο και στα Άγραφα η οργανωμένη αντίσταση του ΕΑΜ είχε αναφερώσει τις λαϊκές δυνάμεις χτυπώντας τον εχθρό που κατέστρεψε συγκοινωνίες και σπίτια, ολόκληρα χωριά. Αργότερα, η ωραία μέρα της νίκης φώτισε, που οδήγησε στη λαμπρή Ανάσταση!

Εκείνοι που γιόρτασαν την λαμπρή Ανάσταση ήταν οι 62 (εξήντα δύο) Εβραίοι της Καρδίτσας που παρέμειναν κρυμμένοι στο Μαστρογιάννι μέχρι την απελευθέρωση τον Οκτώβριο του 1944. Η Εβραϊκή κοινότητα της Καρδίτσας εγκαταστάθηκε στις αρχές του 19ου αιώνα από την πρώτη οικογένεια του Γεουδά Καπέτα. Οι περισσότεροι ασχολούνταν με το εμπόριο, τη φανοποιία, τη νηματοουργία, ενώ πολλές γυναίκες ήταν κεντήστρες και μοδίστρες. Στον πόλεμο του 1940 επιστρατεύτηκαν νέοι από τους οποίους τραυματίστηκε ο Μίμης Καπέτας. Στην Γερμανική κατοχή και στην περίοδο της Εθνικής Αντίστασης αρκετοί νεαροί Εβραίοι εντάχθηκαν σ' αυτή.

Όταν άρχισε ο διωγμός των Εβραίων οι περισσότεροι κατέφυγαν στο χωριό "Μαστρογιάννι" των Ν. Αγράφων (σημερινό "Αμάραντο").

Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος.

1. Το ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων Αθήνα, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 2007, σελ.135-138.

Ο επιζών Βίκτωρ Σόλ. Βενουζίου της Εβραϊκής Κοινότητας της Καρδίτσας περιγράφει τη διάσωση στο Μαστρογιάννι στο βιβλίο του. Ενθουμούμενος το παρελθόν, οραματίζομαι ο μέλλον: Πτυχές ενός πολυτάραχου και καλότυχου βίου.

Τον Μάρτιο του 43 ο Ιταλικός στρατός εγκατέλειψε την Καρδίτσα η οποία τότε ήταν η μόνη πρωτεύουσα νομού της χώρας μας, ελεύθερη και ανταρτοκρατούμενη. Στις 8.9.1943 η Ιταλία υπέγραψε ανακωχή με τους Αγγλο-Αμερικανούς και οι Ιταλοί στην Ελλάδα, από πρώην σύμμαχοι των Γερμανών έγιναν το «κόκκινο πανί» για τους τελευταίους, οι οποίοι αμέσως εγκαταστάθηκαν στις πρώην Ιταλοκρατούμενες περιοχές. Στην Καρδίτσα δεν στάθμευε μονίμως Γερμανικός στρατός αλλά επιχειρούσε, πολλές φορές ημερήσιες εξορμήσεις από τα Τρίκαλα. Από τότε οι Εβραίοι της Καρδίτσας άρχισαν να ανησυχούν για την τύχη τους και ένας ένας αναζητούσε φιλοξενία στα ορεινά χωριά της περιοχής των Αγράφων.

Ένα από τα χωριά αυτά ήταν και το Μαστρογιάννι όπου το 1942-43 είχε καταφύγει, πρώτη, η οικογένεια Μοδιάνο, Ιταλικής υπηκοότητας, από την Θεσσαλονίκη, στην οποία είχαν ήδη αρχίσει οι διωγμοί των Εβραίων. Στη συνέχεια και σταδιακά άρχισαν να εγκαθίστανται στο Μαστρογιάννι και οι Καρδιτσιώτες Εβραίοι, οι οποίοι είχαν πολλές γνωριμίες με τους κατοίκους του χωριού, λόγω των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ τους. Το Μαστρογιάννι απέχει από την Καρδίτσα 27 χιλιόμετρα και ήταν τότε ένα απομονωμένο χωριό 300 κατοίκων, χωρίς οδική σύνδεση με την πόλη και ήταν κυριολεκτικά «χωμένο» σε μια κοιλάδα, στις υπώρειες της Πίνδου, περιβαλλόμενη από πανύψηλα και κατάφυτα βουνά. Το βράδυ της 9.11.43, η οικογένειά μας, που μέχρι τότε έμενε στο χωριό Σερμινίκ (σήμερα Φυλακτή), διανυκτερεύσαμε στο σπίτι μας, στην Καρδίτσα, με προορισμό την μετακίνησή μας προς ένα άλλο χωριό, το Μακρυχώρι, στα βάθη του Θεσσαλικού κάμπου. Οι γονείς μου αποφάσισαν να μετακινηθούμε στο Μαστρογιάννι, όπου φτάσαμε τον Απρίλιο του 44, έπειτα από απίστευτες περιπέτειες και ταλαιπωρίες. Όλοι οι κάτοικοι του χωριού υποδέχτηκαν τους κατατρεγμένους Εβραίους με προθυμία και καλοσύνη, προσφέροντας φιλοξενία και ασφαλές καταφύγιο. Οι Εβραίοι της Καρδίτσας – 62 άτομα και άλλοι 20 από τα Τρίκαλα, τον Βόλο και την Θεσσαλονίκη, σύνολο 82 ψυχές - εγκατασταθήκαμε στο Μαστρογιάννι, όπου οι αντιστασιακές οργανώσεις του ΕΑΜ, με συνεχείς παραινέσεις και προτροπές, συνιστούσαν και παρότρυναν τους κατοίκους του χωριού να ανοίξουν τα σπίτια τους και να φιλοξενήσουν τους καταδιωκόμενους Εβραίους. Όλοι οι παραπάνω διασώθηκαν και γλύτωσαν από την εγλημματική μανία των Γερμανών και τον όλεθρο των θαλάμων αερίων του ΑΟΥΣΒΙΤΣ. Η ζωή και η διαβίωσή μας στο Μαστρογιάννι ήταν κανονική και εμείς τα παιδιά νοιώθαμε ότι ήμασταν σε μόνιμες διακοπές. Ήμασταν σε ένα ωραίο χωριό, μακριά από κάθε κίνδυνο, με τα συνεχή παιχνίδια μας και τις καθημερινές μας εξορμήσεις στο γειτονικό και κατάφυτο δάσος, για να μαζεύουμε ξύλα, για τις ανάγκες του σπιτιού μας. Οι μικρότεροί φοιτούσαν στο Δημοτικό σχολείο του χωριού. Έχω στα χέρια μου το μαθητολόγιο της σχολικής χρονιάς 1943.

Όσο για τους γονείς μου και τους υπόλοιπους συγγενείς μου, είχα διαπιστώσει ότι οι σχέσεις τους με τους Μαστρογιαννίτες ήταν άριστες. Σε ορισμένους μάλιστα από αυτούς, τους έδιναν τα κλειδιά των σπιτιών τους για να φέρουν ορισμένα από τα υπάρχοντά τους, κυρίως εμπορεύματα, με τα οποία κάλυπταν τις βιοτικές τους ανάγκες. Τον Οκτώβριο του '44 οι Γερμανοί αποχώρησαν από την Ελλάδα και όλοι οι Εβραίοι επέστρεψαν στα σπίτια τους. Εδώ πρέπει να τονίσω με έμφαση ότι μετά την επιστροφή μας, στη Καρδίτσα, όλη η πόλη, μας υποδέχτηκε με μεγάλη χαρά και οι καλοί γείτονες και γνωστοί μας, μας παρέδωσαν στο ακέραιο τις οικοσκευές και τα εμπορεύματα που τους είχαμε εμπιστευτεί και έτσι σιγά σιγά επιστρέψαμε στις εργασίες μας επιδοθήκαμε στην ανασυγκρότηση των νοικοκυριών μας. Στην προσπάθεια μας αυτή βρήκαμε πολύτιμη συμπαράσταση και ουσιαστική βοήθεια από την Αμερικανική Εβραϊκή οργάνωση «ΑΜΕΡΙΚΑΝ ΤΖΟΪΝΤ», σε τρόφιμα, ρουχισμό, φάρμακα και μερικά χρηματικά ποσά και έτσι καταφέραμε να σταθούμε στα πόδια μας, εκείνες τις πολύ δύσκολες στιγμές.

Στις 18.6.2017 στο Μαστρογιάννι και σε μεγαλειώδη εκδήλωση 600 και πλέον ατόμων από την Καρδίτσα, την υπόλοιπη Ελλάδα, την Αμερική, την Γαλλία και προπαντός από το Ισραήλ, ανεγέρθηκε από τον διασωθέντα Εβραίο Βίκτωρα Βενουζίου, τους διασωθέντες Εβραίους επιζήσαντες και απογόνους ένα θαυμάσιο περίτεχνο μνημείο «**Αιώνιας Ευγνωμοσύνης και Αναγνώρισης**», προς τιμή και Μνήμη των κατοίκων του χωριού που έκρυψαν, φιλοξένησαν και διέσωσαν τη ζωή όλων

των Εβραίων της Καρδίτσας, χωρίς απολύτως κανένα αντάλλαγμα. Συμπατριώτες μου, εκφράζω την ευγνωμοσύνη μου προς εκείνους τους απλούς Μαστρογιαννίτες, που με την ευγένεια και την μεγαλοσύνη της αθάνατης Ελληνικής ψυχής, έσωσαν την ζωή μου και την ζωή των 82 Εβραίων κατά την επάρατο Γερμανική κατοχή. Όσο ζω θα βροντοφωνάζω:

ΠΟΤΕ ΞΑΝΑ ΠΟΛΕΜΟΣ

Είχα την τύχη να γνωρίσω τον Βίκτωρα Σόλ. Βενουζίου και είμαι βαθύτατα συγκινημένη για αυτό. Ο Βίκτωρ Σ. Βενουζίου έζησε μια ζωή για να μπορέσει κάποτε να την αφηγηθεί. Μια ζωή που την περιγράφει όπως ακριβώς την βίωσε, χωρίς φτιασιδώματα για να μας δώσει τη δυνατότητα να γνωρίσουμε τις χαρές του, τις επιτυχίες του και τις αγωνίες του. Είμαι βέβαιη ότι σήμερα νιώθει μεγάλη ικανοποίηση γιατί γεύτηκε τη χαρά μιας έμπειρης ζωής που δέχτηκε και χάρισε το πιο όμορφο συναίσθημα :

"την αγάπη και την ευεργεσία"

Έξυπνος και φιλοπρόοδος ο κ. Βίκτωρ Σόλ. Βενουζίου. Κρατεί γερά στα χέρια του το μέτρο για την αξιοποίηση του καλού που το αγκαλιάζει όπου κι αν το συναντήσει. Η μόρφωσή του ακολουθεί τα ύψη της ανατροφής, του δίνει την ευχέρεια της σωστής αγαθοεργίας. Από το ολοζώντανο βλέμμα δεν διαφεύγει τίποτα από αυτά που αξίζει να αντικρίσει.

Ο Βίκτωρ Σόλ. Βενουζίου μαζί με τους Εβραίους της Καρδίτσας δεν ξέχασαν ποτέ το Μαστρογιάννι (Αμάραντο), τη Φυλακή και την Καστανιά που τους πρόσφεραν φιλοξενία με αποτέλεσμα τη διάσωση της ζωής τους. Η γαλήνια μορφή του Βίκτωρ Σολ. Βενουζίου έρχεται συχνά στο νου μου. Καθισμένος στο γραφείο του να μελετά και να ταξινομεί το αρχαιακό του υλικό ευτυχιμένος. Δίχως να επιδιώξει το ξεφάντωμα του ψυχικού του κόσμου είμαι βέβαιη ότι κάποτε θα τον αγκαλιάσει η Αθανασία. Ο ίδιος γεύτηκε το γλυκό χυμό του έργου του ακολουθώντας πιστά τις αξιώσεις του Θεϊκού νόμου του Δημιουργού :

"Αγαπάτε αλλήλους" και "ποιος σώζει μία ζωή, σώζει ολόκληρο τον κόσμο"

Στο πέρασμα του καιρού η ευεργετική απόσταση του χρόνου του έσβησε σιγά-σιγά τις πικρές λεπτομέρειες της ζωής και τώρα πια τον έχουν αγκαλιάσει οι ομορφιές της.

Με τα μάτια της μνήμης βλέπει τα περασμένα ομαλά, όπως φαντάζουν ομαλές από μακριά κι όμορφες και οι πιο απότομες πλαγιές των Αγράφων με τις άγριες πέτρες τους και τις βαθιές τους χαράδρες. Σαν τα ποτάμια τα γοργά, που ξεχωρίζει μόνον η φειδωτή τους γραμμή.

Άξιος θαυμασμού αποτελεί ο κύριος Βίκτωρ Σόλ. Βενουζίου διότι ένιωσε στην περιοχή των Αγράφων σπογγική θαλπωρή που στέγνωσε το δάκρυ του πονεμένου και διωγμένου Εβραίου. Σημαντικές δε υπήρξαν οι πληροφορίες για την ανάδειξη του σπουδαίου αυτού ιστορικού γεγονότος που αφορά τη διάσωση των Εβραϊκών οικογενειών στο χωριό Μαστρογιάννι των Νότιων Αγράφων, έτσι ώστε να αναδειχθεί ο ευλογημένος τούτος τόπος άξιος θαυμασμού και παγκοσμίου ιστορικού ενδιαφέροντος.

Πηγές – Βιβλιογραφία:

Βίκτωρ Σ. Βενουζίου «Ενθυμούμενος το παρελθόν, οραματίζομαι το μέλλον. Πτυχές ενός πολυτάραχου και καλότυχου βίου» εκδόσεις «Μπαρμπουνάκης Χ.» Θεσσαλονίκη, 2022.

Προσφυγιά χωρίς σύνορα

Βίκτωρ Βενουζίου, Διασωθείς Εβραίος στα Άγραφα

Στις 11 Μαρτίου του 1943 ο Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός (Ε.Λ.Α.Σ.) απελευθέρωσε την Καρδίτσα! Οι φρουρές των Ιταλών μετακινήθηκαν στα Τρίκαλα και στη Λάρισα. Ο ενθουσιασμός μας ήταν απερίγραπτος. Η Καρδίτσα αποτέλεσε την πρώτη κοινότητα, τον πρώτο δήμο σε όλη την Ευρώπη που ελευθερώθηκε από τον Άξονα. Κάποιοι, λίγοι, Θεσσαλονικείς Εβραίοι που είχαν διαφύγει της σύλληψης, ήρθαν τότε στην πόλη μας αναζητώντας καταφύγιο. Όταν μας πληροφόρησαν για τις διώξεις και τον εκτοπισμό των Εβραίων της Θεσσαλονίκης, αρχίσαμε να τρομοκρατούμαστε. Η Καρδίτσα ήταν ελεύθερη και η παρουσία των ένοπλων ανταρτών διασκέδαζε τις ανησυχίες μας. Στις γύρω περιοχές όμως, στη Λάρισα, στον Βόλο και στα Τρίκαλα, υπήρχαν Ιταλοί. Οι πλουσιότεροι Εβραίοι μάζεψαν βιαστικά τα υπάρχοντά τους και έφυγαν, άλλοι για την Αθήνα και άλλοι για τα γύρω χωριά.

Κοντά στον Ιούνιο του 1943 αποφάσισε και η οικογένειά μου να εγκαταλείψει την Καρδίτσα, προκειμένου να μετεγκατασταθεί στο χωριό Φυλακτική. Πριν φύγουμε εμπιστευτήκαμε όλα μας τα υπάρχοντα, εμπορεύματα και οικοσκευή, σε φίλους και γείτονες προς φύλαξη. Ξεκινήσαμε, λοιπόν, με τα απολύτως απαραίτητα. Όταν φτάσαμε στον προορισμό μας, νοικιάσαμε ένα κατάλυμα από κάποιον Παπαδούλη καθ' υπόδειξη ενός γείτονά μας, που καταγόταν και αυτός από τη Φυλακτική και μας «προξένηψε» το εν λόγω σπίτι. Εκεί συναντήσαμε μερικούς συγγενείς μας, μεταξύ αυτών τον θείο και τη γιαγιά μου, οι οποίοι είχαν καταφύγει στο χωριό νωρίτερα. Οι άλλοι συγγενείς μας ήταν νεότεροι από τους γονείς μου, ευκατάστατοι και ανύπαντροι, γεγονός που καθιστούσε τη μετακίνησή τους κατά πολύ ευκολότερη. Στα δικά μου μάτια, η μετάβαση φάνταζε σαν περιπέτεια. Εμείς τα παιδιά αφήναμε όλη την ανησυχία στους γονείς μας. Παίζαμε στα βουνά, στα λαγκάδια και στα ποτάμια. Δεν γνωρίζαμε τι συνέβαινε στον υπόλοιπο κόσμο. Στη Φυλακτική είχε την έδρα της μία ομάδα ανταρτών, με τους οποίους διατηρούσαμε φιλικές σχέσεις. Κι εγώ είχα συχνή επικοινωνία μαζί τους, χωρίς να είμαι οργανωμένος και χωρίς να έχω να τους προσφέρω κάτι σημαντικό, εκτός από τις επίμονες ερωτήσεις μου.

Ένα ηλιόλουστο φθινοπωρινό πρωινό του Οκτωβρίου του 1943, μετά την κατάρρευση του Ιταλικού Μετώπου, δηλαδή μετά τις 8 Σεπτεμβρίου που δημοσιοποιήθηκε η ανακωχή μεταξύ της ιταλικής κυβέρνησης του Μπαντόλιο και των συμμάχων, αποφάσισα να προκαλέσω την τύχη μου! Για να σπάσω τη μονοτονία της καθημερι-

νότητας στη Φυλακή, οπλιστικά με νεανική απερισκεψία και ζήτησα από τους γονείς μου να μου επιτρέψουν μία βόλτα στην ανταρτοκρατούμενη Καρδίτσα. Η επιθυμία αυτή δεν είχε γεννηθεί στο θυμικό μου εκείνο το πρωί. Όλο το προηγούμενο διάστημα παρακαλούσα και κλαιγόμεν στον πατέρα και στη μητέρα μου να συναινέσουν σε αυτή μου την παράτολμη θέληση και συνεχώς αρνιούνταν. Εκείνη όμως την ημέρα, ίσως από νοσταλγία, ίσως από συναισθηματική κόπωση, ίσως και από απρονοησία, έδωσαν τη συγκατάθεσή τους. Περιχαρής και φουριόζος, φόρεσα τα άρβυλά μου και ξεχύθηκα στους δρόμους. Δεν θυμάμαι να πήρα μαζί μου φαγητό ή χρήματα. Ήθελα τόσο πολύ να φύγω, ώστε όλα τα υπόλοιπα περνούσαν αδιάφορα. Πίστευα ότι οπουδήποτε ζητούσα λίγο ψωμί θα μου το έδιναν.

Περπάτησα, λοιπόν, από τη Φυλακή μέχρι το κέντρο του χωριού Πεζούλα. Η Πεζούλα ήταν το τελευταίο σημείο, όπου μπορούσε να πάει κανείς με το αυτοκίνητο. Στη συνέχεια κατευθυνόμασταν προς τη Φυλακή είτε με τα πόδια ή με κάποιο ζώο. Εκεί συνάντησα τον περιβόητο στρατηγό Δ. Φλούλη, ο οποίος μαζί με τη συνοδεία του ετοιμαζόταν να μεταβεί στην ανταρτοκρατούμενη Καρδίτσα με το αυτοκίνητο. Εκείνος ήταν ένας φτασμένος Στρατηγός κι εγώ ένα παιδί 14 ετών, όμως δεν δίστασα. Ανασκουμπώθηκα, πλησίασα και με παράκαιρο θάρρος του είπα: «Στρατηγέ, συναγωνιστή μας, με παίρνεις κι εμένα;». «Και βέβαια συναγωνιστή σε παίρνω, ανέβα», μου απάντησε με χαμόγελο. Περάσαμε το υψίπεδο της Νεβρόπολης, όπου βρίσκεται η σημερινή λίμνη Πλαστήρα, και φτάσαμε στο υψηλότερο σημείο του, στη Μονή Κορώνια. Τα φυλάκια των ανταρτών ήταν ακροβολισμένα σε αυτά τα ορεινά μέρη, αλλά είχαν άμεση επικοινωνία με τα πεδινά της Καρδίτσας και ειδικότερα με το Φανάρι, όπου έδρευε το παρατηρητήριό τους. Οι αντάρτες που συναντήσαμε εκεί, προειδοποίησαν τον Φλούλη λέγοντάς του τα εξής: «Συναγωνιστή Στρατηγέ, οι φάλαγγες των Γερμανών ξεκίνησαν από τα Τρίκαλα με προορισμό την Καρδίτσα, καλύτερα να μην πλησιάσεις». Ο Στρατηγός τότε γύρισε προς το μέρος μου και είπε: «Συναγωνιστή, τελικά δεν θα πάω στην Καρδίτσα». Εγώ, απρόθυμος να διαπραγματευτώ την παράτολμη ορμή μου, του απάντησα: «Συναγωνιστή μου, εγώ θα πάω!».

Συνέχισα την πορεία μου χωρίς λογισμούς. Δεν ακολούθησα, βέβαια, τον δρόμο που θα πηγαίναμε με το αυτοκίνητο του Στρατηγού αλλά ένα παράλληλο μονοπάτι, μέσα από μία χαράδρα. Διέσχισα το Παλαιόκαστρο (σημερινή ονομασία: Μητρόπολη), ένα πεδινό χωριό, και έφτασα μπροστά στη σιδηροδρομική γραμμή Τρικάλων-Καρδίτσας. Κανένας δεν ερχόταν από την Καρδίτσα και κανείς δεν πήγαινε στην Καρδίτσα. Ο μόνος «έξυπνος» που το τόλμησε ήμουν εγώ. Επρόκειτο για άγνοια κινδύνου. Έβγαλα τα άρβυλά μου, φοβούμενος μήπως συναντήσω τους Γερμανούς και με περάσουν για αντάρτη. Τα έκρυφα κάτω από έναν υπόνομο, μέσα σ' έναν οχετό νερού. Όταν επέστρεψα και τα αναζήτησα, δεν ήταν εκεί.

«Καβάλησα» τη σιδηροδρομική γραμμή, μέχρι τον υδατόπυργο της Καρδίτσας. Στο σημείο εκείνο με εντόπισε ένας Γερμανός στρατιώτης που φύλλαγε μία αποθήκη

της Αγροτικής Τραπέζης, παραπλησίως της γραμμής. Με αυστηρό ύφος με διέταξε να παρουσιαστώ μπροστά του. Αντί να υπακούσω, σωριάστηκα στο έδαφος προσποιούμενος τον λιπόθυμο. Το περιστατικό παρακολούθησε ένας φίλος μου, ο Παναγιώτης ο Ρότης, από το απέναντι σπίτι και κάλεσε τη μητέρα του για βοήθεια: «Μαμά, μαμά, λιποθύμησε κάποιος! Έλα γρήγορα». Εγώ παρέμενα ξαπλωμένος σαν «ψόφιος κοριός». Δεν είδα την αντίδραση του Γερμανού. Ο Παναγιώτης με πλησίασε και προσπάθησε να με συνενφέρει. Όταν έφτασε σε απόσταση ασφαλείας, του ψιθύρισα:

«Μην ανησυχείς, δεν έχω τίποτα. Φοβήθηκα τον Γερμανό!». «Άντε να χαθείς από κει! Με τρώμαξες!» μου απάντησε και με σήκωσε σιγά-σιγά. Μόλις σηκώθηκα, διαπίστωσα ότι ο Γερμανός είχε ακόμα καρφωμένο το βλέμμα του πάνω μου, χωρίς όμως να με καλέσει εκ νέου για έλεγχο. Προφανώς δεν θεώρησε την παρουσία μου επικίνδυνη. Άλλωστε δεν ήμουν τίποτα περισσότερο από ένα τρομαγμένο, ξυπόλυτο παιδί. Εγώ, όμως, αισθανόμουν θριαμβευτής! Με τα πολλά, έφτασα στη γειτονιά μου στην Καρδίτσα. Είχα πια διασχίσει τον «Ρουβίκωνα» της προσφυγιάς. Άρχισα να διηγούμαι το ταξίδι μου ξανά και ξανά, σε όλο τον κόσμο, σαν να περίμενα να μου απονεύμουν το μετάλλιο της ανδρείας. Στη σκέψη μου ήμουν ένας μικρός ήρωας. Δεν σας κρύβω ότι ακόμα διηγούμαι το κατόρθωμά μου με θυμηδία. Οι Γερμανοί το ίδιο βράδυ αποχώρησαν από την Καρδίτσα. Εγώ φιλοξενήθηκα για δύο μέρες σε γνωστούς, στο σπίτι του φίλου μου Τάκη Θεμελή κι έπειτα επέστρεψα στη Φυλακτή.

* Απόσπασμα από το βιογραφικό βιβλίο του "«Ενθυμούμενος το παρελθόν, οραματίζομαι το μέλλον. Πτυχές ενός πολυτάραχου και καλότυχου βίου» εκδόσεις «Μπαρμπουνάκης Χ.» Θεσσαλονίκη, 2022.

Ο ΚΑΡΔΙΤΣΙΩΤΗΣ ΕΒΡΑΙΟΣ ΣΕΜΑΧ ΚΑΠΕΤΑΣ ΠΟΥ ΘΑΝΑΤΩΘΗΚΕ ΣΤΟ ΑΟΥΣΒΙΤΣ

Είναι γνωστό ότι οι Εβραίοι της Καρδίτσας διασώθηκαν διότι κατέφυγαν στα Αγραφιώτικα χωριά, κυρίως το Μαστρογιάννη, σήμερα Αμάραντος, δευτερευόντως στην Καστανιά, Φυλακτή, Μοσχάτο, Καρίτσα, Μπελοκομίτη, Νεοχώρι, αναλυτικά στα κείμενα που ήδη παραθέσαμε. Ο μόνος Καρδίτσιώτης Εβραίος που έχασε την ζωή του σε ένα από τα στρατόπεδα του θανάτου, το Άουσβιτς, ήταν ο Σεμάχ Καπέτας. Εκείνος αντί των Αγραφιώτικων βουνών, προτίμησε να φύγει την άνοιξη του 1943 για την Αθήνα. Εκεί όμως προδόθηκε στους Γερμανούς κατακτητές, με αποτέλεσμα να φορτωθεί στο τρένο που τον οδήγησε στο Άουσβιτς, όπου και θανατώθηκε.

Το μόνο που διασώθηκε είναι μία ασπρόμαυρη φωτογραφία, την οποία έβγαλε ο Σεμάχ τον Φεβρουάριο του 1943. Μας την διέθεσε ο ανιψιός του κ. Μάκης Καπέτας, όπως και τις πληροφορίες. Στην φωτογραφία ο Σεμαχ ήταν το 1943 περίπου 20 χρονών.

Π. Νάννος

ΜΝΗΜΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ ΕΒΡΑΙΩΝ ΣΤΗΝ ΚΑΣΤΑΝΙΑ ΑΓΡΑΦΩΝ*

Άγγελος Ζαχαρόπουλος

[...] Στην Καστανιά είχαν καταφύγει μερικές οικογένειες Εβραίων, κυρίως από τη Θεσσαλονίκη και το Βόλο. Είχαν την πρόνοια να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους εγκαίρως κι έτσι γλίτωσαν από τη δολοφονική μανία των Γερμανών. Μεταξύ αυτών ήταν και η οικογένεια Λεβή από το Βόλο. Ο γιος της οικογένειας Μωυσής μόλις είχε τελειώσει το γυμνάσιο και είχε επιτύχει στις εισαγωγικές εξετάσεις του Πολυτεχνείου. Δεν έχασε την ευκαιρία ο πατέρας μου. Του προσέφερε φιλοξενία με αντάλλαγμα τη διδασκαλία μαθηματικών στον αδερφό μου Ζάχο και σε μένα. Το Μωυσή τον βλέπαμε και στην Αθήνα όσο

ήταν φοιτητής. Τελείωσε το 1950 και έφυγε για τον Καναδά, όπου παντρεύτηκε και σταδιοδρόμησε. Στη δεκαετία του 1960 ήρθε με τη γυναίκα του και οργάνωσε μια δεξίωση σε ξενοδοχείο της Αθήνας με προσκεκλημένους όλους τους Εβραίους της κατοχικής Καστανιάς, τον αδερφό μου Ζάχο και μένα με τη σύζυγό μου Πέρσα. Ήμουν νιόπαντρος. Η συνάντηση ήταν συγκινητική. Οι Θεσσαλονικείς ιδίως Εβραίοι δε σταμάτησαν να εκφράζουν την ευγνωμοσύνη τους για τα ελάχιστα που τους είχαμε προσφέρει στην Καστανιά. Ο Μωυσής ξανάρθε τα τελευταία χρόνια, συνταξιούχος πλέον. Με επισκέφθηκε και αναπολήσαμε τα ταραγμένα αλλά πολύ ενδιαφέροντα ελεύθερα χρόνια της κατοχικής Καστανιάς.

Μερικοί Εβραίοι είχαν ενταχθεί στις αντιστασιακές οργανώσεις. Πολύ κοντά στο σπίτι μας βρισκόταν το κοινοτικό κατάστημα, στο οποίο στεγαζόταν η «Επιμελητεία του Αντάρτη». Σ' αυτήν υπηρετούσαν δύο νεαροί Εβραίοι, τους οποίους βλέπαμε κάθε μέρα. Το Μάρτιο του 1981, ως γενικός διευθυντής του Υπουργείου Γεωργίας, συνόδευσα τον υπουργό Θανάση Κανελλόπουλο σε επίσημη επίσκεψη στο Ισραήλ. Οι φιλοξενούντες είχαν την καλή ιδέα να οργανώσουν μία δεξίωση προς τιμήν μας, στην οποία προσκάλεσαν και μερικούς σημαίνοντες Ελληνοεβραίους. Δημιουργήθηκε μια πολύ ευχάριστη ατμόσφαιρα. Μας βομβάρδιζαν με ερωτήματα αναφορικά με την κατάσταση στη χώρα μας (μόλις είχαμε ενταχθεί στην ΕΟΚ) και για ένα σωρό άλλα πράγματα. Κάποιος επέμεινε σε ερωτήσεις σχετικά με την καταγωγή μου και, όταν αποκαλύφθηκε ότι κατάγομαι από την Καστανιά και ότι το σπίτι μου ήταν απέναντι από το κοινοτικό κατάστημα, χοροπήδησε από τη χαρά του. Ήταν ένας από τους δύο νεαρούς Εβραίους της «Επιμελητείας του Αντάρτη». Είναι απίστευτο πόσο χαίρονται οι άνθρωποι κάποιας ηλικίας όταν συναντούν γνωστούς της νιότης τους

έπειτα από πολλά χρόνια. Φιλοξενών ήταν ο υπουργός Γεωργίας Αριέλ Σαρόν, ο γνωστός νικητής στρατηγός στον πόλεμο με τους Άραβες και μετέπειτα για πολλά χρόνια πρωθυπουργός. Ο Σαρόν μας προσκάλεσε και επισκεφθήκαμε με ελικόπτερο την εκπληκτική φάρμα του, όπου μας προσέφερε, μαζί με τη σύζυγό του, γεύμα στο σπίτι του. Εντύπωση μας έκανε ότι τα εσπεριδοειδή της φάρμας ποτίζονταν από τότε με το σύστημα στάγδην, που ρυθμιζόταν από ηλεκτρονικό υπολογιστή συναρτήσσει των εκάστοτε αναγκών των φυτών. Στο κτήμα του ο Σαρόν διατηρούσε και περί τα χίλια πρόβατα. Εννέα χρόνια αργότερα, είχα την ευκαιρία να πραγματοποιήσω και πάλι πολυήμερη επίσκεψη στο Ισραήλ, ως εκπρόσωπος, αυτή τη φορά, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στις Βρυξέλλες. Με συνόδευσε ο εμπορικός ακόλουθος της ισραηλινής πρεσβείας στις Βρυξέλλες και μαζί γυρίσαμε ολόκληρη την ενδιαφέρουσα αυτή χώρα απ' άκρου εις άκρον. Σ' αυτό το ταξίδι με συνόδευσε η σύζυγός μου Πέρσα, με την παρότρυνση της οποίας επισκεφθήκαμε το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων. Μας υποδέχθηκε πολύ θερμά ο πατριάρχης Διόδωρος και μας ξενάγησε ο αρχιγραμματέας του Πατριαρχείου μητροπολίτης Τιμόθεος. Ιδιαίτερη εντύπωση μου προκάλεσε η επίσκεψη στην Εκκλησιαστική Σχολή του Πατριαρχείου, όπου φοιτούσαν Άραβες σπουδαστές. Συναντήσαμε πολλούς σε μια αίθουσα. Ήταν απορροφημένοι από τη μελέτη της Ιλιάδας στο πρωτότυπο. Το Πατριαρχείο διέθετε ιατρεία, αναρρωτήριο, φαρμακείο, ξενώνα κ.λπ. Ο πατριάρχης εξέφρασε το παράπονο ότι το Ελληνικό Ορθόδοξο Πατριαρχείο δεν είχε ενισχυθεί από την τότε ΕΟΚ για το κοινωνικό και φιλανθρωπικό του έργο, όπως άλλα δόγματα. Ζήτησα τους φακέλους των σχεδίων που είχαν υποβάλει και, όταν επέστρεψα στις Βρυξέλλες, φρόντισα να εγκριθεί η επιδότησή τους. Σε επιβράβευση της προσφοράς μου, ο πατριάρχης με ανακήρυξε «Ταξιάρχη του Τάγματος των Ορθοδόξων Σταυροφόρων του Παναγίου Τάφου» και μου απένειμε τον «οικείον χρυσόν σταυρόν». Όπως ήδη έχω αναφέρει, ο «υπεύθυνος καταλυμάτων» της Καστανιάς μας έστειλε για διανυκτέρευση ή για παραμονή μερικών ημερών υψηλόβαθμα στελέχη του εαμικού κινήματος. [...]

ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ : Τα παραγμένα χρόνια 1940-1950. Άγραφα/Εφηβικές μαρτυρίες και αναμνήσεις, σελ. 49 -50, εκδόσεις «Μίνωα» 2008.

[...] Στην Καστανιά υπήρχε το κέντρο διεκπεραίωσης έντυπου υλικού το οποίο παρήγαν οι εαμικές οργανώσεις. Το τυπογραφείο ήταν κοντά στον οικισμό της Ραχούλας Παλιοζογλώπι, όπου, σύμφωνα με την εκτεφρασμένη επιθυμία του, έχει ταφεί ο Χαρίλαος Φλωράκης σε κάποιο ύψωμα, για να αγναντεύει από εκεί, όπως είχε χαρακτηριστικά πει, το θεσσαλικό κάμπο. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το τυπογραφείο διέθετε μονάδα παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας αξιοποιώντας μια υδατόπτωση. Τη μελέτη και την εγκατάσταση πραγματοποίησε ένας Ιταλός μηχανο-

λόγος - ηλεκτρολόγος, που βρέθηκε στην περιοχή μαζί με τους χιλιάδες Ιταλούς της Μεραρχίας Πινερόλο, η οποία είχε προσχωρήσει στους αντάρτες μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας. Η οργάνωση φρόντισε και έφερε την αναγκαία γεννήτρια καθώς και τον αντίστοιχο ηλεκτρολογικό εξοπλισμό από την κατεχόμενη από τους Γερμανούς Καρδίτσα. Με την ηλεκτρική ενέργεια γύριζε ο μεγάλος τροχός του πιεστηρίου και φωτιζόταν όλο το τυπογραφείο. Στο κέντρο διεκπεραίωσης έβρισκε κανείς πλήθος φυλλάδια, μπροσούρες όπως τα έλεγαν, και την εφημερίδα «Η Φωνή του ΕΑΜ».

Εργαζόταν εκεί ένας νεαρός Εβραίος από τα Γιάννενα, ο οποίος είχε καταφύγει στην Καστανιά για να γλιτώσει από τους Γερμανούς. Έπιασα φιλία μαζί του και μου επέτρεπε να παίρνω ό,τι ήθελα. Μια μέρα έπεσε στα χέρια μου ένα φυλλάδιο αφιερωμένο στην αρχαία Ελλάδα. Το διάβασα με ενδιαφέρον και διαπίστωσα ότι εστίαζε στη δουλειά που επικρατούσε σε όλες τις πόλεις-κράτη της αρχαίας Ελλάδας. Θυμάμαι ότι άρχιζε με τη φράση: «Η αρχαία Ελλάδα ήταν μια χώρα δουλοκτητική». Μάταια έψαξα για Μαραθώνα, Σαλαμίνα, Πλαταιές και Θερμοπύλες. Δεν υπήρχε τίποτα για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, που έλαμψε και φώτισε την οικουμένη. Φαίνεται ότι οι συντάκτες του φυλλαδίου αγνοούσαν, ή ήθελαν να αγνοούν, τι αισθανόταν, τι πίστευε και τι είχε πει για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό ο εμπνευστής της κομμουνιστικής ιδεολογίας Καρλ Μαρξ. Όσο περίεργο κι αν φαίνεται, οι μαρξιστές αγνοούν ή ηθελήμενα αποφεύγουν να αναφερθούν στο μεγάλο θαυμασμό που εξέφραζε σε όλη του τη ζωή για τον αρχαίο πολιτισμό μας ο σπουδαίος κοινωνικός και οικονομικός αναλυτής. Αγνοούν την εξαιρετικά ενδιαφέρουσα διατριβή του Μαρξ πάνω στην αρχαία φιλοσοφία. Αναφέρονται μόνο σε ορισμένα βιβλία του όπως το «Κεφάλαιο», το «Κομμουνιστικό Μανιφέστο», η «Υπεραξία», κ.ά. Ο τίτλος της εν λόγω διατριβής είναι Διαφορά μεταξύ της δημοκρατίας και της επικυρίας φυσικής φιλοσοφίας.

Με τη διατριβή αυτή, ο Μαρξ αναγορεύθηκε διδάκτωρ της φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Λένας το 1841. Ο φιλόπνοος Μαρξ εργάστηκε σκληρά για να μελετήσει σε βάθος τη φιλοσοφία του Δημόκριτου και του Επίκουρου, ώστε να προσδιορίσει τις διαφορές τους. Δεν περιορίστηκε όμως μόνο σ' αυτούς. Μελέτησε και πολλούς άλλους αρχαίους συγγραφείς και φιλοσόφους, τους οποίους αναφέρει και στη διατριβή του. Η εκτίμηση και ο θαυμασμός του προς το αρχαίο ελληνικό πνεύμα εκφράζονται ενθουσιωδώς με την εξής εντυπωσιακή φράση, που είναι η καταληκτήρια της διατριβής: «Οι Έλληνες θα μείνουν αιώνια οι δάσκαλοί μας, χάριν αυτής της μεγαλειώδους αντικειμενικής αφέλειας που αφήνει κάθε πράγμα να λάμψει δίχως ντύματα». [...]

ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ : Τα παραγμένα χρόνια 1940-1950. Άγραφα/Εφηβικές μαρτυρίες και αναμνήσεις, σελ. 44 -45, εκδόσεις «Μίνωα» 2008.

Αποκαλυπτήρια του Μνημείου στον Αμάραντο Καρδίτσας

Συγκινητικές στιγμές εκτυλίχθηκαν χθες στην Τοπική Κοινότητα Αμαράντου κατά τη διάρκεια της εκδήλωσης των αποκαλυπτηρίων του "Μνημείου Αιώνιας Αναγνώρισης και Ευγνωμοσύνης" που κατασκευάστηκε με δωρεά του κ. Βίκτωρος Βενουζίου, ενός από τους 82 Εβραίους που βρήκαν ασφαλές καταφύγιο στο χωριό -που τότε ονομαζόταν Μαστρογιάννη – φιλοξενούμενοι από τους κατοίκους του κατά τη διάρκεια της Γερμανικής Κατοχής και γλιτώνοντας από βέβαιο θάνατο στα στρατόπεδα συγκέντρωσης του Άουσβιτς- Μπιρκενάου.

Η εκδήλωση, στην οποία παραβρέθηκε πλήθος κόσμου, πολλοί εκ των οποίων Εβραίοι από κάθε γωνιά της Ελλάδας (Καρδίτσα, Θεσσαλονίκη, Αθήνα, Λάρισα, Βόλο, Γιάννενα, Τρίκαλα, Ρόδο, Κέρκυρα, Χαλκίδα) αλλά και από το Ισραήλ, τη Γαλλία και τη Νέα Υόρκη ξεκίνησε με δέηση που τέλεσαν στο χώρο του μνημείου οι Ραβίνοι Λάρισας και Θεσσαλονίκης.

Ως την πιο συγκινητική στιγμή στα 40χρόνια που υπηρετεί την Αυτοδιοίκηση χαρακτήρισε την εκδήλωση, ο Δήμαρχος Καρδίτσας κ. Φωτ. Αλεξάκος. "Σήμερα, έπειτα από 73 χρόνια, αποδίδεται ένα Χρυσό Ολυμπιακό μετάλλιο ανθρωπιάς στους Μαστρογιαννίτες τιμώντας τον αλτρουισμό, το σθένος και την ανυπέβλητη προσφορά τους" τόνισε χαρακτηριστικά, μεταφέροντας ως Αμαρανιώτης και ο ίδιος, μαρτυρίες των γονιών του από τα γεγονότα και ευχαριστώντας τόσο τον κ. Βενουζίου για τη δωρεά του, όσο και τον συγχωριανό του ερευνητή κ. Βασ. Τάκη που με επιστολές προς Εβραϊκούς φορείς και αρθρογραφία ανέδειξε το γεγονός.

"Το μνημείο αυτό θα θυμίζει στους αιώνες την μοναδική ιστορία ομαδικής αλληλεγγύης, ανθρωπισμού και ηρωισμού που επέδειξαν οι Μαστρογιαννίτες διασώζοντας 82 ψυχές" υπογράμμισε μεταξύ άλλων στο χαιρετισμό του ο πρ. Πρόεδρος της Βουλής κ. Δημ. Σιούφας. «Αυτό που ζούμε σήμερα εδώ στον Αμάραντο, με την παρουσία τόσο σημαντικών ανθρώπων δεν γίνεται μόνο για να τιμήσουμε και να θυμηθούμε τους γενναίους κατοίκους του χωριού, αλλά και να στείλουμε ένα μήνυμα σε όλο τον κόσμο, ώστε να μην ξανασυμβούν ποτέ τέτοιες βαρβαρότητες» τόνισε χαρακτηριστικά. Πρότεινε μάλιστα προς τους εκπροσώπους του Κ.Ι.Σ.Ε. να κινήσουν τις διαδικασίες για να απονεμηθεί στους Μαστρογιαννίτες ο τιμητικός τίτλος "Δίκαιοι των Εθνών" που δίνεται από το Ίδρυμα για τη Μνήμη των Μαρτύρων και των Ηρώων του Ολοκαυτώματος "Γιαντ Βασσέμ", εκ μέρους του Κράτους του Ισραήλ, σε μη-Εβραίους, που στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, με κίνδυνο της ζωής τους, έσωσαν τις ζωές χιλιάδων Εβραίων. Αναφέρθηκε επίσης και στους Ισραηλίτες Κοινοβουλευτικούς, οι οποίοι αντιπροσώπευσαν τον Ελληνικό Λαό στη Βουλή των Ελλήνων, από το 1915 έως το 1936, 8 εκ των οποίων έχασαν τη ζωή τους. Με φωνή που "έσπαγε" από λυγμούς, ο εκπρόσωπος του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδας (Κ.Ι.Σ.Ε.), Σολομών Παρέντε, εξέφρασε την ευγνωμοσύνη του προς τους κατοίκους του χωριού που έσωσαν την οικογένεια της μητέρας του. "Κατάθεση ψυχής" και "ιερό χρέος" προς αυτούς που έσωσαν τη ζωή του ίδιου και της οικογένειάς του χαρακτήρισε ο κ. Βίκτωρ Βενουζίου την ανέγερση του μνημείου στο "δυσπρόσιτο και μικρό, αλλά γενναίο και μεγαλόψυχο χωριό των Αγράφων στο Μαστρογιάννη. Με το όνομα αυτό εγώ το γνώρισα και με το όνομα αυτό το θυμάμαι. Στους κατοίκους αυτού του μικρού χωριού κλίνω ταπεινά με σεβασμό το γόνυ μου και τους λέγω ένα μεγάλο «ευχαριστώ» διότι σε αυτούς οφείλω την ζωή μου" τόνισε για να αναφερθεί στη συνέχεια στο ιστορικό της ανέγερσης του μνημείου ευχαριστώντας ιδιαίτερα τον Δήμαρχο κ. Φωτ. Αλεξάκο που από την πρώτη στιγμή στήριξε αυτή την πρωτοβουλία και διευκόλυνε με αποφασιστικό και πρακτικό τρόπο την υλοποίησή της "ξετυλίγοντας έτσι το κουβάρι της ιστορικής μνήμης." "Από τα βήμα αυτά επιθυμώ να βροντοφωνάξω ένα μεγάλο Εύγε στους Μαστρογιαννίτες που με κίνδυνο της ζωής τους μας έκρυψαν

κυριολεκτικά κάτω την μύτη των Γερμανών τους οποίους, σημειωτέον, συναντούσαν κάθε Τετάρτη στην γειτονική Καρδίτσα για τις προσωπικές των προμήθειες και το σημαντικότερο ούτε ένας εξ αυτών δεν ανέφερε πουθενά την ύπαρξή μας, διότι σε

αντίθετη περίπτωση κινδύνευε όλο το χωριό με αφανισμό." υπογράμμισε ο κ. Βενουζίου εξαιρώντας επίσης την καταλυτική συμβολή του ΕΑΜ "που με συνεχείς ανακοινώσεις, παραινέσεις και διαταγές προέτρεπε τους κατοίκους να διαθέσουν τα σπίτια τους στους καταδιωκόμενους Εβραίους."

Η συγκίνηση κορυφώθηκε, όταν ο κ. Βενουζίου φώναξε τα ονόματα των 10 ενζωή διασωθέντων Εβραίων που φιλοξενήθηκαν στον Αμάραντο, οι οποίοι σηκώνονταν από τις θέσεις τους δηλώνοντας με δυνατή φωνή την παρουσία τους κάτω από ενθουσιώδη χειροκροτήματα του κοινού, μεταξύ των οποίων και πολλοί απόγονοί τους που όφειλαν κι αυτοί την ύπαρξή τους στην γενναιότητα των κατοίκων του Αμαράντου.

«Όσοι από τους κατοίκους βρίσκεστε στη ζωή και όσοι δεν υπάρχουν πια, έχετε στην καρδιά μας μια ξεχωριστή θέση αιώνιας ευγνωμοσύνης. Βλέπω γύρω μου την οικογένειά μου, παιδιά, εγγόνια, συγγενείς και εκ μέρους όλων οφείλω να σας ευχαριστήσω με όλη μου την καρδιά γιατί υπάρχουμε χάρη σε σας» τόνισε στο χαιρετισμό του ο Πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Καρδίτσας κ. Μάκης Καπέτας. Ένα μεγάλο ευχαριστώ απηύθυνε και ο Ρόμπερτ Μπονφίλ, ομότιμος καθηγητής Εβραϊκής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο της Ιερουσαλήμ, καθώς ο ίδιος και η οικογένειά του φιλοξενήθηκαν στο γειτονικό χωριό Απιδιά και όλοι τους διασώθηκαν.

Τα αποκαλυπτήρια του μνημείου, τραβώντας τη γαλανόλευκη που το κάλυπτε έκαναν μαζί ο κ. Βενουζίου και ο κ. Αλεξάκος, κάτω από το θερμό και παρατεταμένο χειροκρότημα των παραβρισκόμενων.

Κεντρική ομιλήτρια της εκδήλωσης ήταν η κ. Φωτ. Τομαή, Ειδική Εκπρόσωπος ΥΠΕΞ για θέματα Αντισημιτισμού και Ολοκαυτώματος, η οποία τόνισε μεταξύ άλλων ότι "η εκδήλωση εκπέμπει ένα συγκεκριμένο μήνυμα που στις μέρες μας έχει ξεχωριστή σημασία: είναι το μήνυμα της ανοχής, της κατανόησης του διαφορετικού, της αγάπης και της ανεξιθρησκείας, της εξάλειψης του ρατσισμού και του αντισημιτισμού. "Η σημερινή ημέρα είναι απόλυτα αφιερωμένη στην απόδοση τιμής στη μνήμη εκείνων των άξιων συμπατριωτών μας στο χωριό Αμάραντος που προσέφεραν καταφύγιο και φιλοξενία στους κατατρεγμένους από τους ναζί Εβραίους της Καρδίτσας που με πλαστές ταυτότητες και χριστιανικά ονόματα εγκατέλειψαν την πόλη όταν πέρασε στα χέρια της γερμανικής διοίκησης τον μακρινό Σεπτέμβρη του 1943.

Ήταν η δεύτερη φορά που οι Εβραίοι της Καρδίτσας θα διέφευγαν τον όλεθρο κι αυτό αξίζει να συγκρατηθεί στη συλλογική μας μνήμη : την πρώτη φορά, όταν οι Γερμανοί εισβολείς κατεβαίνοντας στην Αθήνα πέρασαν από την πόλη το 1941 και ζήτησαν από τον δήμαρχο της πόλης να τους παραδώσει κατάλογο με τα ονόματά τους, εκείνος, ο αείμνηστος Διονύσης Κουκουρίκος αρνήθηκε πως υπήρχαν Εβραίοι στην πόλη , και τη δεύτερη δυό χρόνια μετά , ήταν ένας άλλος δημόσιος λειτουργός ,ο διευθυντής του Δήμου Καρδίτσας Βασίλης Λάμπας, ο οποίος στο αίτημα του γερμανού διοικητή να του παραδώσει κατάλογο με ονόματα Εβραίων δημοτών ,απάντη-

σε το ίδιο ξεκόβοντας μιά και καλή οιαδήποτε περιαιτέρω συζήτηση για το θέμα." τόνισε χαρακτηριστικά.

Η εκδήλωση πλαισιώθηκε μουσικά από την Χορωδία της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονικής ενώ στεφάνια κατέθεσαν ο Αντιπεριφερειάρχης κ. Βασ. Τσιάκος,

ο Δήμαρχος Καρδίτσας κ. Φωτ. Αλεξάκος, ο Πρόεδρος της Τοπικής Κοινότητας Αμαράντου κ. Γιαν. Αλεξάκος, ο εκπρόσωπος της 1ης Στρατιάς Ταξίαρχος Θεοδ. Σαπλαούρας, ο εκπρόσωπος του Πολιτιστικού Συλλόγου Αμαράντου κ. Αντ. Παπαδάκος, ο δωρητής κ Β. Βενουζίου, καθώς και οι εκπρόσωποι του Κ.Ι.Σ.Ε. και των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων της Αθήνας, της Θεσσαλονικής, της Λάρισας, του Βόλου, των Τρικάλων, των Ιωαννίνων, της Καρδίτσας, του Οργανισμού Περιθάλψεως και Αποκαταστάσεως Ισραηλιτών Ελλάδος & του Εβραϊκού Φιλανθρωπικού Συλλόγου "Μπενε Μπερίτ. Η εκδήλωση ολοκληρώθηκε με την τήρηση ενός λεπτού σιγής και την ανάκρουση του εθνικού ύμνου από την Φιλαρμονική του Δήμου Καρδίτσας.

Πηγή: Το κείμενο από ρεπορτάζ της δημοσιογράφου κ. Δώρας Μήτρα για την ΕΡΤ (19/6/2017)

ΞΑΝΑΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ ΣΤΗΝ ΚΑΡΔΙΤΣΑ: Βιωματικές αφηγήσεις και ταυτότητα του αφηγητή: προϋποθέσεις για την αξιοποίηση της «προφορικής ιστορίας» στη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας

Αθανάσιος Γκότοβος¹, Φωτεινή Καλογερογιάννη²

Το ιστορικό πλαίσιο

Ένας από τους πιο γνωστούς για σκληρότητά του απέναντι στους αμάχους σχηματισμός της γερμανικής κατοχικής δύναμης στην Ελλάδα από το Φθινόπωρο του 1943 μέχρι το Φθινόπωρο του 1944, είναι η 4η SS Μεραρχία Τεθωρακισμένων Γρεναδιέρων της Αστυνομίας (4. SS-Polizei-Panzergranadier-Division). Η δύναμη αυτή δημιουργείται το 1939 με πρωτοβουλία του αρχηγού των υπηρεσιών ασφαλείας της εθνικοσοσιαλιστικής Γερμανίας, Χάινριχ Χίμλερ³, ως μάχιμη μονάδα που συμμετέχει σε στρατιωτικές επιχειρήσεις εκτός της γερμανικής επικράτειας, όπως στην κατάληψη της Γαλλίας και στην επιχείρηση Μπαρμπαρόσα, ειδικότερα στην πολιτορκία της Αγίας Πετρούπολης (Λένινγκραντ)⁴. Λόγω του τρόπου συγκρότησής της, οι άνδρες που υπηρετούν στον σχηματισμό αυτό είναι μεγαλύτερης ηλικίας σε σύγκριση με τους στρατιώτες που υπηρετούν σε κανονικές μονάδες των ενόπλων δυνάμεων. Στις αρχές του 1942 εντάσσεται στο σώμα των μάχιμων SS (Waffen-SS)⁵ και ένα χρόνο αργότερα ανασυγκροτείται και μετονομάζεται σε 4η SS Μεραρχία ΤΘ Γρεναδιέρων της Αστυνομίας. Με αυτή την ονομασία έρχεται στην Ελλάδα στο τέλος του θέρους του 1943 με αντικειμενική αποστολή την αντιμετώπιση της ανταρτικής δράσης στην Κεντρική και δυτική Μακεδονία, τη Θεσσαλία και σε τμήματα της Στερεάς Ελλάδας και η διασφάλιση των συγκοινωνιών στον κεντρικό άξονα Αθηνών Θεσσαλονίκης και στον άξονα Βόλος-Λάρισα-Ιωάννινα. Η έδρα της είναι στη Λάρισα, αλλά τα τμήματά της είναι ανεπτυγμένα σε μια πολύ ευρύτερη ζώνη που ξεκινά από τις περιοχές Φλώρινας και Καστοριάς και φτάνει μέχρι τη Λειβαδιά. Τμήματα της μεραρχίας αποσπώνται κατά καιρούς, ανάλογα με τις επιχειρησιακές ανάγκες και τις διαταγές που λαμβάνουν από το συντονιστικό στρατιωτικό κέντρο στη Θεσσαλονίκη (Ομάδα Στρατού Ε) ή το Βελιγράδι (Ομάδα Στρατού F), και ανασυγκροτούνται σε μηχανοκίνητα τμήματα πεζικού με χρήση τεθωρακισμένων οχη-

1. Ο Α. Γκότοβος είναι τ. καθηγητής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

2. Η Φ. Καλογερογιάννη είναι διδάκτωρ Επιστημών της Αγωγής και κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου Μ. Α. του Τμήματος Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου.

3. Βλ. «Kamerad, Wo bist Du», Nr. 17, 1963, Barch Freiburg, N756-143. Ετήσια περιοδική έκδοση της Ένωσης αποστράτων της 4. Μεραρχίας SS.

4. Tessin, 1967.

5. Mehner, 1995.

μάτων⁶.

Οι βασικοί της σταθμοί στον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, όπως το έθεσε ο Wilhelm Radtke⁷, ο πρώτος πρόεδρος της ένωσης αποστράτων της μεραρχίας αυτής στον χαιρετισμό του στην ετήσια σύναξη των μελών της στην πολίχνη Marktheidenfeld, δυτικά του Βίρτσπουργκ (Würzburg), στις 10.10.1963, είναι: Γαλλία, Βόλχωφ (Λένινγκραντ), Ελλάδα, μεθόριος Ρουμανίας-Ουγγαρίας, Πομερανία, Ντάντσιχ, Γκότενχάφεν. Παρά την ονομασία του (Μεραρχία SS), ο σχηματισμός αυτός δεν ανήκει στις ελίτ μονάδες των μάχιμων SS⁸, ενώ οι απώλειές της κατά τη διάρκεια της πολιορκίας του Λένινγκραντ, αλλά κυρίως κατά την υποχώρηση από την Ελλάδα προς την περιοχή του Βανάτου⁹, βορείως του Βελιγραδίου, και στο Γκότενχαφεν, στον κόλπο του Ντάντσιχ, υπήρξαν δραματικές¹⁰. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της ίδιας της ένωσης αποστράτων της μεραρχίας οι συνολικές της απώλειες στη διάρκεια του πολέμου (πεσόντες και αγνοούμενοι) υπερβαίνουν τις 5000. Όπως όλες οι μάχιμες μονάδες των SS, θεωρείται και αυτή σχηματισμός απόλυτα αφοσιωμένος στον «Φύρερ» και δεν είναι παράδοξο ότι το σύνθημά της ήταν «Η τιμή μου λέγεται αφοσίωση» («Meine Ehre heißt treue»). Σε σκληρότητα και εγκληματική δράση συναγωνίζεται τέσσερις άλλους σχηματισμούς της Βέρμαχτ στην κατεχόμενη Ελλάδα: την 1η Μεραρχία ορεινών καταδρομών που δρα στην Ήπειρο, την 104 Μεραρχία Καταδρομών που αναπτύσσεται στον ευρύτερο χώρο της Δυτικής Στερεάς, με έδρα το Αγρίνιο, την 117 Μεραρχία Καταδρομών στην Πελοπόννησο και την 22η Μεραρχία Πεζικού που είναι τοποθετημένη στην Κρήτη. Η σφαγή στο Κομμένο τον Αύγουστο του 1943, οι εκτελέσεις ομήρων στο Αγρίνιο το Πάσχα του 1944, η σφαγή των Καλαβρύτων τον Δεκέμβριο του 1943, η καταστροφή της Βιάνου τον Σεπτέμβριο του 1943 συναγωνίζονται σε βαρβαρότητα τρία από τα απεχθέστερα εγκλήματα της 4ης SS Μεραρχίας της Αστυνομίας: Κλεισούρα (5.4.1944), Πύργοι (23.4.1944), Δίστομο (10.6.1944)¹¹.

Σε αντίθεση με τους λοιπούς προαναφερθέντες σχηματισμούς της Βέρμαχτ στην κατεχόμενη Ελλάδα, που εκτός από τη διασφάλιση των συγκοινωνιών και την εξουδετέρωση της αντιστασιακής δράσης, όφειλαν να αποκρούσουν τυχόν συμμαχική απόβαση σε ελληνικό έδαφος, η 4η Μεραρχία της Αστυνομίας δεν ήταν τοποθετημένη σε περιοχή στην οποία αναμενόταν απόβαση και ως εκ τούτου όλη της η δράση ήταν επικεντρωμένη στην εξουδετέρωση της αντιστασιακής δραστηριότητας

6. Husemann, 1971.

7. Βλ. «Kamerad, Wo bist Du», Nr. 17, 1963, Barch Freiburg, N756-143 (Ετήσια περιοδική έκδοση της Ένωσης αποστράτων της 4. Μεραρχίας SS).

8. Afiero, 2021.

9. <https://folkdancefootnotes.org/culture/ethnicity-history-geography/banat-region-romania-serbia-hungary/>

10. Pichler, 1985.

11. Δορδανάς, 2014.

και στη διασφάλιση των συγκοινωνιών, ενώ ταυτόχρονα λειτουργούσε «πυροσβεστικά» μετακινώντας τμήματά της εκεί που οι επιτόπιες μονάδες της Βέρμαχτ δεν μπορούσαν από μόνες τους να φέρουν εις πέρας την αποστολή που τους είχε ανατεθεί. Η συμμετοχή της 4ης μεραρχίας της αστυνομίας στη δεύτερη επιχείρηση εναντίον του Καρπενησίου τον Αύγουστο του 1944 είναι μια τέτοια περίπτωση, αλλά όχι η μόνη. Η συνδρομή της ίδιας μεραρχίας με την αποστολή 80 στρατιωτικών οχημάτων μεταφοράς προσωπικού από την περιοχή ευθύνης της (Τρίκαλα, Λάρισα) στα Ιωάννινα στα τέλη Μαρτίου του 1944 για τη μεταφορά στη Λάρισα και από εκεί στο Άουσβιτς των Εβραίων της πόλης των Ιωαννίνων, είναι μια δεύτερη, και πάντως όχι η τελευταία.

Η αφήγηση και η ταυτότητα του αφηγητή

Η 4η μεραρχία SS ΤΘ Γρεναδιέρων της Αστυνομίας έρχεται στην Ελλάδα σταδιακά από τα τέλη του καλοκαιριού του 1943, προερχόμενη από το ανατολικό μέτωπο, όπου συμμετείχε για ένα μακρό χρονικό διάστημα στην πολιορκία του Λένινγκραντ (Αγία Πετρούπολη). Πριν αναπτυχθεί στην κεντρική Ελλάδα κατά μήκος ενός άξονα βορρά-νότου με κέντρο τη Θεσσαλία, είχε σύντομη εμπλοκή σε επιχειρήσεις εναντίον των δυνάμεων του Τίτο σε γιουγκοσλαβικό έδαφος. Μετά τη μεταφορά της στην Ελλάδα και την ανασυγκρότησή της η μεραρχία περιλαμβάνει δεκαοχτώ επί μέρους σχηματισμούς, από τους οποίους οι δύο δεσπόζοντες είναι το 7ο και το 8ο σύνταγμα. Μία από τις μονάδες αυτές που το καλοκαίρι του 1944 εδρεύει στην πόλη της Καρδίτσας είναι το τέταρτο τάγμα εφεδρειών μετώπου της Αστυνομίας, με διοικητή ταγματάρχη των SS, που λειτουργεί ως εφεδρεία της μεραρχίας. Στο τάγμα αυτό είναι προσκολλημένη μονάδα του υγειονομικού της ίδιας μεραρχίας και το πρόσωπο που διοικεί τη μονάδα αυτή είναι ο δρ. Χανς Πίχλερ (Hans Pichler). Ο δρ. Πίχλερ επέζησε του πολέμου και θα γίνει αργότερα ένας από τους αρθρογράφους του ετήσιου εντύπου της ένωσης αποστράτων της μεραρχίας με τίτλο «Συμπολεμιστή, πού είσαι;» (Kamerad, wo bist Du?)). Στο τεύχος 27 του Δεκεμβρίου του 1973 θα γράψει ένα κείμενο με τίτλο «Έρχονται οι αντάρτες!» («Die Partisanen kommen!»)¹². Στο εν λόγω αρθρίδιο, το οποίο δεν έχει κάποια αξίωση για επιστημονική διατριβή σε ζητήματα ιστορίας, επιχειρεί να διηγηθεί στους αναγνώστες του εντύπου, δηλαδή στους συμπολεμιστές του, ένα επεισόδιο που έλαβε χώρα στην Καρδίτσα το καλοκαίρι του 1944. Δεν πρόκειται για φαντασίωση, αλλά για αναφορά σε πραγματικό επεισόδιο μεταξύ ανταρτών του ΕΛΑΣ της γύρω περιοχής και της κατοχικής δύναμης, το οποίο μαρτυρείται και από την απέναντι πλευρά, δηλαδή από την πλευρά εκείνων που καταγράφουν τη δράση των ανταρτών της περιοχής των Αγράφων και της Θεσσαλίας ευρύτερα, ως «η μάχη της Καρδίτσας»¹³. Αν το ενδιαφέρον μας περιοριζόταν στο να διαπιστωθεί αν όντως έλα-

12. Pichler, 1973.

13. Βλ. <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=8712368&textCriteriaClause=%2B%CE%9C%CE%91%CE%A7%CE%97>

βε χώρα κάποια επίθεση ανταρτών του ΕΛΑΣ στο τέταρτο τάγμα εφεδρειών της SS μεραρχίας της Αστυνομίας το καλοκαίρι του 1944 στην πόλη της Καρδίτσας, το κείμενο του δόκτορος Πίχλερ που παρουσιάζεται στο παρόν άρθρο θα είχε μικρή μόνο σημασία, με την έννοια ότι απλά θα επιβεβαίωνε κάποιο πραγματικό γεγονός, αυτό της επίθεσης του ΕΛΑΣ τη νύχτα της 17 Ιουλίου 1944 στη γερμανική δύναμη που έδρευε στην Καρδίτσα. Επειδή όμως το ενδιαφέρον μας εκτείνεται πέρα από την επιβεβαίωση ή όχι ενός γεγονότος μέσω της μνημόνευσής του από αυτόπτη μάρτυρα και συμμετέχοντα στα επεισόδια από την απέναντι πλευρά, και περιλαμβάνει ερωτήματα όπως αν η βιωματική αφήγηση μπορεί να αξιοποιηθεί στη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας και υπό ποιες προϋποθέσεις, το κείμενο που παρουσιάζεται εδώ σε μετάφραση στην ελληνική γλώσσα έχει αξία: είναι ο κλασικός τύπος βιωματικής αφήγησης προσώπου που συμμετέχει μεν ενεργά στα συμβάντα που εξιστορεί και τα αφηγείται σε πρώην συμπολεμιστές του με στοιχεία έντονης ρομαντικής και επικής διάθεσης, όμως η εποχή της αφήγησης είναι όχι μόνον μη συμβατή με τον ρομαντισμό του αφηγητή, αλλά εχθρική τόσο απέναντι στην ταυτότητα του αφηγητή – μέλος μάχιμης μονάδας των SS – όσο και απέναντι στη δράση του σχηματισμού στον οποίο συμμετείχε ως οργανικό της μέλος ο αφηγητής. Η προγραμματική αυτή δυσαρμονία μεταξύ της ταυτότητας του αφηγητή και του «πνεύματος της εποχής» που κυριαρχεί κατά το χρονικό σημείο της αφήγησης, οδηγεί τον αφηγητή, συνειδητά ή ασυνείδητα, σε μια διατύπωση του λόγου που ταυτόχρονα να ικανοποιεί τον ρομαντισμό των συμπολεμιστών του, που είναι οι αναγνώστες του κειμένου, χωρίς να έρχεται σε ευθεία σύγκρουση με το «πνεύμα της εποχής» που μετά τη δίκη της Νυρεμβέργης ορίζει και θεσμικά τις μάχιμες μονάδες των SS ως εγκληματική οργάνωση. Αλλά ας δούμε πρώτα το κείμενο του δόκτορος Πίχλερ.

«Έρχονται οι αντάρτες!

Από τον Dr. Hans Pichler

Βρισκόμασταν στην Καρδίτσα, μια μικρή θεσσαλική επαρχιακή πόλη στην ηλιόλουστη Ελλάδα, και προσπαθούσαμε να φυλάξουμε και να κρατήσουμε ανοιχτή τη σιδηροδρομική σύνδεση που οδηγούσε από τα Τρίκαλα στο λιμάνι του Βόλου όσο καλύτερα μπορούσαμε. Ήμασταν εντελώς περικυκλωμένοι και μερικές φορές παγιδευμένοι από τους αντάρτες στα γύρω χωριά. Οι μετακινήσεις προς την πλησιέστερη γερμανική βάση στα Τρίκαλα μπορούσαν να γίνουν μόνο με τεθωρακισμένα οχήματα. Την ημέρα ήμασταν οι απεριόριστοι κύριοι της μικρής μας πόλης, αλλά τη νύχτα έπρεπε μερικές φορές να πυροβολούμε για να φτάσουμε στα καταφύγια μας.

Μια μέρα ο διοικητής μας είχε οργανώσει μια χοροεσπερίδα για το Τάγμα στη "Femina", τη μεγαλύτερη αίθουσα της πόλης. Όλοι οι διοικητές και οι υπαξιωματικοί ήταν παρόντες. Έπιναν, τραγουδούσαν και χόρευαν. Ξαφνικά, ήταν λίγο μετά τα μεσά-

---

+%2B%CE%9A%CE%91%CE%A1%CE%94%CE%99%CE%A4%CE%A3%CE%91%CE%A3 και <http://aristerastikarditsa.blogspot.com/2015/08/1944.html>

νυχτα, μου φάνηκε σαν οι συνήθεις νυχτερινοί πυροβολισμοί να είχαν ξαφνικά ενταθεί. Είπα στον διοικητή τις υποψίες μου, αλλά αυτός ήταν στα κέφια του και το μόνο που είπε ήταν: «Φαντάσματα βλέπετε... Στην υγεία σας, κύριοι!»

Μόλις είχε τελειώσει τη φράση του, όταν η πόρτα της αίθουσας άνοιξε ξαφνικά και ένας από τους άνδρες μας όρμησε μέσα, λαχανιασμένος ακόμα από το γρήγορο τρέξιμο: "κύριε Ταγματάρχα, οι αντάρτες επιτίθενται!". Ο διοικητής έδωσε μόνο μια διαταγή: "Όλοι αμέσως στις θέσεις μάχης σας!" Τότε ήταν που ορμήσαμε έξω τρέχοντας. Ο κεντρικός δρόμος που χωρίζει το «Femina» από το διοικητήριο του τάγματος βρισκόταν ήδη κάτω από εχθρικά πυρά πολυβόλων. Ο διοικητής, ο υπασπιστής του και ο επιλοχίας έπρεπε να διασχίσουν το δρόμο προς το διοικητήριο του τάγματος κατά τη διάρκεια σύντομων διαλειμμάτων στα πυρά με τη μέθοδο "δύο βήματα μπρος, κάτω».

Κατάφερα να πάω με το πιστόλι μου απασφαλισμένο μέσα από παράδρομους στο αναρρωτήριο, όπου οι καλοί μου υγειονομικοί είχαν ήδη θέσει τα πάντα σε αμυντική ετοιμότητα. Εκείνη την εποχή είχα εγκαταστήσει το αναρρωτήριό μου σε μια όμορφη άδεια βίλα με έναν κήπο. Πίσω από κάθε παράθυρο βρισκόταν ή καθόταν ένας από τους ελαφρά τραυματισμένους ή ελαφρά ασθενείς άνδρες μου με το όπλο στο χέρι. Το τμήμα μου είχε μετατραπεί σε έναν πάνοπλο ακανθόχοιρο και αποτελούσε ακρογωνιαίο λίθο στην άμυνά μας. Όταν οι ασθενείς μας μετακόμιζαν στο τμήμα μου, έπρεπε να φέρουν μαζί τους τα όπλα τους και τα κατέθεταν εκεί μέχρι να φύγουν και πάλι από το τμήμα.

Τι είχε συμβεί; Ακριβώς τα μεσάνυχτα, περίπου 2000 αντάρτες επιτέθηκαν συγκεντρωτικά από όλες τις πλευρές τη μικρή μας πόλη. Μέσω των συνδέσμων τους στην Καρδίτσα γνώριζαν βέβαια για την χοροεσπερίδα μας, αλλά είχαν υπερεκτιμήσει κατά πολύ την τάση μας για ποτό. Είχαν απωθήσει τα αιφνιδιασμένα φυλάκιά μας γύρω από την πόλη, αλλά δεν είχαν καταφέρει να διεισδύσουν στο κέντρο της πόλης και να εξουδετερώσουν ακαριαία την ανώτατη ηγεσία μας, όπως είχαν σχεδιάσει.

Από τη δική μας πλευρά, αντιθέτως, όλα κύλησαν ομαλά, σαν σε μια καλή άσκηση. Οι αγοροξυπνημένοι λόχοι μας που τέθηκαν σε συναγερμό αντεπιτέθηκαν αμέσως και σάρωσαν με τα όπλα τους τον κεντρικό δρόμο από τον εχθρό. Οι αντάρτες αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν στους παράδρομους. Αυτό ανέκοψε την αρχική ορμή της επίθεσής τους, το στοιχείο του αιφνιδιασμού είχε τελειώσει και μια ενιαία ηγεσία ήταν αδύνατη. Από εκεί και ύστερα, τα πάντα είχαν σύντομα εκφυλιστεί σε μεμονωμένες μάχες.

Οι περισσότεροι από τους υπαξιωματικούς μας τότε κοιμόντουσαν ανά δύο, τρεις ή και τέσσερις σε ιδιωτικά διαμερίσματα. Προσπάθησαν να εκπορθήσουν αυτά τα καταφύγια, τα οποία φυσικά ήταν γνωστά στους αντάρτες. Η μάχη τώρα αφορούσε κυρίως αυτές τις συνοικίες. Οι άνδρες μας είχαν υποχωρήσει παντού στους επάνω ορόφους και υπερασπίζονταν τις σκάλες. Οι αντάρτες είχαν διεισδύσει παντού στους χώρους του ισόγειου και προσπαθούσαν να εισβάλουν στους επάνω ορόφους. Οι μάχες αυτές διήρκεσαν μέχρι λίγο πριν από την αυγή, και στη συνέχεια, ακόμα υπό την κάλυψη του σκότους, οι επιτιθέμενοι υποχώρησαν, αποκομίζοντας τους νεκρούς και τους τραυματίες

τους. Μόνο οι λίμνες αίματος στους δρόμους και στα διαμερίσματα θύμιζαν τις άγριες νυχτερινές μάχες. Πουθενά οι αντίπαλοί μας δεν είχαν καταφέρει να καταλάβουν ή να εισβάλουν σε κάποια από τις κατοικίες μας. Δυστυχώς, δεν μπορέσαμε ποτέ να προσδιορίσουμε τον ακριβή αριθμό των θυμάτων των ανταρτών. Αλλά αν κρίνουμε από τις κηλίδες αίματος, πρέπει να ήταν σημαντικές. Ευτυχώς, εκτός από αρκετούς τραυματίες, εμείς είχαμε να θρηνήσουμε μόνο έναν νεκρό.

Η ισορροπία δυνάμεων μεταξύ των δύο μονάδων μάχης ήταν περίπου 4:1 υπέρ των αντιπάλων μας. Η αντικατασκοπία μας απέτυχε παταγωδώς για άλλη μια φορά. Οι αντάρτες είχαν καταφέρει να μας αιφνιδιάσουν πλήρως. Η αντικατασκοπεία και η κατασκοπεία είναι κάτι που δεν ταιριάζει στο Γερμανό. Είναι επίσης υπερβολικά νομοταγής και υπερβολικά σχολαστικός για κάτι τέτοιο. Οι Έλληνες σύνδεσμοι, οι οποίοι ως επί το πλείστον εργάζονταν και για τις δύο πλευρές, φυσικά αρνούσαν να παίρνουν με απόδειξη τα χρήματα που έπαιρναν από τα γραφεία μας. Η διοίκησή μας, ωστόσο, δεν ήθελε να δώσει τίποτα χωρίς απόδειξη. Επίσης, συνήθως χρησιμοποιούσαμε πολύ λίγα χρήματα για κατασκοπεία. Το αποτέλεσμα ήταν ότι ο φαντάρος έπρεπε συνήθως να την πληρώνει γι' αυτό. Οι Έλληνες πράκτορες διακινδύνευαν διαρκώς το κεφάλι τους στην επικίνδυνη αποστολή τους και αν αυτό οικονομικά δεν άξιζε να το κάνουν για εμάς, τότε απλά δούλευαν για την άλλη πλευρά και αυτό μας κόστιζε ακριβά. Αλλά έτσι ήταν παντού και όχι μόνο στην Ελλάδα.

Μια μέρα, όταν ήμουν ακόμα με το τάγμα μηχανικού στα Τρίκαλα, οι άνδρες του υγειονομικού μου είπαν ότι οι Ελληνίδες μπαργούμαν που δούλευαν στη "Στενή Πετσέτα", ένα μπαρ για τους στρατιώτες που στεγαζόταν σε ένα μακρόστενο χώρο και γι' αυτό ονομαζόταν έτσι στη στρατιωτική αργκό, τους είχαν πει τα εξής: Οι μπαργούμαν ήταν πολύ στεναχωρημένες που σύντομα, δυστυχώς για περίπου μια εβδομάδα, θα έπρεπε να κάνουν χωρίς τους στρατιώτες μας. Όταν οι άνδρες μου ρώτησαν περισσότερο για τον λόγο, οι Ελληνίδες τους είπαν ότι ορισμένες μονάδες της μεραρχίας μας, τις οποίες κατονόμασαν επακριβώς, θα χτένιζαν σύντομα κάποια μέρη των βουνών που είχαν οριστεί για την εκκαθάριση ανταρτών. Όταν μετέφερα κατά τη διάρκεια του γεύματος στον διοικητή μας αυτά που μόλις είχα ακούσει, εκείνος είπε απλώς: "Ανοησίες και σαχλαμάρες", και εκεί έληξε το θέμα.

Τρεις ημέρες αργότερα, στη μέση του επισκεπτηρίου στο αναρρωτήριο, με κάλεσε ξαφνικά και με διέταξε να του επαναλάβω ακριβώς όσα είχαν ακούσει οι άνδρες μας στη "Στενή Πετσέτα". Όταν τελείωσα, χτύπησε θυμωμένος με τη γροθιά του τα χαρτιά που βρίσκονταν στο τραπέζι μπροστά του και είπε εξοργισμένος: "Ακριβώς αυτά που μου είπατε μόλις τώρα, τα έλαβα από τη Θεσσαλονίκη ως άκρως απόρρητο!». Η επιχείρηση πραγματοποιήθηκε ακριβώς όπως την είχαν περιγράψει οι μπαργούμαν. Δεν εθεάθη ούτε ένας αντάρτης και δεν βρέθηκε ούτε ένα φυσίγγιο, πόσο μάλλον όπλο. Από την άλλη πλευρά, οι μονάδες μας πεζικού επέστρεψαν από την επιχείρηση μετά από μια εβδομάδα, κουρασμένες και με χαλασμένα οχήματα. Οι απότομοι και κακοί ορεινοί δρό-

μοι ήταν ισχυρότεροι από τα αυτοκίνητά μας. Μέρος του πολύτιμου εξοπλισμού είχε πέσει στις χαράδρες και είχε χαθεί.

Στη Θεσσαλονίκη, στα ανώτερα κλιμάκια και όχι μόνο εκεί, απασχολούνταν παντού καθαρίστριες, κυρίως νεαρές όμορφες γυναίκες, "κορίτσια για όλα", οι οποίες υποτίθεται ότι δεν καταλάβαιναν Γερμανικά, αλλά έπρεπε επίσης να αδειάζουν τα καλάθια με τα απορρίμματα μετά τη δουλειά. Δεν θέλω να ξέρω πόσα από αυτά τα σκισμένα και απρόσεκτα πεταμένα έγγραφα επανασυναρμολογήθηκαν αργότερα και διαβάστηκαν από τους αντάρτες ή τους Άγγλους. Είμαι βέβαιος ότι πολλές από αυτές τις γυναίκες ήταν επίσης εξοπλισμένες με μικρές ειδικές κάμερες και αντικείμενα. Μετά τη δουλειά, μπορούσαν να εργάζονται ανενόχλητες και ήσυχες. Ο φαντάρος ήταν αυτός που έπρεπε να πληρώσει τον λογαριασμό αργότερα!»

Βιωματικές αφηγήσεις και στρατηγικές παρουσίασης των συμβάντων

Τα βασικά θεματικά και υφολογικά μοτίβα που συνέχουν το σύντομο αυτό κείμενο με τίτλο «Έρχονται οι αντάρτες!» είναι τα ακόλουθα:

- Περιγραφή της αποστολής του τάγματος στην περιοχή της Θεσσαλίας
- Περιγραφή της κατάστασης που επικρατεί στην Καρδίτσα το καλοκαίρι του 1944 με τις διαρκείς απειλές ανταρτικών επιθέσεων
- Οι σύνδεσμοι του ΕΛΑΣ στην πόλη της Καρδίτσας και ο ρόλος τους στην επίθεση των ανταρτών
- Οι πληροφοριοδότες της Βέρμαχτ και η χαμηλή ποιότητα των πληροφοριών που διοχετεύουν στη γερμανική κατοχική δύναμη
- Το χάσμα μεταξύ των «πάνω» (άνωτερη στρατιωτική διοίκηση, επιτελεία) και των «κάτω» (οι στρατιωτικές μονάδες που ενεργούν στο «πεδίο», οι φαντάροι) και οι δυσμενείς επιπτώσεις του χάσματος αυτού για τους τελευταίους
- Η ανικανότητα της γερμανικής αντικατασκοπείας να περιφρουρήσει τις απόρρητες πληροφορίες και να τις μεταβιβάσει εγκαίρως και με εχεμύθεια στις μονάδες που πρόκειται να πραγματοποιήσουν στρατιωτική επιχείρηση
- Οι αποσιωπήσεις εκτελέσεων αμάχων ή άλλων «αποστολών» που διεκπεραιώνει η 4η μεραρχία στη Θεσσαλία και αλλού
- Η ρομαντική διάσταση της αφήγησης πολεμικών γεγονότων τα οποία σχετίζονται με βία και θανάτους, η κοινοτοπία του θανάτου
- Η χαλαρή περιγραφή της καθημερινότητας των στρατιωτών όταν διασκεδάζουν μέσα σε συνθήκες πολέμου

Ο ανυποψίαστος αναγνώστης του κειμένου του δόκτορος Πίχλερ για την επίθεση των ανταρτών του ΕΛΑΣ στη μονάδα της Βέρμαχτ που εδρεύει στην Καρδίτσα τον Ιούλιο του 1944 έχει την αίσθηση ότι ο συγγραφέας αφηγείται ένα δυσάρεστο επεισόδιο σε μια κατά τα άλλα ανέφελη και νομιμοποιημένη παρουσία της μονάδας του

στη Θεσσαλία. Ενώ ασκεί κριτική στην αποτελεσματικότητα της ανώτερης στρατιωτικής διοίκησης και τη γερμανική αντικατασκοπία, δεν ασκεί πουθενά κριτική στην πολιτική ηγεσία της Γερμανίας που κήρυξε τον πόλεμο, εισέβαλε σε μια σειρά από ευρωπαϊκές χώρες συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας και τις κρατούσε υπό κατοχή. Στο κείμενο δεν υπάρχει κάποια αιχμή για καταλογισμό ευθυνών αναφορικά με τον πόλεμο. Δεν προκύπτει από πουθενά αν ο συγγραφέας, είκοσι χρόνια μετά τον πόλεμο και με διαιρεμένη της Γερμανία, αισθάνεται προδομένος από την απόφαση του Φύρερ να τον στείλει πρώτα στη Γαλλία, μετά στο Λένινγκραντ, αργότερα στην Καρδίτσα, μετά στο Βελιγράδι, το Ντάντσιχ και το Γκότενχάφεν για να παραδοθεί στις αμερικανικές δυνάμεις μετά την άνευ όρων συνθηκολόγηση. Η τοποθέτησή του απέναντι στο νέο πνεύμα της εποχής, το μεταπολεμικό *Zeitgeist*, είναι επιφυλακτική. Ναι μεν στο κείμενο δεν εξυμνεί τον πόλεμο και τη γερμανική πολιτική ηγεσία που τον έθεσε σε τροχιά, αλλά την ίδια στιγμή δεν δείχνει κάποια μεταμέλεια ή διάθεση κριτικής. Το αφηγηματικό εργαλείο για να μπορέσει ο αφηγητής να ισορροπήσει μεταξύ της «αφοσίωσης» στην ηγεσία και στη ευθυγράμμιση με το μεταπολεμικό πνεύμα της εποχής είναι η επιλεκτική αφήγηση και η στροφή στη νοσταλγία και τον ρομαντισμό μιας εποχής που έχει παρέλθει.

Επιλεκτική μνήμη και επιλεκτική αφήγηση

Η επιλεκτική μνήμη και η επιλεκτική αφήγηση είναι δύο διαφορετικές καταστάσεις. Η επιλεκτική μνήμη μπορεί να είναι συνειδητή ή ασυνειδητή, όπου στη δεύτερη περίπτωση υπεισέρχονται μηχανισμοί απώθησης μιας εμπειρίας, κυρίως δυσάρεστης και βλαπτικής για την εικόνα του υποκειμένου, από το χώρο του συνειδητού, και μπορούν να οδηγήσουν στη λήθη. Η επιλεκτική αφήγηση ενδέχεται να είναι προϊόν επιλεκτικής μνήμης, με την έννοια ότι εξ ορισμού δεν περιλαμβάνει κάτι το οποίο έχει απωθηθεί στο ασυνείδητο ή κινείται στην περιοχή της λήθης, εξίσου όμως ενδέχεται να είναι συνειδητή επιλογή του υποκειμένου να μην αναφερθεί σε εμπειρίες που θα προκαλούσαν αμηχανία στο ακροατήριό του ή δυσάρεστη συναισθηματική κατάσταση στον ίδιο τον αφηγητή. Στην ίδια κατηγορία ανήκουν και οι περιπτώσεις όπου ο αφηγητής συνειδητά απέχει από αφηγήσεις που θα μπορούσαν να θεωρηθούν προσβλητικές από το ακροατήριό του ή συνδέονται με δυνητικές κυρώσεις για τον ίδιο τον αφηγητή. Η δημοσίευση κειμένων που σχετίζονται με εμπειρίες του πολέμου σε ένα περιοδικό αποστράτων, όπου το παρελθόν κατά κανόνα εξωραϊζεται μέσα από την επική διάσταση των περιγραφών του, ενεργοποιείται σχεδόν αυτόματα ένας εσωτερικός έλεγχος του αφηγητή ως προς το τι είναι αφηγήσιμο και τι όχι, τι μπορεί να ειπωθεί χωρίς να δημιουργήσει ένταση, σύγκρουση, δυσαρμονία και δυσαρέσκεια, και τι όχι.

Στο παραπάνω απόσπασμα μιας βιωματικής περιγραφής της μάχης της Καρδίτσας στις 17 Ιουλίου του 1944 από τη σκοπιά ενός αυτόπτη που συμμετέχει σε αυτή

από την πλευρά της κατοχικής δύναμης, αναμένεται μια επιλεκτική αφήγηση. Η επικινδυνότητα του αντιπάλου (αντάρτες), οι διασυνδέσεις του με τον πληθυσμό της πόλης (σύνδεσμοι), η επιθετική ενέργεια (προσβολή της πόλης της Καρδίτσας), η αποτελεσματική άμυνα των υγειονομικών, η συμβατική αποστολή της κατοχικής δύναμης (διασφάλιση των συγκοινωνιών, εκκαθαριστικές επιχειρήσεις εναντίον ανταρτών), οι χαλαρές στιγμές της καθημερινότητας των στρατιωτών (μπαρ η «Στενή Πετσέτα»), η κριτική στη γερμανική αντικατασκοπία και στα ανώτερα στρατιωτικά κλιμάκια (έλλειψη έγκαιρων και βάσιμων πληροφοριών για επιθετικές ενέργειες ανταρτών, διάχυση απόρρητων σχεδίων στον αντίπαλο) χωράνε μέσα σε μια τέτοια αφήγηση. Αλλά υπάρχουν και εμπειρίες που είναι «ντροπιαστικές» για τη μονάδα και ως εκ τούτου μένουν εκτός της αφήγησης. Λίγες εβδομάδες μετά τη μάχη της Καρδίτσας γίνονται στην πόλη αυτή εκτελέσεις αμάχων¹⁴ για τις οποίες είναι αδύνατον να μην γνώριζε ο αφηγητής. Ακόμη όμως και αν δεν γνώριζε για τις συγκεκριμένες εκτελέσεις, τις οποίες αποσιωπά, είναι αδύνατον να μην είχε πληροφορηθεί για άλλες εκτελέσεις αμάχων που χρεώνονται σε μονάδες της 4ης SS Μεραρχίας στη Δυτική Μακεδονία, τη Θεσσαλία και τη Στερεά. Οι εκτελέσεις αμάχων, όμως, δεν είναι στοιχείο συμβατό με το πνεύμα ενός περιοδικού αποστράτων που εξιδανικεύει το πολεμικό παρελθόν. Δεν ταιριάζει με το ρομαντικό στοιχείο και τον επικό χαρακτήρα της αφήγησης. Γι' αυτό και η απουσία τους από την αφήγηση είναι αναμενόμενη με δεδομένο το ακροατήριο του αφηγητή και τον «παραμυθητικό» χαρακτήρα της αφήγησης. Το ίδιο ισχύει και για άλλες εμπειρίες που είχε τουλάχιστον ως παρατηρητής, αν όχι και ως συνεργός, ο αφηγητής, όπως π.χ. η αποστολή στρατιωτικών οχημάτων από τη Θεσσαλία στα Ιωάννινα στα τέλη Μαρτίου του 1944 για τη μεταφορά των Εβραίων της πόλης των Ιωαννίνων μέσω Τρικάλων στη Λάρισα και από εκεί στην Πολωνία (Άουσβιτς-Μπίρκενάου)¹⁵. Τα περίπου 80 καμιόνια στα οποία φορτώθηκαν οι συλληφθέντες Εβραίοι – άνδρες, γυναίκες και παιδιά όλων των ηλικιών – καθώς και το προσωπικό τους ανήκαν στην 4η SS Μεραρχία. Ωστόσο, όταν ο αφηγητής προσπαθεί να περιγράψει τις τλαιπωρίες των στρατιωτών και τις βλάβες των οχημάτων από τους ανηφορικούς και κακούς ορεινούς δρόμους της Θεσσαλίας και της Ηπείρου αποφεύγει να αναφερθεί στη μεταφορά των Εβραίων μέσω της Κατάρας και επιλέγει κάτι πιο «επικό» και συμβατό με τον συνηθισμένο πόλεμο: τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις εναντίον των ανταρτών πάνω στα βουνά, όπου οπλισμένοι άνδρες της μιας πλευράς συγκρούονται με οπλισμένους άνδρες της αντίπαλης.

Συμπερασματικά, οι βιωματικές αφηγήσεις είναι χρήσιμα εργαλεία στην οργάνωση της διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας, με την έννοια ότι φωτίζουν σε επίπεδο ιστορικής καθημερινότητας τα συμβάντα, αλλά και τις ψυχικές καταστάσεις

14. Βλ. Στρογγύλης, 1988

15. Βλ. Γκότοβος, 2018.

και τις οπτικές των συμμετεχόντων σε αυτά. Απαιτείται όμως προσοχή στην πρόσληψη των αφηγήσεων αυτών εκ μέρους των μαθητών/τριών και γενικά των αποδεκτών τους. Οι βιωματικές αφηγήσεις παράγονται μέσα σε πλαίσια επικοινωνίας με τους δικούς τους κώδικες και χαρακτηριστικά. Πέραν του ότι εξ ορισμού δεν μπορούν από μόνες τους να θεωρηθούν ως πανοραμικές και αντικειμενικές περιγραφές των συμβάντων, υπόκεινται σε περιορισμούς που σχετίζονται τόσο με τις αντικειμενικές συνθήκες της βιωματικής μνήμης (ικανότητα ανάκλησης, ικανότητα διάκρισης συμβάντων ή ψυχικών καταστάσεων), όσο και με το τι λογίζεται από την ίδιο τον αφηγητή ως ανακοινώσιμο και τι όχι. Η ιστορική πραγματικότητα και η βιωματική της αφήγηση δεν βρίσκονται μεταξύ τους σε μια σχέση αντανάκλασης, αλλά σε μια σχέση διαμεσολάβησης. Αυτό θέτει ζητήματα ερμηνείας της δομής αλλά και του περιεχομένου της βιωματικής αφήγησης σε πολλαπλά επίπεδα τα οποία είναι υποχρεωμένος να αντιμετωπίσει ο αποδέκτης της, πολύ περισσότερο όταν αυτός είναι μαθητής/τρια. Πέρα όμως από την αξιοποίηση των βιωματικών αφηγήσεων για διδακτικούς σκοπούς, τέτοιου είδους αφηγήσεις μπορούν να αξιοποιηθούν και για τη συγκρότηση αυτού που ονομάζουμε συλλογική μνήμη. Στο πλαίσιο αυτό, αναδεικνύεται η ιστορική πραγματικότητα μέσα από τις βιωμένες εμπειρίες, γίνεται πιο κατανοητή η καθημερινότητα των ανθρώπων και δη των εμπλεκόμενων στα γεγονότα και, υπό τους περιορισμούς που μόλις αναφέρθηκαν γύρω από την υποκειμενικότητα και την επιλεκτικότητα του βιωματικού λόγου, ενισχύεται η συγκρότηση της συλλογικής μνήμης.

Βιβλιογραφία

- Afiero, M. (2021). The 4th Waffen-SS Panzergrenadier Division "Polizei": An Illustrated History. Schiffer Publishing.
- Γκότοβος, Α. (2018). Η καταστροφή της εβραϊκής κοινότητας των Ιωαννίνων. https://www.huffingtonpost.gr/entry/e-katastrofe-tes-evraikes-koinotetas-ton-ioanninon_gr_5a6a4ab1e4b006be66080eb8
- Δορδανάς, Σ. (2014). *Αντιποινα των Γερμανικών Άρων Κατοχής στη Μακεδονία 1941-1944*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Διδακτορική διατριβή.
- Husemann, F. (1971). Die guten Glaubens waren. Geschichte der SS-Polizei-Division. Munin Verlag, Osnabrück.
- Mehner, K. (Hrsg.) (1995). Die Waffen-SS und Polizei 1939-1945. Norderstedt.
- Pichler, H. (1973). "Die Partisanen kommen!" Στο «Kamerad, Wo bist Du», Nr. 27, 1973, Barch Freiburg, N756-143 (Ετήσια περιοδική έκδοση της Ένωσης αποστράτων της 4. Μεραρχίας SS).
- Pichler, H. (1985). "Unsere Divisions-Kampfschule". Στο «Kamerad, Wo bist Du», Nr. 40, 1985, Barch Freiburg, N756-143 (Ετήσια περιοδική έκδοση της Ένωσης αποστράτων της 4. Μεραρχίας SS).
- Στρογγύλης, Α. (1988). Η πρωτεύουσα της ελεύθερης Ελλάδας. Η Καρδίτσα στην αντίσταση. Αθήνα: Φυτράκης.
- Tessin, G. (1967). Verbände und Truppen der deutschen Wehrmacht und Waffen-SS im Zweiten Weltkrieg 1939-1945. Mittler, Osnabrück

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΠΙΚΗ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ 1941-1944 ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΕΤΕΠΕΙΤΑ ΘΛΙΒΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ 1946-1949

Του Γεωργίου Αθ. Κλήμου

Με τη συμπλήρωση 80 χρόνων (1943-2023) από την πυρπόληση οικισμών της περιοχής του σημερινού Δήμου Λίμνης Πλαστήρα και θέλοντας να τιμήσουμε τους Αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης, για τον αγώνα τους κατά των εισβολέων στη χώρα μας συμμετέχω με μία ενδεικτική καταγραφή της τοπικής βιβλιογραφίας. Ωστόσο, αν και το θέμα μας αρχικά φαινόταν ως μία απλή καταγραφή, δεν μπόρεσα να περιοριστώ χρονικά στην περίοδο της Εθνικής Αντίστασης 1941-1944. Αυτό το επέβαλαν και τα γεγονότα του εθνικού σπαραγμού (Εμφύλιου) 1946-1949, τα οποία ακολούθησαν καθώς και η πλειοψηφία των συγγραφέων που εξιστορούν με τα συγγράμματά τους τα τοπικά γεγονότα, μια και τα περισσότερα εξ αυτών συμπεριλαμβάνουν και τις δύο αυτές χρονικές περιόδους της νεότερης ιστορίας μας.

Τα παραπάνω δεν κρύβω πως τα είδα, μετά και από την πρόσκληση του δημάρχου κ. Παν. Νάνου, και ως μία προσωπική πρόκληση και ευκαιρία πρώτης καταγραφής της κατακερματισμένης, ανά την Ελλάδα, τοπικής αυτής βιβλιογραφίας. Στη βιβλιογραφία αυτή για να φωτίσω καλύτερα τα γεγονότα, κατέγραψα ενδεικτικά και κάποια βιβλία ανδρών οι οποίοι κατέφυγαν σε άλλες χώρες και περιγράφουν την εκεί ζωή τους (Μαγόπουλου, Μπακόλα, Τσίβου), ένα βιβλίο αναφορικά με τις συνέπειες που είχαν τα γεγονότα στον άμαχο πληθυσμό, βασισμένο και στη δυναμική της μνήμης (Τασούλα Βερβενιώτη), και κάποια βιβλία των οποίων οι τίτλοι δεν παραπέμπουν στα παραπάνω γεγονότα, αλλά οι συγγραφείς τους παραθέτουν σημαντικές πληροφορίες των χρόνων αυτών [στα παραπάνω γίνεται αναφορά στις επιμέρους σελίδες τους].

Στην προσπάθειά μου αυτή, για τη βοήθεια που πρόθυμα μου προσέφερε ο αγαπητός μου φίλος Κώστας Παΐσης, με το παρόν μου δημοσίευμα του εκφράζω τις θερμές μου ευχαριστίες. Με την ελπίδα, λοιπόν, ότι κατόρθωσα να δώσω ό,τι καλύτερο ήταν εφικτό, βασισμένος και στα προσωπικά μου, ως επί το πλείστον, αναγνώσματα, καταθέτω τη μελέτη αυτή ως παρακάτω:

Αγαπητός – Κυρίτσης Δημήτρης, *Το Μορφοβούνι (Βουνέσι) στην Αντίσταση και τον Εμφύλιο. Ο αφοπλισμός του Κωστόπουλου*, εκδόσεις Βεργίνα, Αθήνα 2020, σ. 350.

Αγγελόπουλος Άγγελος Θ., *Από την Κατοχή στον Εμφύλιο*, εκδ. εφ. το Βήμα (πιστή αναπαραγωγή της δ' έκδοσης [α' έκδοση 1994] Αθήνα 2015, σ. 244.

Αλεξάνδρου Χαράλαμπος Κ., *Μεραρχία Πινερόλο. Χρονικό της αντίστασης και του μαρτυρίου της. (Σεπτ. 1943-Δεκ. 1944)*, εκδ. CRUPPO DARTE, Αθήνα 2008. [Τελευταία πληροφορηθήκαμε ότι εκδόθηκε και στην Ιταλική γλώσσα].

Αντωνίου Αντώνης Α., *Εγκυκλοπαιδικό βιογραφικό λεξικό νεότερης θεσσαλικής ιστορίας*, εκδ. Μεταίχμιο 2018, σ. 526. [Εδώ συναντάμε και βιογραφικά στοιχεία και από τις άλλες δύο περιόδους που τιμητικά ασχολήθηκε το περιοδ. *Ιστορήση*]

Αντωνίου Αντώνης Ηλ., Ένα παιδί θυμάται. Ηρωικά και τραγικά γεγονότα από τα δύσκολα χρόνια 1940-1950. 40 μικρές ιστορίες, 2010, σ. 168.

Αντωνίου Αντώνης Ηλ., Οι Μπελοκομιτώτες των Αγράφων. Από τα παλιά χρόνια μέχρι σήμερα, Πελεκομίτης 2011, σ. 250.

Αρσενίου Λάζαρος, Η Θεσσαλία στην Αντίσταση, τ. Β' - Γερμανική Κατοχή, εκδόσεις ΕΛΛΑ....

Αρσενίου Λάζαρος, Ο τύπος της Εθνικής Αντίστασης 1941-1944, Λάρισα 2006.

Αποστολόπουλος Βασίλης, Το Χρονικό μιας Εποποιίας, ΟΔΣΕ στη Ρούμελη, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2006, σ. 267.

Αρσενίου Λάζαρος, Η Θεσσαλία στην Αντίσταση, Αθήνα 1999, τ. 1. ΕΛΛΑ.

Αρσενίου Λάζαρος, Ανατομία του έτους 1940-1941, Δωδώνη ...

Βαρδινογιάννης Βαρδής Β. - Ζαχαρόπουλος Γιώργος Κ., βλ. Ζαχαρόπουλος Γ.

Βενούζιος Σολ. Βίκτωρ, Οι Εβραίοι της Καρδίτσας Δεν ξεχνούν ποτέ το Μαστρογιάννη (Αμάραντο) Θεσσαλονίκη 2020, σ. 86.

Βενούζιος Σόλ. Βίκτωρ, Ενθυμούμενος το παρελθόν, οραματίζομαι το μέλλον. Πτυχές ενός πολυτάραχου και καλότυχου βίου, καταγραφή, αφήγηση: Σωτήριος Δ. Τερζής, εκδ. Μπαρμπουνάκης, Θεσσαλονίκη, 2022, σ. 288.

Βερβενιώτη Τασούλα, Οι άμαχοι του ελληνικού εμφυλίου. Η δυναμική της μνήμης, εκδόσεις ΚΟΥΚΚΙΔΑ, Αθήνα 2021, σ. 656. [Ένα μεγάλο μέρος της αξίας της προφορικής μνήμης για την περιοχή Αγράφων καταγράφηκε από το Καταφύγι Καρδίτσας]

Βλάχος Νικόλαος Νικολάου, Οδυνηρές μνήμες πολέμου 1940-1950, Μαυρομμάτι 2015, σ. 222.

Γιαννάκος Χρ. Ηλίας, Σελίδες μιας μικρής ιστορίας, για ένα μεγάλο σκοπό, μια λαϊκή κατάθεση- μαρτυρία για την Εθνική Αντίσταση, Αθήνα 1986.

Γκέκας Ιωάννης Απ., Η Οξυά Καρδίτσας. Προσέγγιση στην ιστορία της, Οξυά 2013, σ. 480. [βλ. ιδιαίτερα σ. 443-455 και 459-463]

Γκέκας Ιωάννης Απ., Η παλαιά γειτονιά μου, Καρδίτσα 2018, σ. 342. [βλ. κεφάλαιο 2^ο σ. 53-66]

Γκλέζος Χρήστος Β., Το Λιάσκοβο (Πετρωτό Καρδίτσας) και η ευρύτερη περιοχή της Πίνδου. (Γεωγραφία- Αρχαιολογία-Ιστορία), Αθήνα 1999, σ. 464. [βλ. μέρος 4^ο σ. 369-378]

Γριβέλλας Λάμπρος – Καραγιάννης Β., Κίσσας Β., Ντόλκερας Γ., Η Ραχούλα (Ζωγλόπι) Ιστορία – Λαογραφία – Πολιτισμός, Καρδίτσα 2005, σ. 512. [βλ. Γριβέλλας Λ., την ενότητα ιστορικά Ραχούλας, σ. 110-121]

Δήμος Γεώργιος – Θανασιά Τριανταφυλλιά – Νταβαρίνος Παναγ., Κουμπουριανά Αργιθέας Καρδίτσας. Ιστορία και Λαογραφία, Σύλλογος Κουμπουριανών Αττικής, Αθήνα 2018, σ. 182. [βλ. ιδιαίτερα σ. 101-107].

Εταιρεία Συλλογής Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων Ν. Λάρισας 1940-1974, Η Εθνική Αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944: Ύπαιθρος και πόλη, άνθρωποι, 2^ο Συνέδριο, Λάρισα 23-25 Νοεμβρίου 2006, Χατζηγιάννειο Δημοτικό Πνευματικό Κέντρο, Λάρισα 2007, σ. 160.

Ζαχαρόπουλος Άγγελος, *Τα ταραγμένα χρόνια 1940-1950. ΆΓΡΑΦΑ. Εφηβικές μαρτυρίες και αναμνήσεις*, εκδόσεις Μίνωας, Αθήνα 2008, σ. 314.

Ζαχαρόπουλος Άγγελος, *Το φιλόξενο σπίτι. Αναφορά στα Άγραφα και στα γεγονότα 1942-1949*. Διόρθωση - επιμέλεια Κων/νος Ζαχαρόπουλος, εκδόσεις Μωραΐτης, Αθήνα 2022, σ. 144.

Ζαχαρόπουλος Γιώργος Κ. - Βαρδινογιάννης Βαρδής Β. (επιμέλεια), *Ανταρτομάνα Θεσσαλία*, εκδ. ΕΔΙΑ- ΟΔΥΣΣΕΑΣ, 2006, σ. 206. [Συλλογή διαφόρων εργασιών: Αλμπάνη Π., Παπαδημητρίου Φ. κλπ.]

Ζεύγου Καίτη, *Με τον Γιάννη Ζεύγο στο επαναστατικό κίνημα*, εκδόσεις ΩΚΕΑΝΙΔΑ, Αθήνα 1980, σ. 285.

Ζιώγας Ιωάννης Κ., *Το Σμόκοβο από το χθες στο σήμερα (β' τόμος)*, Αθήνα 2001, σ. 304.

Θεολόγη Χρυσής Παναγιώτα του Κλ.- Θεολόγης Κων. του Κλ. –Μπίτσιος Δημήτριος του Φωκ., *Το οδοιπορικό του Μένιου Θεολόγη. Στα φτερά της Αντίστασης. Η ιστορία και οι πρωταγωνιστές της*, Καρδίτσα 2014, σ. 368.

Καλογερογιάννης Π., *Προσωπική Μαρτυρία*, εκδόσεις ΑΤΕΡΜΩΝ, Αθήνα 1976, σ. 322.

Καπτανιάρης Αλέξανδρος, ψηφιοποίηση-τεκμηρίωση-κείμενα- επιλογή, Κασιάς Δημ. Γ. Η στρατιωτική διαδρομή, το πρόσωπο, η εποχή. Μικρασιατική εκστρατεία – Ελληνοϊταλικός πόλεμος. ...ΕΛΑΣ

Καραγιάννης Βασίλειος Χρ., *Η Ραχούλα στην Αντίσταση. Αναμνήσεις μιας ηρωικής εποχής*, Καρδίτσα 2009, σ. 192.

Καραγιάννης Βασίλειος Χρ., *Απαύγασμα Ζωής*, τόμος Α', Καρδίτσα 2018, σ. 440.

Καραγιάννης Βασίλειος Χρ., *Στις φλόγες του Εμφυλίου Πολέμου. Και ήλθαν χρόνια δίσεχτα και μήνες οργισμένοι*, Καρδίτσα 2015, σ. 296.

Καραγιάννης Γιάννης Βασ., *Αγώνες και αγωνίες. Σκόρπιες μνήμες – παλιρροϊκές σκέψεις*, έκδοση Μορφ. Συλλόγου Ραχούλας, Καρδίτσα 2009, σ. 184.

Καρκαλέτσος Βασίλειος Φ., *Το Παλαιόκαστρο στην Αντίσταση*, Καρδίτσα 2003, σ. 140.

Καρυάς Αλέκος, *Πτυχές μιας τραγωδίας, ΕΜΦΥΛΙΟΣ, Μάης-Οχτώβρης 1949 στη Νότια Πίνδο*, εκδόσεις Κ. Καπόπουλος, Αθήνα 1988, σ. 280 και παράρτημα με φωτογραφίες.

Καρκανιάς Η. Γεώργιος, *Η "Πυκναδίτσα" Βρώσιανη. Σημερινή Αμυγδαλή Καρδίτσας. Το χωριό μου. Ιστορικό και Λαογραφικό Αφιέρωμα*, Τρίκαλα 2002, σ. 320. [βλ. ιδιαίτερα σ. 81-97]

Καρκατσέλης Χαράλαμπος, *Άγραφα – Ρεντίνα και οικογένεια Καρκατσέλη 1800-1950*, Βόλος 1996, σ. 206. [βλ. ιδιαίτερα σ. 100 κ.ε.]

Καταφυγιώτης Λάμπρος, *Οι ανάρται*, εκδοτικός οίκος Σωτ. Ν. Σχοινιά, εν Βόλω 1946, σ.112.

Καταφυγιώτης Λ. Σόλων, *Συμβολή σε Συμπεράσματα για την πραγματικότητα γεγονό-*

τος...1941-1944 που μνημονεύεται στο βιβλίο " Η πρωτεύουσα της Ελεύθερης Ελλάδας. Η Καρδίτσα στην Αντίσταση" του Απ. Στρογγύλη, Αθήνα 1995, σ. 32.

Κατσή Δημήτρης, *Το ημερολόγιο ενός αντάρτη του ΔΣΕ, 1946-1949*, τ.1 (1946-1947), Αθήνα 1990. Το βιβλίο είναι καταμετρημένο σε τόμους 6 κατά χρονικές περιόδους. [Τόμ. 2, περίοδος 1947-1948, Αθήνα 1992. Τόμ. 3, περ. 21/8 – 23/12/1948, Αθήνα 1994. Τόμ. 4, περ. 23.12.1948-5.5.1949 . Τόμ. 5, περ. 5/5/1949 – 6/6/1949. Τόμ. 6, περ. 1946-1949, Αθήνα 2003.]

Κάτσιανος Κώστας, «ετούτα και τ' άλλα» βιωματικά κείμενα για τον Μεσσηνικόλα, αυτοέκδοση 2012.

Κλήμος Γεώργιος Αθ., *Ιστορικά στοιχεία Καστανιάς και Μούχας Αγράφων, Καρδίτσα*, 2010, σ. 358. [βλ. ιδιαίτερα σ. 241-249]

Κολοβός Ηλίας, *Καρύτσα Δολόπων, Μια προσωπική μαρτυρία*, Αθήνα, 2000.

Κορομπίλης Χαράλ. **Κώστας**, *Η Ρεντίνα των Αγράφων στους αιώνες*, Αθήνα 2004, σ. 146. [βλ. σ. 62-63]

Κοτσώνης Δημήτρης Γ., *Το Παλαιοχώρι (Καλή Κώμη Καρδίτσας) ένα χωριό της Αργιθέας. Γεωγραφία-ιστορία –Λαογραφία*, Καλή Κώμη 2003, σ. 354.

Κοτσώνης Δημήτρης Γ., *Άρης Βελουχιώτης. Οι τελευταίες ημέρες της ζωής του και ο θάνατός του*, Καρδίτσα 2010, σ. 104.

Κουρτεσιώτης Παναγιώτης Ευαγ., *Καρποχώρι (Γκέρμπεσι) Καρδίτσας 1454/55 – 1998. Τοπική και Λαογραφική Ιστορία*, Β' έκδοση, Καρδίτσα 2010, σ. 448. [βλ. κεφάλαιο όγδοο σ. 99-107]

Κουρτεσιώτης Στέφανος «Ο Θεσσαλός», *Οδοιπορικό ενός αντάρτη Εθνικής Αντίστασης 1941-1945*, Καρδίτσα, 2021.

Κουτής Ξενοφώντας, *Κατούσι, μια πινελιά στην Ιστορία*, τόμος Β', Αθήνα 2016, σ. 556. [βλ. ιδιαίτερα σ. 187-224]

Κούτρας Γεώργιος Στέφ., *Για τη χιλιάκριβη τη λευτεριά*, Σεπτ. 1998.

Κυριαζής Δημήτρης, *1940-1950 η δεκαετία που συγκλόνισε τη χώρα. Πόλεμος – Κατοχή – Εθνική Αντίσταση- Εμφύλιος*, εκδ. Σ. Ι. Ζαχαρόπουλος Α.Ε., Αθήνα 2002.

Μαγόπουλος Νίκος Β., *Γενιά αγώνων και θυσιών 33 χωριά Καρδίτσας –Δομοκού στην Αντίσταση*, Αθήνα 1990, σ. 416.

Μαγόπουλος Νίκος Β., *Από Άγραφα – Πολωνία η οδύσσεια των τραυματιών του Δ. Σ.Ε.*, Καρδίτσα 1997, σ. 190.

Μαγόπουλος Νίκος Β., *Αγωνιστές των Καρδιτσιώτικων Αγράφων και του κάμπου 1940-1950*, Καρδίτσα 1998, σ. 300.

Μάκκας Ιω. Γεώργιος, *Ελληνόπυργος (Γράλιστα) Καρδίτσας. Ιστορικά – Λαογραφικά – Παραδόσεις*, Τρίκαλα 1983, σ. 290. [βλ. σ. 25-32]

Μακρυγιάννης Θεοδόσιος, *Φουντωτό Αργιθέας*, Αθήνα 2020, σ. 597. [βλ. ιδιαίτερα σ. 315-323]

Μηλίτσης Χρήστος Μιλτ., *ΑΓΡΑΦΑ – Καρδίτσα – Μεσσηνικόλας και τα χωριά του τέως*

Δήμου Νεβροπόλεως. Αρχαιολογία - Ιστορία - Θρησκεία - Λαογραφία - Παραδόσεις - Ήθη και Έθιμα, Καρδίτσα 1996, σ. 352. [βλ. μέρος πέμπτο σ. 171-213]

Μούστου Νικολάου, *Αναμνήσεις από τα χρόνια της Κατοχής, της Εθνικής Αντίστασης και του Εμφυλίου*, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 254.

Μπακόλας Δημήτρης, *Ακολουθώντας το Πεπρωμένο. Οδοιπορικό 1 Ελλάδα - Πολωνία-Ουζμπεκιστάν - Ουκρανία - Κύπρος*, εκδόσεις Επίμετρο 2022, σ. 212.

Μπέικος Γεωργούλας, *ΕΑΜ και Λαϊκή Αυτοδιοίκηση*, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 132 (με φωτογραφικό παράρτημα).

Μπέικος Γεωργούλας, *Η Λαϊκή Εξουσία στην Ελεύθερη Ελλάδα*, τόμος Α' (σ. 510), τόμος Β' (σ. 508), ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα 1979.

Μπολτοής Πέτρος, *Αναμνήσεις απ' τη ζωή κι απ' τον αγώνα*, Αθήνα 1986, σ. 112.

Μποτός Αλεξ. Γιάννης, *Μνήμες και εικόνες απ' τον πολύχρονο αγώνα του λαού μας*, Αθήνα 1987, σ. 210.

Νασιάκος Ηλίας, *Τοπικά και Ευρύτερα Ιστορικά Συμβάντα και προσωπικά βιώματα*, Μορφοβούνι 2006.

Ντελής Δημήτριος Ι., *Καλλίθηρα - Σέκλιζα. Καλλίθηρο, ένα Καραγκουνοχώρι με Δυόμισι Χιλιάδες Χρόνια Ιστορία*, 2017, σ. 208. [βλ. σ. 26-38]

Ξηραδάκη Κούλα, *"Κατοχικά". Κατάλογοι εκτελεσθέντων-φωτογραφίες-ντοκουμέντα-ενθύμια απ' τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα 1941-44*, τόμος Α', Αθήνα 1975, σ. 158.

Παλάντζας Νικόλαος Γ., *Απομνημονεύματα Δημητρίου Στερ. Πολύζου. Σελίδες από την τοπική ιστορία μας (1772-1960)*, Καρδίτσα 2005, σ. 150. [βλ. σ. 35-54]

Παπαδημητρίου Οδυσσέας, *Από τας Λαμπράς Σελίδας της Αγροτικής Τραπέζης. Το Υποκατάστημα Καρδίτσας κατά τα ταραχώδη έτη 1941-1948*, Αθήνα 1954.

Παπαζήσης Βαγγέλης, *Γιατί; (μνήμες από το δεύτερο αντίρτικο)*, 2004.

Παπαλέξης Στ. Κων/νος, *Το Καλλίθηρο- Σέκλιζα Καρδίτσας*, Καρδίτσα 2003, σ. 116. [βλ. ιδιαίτερα σ. 73-82].

Παππάς Μάρκος Η., *Βαθύλακκος (Λακρέσι) Καρδίτσας. Ένα γραφικό χωριό των Νοτίων Αγράφων (Ιστορία- Λαογραφία)*, Καρδίτσα 2013 [βλ. ιδιαίτερα σ. 66-73].

Πάσχος Βασίλης Θ., *Αξέχαστη Αντίσταση*, Αθήνα 1986, σ. 223.

Ραμαντάνης Νίκος (Κολοκοτρώνης), *Προσωπική μαρτυρία. Η συμμετοχή της Ρεντίνας στην Εθνική Αντίσταση- Αναμνήσεις ενός γέρου αγωνιστή της*, εκδόσεις Γένεσις, Τρίκαλα 2006.

Ραμαντάνης Νίκος (Κολοκοτρώνης), *Μια ζωή αγώνας - Αυτοβιογραφία*, εκδόσεις Γένεσις, Τρίκαλα 2007.

Ρουβολής Γιώργος, *Από γενιά σε γενιά στη σκιά του Κατάχλωρου*, σ. 127.

Σεβαστάκης Αλέξης, *Καπετάν Μπουκουβάλας. Το αντίρτικο ιππικό της Θεσσαλίας*, εκδ. Γ. Χ. Κανελλόπουλος, Αθήνα 1991, β' έκδοση, σ. 320.

Σούφλας Κοσμάς, *Απ' τα βουνά στα κάτεργα*, Αθήνα 1983, σ. 158.

Σιούφας Χαρ. παπα-Βασίλης, *Ελληνόπυργος το χωριό μου. Ιστορία - Λαογραφία - Παραδόσεις - Έθιμα*, Αθήνα 1986, σ. 540. [βλ. σ. 79-91]

Σούφλας Κοσμάς, *Απ' το διωγμό στον Εμφύλιο*, εκδόσεις ΔΡΥΜΟΣ, Αθήνα 1986, σ. 206.

Σούφλας Κοσμάς, *Οι Λαβωμένοι του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας*, Αθήνα 1988, σ. 103.

Σούφλας Κοσμάς, *Πενήντα Παλικάρια. Ματωμένο χρονικό ενός χωριού. Κατοχή-Εμφύλιος*, Αθήνα 1991, σ. 76.

Στάθης Β. Δημήτριος, *Η Απιδιά των Αγράφων. Ιστορία – Λαογραφία*, έκδοση Πολιτ. Συλλόγου Απιδιάς, Καρδίτσα 1993, σ. 400. [βλ. κεφάλαιο 4^ο, σ. 91-102]

Σταυράκη Δ. Ελευθερία – Κρικζώνης Λ. Φώτης, *Άγραφα και ο ιστορικός Δήμος Ρεντίνιας. Οδοιπορικό στο χρόνο*, 2008, σ. 268. [βλ. κεφάλαια Στ' και Ζ', σ. 148-198]

Στρογγύλης Απόστολος, *Το αντάρτικο αεροδρόμιο. Η μοιραία αερογέφυρα της Εθνικής Αντίστασης*, Αθήνα 1988, σ. 144, β' έκδοση.

Στρογγύλης Απόστολος, *Η πρωτεύουσα της ελεύθερης Ελλάδας. Η Καρδίτσα στην Αντίσταση*, εκδόσεις Φυτράκης. [Ένα μέρος του βιβλίου στηρίζεται σε αφηγήσεις του Γ. Κ. Ζαχαρόπουλου από Καστανιά]

Στρογγύλης Απόστολος, *Σαράφης, Καραγιώργης, Καρτάλης. Τρεις μορφές της Αντίστασης*, εκδ. Φιλίστωρ.

Τσίβος Κώστας, *Ο μεγάλος καϋμός της ξηνητιάς. Έλληνες Πρόσφυγες στην Τσεχοσλοβαΐα*, 1948, πρόλογος Μαραντζίδης, εκδόσεις Αλεξάνδρεια. ...

Τσίνας Πάνος, *Ο Τριακονταετής Πόλεμος 1935-1967*, Αθήνα 1989, έκδοση τρίτη, σ. 592.

Τσουπαρόπουλος Θανάσης, *Οι Λαοκρατικοί Θεσμοί της Εθνικής Αντίστασης*, εκδόσεις ΓΛΑΡΟΣ, Αθήνα 1989, σ. 261.

Φυτσιλής Βασίλης, *Η Σέκλιζα, στους δρόμους του αγώνα. Κατοχή και Εμφύλιος 1940-1950*, Καρδίτσα 2014, σ. 312.

Φυτσιλής Βασίλης, *Βαγγελίτσα Κουσιάντζα. Μια ηρωίδα του λαού*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή.

Χαϊδάς Γιάννης, *Αντάρτικα τραγούδια*, Λάρισα 2015, σ. 100.

Χαλβατζάρας Αχιλλέας Χ., *Κυψέλη (Μπαλταλάρ). Η ιστορία και ο κόσμος της. Οικονομία – Κοινωνία – Πολιτισμός*, Καρδίτσα 2008. [βλ. ιδιαίτερα σ. 347-396]

Χινόπωρος Ευθ. Κων/νος, *Ο σπαραγμός της Ευρυτανίας, Νέα Υόρκη*, 1946, σ. 28.

Ψημμένος Τάκης, *Αντάρτες στ' Άγραφα*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1983, σ. 430.

Ψηφής Κων/νος Μ., *Η Τέταρτη Κατοχή (περίοδος 1941/1944)*, εκδ. Εταιρεία Μελέτης Ελληνικής Ιστορίας, Αθήνα 2015, σ. 263.

Woodhouse Christopher M, *Το μήλον της έριδος. Η ελληνική αντίσταση και η πολιτική των μεγάλων δυνάμεων*, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1976.

Woodhouse C. M., *Ο Αγώνας για την Ελλάδα 1941-1949*, εκδ. ΤΟΥΡΙΚΗ.

Β' ΜΕΡΟΣ

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

*Ληξιμνημένες λέξεις και εκφράσεις
με ιστορικό περιεχόμενο*

Έτσι, για την Ιστορία...

Τοπικές ΒΙΒΛΙΟ-παρουσίες

Λησμονημένες λέξεις & εκφράσεις με ιστορικό περιεχόμενο

γράφει ο Παναγιώτης Νάννος

«Πουτσαρίνα γυναίκα!»

Υπάρχουν λέξεις και εκφράσεις που χάθηκαν από το λεξιλόγιο, ακριβώς διότι έπαψαν να υπηρετούν την εννοιολογική και κοινωνική ανάγκη για να περιγράψουν κάτι που είτε δεν υπάρχει, είτε αντικαταστάθηκε η λέξη από άλλες παρεμφερείς. Στο παρόν τεύχος θα αναδείξουμε εδώ μία «αχαρτογράφητη» λέξη και μια λησμονημένη πλέον έκφραση, την οποία σπάνια πια χρησιμοποιούν στη Θεσσαλία. Πρόκειται για την «π'τσαρίνα» γυναίκα του Θεσσαλικού κάμπου ή πιο ολοκληρωμένα «πουτσαρίνα» όπως αποκαλούν με θαυμασμό την δυναμική γυναίκα σε άλλες περιοχές, κυρίως της ορεινής Ελλάδας, όπως λ.χ. Άγραφα και Τζουμέρκα.

Έτσι αποκαλούσαν οι τοπικές κοινωνίες την δυναμική γυναίκα, η οποία ξεχωρίζει για τη σωματική δύναμη, την ευφυΐα, την αποφασιστικότητα και τον δυναμικό - ηγετικό της χαρακτήρα. Ο χαρακτηρισμός έχει θετική σημασία και είναι δηλωτικός της κοινωνικής αναγνώρισης του δυναμισμού της σπάνιας και χαρισματικής γυναίκας. Ο χαρακτηρισμός αποδίδεται σε γυναίκες «ισάξιας» ή και ανώτερες των αντρών, χωρίς να ανατρέπεται το αξιακό σύστημα, ούτε να αλλοιώνεται η ταυτότητα της γυναίκας, ακόμα κι όταν έχουμε υιοθέτηση αντρικής φορεσιάς όπως συνέβαινε τους αιώνες πριν την απελευθέρωση της Ελλάδας από τους τούρκους. Ο όρος αυτός (πουτσαρίνα) συμβολικά προσδίδει στη γυναίκα κάτι που δεν έχει (πέος), ακριβώς για να της αναγνωρίσει δημόσια, όλα τα χαρακτηριστικά μιας ηγετικής προσωπικότητας με ισχύ που στις ανδροκρατικές αντιλήψεις είναι ταυτόσημη με το κυρίαρχο χαρακτηριστικό της φυσιολογίας του άντρα: το πέος. Οι γυναίκες λοιπόν που μπορούσαν να σταθούν στο ίδιο ύψος με τον άντρα, να έχουν αναγνωρισμένη ισχύ, έπρεπε να αποκτήσουν έστω και συμβολικά πέος, ακριβώς για να προστατευθεί η αντρική κυριαρχία. Είναι οι γυναίκες που κατακτούν την κοινωνική καταξίωση και εκπροσωπούν την οικογένεια, ειδικά όταν για οποιοδήποτε λόγο έλειπε ο άντρας, π.χ. ήταν στην ξενιτιά, ή είχε πεθάνει. Επίσης υπήρχαν περιπτώσεις που η προσωπικότητα της γυναίκας επισκίαζε αυτή του άντρα της οικογένειας και τότε η κοινότητα αναγνώριζε την δυναμική της με τον χαρακτηρισμό «πουτσαρίνα» γυναίκα, γεγονός που την κατέτασσε ισάξια των αντρών, άξια θαυμασμού και σεβασμού.

Τα περιστατικά αυτά πλήθαιναν όταν είχαμε επαναστατικά κινήματα, στα οποία οι Ελληνίδες, στάθηκαν στο πλευρό των αντρών, πολέμησαν ισάξια ή και ανώτερα αυτών σε κάποιες περιπτώσεις. Καπετάνισσες και κλεφτοπούλες δεν είναι ο εθνικός μύθος που κτίστηκε με βάση ορισμένα επώνυμα γυναικών, οι εικόνες των οποίων κοσμούσαν κάποτε τις σχολικές αίθουσες. Ούτε είναι απλώς κομμάτι της δημοτικής

ποίησης, το οποίο ορισμένοι μάλιστα εξαντλούν στην ύπαρξη πολλαπλών «παραλλαγών».

Η Ιστορία βρίθεται παραδειγμάτων ένοπλων γυναικών, από τα χρόνια της Μυθολογίας, από την θεά Αρτέμιδα και τις Αμαζόνες, μέχρι τις κλεφτοπούλες και τις αγωνίστριες της Εθνικής Αντίστασης. Ειδικά στους αιώνες της Τουρκοκρατίας, έχουν διασωθεί πολλά παραδείγματα γυναικών που απαρνήθηκαν το φύλο τους, ντύθηκαν άντρες και έγιναν κλέφτες, πολέμησαν για χρόνια, μάλιστα σε κάποιες περιπτώσεις έφτασαν χωρίς να γίνουν αντιληπτές ότι είναι γυναίκες να γίνουν «στους κλέφτες καπετάνιος».

(*)

Το φαινόμενο γίνεται πιο έντονο στις περιόδους των επαναστατικών κινημάτων, οπότε οι γυναίκες ζώνουν τα άρματα και πολεμούν γενναία, ισάξια αν όχι ανώτερα και από τους άντρες σε κάποιες περιπτώσεις, όπως η Μαργαρίτα Μπασδέκη στο Πήλιο στα χρόνια της Επανάστασης του 1878, η οποία οδήγησε στην απελευθέρωση της Θεσσαλίας το 1881.

Η ΗΡΩΙΣ ΤΗΣ ΜΑΚΡΥΝΙΤΣΗΣ
ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΜΠΑΣΔΕΚΗ

Οι γυναίκες φλέγονταν εξίσου από τον πυρετό για την Ελευθερία της πατρίδας και την εθνική ολοκλήρωση, ακόμα και όταν μέσα τους δεν ήταν ξεκάθαρος ο όρος «εθνική ολοκλήρωση» όπως τον αντιλαμβανόμαστε σήμερα. Μεταξύ των ηρώων στους εθνικούς αγώνες υπήρξαν και γυναίκες που ξεπέρασαν στην πράξη αναχρονιστικές αντιλήψεις της ανδροκρατικής - πατριαρχικής κοινωνίας, στην οποία η Γυναίκα είχε ελάχιστα δικαιώματα. Οι ηρωίδες αυτές σε πολλές περιπτώσεις ξεπέρασαν τον εαυτό τους και αποδείχθηκαν ανώτερες από τους άντρες συμπολεμιστές, αληθινές ηγέτιδες: αναδείχθηκαν «στους κλέφτες καπετάνιος!»

Γυναίκες και Εθνική Αντίσταση

Στον πανεθνικό αγώνα Αντίστασης στους κατακτητές σημαντική ήταν η συμβολή της Νεολαίας. Μέσα από την ΕΠΟΝ δημιουργήθηκε πρωτόγνωρος πολιτισμός και συνέβαλλε στην ανάπτυξη της λαϊκής συμμετοχής των νέων αλλά και για πρώτη φορά ισότιμη πρόσβαση των κοριτσιών σε θεσμούς όπως η Τοπική Αυτοδιοίκηση, κ.α. Ξεχωριστή ήταν η συνεισφορά στη χειραφέτηση των νέων γυναικών, ο ρόλος των οποίων δεν έχει αναδειχθεί όσο θα έπρεπε, ιδιαίτερα η συμβολή των αγροτιστών στην ένοπλη αντίσταση αλλά και στις μεγάλες κινητοποιήσεις.

Νέες ένοπλες γυναίκες στον ΕΛΑΣ

Υπολογίζεται πως από τα 600.000 μέλη της ΕΠΟΝ τα μισά περίπου ήταν κορίτσια, ενώ οι εκτελεσμένες γυναίκες από τους κατακτητές ήταν πάνω από 1.300 ενώ γνώρισαν βιασμούς, εξευτελισμό και θάνατο πολλές απλές γυναίκες από τους κατακτητές. Στη «μάχη της σοδειάς», στο θεσσαλικό κάμπο επίσης οι γυναίκες είχαν συμμετοχή. Ειδικότερα οι γυναίκες των χωριών είχαν να αντιμετωπίσουν τους ηθικούς περιορισμούς και τα πρωτόγονα ήθη που απαγόρευαν την επαφή και επικοινωνία με τα αγόρια. Για πρώτη φορά μέσα σε τρία χρόνια (1941-44) οι γυναίκες με τη μαζική συμμετοχή τους στον αγώνα κατακτούσαν την ισοτιμία στην πράξη, έγιναν πρωταγωνίστριες της νεότερης ιστορίας.

Μέσα από αυτή την διαδικασία ξεπήδησαν γυναίκες – πολεμιστές, οι οποίες αποδείχθηκαν αν όχι ανώτερες, εξίσου σπουδαίες στις ένοπλες συγκρούσεις. Μία από τις χιλιάδες ανώνυμες γυναίκες, είναι η εικονιζόμενη στη φωτογραφία μαχητής του ΔΣΕ Ολυμπία Τσάβαλου, από το Βουνέσι Αγράφων. Γεννημένη το 1930, επιστρατεύτηκε από τους αντάρτες, εκπαιδεύτηκε με συνοπτικές διαδικασίες και σκοτώθηκε σε χωριό της Φθιώτιδας το 1949, σε ηλικία 19 ετών.

Ολυμπία Τσάβαλου (Βουνέσι)

Ολοκληρώνοντας την αδρή προσέγγιση του θέματος, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε η Ελληνίδα Γυναίκα αδικήθηκε συνολικά, αφού ούτε αναγνωρίστηκε η προσφορά της, ούτε έγινε κατανοητός ο ρόλος της στην Ιστορία, μέχρι και τις τελευταίες δεκαετίες του προηγούμενου αιώνα.

Αιτίες, οι ανδροκρατικές αντιλήψεις, οι ιδέες και το ίδιο το αξιακό σύστημα της κοινωνίας, που ήθελε τη γυναίκα κατώτερη από τον άνδρα. Αδικήθηκε σε κάποιες περιπτώσεις και από τον τρόπο διεκδίκησης αναγνώρισης της συνεισφοράς της γυναίκας στη αναδιαμόρφωση του ιστορικού Γίνεσθαι.

Πηγές – Βιβλιογραφία:

- Νάννος Παναγιώτης, «Ποιος είδε ψάρι στο βουνό και θάλασσα σπαρμένη; Η απάρνηση του γυναικείου φύλου και υιοθέτηση του αντρικού από κόρες περασμένων αιώνων: Αίτια και Τεκμήρια της έμφυλης υπέρβασης». Δημοσίευτη Ιστορική – Λαογραφική μελέτη – μονογραφία, η οποία απέσπασε το Α Βραβείο Λαογραφίας «Άγιος Θέρος» από την Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών, το 2016.
- Αγαπητός – Κυρίτσης Δημήτρης, «Το Μορφοβούνι (Βουνέσι) στην Αντίσταση και τον Εμφύλιο – Ο αποπλισμός του Κωστόπουλου», εκδόσεις «Βεργίνα», 2020.
- Εφημερίδα «Ριζοσπάστης» Κυρ 2/11/ 2003, σελ. 28

Έτσι ...για την Ιστορία!

ειδήσεις και γεγονότα με τοπικό & ευρύτερο ιστορικό ενδιαφέρον

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΛΙΜΝΗΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ ΜΕ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ

1η: «Συζήτηση και λήψη απόφασης: «α) Κήρυξη του 2023 Έτους Τιμής και Μνήμης του Ολοκαυτώματος των κοινοτήτων Λίμνης Πλαστήρα από τους Ιταλούς και Γερμανούς κατακτητές το 1943, β) Χαρακτηρισμός του 2023 έτους Ειρήνης, Συμφιλίωσης και Εθνικής Ομοψυχίας».

Το θέμα εισήχθη προς συζήτηση στην 1η συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου Λίμνης Πλαστήρα, στην 9η θέση της ημερήσιας διάταξης με τίτλο «Συζήτηση και λήψη απόφασης: «α) Κήρυξη του 2023 Έτους Τιμής και Μνήμης του Ολοκαυτώματος των κοινοτήτων Λίμνης Πλαστήρα από τους Ιταλούς και Γερμανούς κατακτητές το 1943, β) Χαρακτηρισμός του 2023 έτους Ειρήνης, Συμφιλίωσης και Εθνικής Ομοψυχίας» με εισηγητή τον Δήμαρχο κ. Νάνο Παναγιώτη. Η συνεδρίαση αυτή η οποία είχε προγραμματιστεί για την 24η Ιανουαρίου του έτους 2023 δεν πραγματοποιήθηκε λόγω έλλειψης απαρτίας.

[ΠΑΡΟΝΤΕΣ: Στεργιόπουλος Θωμάς, Μηλίσης Αλέξανδρος, Θέος Απόστολος, Μπουραζάς Πέτρος, Ξηροφώτου Βασιλική, Ποδηματά Ιωάννα, Τσιαμαντάς Στέφανος, Ελευθερίου Βασίλειος.

ΑΠΟΝΤΕΣ: Παΐσης Δημήτριος, Τσιαντής Δημήτριος, Αντωνάκης Χρήστος, Θυμιοπούλου Ελένη, Κοντοστεργίος Σπυρίδων, Μαγαλιού Νικολέτα, Σακελλαρίου Γεώργιος, Χρηστάκη Σοφία, Χρήστου Όλγα.]

Το θέμα εισήχθη εκ νέου στην 9η θέση της ημερήσιας διάταξης της 3ης τακτικής συνεδρίασης του Δημοτικού Συμβουλίου στις 2 Φεβρουαρίου του 2023 με εισηγητή ξανά το Δήμαρχο. Στην παραπάνω συνεδρίαση το Δημοτικό Συμβούλιο με την 12/2023 απόφασή του αποφάσισε ομόφωνα την αναβολή λήψης απόφασης επί του θέματος μετά από νέα τοποθέτηση του δημάρχου και την επιδίωξη εκ μέρους του της ομοφωνίας, ειδικά για το θέμα της εθνικής συμφιλίωσης, δεδομένου ότι για τον Εμφύλιο υπήρχαν διαφορετικές απόψεις και εκ διαμέτρου αντίθετες με την εισήγηση τοποθετήσεις.

[ΠΑΡΟΝΤΕΣ: Στεργιόπουλος Θωμάς, Ποδηματά Ιωάννα, Τσιαντής Δημήτριος, Τσιαμαντάς Στέφανος, Θέος Απόστολος, Μηλίσης Αλέξανδρος, Παΐσης Δημήτριος, Σακελλαρίου Γεώργιος, Μπουραζάς Πέτρος, Ελευθερίου Βασίλειος, Κοντοστεργίος Σπυρίδων, Μαγαλιού Νικολέτα, Αντωνάκης Χρήστος, Χρηστάκη Σοφία, Χρήστου Όλγα.

ΑΠΟΝΤΕΣ: Ξηροφώτου Βασιλική, Θυμιοπούλου Ελένη]

Το θέμα εισήχθη για τρίτη φορά στην 8η θέση της ημερήσιας διάταξης της 4ης τακτικής συνεδρίασης του Δημοτικού Συμβουλίου που πραγματοποιήθηκε την 28η Φεβρουαρίου του 2023 με εισηγητή τον Δήμαρχο και επαναδιατυπωμένη εισήγηση. Στην παραπάνω συνεδρίαση, το Δημοτικό Συμβούλιο με την **33/2023 απόφασή του αποφάσισε κατά πλειοψηφία** τα εξής:

Α) Κήρυξη του 2023 Έτους Μνήμης Ολοκαυτώματος των κοινοτήτων Λίμνης Πλαστήρα και το κάψιμο των χωριών μας από Ιταλούς και Γερμανούς κατακτητές του 1943.

Β) Χαρακτηρισμό του 2023 Έτους Ειρήνης και Συμφιλίωσης.

Γ) Ανέγερση μνημείου Συμφιλίωσης στο Μορφοβούνι για όλους τους τους πεσό-ντες του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα στον Εμφύλιο, χωρίς ονομαστική ή άλλη αναφορά σε πρόσωπα και γεγονότα.

Δ) Οργάνωση Πολιτιστικών και άλλων εκδηλώσεων, με τίτλο «μνήμες πολέμου – ρίζες ειρήνης» με συναυλίες, εκθέσεις φωτογραφίας, επετειακές εκδόσεις, και γενικά ότι άλλο προταθεί από την Δημοτική Επιτροπή Ιστορίας, Συλλόγους και φορείς του Δήμου.

Ε) Επετειακή έκδοση του περιοδικού «Ιστορήση» με φιλοξενία όλων των τεκμηρίων, καθώς και αν χρειαστεί άλλες εκδόσεις με ανάλογο περιεχόμενο, με δαπάνη του Δήμου.

ΣΤ) Δημιουργία Ψηφιακού Ελληνομουσείου Δήμου Λίμνης Πλαστήρα, το οποίο θα διαθέτει ψηφιακά βιβλία, τεκμήρια, φωτογραφικό και άλλο υλικό από την περίοδο αυτή και θα επεκταθεί σε όλες τις χρονικές εποχές και ιστορικές περιόδους.

Ζ) Πρόβλεψη ανάλογων πιστώσεων σε βάρος του προϋπολογισμού έτους 2023, το ακριβές ποσό των δαπανών δεν μπορεί εδώ να υπολογιστεί.

Την παραπάνω απόφαση **καταψήφισε** ο επικεφαλής της ελάσσονος αντιπολίτευσης κ. Ελευθερίου Βασιλείος. Της ψηφοφορίας **απείχαν** οι Δημοτικοί Σύμβουλοι της μείζονος αντιπολίτευσης κκ. Σακελλαρίου Γεώργιος, Αντωνάκης Χρήστος και Χρήστου Όλγα. Επιπλέον, απείχε της ψηφοφορίας ο Δημοτικός Σύμβουλος της πλειοψηφίας κ. Παΐσης Δημήτριος, επί 2 χρόνια αντιδήμαρχος με δήμαρχο τον κ. Παναγιώτη Νάνο.

[ΠΑΡΟΝΤΕΣ: Ξηροφώτου Βασιλική, Μπουραζάς Πέτρος, Μηλίτσης Αλέξανδρος, Ποδηματά Ιωάννα, Τσιαμαντάς Στέφανος, Θεός Απόστολος, Σακελλαρίου Γεώργιος, Χρήστου Όλγα, Παΐσης Δημήτριος, Αντωνάκης Χρήστος, Στεργιόπουλος Θωμάς, Ελευθερίου Βασιλείος.

ΑΠΟΝΤΕΣ: Τσιαντής Δημήτριος, Χρηστάκη Σοφία, Θυμιοπούλου Ελένη, Κοντοστεργίος Σπυρίδων, Μαγαλιού Νικολέτα.]

ΝΕΑ ΕΙΣΗΓΗΣΗ του δημάρχου Παναγιώτη Νάνου στο Δημοτικό Συμβούλιο Λίμνης Πλαστήρα, με θέμα: «Κήρυξη του 2023 Έτους Τιμής και Μνήμης Ολοκαυτώματος 1943 των κοινοτήτων Λίμνης Πλαστήρα από τους Ιταλούς και Γερμανούς κατακτητές χαρακτηρισμός του 2023 έτους Ειρήνης και Συμφιλίωσης».

Στην πρώτη συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου έτους 2023, κατέθεσα εισήγηση για «Κήρυξη του 2023 Έτους Τιμής και Μνήμης Ολοκαυτώματος 1943 των κοινοτήτων Λίμνης Πλαστήρα από τους Ιταλούς και Γερμανούς κατακτητές χαρακτηρισμός του 2023 έτους Ειρήνης, Συμφιλίωσης και Εθνικής Ομοψυχίας». Οστόσο από την συζήτηση στο Δημοτικό Συμβούλιο φάνηκε ξεκάθαρα ότι, δυστυχώς, δεν είναι ώριμες οι συνθήκες να συζητήσουμε για το κεφάλαιο του Εμφυλίου. Μετά τις τοποθετήσεις των δημοτικών συμβούλων έτσι όπως κυρίως εκφράστηκαν από την μείζονα και ελάχισονα αντιπολίτευση, απέσυρα την εισήγηση με σκοπό να την επαναφέρω, διότι Εθνική Ομοψυχία και Συμφιλίωση κατά πλειοψηφία, δεν νοείται. Αυτές οι αποφάσεις είναι συμβολικές και παίρνονται ομόφωνα, αλλιώς δεν έχει νόημα διότι ακυρώνονται στην πράξη, εξάλλου η Ιστορία κάποια στιγμή μας κρίνει όλους. Κατόπιν τούτων επανακαταθέτουμε την πρόταση αποσύροντας τα περισσότερα στοιχεία για ονόματα και γεγονότα του Εμφυλίου και ενσωματώνοντας την άποψη της αντιπολίτευσης επαναφέρουμε την εισήγηση ως εξής:

Το 2023 συμπληρώνονται 80 χρόνια από το κάψιμο των χωριών Μορφοβούνι και Μεσενικόλα από τους Ιταλούς τον Ιούνιο του 1943 και το κάψιμο όλων σχεδόν των κοινοτήτων του σημερινού Δήμου Λίμνης Πλαστήρα, μας από τους Γερμανούς τον Νοέμβρη – Δεκέμβρη του 1943, οι οποίοι ισοπέδωσαν τα χωριά και εκτέλεσαν όσους βρήκαν μπροστά τους. Το 1943 σημαδεύτηκε από βία και βαρβαρότητα ενός πολέμου που δείχνει το αποκρουστικό του πρόσωπο: Κάψιμο των χωριών, εκτελέσεις αμάχων, βιασμούς γυναικών, φριχτούς βασανισμούς, ομηρίες, κλοπές, ωμή βαρβαρότητα σε βάρος του άμαχου πληθυσμού, με προσβολή αξιών, πράξεις που συνιστούν εγκλήματα πολέμου τα οποία δεν παραγράφονται. Ανυπολόγιστες είναι οι καταστροφές σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Το κάψιμο των χωριών ήταν πολλά περισσότερα από την απουσία εστίας για τις εκατοντάδες οικογένειες που έμειναν γυμνοί, ανέστιοι, πένητες και ασθενείς. Η φωτιά αφάνισε αρχιτεκτονικά και άλλα στοιχεία, χάθηκαν μνημεία ενός Λαϊκού Πολιτισμού, μαζί και πολύτιμα τεκμήρια Συλλογικής και ατομικής μνήμης. (Αναλυτικά τα ιστορικά στοιχεία παρατέθηκαν στην εισήγηση για ανακήρυξη σε μαρτυρικό Δήμο, απόφαση που λήφθηκε ομόφωνα).

Συνοπτικά εδώ αναφέρουμε τα τραγικά γεγονότα που σημάδεψαν την Ιστορία του τόπου μας και καθόρισαν την εξέλιξη των κοινοτήτων μας:

Στις 6 Μαρτίου 1943 το Βουνέσι βομβαρδίστηκε από ιταλικό αεροπλάνο.

Στις 13 Ιουνίου 1943 τα χωριά Μορφοβούνι (Βουνέσι) και Μεσενικόλας κάηκαν ολοσχερώς από τους Ιταλούς, οι οποίοι εκτέλεσαν όσους βρήκαν μπροστά τους.

Τον Νοέμβριο του 1943, οι Γερμανοί από 27-11-1943 έως 3-12-1943 έκαψαν τα χωριά της Νευρόπολης (σήμερα περιοχή Λίμνης Πλαστήρα)

Το 1943 κλείνει με την κορύφωση του δράματος των Ιταλών αιχμαλώτων που έμειναν έρμαιοι στις καιρικές συνθήκες, στο κρύο και το χιόνι, αφού δεν μπόρεσαν να διεκπεραιωθούν με ασφάλεια, με αποτέλεσμα να βρουν τραγικό θάνατο στη Νεράϊδα Πεζούλας περισσότεροι από 1000 Ιταλοί στρατιώτες της Μεραρχίας Πινερόλο, δεκάδες εκτέλεσαν οι Γερμανοί στην εκκαθαριστική επιχείρηση του Δεκέμβρη του 1943.

Τον Σεπτέμβριο του 1943, η Ιταλία αποχωρεί από την συμμαχία με την Γερμανία. Η Μεραρχία «Πινερόλο», ήταν μία από τις 11 ιταλικές μεραρχίες της Ιταλικής Στρατιάς που έδρασε στην Ελλάδα στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Στην πραγματικότητα η δύναμή της ήταν της τάξεως ταξιαρχίας, υπό τον στρατηγό Α. Ινφάντε. Μετά την παράδοση της Ιταλίας στη Γερμανία, η Μεραρχία Πινερόλο διαπραγματεύθηκε την παράδοση των οπλών της στον ΕΔΕΣ και ΕΛΑΣ. Η Πινερόλο ήταν η μόνη μεγάλη ιταλική μονάδα, τμήματα της οποίας συμφώνησαν να συνεργαστούν με την ελληνική αντίσταση. Η συνεργασία επικυρώθηκε με το πρωτόκολλο που υπογράφηκε στις 11 Σεπτεμβρίου 1943. Για το λόγο αυτό οι Γερμανοί θεωρούν τους Ιταλούς προδότες και θανάσιμους εχθρούς, τους χτυπάνε με ιδιαίτερη σκληρότητα. Ουσιαστικά πρόκειται για ένα έγκλημα πολέμου, για τις αιτίες και τις σκοπιμότητες δεν μίλησε ποτέ κανείς. Εμείς οφείλουμε, 80 χρόνια μετά, να αναδείξουμε την τραγωδία, γι' αυτό και την εντάσσουμε στις εκδηλώσεις Μνήμης, ανεξάρτητα αν οι ίδιοι Ιταλοί έκαψαν τα χωριά μας και εκτέλεσαν τους δικούς μας ανθρώπους.

Η τραγωδία των Ιταλών της Νεράϊδας θα ήταν ασύλληπτη αν δεν άνοιγαν τα σπίτια τους οι Αγραφιώτες για να φιλοξενήσουν άλλους 5.500 περίπου Ιταλούς, γλιτώνοντάς τους από βέβαιο θάνατο. Αυτό είναι από τα σπάνια παραδείγματα στον κόσμο να φιλοξενούν τα θύματα τους θύτες τους, στα ίδια σπίτια που έκαψαν οι ίδιοι, στις ίδιες οικογένειες που εκτέλεσαν μέλη τους πριν λίγο καιρό. Αυτό είναι η μεγαλύτερη ψυχική υπέρβαση και εκδήλωση ανθρωπιάς, τεκμήριο ενός ουμανιστικού Πολιτισμού και μιας ευγένειας ψυχής που σπάνια συναντά κανείς στην Ιστορία. Ουσιαστικά οι πρόγονοί μας μέσα από την γενναιοψυχη στάση τους, παρέδωσαν μαθήματα αξιοπρέπειας και ανθρωπιάς, αναδεικνύοντας τις αξίες της Ειρήνης και της Φιλίας των λαών, ζώντας ακόμα μέσα στα ερείπια του πολέμου και τα καμένα σπίτια τους. Αυτό είναι ένα διαχρονικό μήνυμα Ειρήνης και Προόδου το οποίο παραμένει διαχρονικό και αναλλοίωτο, ανοιχτή πρόσκληση για τις γενιές του Μέλλοντος.

Παράλληλα όμως την ίδια χρονιά, σημειώνονται τραγικά γεγονότα που σημάδεψαν την Ιστορία του τόπου μας, αλλά και της χώρας της ίδιας, όπως ο Εμφύλιος που ακολούθησε. Ξεχωριστά μνημονεύουμε την πρώτη Εμφύλια σύγκρουση στα Άγραφα, η οποία έγινε στις 3 Μάρτη του 1943 στο Βουνέσι, με τον «αφοπλισμό Κωστό-

πουλου - Σαράφη» και των 140 αντρών, οι οποίοι προέρχονταν επί το πλείστον από το Στρατό και τη Χωροφυλακή και βγήκαν οργανωμένα στην Αντίσταση. Πρόκειται για την έναρξη αθέατης Εμφύλιας σύγκρουσης, μεσούσης μάλιστα της Κατοχής, ο οποίος ξεκινά από το Βουνέσι με 3 νεκρούς άντρες του Κωστόπουλου, 2 νεκρούς Βουνεσιώτες και άλλους 2 νεκρούς από τα χωριά Νεοχώρι Νευρόπολης και Σπινάσα Ευρυτανίας που σκοτώθηκαν στην ευρύτερη περιφέρεια του Βουνεσίου το 1943. Συνολικά χάθηκαν 61 Βουνεσιώτες στον Εμφύλιο (1943 – 1949), μαζί με τον τελευταίο νεκρό του Εμφυλίου, το 1967 από το καθεστώς της Χούντας.

Θεωρούσαμε ότι ογδόντα (80) χρόνια μετά, είναι ώριμη η στιγμή να μιλήσουμε για το τραγικό 1943 και τις πρώτες Εμφύλιες συγκρούσεις. Θεωρούσαμε ότι ογδόντα χρόνια μετά τους πρώτους νεκρούς του Εμφυλίου, μπορούμε να αποδώσουμε στη Συλλογική Μνήμη τα ονόματα των 61 θυμάτων του Εμφυλίου μέσα από ένα μνημείο. Τα ονόματα των νεκρών Βουνεσιωτών του Εμφυλίου είναι αυτά που τέθηκαν σε κοινωνική διαβούλευση, έτυχαν πλήρους τεκμηρίωσης και αποδοχής από ανθρώπους που έχουν νεκρούς αυτής της περιόδου.

Ωστόσο από την συζήτηση στο Δημοτικό Συμβούλιο φάνηκε ξεκάθαρα ότι, δυστυχώς, δεν είναι ώριμες οι συνθήκες να συζητήσουμε για το κεφάλαιο του Εμφυλίου. Και μόνο η αναφορά δημοτικού συμβούλου ότι «τους δικούς μας τους έσφαξαν με κονσερβοκούτια» είναι ενδεικτικό των μετεμφυλιοπολεμικών αντιλήψεων, που δυστυχώς επιβιώνουν ακόμα. Επίσης αντιλαμβάνομαι από τις γενικότερες τοποθετήσεις της αντιπολίτευσης ότι για τον Εμφύλιο δεν υπάρχει ομοθυμία. Φάνηκε καθαρά ότι 80 χρόνια, μετά ορισμένοι δεν είναι ώριμοι να κάνουν την υπέρβαση και να αναγνωρίσουν ότι στον Ελληνικό Εμφύλιο, από το 1943 μέχρι την εποχή της δικτατορίας, θύτες και θύματα είμασταν όλοι, με τελικό θύμα την Ελλάδα και τα παιδιά της, τα οποία έχουν ονοματεπώνυμο σε κάθε χωριό.

Η αρχική εισήγηση είχε ως στόχο την τιμή και μνήμη των πεσόντων στον Εμφύλιο, αδιακρίτως πολιτικής παράταξης και αιτίας απώλειας της ζωής των θυμάτων. Είχε ως στόχο μέσα από ένα μνημείο εθνικής συμφιλίωσης, ένα κενοτάφιο Μνήμης για όσους χάθηκαν στον χειρότερο πόλεμο, 80 χρόνια μετά, να διασώσουμε την ιστορική αλήθεια και το μέγεθος της Τραγωδίας, να προάγει την ομόνοια και την ψυχική ένωση όλων ημών. Να αναδείξει την διαχρονική αξία της Εθνικής Ομοψυχίας έννοιες – αιτούμενο των καιρών.

Ως εισηγητής, απέσυρα την αρχική εισήγηση διότι δεν ήθελα να αποτελέσει αντικείμενο διαμάχης. Επειδή η εθνική συμφιλίωση προϋποθέτει ομόθυμη ψυχική στάση, σεβόμενος τις διαφορετικές απόψεις των δημοτικών συμβούλων, υπηρετώντας την συναίνεση, υιοθετώ την άποψη της αντιπολίτευσης για μη ονομαστική αναφορά των νεκρών του Εμφυλίου και κατάθεση νέας εισήγησης από την οποία αφαιρέθηκαν ονόματα και γεγονότα του Εμφυλίου.

Έχοντας υπόψη όλα τα ανωτέρω, εισηγούμαι στο Δημοτικό Συμβούλιο Λίμνης Πλαστήρα εξής:

Α) Κήρυξη του 2023 Έτους Μνήμης Ολοκαυτώματος των κοινοτήτων Λίμνης Πλαστήρα και το κάψιμο των χωριών μας από Ιταλούς και Γερμανούς κατακτητές του 1943.

Β) Χαρακτηρισμό του 2023 Έτους Ειρήνης και Συμφιλίωσης.

Γ) Ανέγερση μνημείου Συμφιλίωσης στο Μορφοβούνι για όλους τους τους πεσόντες του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα στον Εμφύλιο, χωρίς ονομαστική ή άλλη αναφορά σε ονόματα και γεγονότα.

Δ) Οργάνωση Πολιτιστικών και άλλων εκδηλώσεων, με τίτλο «μνήμες πολέμου – ρίζες ειρήνης» με συναυλίες, εκθέσεις φωτογραφίας, επετειακές εκδόσεις, και γενικά ότι άλλο προταθεί από την Δημοτική Επιτροπή Ιστορίας, Συλλόγους και φορείς του Δήμου.

Ε) Επετειακή έκδοση του περιοδικού «Ιστορήση» με φιλοξενία όλων των τεκμηρίων, καθώς και αν χρειαστεί άλλες εκδόσεις με ανάλογο περιεχόμενο, με δαπάνη του Δήμου.

ΣΤ) Δημιουργία Ψηφιακού Ελληνομουσείου Δήμου Λίμνης Πλαστήρα, το οποίο θα διαθέτει ψηφιακά βιβλία, τεκμήρια, φωτογραφικό και άλλο υλικό από την περίοδο αυτή και θα επεκταθεί σε όλες τις χρονικές εποχές και ιστορικές περιόδους.

Ζ) Πρόβλεψη ανάλογων πιστώσεων σε βάρος του προϋπολογισμού έτους 2023, το ακριβές ποσό των δαπανών δεν μπορεί εδώ να υπολογιστεί.

Πηγές – Βιβλιογραφία:

- Αγαπητός – Κυρίτσης Δημήτρης, «Το Μορφοβούνι (Βουνέσι) στην Αντίσταση και τον Εμφύλιο. Ο αφοπλισμός του Κωστόπουλου», εκδόσεις Βεργίνα, Αθήνα 2020.
- Αλεξάνδρου Χαράλαμπος, Μεραρχία Πινερόλλο, Αθήνα 2008.
- Γιαννάκος Χρ. Ηλίας, Σελίδες μιας μικρής Ιστορίας, για ένα μεγάλο σκοπό, μια λαϊκή κατάθεση – μαρτυρία για την Εθνική Αντίσταση, Αθήνα, 1986.
- Νάννος Παναγιώτης, περιοδικό «Ιστορήση» τ. 3/2022, σελ. 152, «Κοινωνική Διαβούλευση για Μνημείο Εθνικής Συμφιλίωσης στο Βουνέσι», ομοίως κοινωνική διαβούλευση και στην εφημερίδα «Μορφοβουνιώτικη Φωνή» φ.90/2022 σελ.1 και 3
- Νασιάκος Ηλίας, Τοπικά και Ευρύτερα Ιστορικά Συμβάντα και προσωπικά βιώματα, Μορφοβούνι 2006.

2ον «Συζήτηση και λήψη απόφασης σχετικά με πρόταση ανακήρυξης του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα σε Μαρτυρικό Δήμο»

Το θέμα εισήχθη προς συζήτηση στην 1η συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου Λίμνης Πλαστήρα, στην 10η θέση της ημερήσιας διάταξης με τίτλο «Συζήτηση και λήψη απόφασης σχετικά με πρόταση ανακήρυξης του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα σε Μαρτυρικό Δήμο» με εισηγητή τον Δήμαρχο κ. Νάνο Παναγιώτη. Η συνεδρίαση αυτή η οποία είχε προγραμματιστεί για την 24η Ιανουαρίου του έτους 2023 δεν πραγματοποιήθηκε λόγω έλλειψης απαρτίας.

[ΠΑΡΟΝΤΕΣ: Στεργιόπουλος Θωμάς, Μηλίτσης Αλέξανδρος, Θεός Απόστολος, Μπουραζάς Πέτρος, Ξηροφώτου Βασιλική, Ποδηματά Ιωάννα, Τσιαμαντάς Στέφανος, Ελευθερίου Βασίλειος.

ΑΠΟΝΤΕΣ: Παΐσης Δημήτριος, Τσιαντής Δημήτριος, Αντωνάκης Χρήστος, Θυμιπούλου Ελένη, Κοντοστέργιος Σπυρίδων, Μαγαλιού Νικολέτα, Σακελλαρίου Γεώργιος, Χρηστάκη Σοφία, Χρήστου Όλγα.]

Το θέμα εισήχθη εκ νέου στην 10η θέση της ημερήσιας διάταξης της 3ης τακτικής συνεδρίασης του Δημοτικού Συμβουλίου στις 2 Φεβρουαρίου του 2023 με εισηγητή ξανά το Δήμαρχο. Στην παραπάνω συνεδρίαση το Δημοτικό Συμβούλιο με την 13/2023 απόφασή του αποφάσισε ομόφωνα:

Α) Την πρόταση ανακήρυξης του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα Μαρτυρικού Δήμου

Β) την αναγνώριση ως μαρτυρικών κοινοτήτων των Τοπικών Κοινοτήτων Μορφοβουνίου, Μεσενικόλα, Μοσχάτου της Δημοτικής Ενότητας Πλαστήρα του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα.

Γ) την αναγνώριση ως μαρτυρικών κοινοτήτων των Τοπικών Κοινοτήτων Πεζούλας, οικισμού Νεραΐδας Πεζούλας, Φυλακτής, Νεοχωρίου, Καρίτσας, Καρβασαρά της Δημοτικής Ενότητας Νευρόπολης του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα.

Δ) Την ένταξη των ανωτέρω στο Δίκτυο Μαρτυρικών Πόλεων και Χωριών περιόδου 1941-1944.

[ΠΑΡΟΝΤΕΣ: Στεργιόπουλος Θωμάς, Ποδηματά Ιωάννα, Τσιαντής Δημήτριος, Τσιαμαντάς Στέφανος, Θεός Απόστολος, Μηλίτσης Αλέξανδρος, Παΐσης Δημήτριος, Σακελλαρίου Γεώργιος, Μπουραζάς Πέτρος, Ελευθερίου Βασίλειος, Κοντοστέργιος Σπυρίδων, Μαγαλιού Νικολέτα, Αντωνάκης Χρήστος, Χρηστάκη Σοφία, Χρήστου Όλγα.

ΑΠΟΝΤΕΣ: Ξηροφώτου Βασιλική, Θυμιπούλου Ελένη]

Αναλυτικά η εισήγηση του δημάρχου για Μαρτυρικό Δήμο, στο περιοδικό «Ιστορία», τεύχος 4/2023, σελ. 9

ΥΠΟΓΡΑΦΗΚΕ ΣΥΜΦΩΝΟ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ ΛΙΜΝΗΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ COSWIG (ANHALT) ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

Σημαντική συμφωνία συνεργασίας υπέγραψαν σήμερα (Πέμπτη 30/3/2023) στο Μορφοβούνι, οι δήμαρχοι κ.κ. Παναγιώτης Νάνος και Axel Clau., με εκπρόσωπο της Ελληνο – Γερμανικής Συνέλευσης και μεταφράστρια κ. Deniz Sakkoleva, παρουσία του προέδρου των συνεργατών των δύο δημάρχων που θα υλοποιήσουν την συμφωνία, καθώς και των αντιδημάρχων Δήμου Λίμνης Πλαστήρα. Η συμφωνία αφορά κοινές δράσεις για διεκδίκηση Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων, για Πολιτικές Ανάπτυξης, επανακατοίκησης της Υπαίθρου, για Τουρισμό, Πολιτισμό, Εκπαίδευση και Ανταλλαγές.

Η υπογραφή του MoU είναι το αποτέλεσμα τηλεδιασκέψεων των δημάρχων Λίμνης Πλαστήρα και Coswig (Anhalt) Γερμανίας, με διαμεσολαβητή στην επικοινωνία και συνεργασία την Ελληνογερμανική Συνέλευση, φορέα της Αυτοδιοίκησης και εταίρο της κοινής προσπάθειας. Το πλαίσιο της συνεργασίας διέπεται από τις αρχές της Ισότητας και της Ελευθερίας, της Ειρηνικής Συνύπαρξης και Φιλίας των λαών, των πανανθρώπινων Αξιών. Σκοπός της συνεργασίας είναι η Οικονομική και Κοινωνική Ανάπτυξη, η ανταλλαγή καλών πρακτικών, προπαντός η συνεργασία επ' ωφελεία των Δήμων και των δημοτών. Οι Δήμοι υιοθετούν κοινούς στόχους, τους οποίους θα προωθήσουν με αμοιβαιότητα και σεβασμό, μέσα από ανταλλαγές και συνεργασία. Το ενδιαφέρον εστιάζεται σε κοινές Πολιτικές Ανάπτυξης, Τουρισμού, Πολιτισμού, Εκπαίδευσης, Μορφωτικές και Αθλητικές ανταλλαγές, κ.α.

Στόχος των δημάρχων είναι μέσα από κοινές δράσεις να προωθήσουν χάραξη

πολιτικών για την Οικονομική και Κοινωνική Ανάπτυξη, με προτεραιότητα την διεκδίκηση κοινών Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων Ανάπτυξης της Υπαιθρου, συγκράτησης του πληθυσμού στα χωριά, δημιουργία συνθηκών για επιστροφή των ξενιτεμένων στον τόπο τους και την προσέλκυση νέων κατοίκων στην Ύπαιθρο. Επίσης προβλέπεται συνεργασία για ανταλλαγή τεχνογνωσίας και καλών πρακτικών σε λειτουργικό επίπεδο και όπου αλλού είναι εφικτό.

Μέσα από την συνεργασία θα επιδιωχθεί η υλοποίηση Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων «Erasmus» με αντίστοιχες εκατέρωθεν προσκλήσεις, όπου είναι εφικτό. Έμφαση δίνεται στην συνεργασία Πανεπιστημίων, Σχολείων, Συλλόγων και Φορέων σε Εκπαιδευτικό, Πολιτιστικό και Μορφωτικό Επίπεδο, με κοινές εκπαιδευτικές, επιστημονικές και άλλες δράσεις με θέμα το Περιβάλλον, τον Πολιτισμό, την Σύγχρονη Τέχνη, με τόπο υλοποίησης των δράσεων σε σημεία που θα επιλέξουν από κοινού οι Δήμοι και οι φορείς.

Στις κατασκηνώσεις της Νεράϊδας Λίμνης Πλαστήρα, ο Δήμος αναλαμβάνει την φιλοξενία παιδιών από τον δήμο Coswig (Anhalt) Γερμανίας, καθώς και φιλοξενία φοιτητών από Πανεπιστήμια της Γερμανίας στο πλαίσιο των Θερινών Ακαδημιών, καθώς και για πρακτική άσκηση. Τέλος, θα αναληφθούν πρωτοβουλίες για Αθλητικές, Μορφωτικές, Πολιτιστικές ανταλλαγές μεταξύ των Δήμων και των φορέων.

Από το Δήμο Λίμνης Πλαστήρα παραβρέθηκαν ο δήμαρχος κ. Παναγιώτης Νάνος, ο οποίος καλωσόρισε την γερμανική αντιπροσωπεία και παρουσίασε το πρόγραμμα «Επιστροφή στην Πατρίδα». Ακολούθως ο πρόεδρος του δημοτικού Συμβουλίου κ. Στεργιόπουλος, αναφέρθηκε στις δράσεις για την Νεολαία και την φιλοξενία παιδιών από άλλες χώρες. Η αντιδήμαρχος κ. Βάσω Ξηροφώτου παρουσίασε τις δράσεις για τον Εναλλακτικό Τουρισμό και ιδιαίτερα αυτόν που ενδιαφέρει τους Γερμανούς τουρίστες. Ο αντιδήμαρχος κ. Α. Μηλίτσης παρουσίασε το πρόγραμμα «Τράπεζα Γης» και τις δράσεις στον Πρωτογενή τομέα, ενώ ο Γραμματέας του Δήμου κ. Β. Μπράντζος, παρουσίασε την ενότητα καινοτόμες δράσεις για το Περιβάλλον και την εξωστρέφεια του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα. Από πλευράς Δήμου παρα-

βρέθηκαν τα στελέχη του Δήμου κ.κ. Τσιαμαντά Χριστίνα, Ποδηματά Μυρσίνη, Σιάτρας Βασίλης και Βασιλείου Γιάννης.

Από το Δήμο Coswig (Anhalt) παραβρέθηκαν ο δήμαρχος κ. Axel Clau., με τα στελέχη τον κ. Ingo Kunne και τις κ.κ. Madita Schonwald και Caroline Elsner. Ο κ. Clau. αναφέρθηκε στις δράσεις του Δήμου Coswig για την συγκράτηση του πληθυσμού στην ύπαιθρο, ιδιαίτερα για την Νεολαία, δίνοντας έμφαση στην επαγγελματική κατάρτιση και απασχόληση από την νεανική ηλικία. Επίσης ανέφερε την παροχή κινήτρων για σπουδές σε ειδικότητες που δεν υπάρχουν, όπως λ.χ. οι γιατροί προτιμούν τα μεγάλα αστικά κέντρα και όχι τα χωριά. Για την διευκόλυνση όσων θέλουν να εγκατασταθούν στο Δήμο του είπε ότι δημιούργησε ένα υποστηρικτικό γραφείο για την αντιμετώπιση των γραφειοκρατικών δυσκολιών, αλλά και για την ανάδειξη των ευκαιριών.

Ακολούθησε εκτενής διάλογος και μετά την σύσκεψη υπογράφηκε το σύμφωνο συνεργασίας στην Ελληνική και Γερμανική γλώσσα, ενώ δόθηκαν αναμνηστικά δώρα εκατέρωθεν. Ακολούθως επισκέφθηκαν τον χώρο όπου θα δημιουργηθεί το Υπαίθριο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, όπου έγινε ξενάγηση από τον δήμαρχο κ. Νάνο.

ΔΗΛΩΣΕΙΣ ΔΗΜΑΡΧΩΝ

Ο δήμαρχος **Λίμνης Πλαστήρα κ. Παναγιώτης Νάνος** δήλωσε: «*Ευχαριστώ από καρδιάς τον συνάδελφό μου κ. Axel Clau. για την τιμή της επίσκεψης του ιδίου και των συνεργατών του στο Δήμο Λίμνης Πλαστήρα και για την συνεργασία. Σήμερα είναι ιστορική ημέρα για δύο λόγους:*

α) *Με την υπογραφή Συμφώνου Συνεργασίας με τον Δήμο Coswig (Anhalt) της Γερμανίας ξεκινάμε μία προσπάθεια για την διεκδίκηση Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων. Δύο μικροί πληθυσμιακά Δήμοι από τη Νότια και Κεντρική Ευρώπη, με όρους εξωστρέφειας, επιχειρούν την Ανάπτυξη με όρους και προϋποθέσεις που έχει ανάγκη ο κάθε τόπος. Προωθούμε συνεργασίες στην Εκπαίδευση, τον Πολιτισμό, τον Τουρισμό, τις Μορφωτικές Ανταλλαγές. Τολμούμε τις διεθνείς συνεργασίες διότι μέσα από αυτές δίνουμε προστιθέμενη αξία στις έννοιες της Πολιτικής και της Αυτοδιοίκησης.*

β) *Ιδιαίτερα για τον Δήμο μας η συμφωνία αυτή έχει έναν βαθύτατο συμβολισμό, καθώς υπογράφεται ογδόντα χρόνια μετά το κάψιμο των χωριών μας από τους Ιταλούς και Γερμανούς κατακτητές το 1943. Μετατρέπουμε την Μνήμη σε θεμέλιο Ειρήνης και Προόδου, σε πεδίο συναδέλφωσης των λαών. Είμαστε εδώ για να υπηρετήσουμε το Μέλλον, χωρίς προκαταλήψεις, με όρους αξιοπρέπειας που αρμόζουν σε όλους τους ελεύθερους ανθρώπους.»*

Ο δήμαρχος **Coswig (Anhalt) κ. Axel Clau.** μετά την συνεργασία δήλωσε: «*Κύριε δήμαρχε, κύριε Νάνο, συνάδελφοι και συνεργάτες του δημάρχου, σας ευχαριστώ πάρα πολύ για τη χαρά και την τιμή που μας κάνατε φιλοξενώντας μας στο δήμο σας. Από τις συζητήσεις που κάναμε και τις πληροφορίες που ανταλλάξαμε, έχουμε*

διαπιστώσει ότι έχουμε πολλούς κοινούς στόχους και ποικίλα κοινά θέματα, τα οποία μαζί μπορούμε να επεξεργαστούμε. Αυτό ήταν μόνο το ξεκίνημα, θα υπάρξει σίγουρα και συνέχεια και είμαι βέβαιος ότι θα επιτύχουμε τους στόχους που θα θέσουμε, προάγοντας έτσι και τη φιλία των δύο λαών».

ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΙΑΣ

Κατά την διάρκεια της παραμονής της ξένης αντιπροσωπείας στο Δήμο Λίμνης Πλαστήρα, πραγματοποιήθηκαν επισκέψεις σε διάφορα σημεία με συμβολικό και άλλο ενδιαφέρον. Η αρχή έγινε από τη θέση «Στεφάνι» Μορφοβουνίου, όπου ο δήμαρχος κ. Νάνος ξενάγησε τους καλεσμένους και τους παρουσίασε την προσπάθεια μετατροπής σε Υπαίθριο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης. Οι Γερμανοί εντυπωσιάστηκαν από την θέα που προσφέρει ο τόπος, είδαν τον Θεσσαλικό κάμπο αλλά και τον μυθικό Όλυμπο, τα Άγραφα και την ομορφιά του Βουνεσίου.

Επίσης επισκέφθηκαν το Μουσείο Πλαστήρα, το Μουσείο Οίνου και Αμπέλου στο Μεσενικόλα, τον Βοτανικό Κήπο, τη Μονή Πελεκητής, έκαναν δραστηριότητες στη λίμνη και πεζοπορία στα μονοπάτια.

Οι Γερμανοί έμειναν εντυπωσιασμένοι με την φιλοξενία και την αμεσότητα της επικοινωνίας, ενώ κάποιες από τις ιδέες που προωθεί ο Δήμος Λίμνης Πλαστήρα θα τις υιοθετήσουν. Η επόμενη συνάντηση θα γίνει στην Γερμανία.

Τοπικές ΒΙΒΛΙΟ- παρουσίες

Γράφει ο Παναγιώτης Νάννος

Charalambos Alexandrou: "LA DIVISIONE PINEROLO, in Grecia dopo l' 8 Settembre 1943"

Το Νοέμβριο του 2022 κυκλοφόρησε και στην Ιταλική γλώσσα από τον εκδοτικό οίκο Impressioni Grafiche, το ιστορικό βιβλίο «Μεραρχία Πινερόλο» χρονικό αντίστασης και μαρτυρίου της, Σεπτεμβρίου 1943, Δεκέμβριος 1944, του συγγραφέα Χαράλαμπου Αλεξάνδρου. Πρόκειται για βελτιωμένη έκδοση του ίδιου βιβλίου το οποίο κυκλοφόρησε στην Ελλάδα τον Μάιο του 2008. Πρόκειται για την άγνωστη ιστορία της Ιταλικής Μεραρχίας Πινερόλο, η οποία υπήρξε ο μοναδικός με-

γάλος στρατιωτικός σχηματισμός, τμήματα του οποίου προσχώρησαν ή και συνεργάστηκαν -μετά την Ανακωχή της 8ης Σεπτεμβρίου 1943- με την Ελληνική Αντίσταση, εν μέσω της γενικής κατάρρευσης της 11ης Ιταλικής Στρατιάς στην ηπειρωτική Ελλάδα. Είναι ένα βιβλίο με αντικειμενική ματιά και βασισμένο σε ντοκουμέντα, πηγές και μαρτυρίες των πρωταγωνιστών, στα γεγονότα εκείνης της περιόδου που διαδραματίστηκαν σε όλη τη Θεσσαλία από το ΕΑΜ, τον ΕΛΑΣ, τη βρετανική αποστολή, τον στρατηγό Στέφανο Σαράφη του ΕΑΜ, τον καπετάνιο ιππικού Μίμη Μπουκουβάλα, τον Ιταλό στρατηγό Infante και Ιταλούς αξιωματικούς. Το βιβλίο αποτελεί ύμνο και θύμηση της μεγαλοσύνης της ελληνικής φυλής και των κατοίκων της ορεινής ζώνης των Αγράφων και του πεδινού τμήματος του Νομού Καρδίτσας, που προστάτησαν και διέσωσαν χιλιάδες Ιταλούς στρατιώτες και αξιωματικούς μετά την επίθεση των Γερμανών στη Νευρόπολη 27 Νοεμβρίου έως 3 Νοεμβρίου 1943, που είχαν προσχωρήσει στις δυνάμεις της Εθνικής Αντίστασης μετά την ανακωχή της Ιταλίας, παρότι είχαν περάσει τα πάνδεινα την περίοδο της κατοχής.

Το βιβλίο κυκλοφόρησε και στα ιταλικά, κατόπιν επίπονων και πολύχρονων προ-σπαθειών του συγγραφέα και προέδρου του Κέντρου Ιστορίας και Πολιτισμού Κερα-

σιάς (ΚΕΠΟΚΕ) με μια εκτεταμένη και πολύ ενδιαφέρουσα εισαγωγή του Louis Godart, (Ιταλός αρχαιολόγος Βελγικής καταγωγής και φιλέλληνας) από την οποία δημοσιεύουμε παρακάτω ορισμένα αποσπάσματα, τα οποία μας εισάγουν στο περιεχόμενο του βιβλίου.

«Το υπέροχο βιβλίο του Μπάμπη Αλεξάνδρου ανατρέχει μερικές από τις σελίδες που, στην καρδιά της παγκόσμιας σύγκρουσης του 1939-1945, σημάδεψαν τις σχέσεις Ιταλίας-Ελλάδας. Εξιστορώντας τα δραματικά γεγονότα της Μεραρχίας *Pinerolo*, ο συγγραφέας υπογραμμίζει τις αντιφάσεις που κρύβονταν στις καρδιές των Ιταλών στρατιωτών που στάλθηκαν στο μέτωπο και, όπως θυμάμαι παραθέτοντας τον στρατηγό *De Gaulle*, «δεν ήταν πολύ πεπεισμένοι» μπροστά στη βίβλαση επίθεση, που υπέστη ο ελληνικός λαός κατ' εντολή της φασιστικής Ιταλίας και του Μουσολίνι. Ταυτόχρονα, ο Αλεξάνδρου αποκατέστησε τη χαμένη τιμή στη χώρα μας δείχνοντας πώς, μετά τις 8 Σεπτεμβρίου 1943, πολλοί στρατιώτες της *Pinerolo* επέλεξαν να πολεμήσουν δίπλα στους Έλληνες αντάρτες.

Η αφήγησή του ξεκινά με τη συνάντηση στις τρεις τα ξημερώματα της 28ης Οκτωβρίου 1940 μεταξύ του Ιταλού πρέσβη Εμμανουέλε Γκράτσι και του πρωθυπουργού Ιωάννη Μεταξά. Ο Μουσολίνι ζήτησε την ελεύθερη διέλευση του ιταλικού στρατού από τα ελληνοαλβανικά σύνορα, για να καταλάβει κάποιες στρατηγικές περιοχές της Ελλάδας με στόχο την αναχαίτιση των βρετανικών δυνάμεων στη Μεσόγειο. Η περήφανη απάντηση του Μεταξά (ΟΧΙ) «ΟΧΙ» που αναφέρει ο *Malraux* στην περίφημη ομιλία του *Homage to Greece* (φόρος τιμής στην Ελλάδα) του 1958, έχει μείνει στην ιστορία και από τότε, κάθε 28η Οκτωβρίου, η Ελλάδα γιορτάζει με υπερηφάνεια τη γιορτή του «ΟΧΙ».

Μπροστά στην άρνηση της κυβέρνησης της Αθήνας να επιτρέψει τη διέλευση των ιταλικών στρατευμάτων σε ελληνικό έδαφος, ξέσπασε πόλεμος μεταξύ Ιταλίας και Ελλάδας. Όπως υπενθυμίζει ο Μπάμπης Αλεξάνδρου, λόγω της φασιστικής τρέλας, δύο χώρες που ζούσαν αρμονικά για χιλιετίες, των οποίων οι ιστορίες ήταν διαρκώς και επιτυχώς διασταυρωμένες, αναγκάστηκαν να διεξαχθούν μεταξύ τους έναν αδελφοκτόνο και ανελέητο αγώνα. Πώς θα μπορούσαν οι Ιταλοί στρατιώτες προερχόμενοι από τα χωριά και την ύπαιθρο του Νότιας Ιταλίας που τόσο μοιάζουν με τα ελληνικά χωριά και την ύπαιθρο, δισέγγονα και εγγόνια εκείνων των αποίκων που ήρθαν από την Ελλάδα την πρώτη χιλιετία π.Χ. που είχαν δώσει τους τίτλους ευγενείας τους στη Μεγάλη Ελλάδα και τη Σικελία, για να προκαλέσουν ζημιές ενάντια σε μια χώρα και έναν πληθυσμό τόσο όμοιο με την πατρίδα τους; Μόνο ο παραλογισμός ενός δικτάτορα που δεν γνώριζε καμία αίσθηση πολιτισμού θα μπορούσε να ονειρευτεί να σπάσει τον χιλιετή δεσμό μεταξύ Ιταλίας και Ελλάδας, αγνοώντας ότι η λαϊκή κουλτούρα των δύο χωρών ανέκαθεν επινόησε τη διάσημη φράση *una razza una faccia* «ίδια φυλή ίδια φυσιογνωμία».

Για να κατανοήσουμε την τραγωδία που βίωσαν οι Ιταλοί στρατιώτες που στάθμευαν στην Ελλάδα στον απόηχο της ανακωχής που υπογράφηκε μεταξύ Ιταλίας και Συμμάχων, είναι απαραίτητο να θυμηθούμε τι συνέβη στην ηγεσία του ιταλικού κράτους εκείνες τις ημέρες.

Βρισκόμαστε στο 1943. Ο Μουσολίνι αποκηρύχθηκε από το Μεγάλο Συμβούλιο του Φασισμού στις 24 και συνελήφθη με εντολή του βασιλιά στις 25 Ιουλίου. Την ίδια μέρα ο Badoglio διορίστηκε πρωθυπουργός. Η Ιταλία έχει πλέον βαρεθεί τον πόλεμο δίπλα στους Γερμανούς. Η κυβέρνηση Badoglio διαπραγματεύεται τα θέματα της παράδοσης με τους Συμμάχους. Στις 6.30 μ.μ. της 8ης Σεπτεμβρίου 1943, ο αρχηγός των συμμαχικών δυνάμεων, Ντουάιτ Αϊζενχάουερ, διάβασε την ακόλουθη δήλωση στο ραδιόφωνο: «Είμαι ο στρατηγός Ντουάιτ Αϊζενχάουερ, αρχιστράτηγος των Συμμαχικών Δυνάμεων. Η ιταλική κυβέρνηση παρέδωσε άνευ όρων τις ένοπλες δυνάμεις». Αμέσως μετά, στις 7.45 μ.μ., η ΕΙAR, ο ιταλικός ραδιοφωνικός σταθμός, μεταδίδει τη δήλωση του Badoglio: «Η ιταλική κυβέρνηση, έχοντας αναγνωρίσει την αδυναμία συνέχισης του άνισου αγώνα ενάντια στη συντριπτική αντίπαλη δύναμη, με στόχο τη διάσωση περαιτέρω και σοβαρότερων καταστροφών στην έθνος, ζήτησε από τον στρατηγό Αϊζενχάουερ ανακωχή. Το αίτημα έγινε δεκτό. Κατά συνέπεια, κάθε εχθρική ενέργεια κατά των αγγλοαμερικανικών δυνάμεων πρέπει να παύσει παντού από τις ιταλικές δυνάμεις. Αυτές όμως, θα αντιδράσουν σε ενδεχόμενες επιθέσεις από οποιαδήποτε άλλη προέλευση».

Αμέσως μετά, τα ποντίκια εγκαταλείπουν το πλοίο».

Σε άλλο σημείο της εξαιρετικής εισαγωγής του ο Louis Godart σημειώνει:

-«Έχω ακόμα στην καρδιά και στο μυαλό μου τα λόγια που είπε ο Πρόεδρος της Ιταλικής Δημοκρατίας Κάρλο Ατζέλιο Τσιάμπι στην Κεφαλονιά, για τη Μεραρχία Άκουι την 1η Μαρτίου 2001 δίπλα στον Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας Κωσταντίνο Στεφανόπουλο: «Αποφάσισαν να μην παραδώσουν τα όπλα τους. Προτίμησαν να πολεμήσουν και να πεθάνουν για την πατρίδα. Τήρησαν τον όρκο τους. Πολλά συναισθήματα πάνε δίπλα δίπλα, στις ψυχές μας, με τον πόνο για τους πολλούς νεκρούς στην Κεφαλονιά: νεκροί στη μάχη, ή σφαιριασμένοι, κατά παράβαση όλων των νόμων του πολέμου και της ανθρωπότητας. Η άνευ προηγουμένου μαζική δολοφονία, της οποίας χιλιάδες Ιταλοί στρατιώτες ήταν θύματα, υποδηλώνει πόσο βαθιά ήταν η διαφθορά των ψυχών που παρήγαγε η ναζιστική ιδεολογία». Στη συνέχεια, απευθυνόμενος στους λίγους επιζώντες της Μεραρχίας Acqui που βρίσκονταν στην Κεφαλονιά, ο Ciamprì είπε: «Στο τέλος του μεγάλου μόχθου που προκλήθηκε από την ένοχη εγκατάλειψη, ο στρατηγός Gandin στις 14 Σεπτεμβρίου 1943, σας κάλεσε να τοποθετηθείτε ενώπιον τριών εναλλακτικών: να πολεμήσετε στο πλευρό των Γερμανών, να τους παραδώσετε τα όπλα, να κρατήσετε όπλα και τους πολεμήσετε. Με ένα περήφανο βήμα προς τα εμπρός, κάνατε την επιλογή σας «ομόφωνη, συλλογική, πανψηφιστική»: «Να πολεμήσετε παρά να υποστείτε την ντροπή της παράδοσης των όπλων». Έτσι αποφασίσατε συνειδητά το πεπρωμένο σας. Αποδείξατε ότι η Πατρίδα δεν πέθανε. Απεναντίας, με την απόφασή σας επιβεβαιώσατε την ύπαρξή της. Η Ιταλία αναγεννήθηκε σε αυτά τα θεμέλια».

Οι αντιφασίστες της Πινερόλο με τη σειρά τους επέτρεψαν στην Ιταλία να αναγεννηθεί.

Ο Μπάμπης Αλεξάνδρου αποτιόντας φόρο τιμής στους Ιταλούς στρατιώτες που αρνήθηκαν να παραδοθούν στους Γερμανούς, υπενθυμίζει ότι «η Μεραρχία Pinerolo ήταν ο μόνος

στρατιωτικός σχηματισμός που συνεργάστηκε σε μεγάλο βαθμό με το Κοινό Αρχηγείο των Ανταρτικών Δυνάμεων της Ελληνικής Αντίστασης και ότι, στο κλίμα γενικής κατάρρευσης της 11ης Ιταλικής Στρατιάς, προσχώρησε στον ΕΛΑΣ. Με αυτόν τον τρόπο οι αντιφασίστες στρατιώτες της Πινερόλο «συνέβαλαν σημαντικά στην ενίσχυση της Ελληνικής Εθνικής Αντίστασης, αποτελώντας κομβικό σημείο ανάπτυξης (ιδιαίτερα στη Θεσσαλία) όπου δρούσε το ένα τέταρτο των αντάρτικων δυνάμεων».

Αξίζει να αναφερθεί η αξιοθαύμαστη σύνθεση που έκανε ο στρατηγός Ντε Γκωλ στα Πολεμικά του Απομνημονεύματα για την περιπέτεια του Μπενίτο Μουσολίνι. Την 1η Μαΐου (1945) οι τελευταίες κεραιές του γερμανικού ραδιοφώνου ανακοίνωσαν τον θάνατο του Χίτλερ. Λίγες μέρες νωρίτερα έγινε γνωστή η δολοφονία του Μουσολίνι. Ο τελευταίος, αν και ήθελε να επιμείνει στον αγώνα, είχε ήδη διαγραφεί από τα γεγονότα.

Μέχρι τη στιγμή που έπεσε από το πολυβόλο ενός αντάρτη, ο Μουσολίνι είχε χάσει κάθε λόγο ύπαρξης. Επειδή ήθελε να αγκαλιάσει πάρα πολύ, δεν του έμεινε τίποτα να σφίξει. Σίγουρα την εποχή της φασιστικής ακμής, η δικτατορία του φαινόταν στέρεα. Αλλά, τελικά, πώς θα μπορούσε να ήταν, όταν συνέτρεχαν δίπλα της η μοναρχία, η Εκκλησία, τα συμφέροντα, και όταν ο λαός, διαμορφωμένος από τους αιώνες, παρέμεινε αυτό που ήταν παρά τα φετίχ και τις ιεροτελεστίες; Φυσικά θα μπορούσε να υπάρχει μια πτυχή μεγαλείου στον ισχυρισμό για την αποκατάσταση της αρχαίας πρωτοκαθεδρίας της Ρώμης. Ήταν όμως πράγματι ένας προσιτός σκοπός στην εποχή μας, όταν ο κόσμος είναι τόσο απέραντος όπως η γη και υποτασσόμενος στην τεχνολογία; Να ξεσηκώσει την Ιταλία, μητέρα της ιδιοφυΐας του, ενάντια στη Δύση, να συσχετίσει το κύμα της γερμανικής καταπίεσης με τη μητρόπολη της Λατινικότητας, με λίγα λόγια να κάνει έναν λαό να παλέψει για έναν σκοπό που δεν αισθάνονταν, δεν ήταν, παραβίαση της φύσης; Όσο η Γερμανία φαινόταν να θριαμβεύει, ο Ντούτσε κατάφερε να φέρει στρατούς στα πεδία των μαχών ελάχιστα πεπεισμένους. Όταν όμως άρχισε η υποχώρηση του συμμάχου, το στοίχημα έγινε μη βιώσιμο και το κύμα των αποστασιών έθαψε τον Μουσολίνι».

Οι άντρες της Acqui και της Pinerolo με την προσήλωσή τους στον αντιφασιστικό αγώνα μπόρεσαν να αποδείξουν πόσο αληθινά ήταν τα λόγια του Ντε Γκωλ και ότι το υγιές κομμάτι του ιταλικού λαού, διαμορφωμένο από αιώνες, παρέμεινε κωφό στα φετίχ και τις τελετουργίες του φασισμού.

Ο Μπάμπης Αλεξάνδρου τελειώνει το όμορφο βιβλίο του με την ελπίδα να διατηρηθεί η μνήμη των πεσόντων, των αγνοουμένων, των στρατιωτών του Πινερόλο που συμμετείχαν στο αντάρτικο και όσων πέθαναν πολεμώντας στις γραμμές των ανταρτών».

Το βιβλίο του Χαράλαμπος Αλεξάνδρου αποτέλεσε την αφορμή ώστε το 2009 ο Δήμος Λίμνης Πλαστήρα σε συνεργασία με την Ένωση Αγραφιώτικων Χωριών Καρδίτσας & Ευρυτανίας, να μερμηνήσουν για την κατασκευή μνημείου στο χωριό Νεράιδα στη μνήμη των υπερχιλίων Ιταλών της Μεραρχίας Pinerolo, για τη θυσία τους να πολεμήσουν τη ναζιστική-φασιστική ιδεολογία.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σημείωμα του εκδότη	
Ογδόντα (80) χρόνια μετά την ολική Καταστροφή.....	3
Publisher's note	
Eighty (80) years after the holocaust	6
Το Χρονικό του Ολοκαυτώματος των κοινοτήτων Δήμου Λίμνης Πλαστήρα (1943) από Ιταλούς και Γερμανούς κατακτητές, σύμφωνα με την εισήγηση του δημάρχου Παναγιώτη Νάνου στο Δημοτικό Συμβούλιο Λίμνης Πλαστήρα, με θέμα: «Ανακήρυξη του Δήμου Λίμνη Πλαστήρα σε Μαρτυρικό Δήμο και μαρτυρικών κοινοτήτων στην Κατοχή 1941 – 1944»	9
Το κάψιμο των χωριών της Δυτικής Θεσσαλίας το 1943 από τους Ιταλούς, μέσα από την αλληλογραφία του Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού με τον ιταλό στρατιωτικό Διοικητή της Ιταλικής στρατιάς Carlo Vecchiarelli	
<i>Παναγιώτης Νάννος</i>	23
Η μάχη του Βουνεσίου(1943) με τα μάτια του αντάρτη Γιώργου Ζαχαρόπουλου	33
Το κάψιμο του χωριού το 1943 – ογδόντα (80) χρόνια από το ολοκαύτωμα του Μεσσηνικόλα <i>Γιώργος Κρανιάς</i>	35
Οι επιχειρήσεις των γερμανών στη Νευρόπολη (27/11/1943)	
<i>Δημήτρης Αγαπητός – Κυρίτσος</i>	43
29-11-1943. Το ολοκαύτωμα της Καρύτσας Δολόπων	
<i>Κώστας Αθ. Παΐσης</i>	48
Καρτσιώτες θύματα της Ιταλο-Γερμανικής Κατοχής	66
Βιωματικές Εμπειρίες	
Το ολοκληρωτικό κάψιμο των χωριών Μορφοβουνίου & Μεσσηνικόλα από τους Ιταλούς	
<i>Ηλίας Νασιάκος, Απόσπασμα από το βιβλίο του</i>	
<i>"Τοπικά και ευρύτερα ιστορικά συμβάντα και προσωπικά βιώματα"</i>	70
Βιωματικές εμπειρίες από το κάψιμο των χωριών μέσα από τα μάτια όσων έζησαν τα γεγονότα (1943)	
<i>Συλλογή μαρτυριών – επιμέλεια, Παναγιώτης Νάννος</i>	80
• Παναγιώτης Χρ. Τσάβαλος	80
• Σταύρος Σερ. Κατοίκος	81
• Κοτοπούλης Σωτήρης	82
• Ροδάνθη Νάνου	85
• Αγορίτσα Θεοδωρή	89

• Αγορή Γώγουλου	91
• Κώστας Κρομμύδας	92
• Μαλέτσικα Ελένη	93
• Αντώνης Αντωνίου	95
• Αντώνης Αντωνίου	96
Ο Μεσενικόλας το 1943	
<i>Μέσα από αφηλογήματα/αφηγήματα ηλικιωμένων</i>	
<i>όπως συνέλεξε και αποδίδει ο Κώστας Ηλία Κάτσιανος .....</i>	102
Ναζιστικές θηριωδίες - Απαράγραπτα εγκλήματα και στα χωριά του Δήμου Λίμνης Πλαστήρα	
<i>Σπύρος Ε. Λάππας .....</i>	105
Γερμανικές "Αποζημιώσεις". Σε πολιτικό και δικαστικό τέλμα.... Ιστορική αναδρομή.	
<i>Κώστας Αθ. Παΐσης .....</i>	120
Όφεις των απωλειών σε ανθρώπους και των καταστροφών στο δομημένο οικιστικό ιστό κατά την Ιταλογερμανική κατοχή.	
<i>Δρ. Αντώνης Α. Αντωνίου .....</i>	127
Το Αεροδρόμιο της Αντίστασης στη Νευρόπολη Αγράφων	
<i>Γιώργος Βασιλούλης .....</i>	134
Ένας εργαζόμενος στην κατασκευή του ανártικου αεροδρομίου θυμάται.	
<i>Αφήγηση Θωμά Ρεφενέ .....</i>	139
Έναρξη του Κατοχικού Εμφυλίου στο Βουνέσι Αγράφων (1943)	
Ένα άγνωστο τραγούδι της Νευρόπολης για τον Μάργαρη	
<i>Παναγιώτης Νάννος .....</i>	142
Η τραγωδία των Ιταλών στην Νεράιδα τον χειμώνα του 1943-1944	
<i>Χαράλαμπος Αλεξάνδρου .....</i>	149
Κεφ. 5 Συνθηκολόγηση Ιταλίας – Ανθρώπινες ιστορίες ιταλών στρατιωτών	
<i>Μαρτυρία Άγγελου Ζαχαρόπουλου .....</i>	161
Όταν οι θύτες έγιναν θύματα. Οι Ιταλοί αιχμάλωτοι στη Νευρόπολη	
<i>Λάμπρος Γριβέλλας .....</i>	165
Μικρές αθέατες ιστορίες από τη φιλοξενία των Ιταλών στα Αγραφιώτικα χωριά (Χειμώνας 1943 άνοιξη 1944)	
<i>Παναγιώτης Νάννος .....</i>	177

Ευτράπελα, άλλα τινά... ενίοτε και τραγικά!	179
Η ΦΕΝΙΩ	
του Κώστα Κάτσιανου*	183
Φωτογραφικό υλικό	186
Η διάσωση της Εβραϊκής Κοινότητας της Καρδίτσας από τους κατοίκους του Αμάραντου Νοτίων Αγράφων, μέσα από τα μάτια του Βίκτωρος Σ. Βενουζίου <i>Παρασκευή Σδρόλια</i>	187
Προσφυγιά χωρίς σύνορα <i>Βίκτωρ Βενουζίου</i>	191
Μνήμες από τη φιλοξενία Εβραίων στην Καστανιά Αγράφων <i>Άγγελος Ζαχαρόπουλος</i>	194
Αποκαλυπτήρια του Μνημείου στον Αμάραντο Καρδίτσας	197
Ξαναδιαβάζοντας την ιστορία της Κατοχής στην Καρδίτσα : Βιωματικές αφηγήσεις και ταυτότητα του αφηγητή: προϋποθέσεις για την αξιοποίηση της «προφορικής ιστορίας» στη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας <i>Αθανάσιος Γκότοβος, Φωτεινή Καλογερογιάννη</i>	201
Βιβλιογραφία τοπική των χρόνων της Εθνικής Αντίστασης 1941-1944 και των μετέπειτα θλιβερών γεγονότων 1946-1949 <i>Γιώργος Αθ. Κλήμος</i>	211

Μόνιμες στήλες

Λησμονημένες λέξεις & εκφράσεις με ιστορικό περιεχόμενο <i>Παναγιώτης Νάννος</i>	218
<i>Έτσι ... για την Ιστορία! Ειδήσεις και γεγονότα με τοπικό & ευρύτερο ιστορικό ενδιαφέρον</i> Αποφάσεις του Δημοτικού Συμβουλίου Λίμνης Πλαστήρα με ιστορικό ενδιαφέρον	222
Υπογράφηκε Σύμφωνο Συνεργασίας μεταξύ των Δήμων Λίμνης Πλαστήρα κα Coswig (Anhalt) Γερμανίας	229
Τοπικές ΒΙΒΛΙΟ- παρουσίες <i>Παναγιώτης Νάννος</i>	233
Charalambos Alexandrou: "LA DIVISIONE PINEROLO, in Grecia dopo l' 8 Settembre 1943" .	233

**Αντιλαμβανόμαστε την ιστορική Μνήμη
ως θεμέλιο Ειρήνης, Προόδου και Φιλίας των Λαών.**

[...]

**Αν κάτι πρέπει να κρατήσουμε ως Έλληνες,
είναι ότι μέσα από την Ιστορία να αναγνωρίσουμε
την αναγκαιότητα της Εθνικής Ομοψυχίας
και Ενότητας,**

έννοιες τις οποίες πρέπει να κάνουμε κοινό κτήμα.

**Προπαντός να τις υπηρετούμε συνειδητά
με έργα και όχι λόγια, για να μην έχουμε
αθέατους Εμφύλιους στην Συλλογική μας διαδρομή.**

**Ας μην ξεχνάμε ότι η Ιστορία
μας βλέπει όλους και μας κρίνει.**

**Παναγιώτης Νάνος
Δήμαρχος Λίμνης Πλαστήρα
2023**